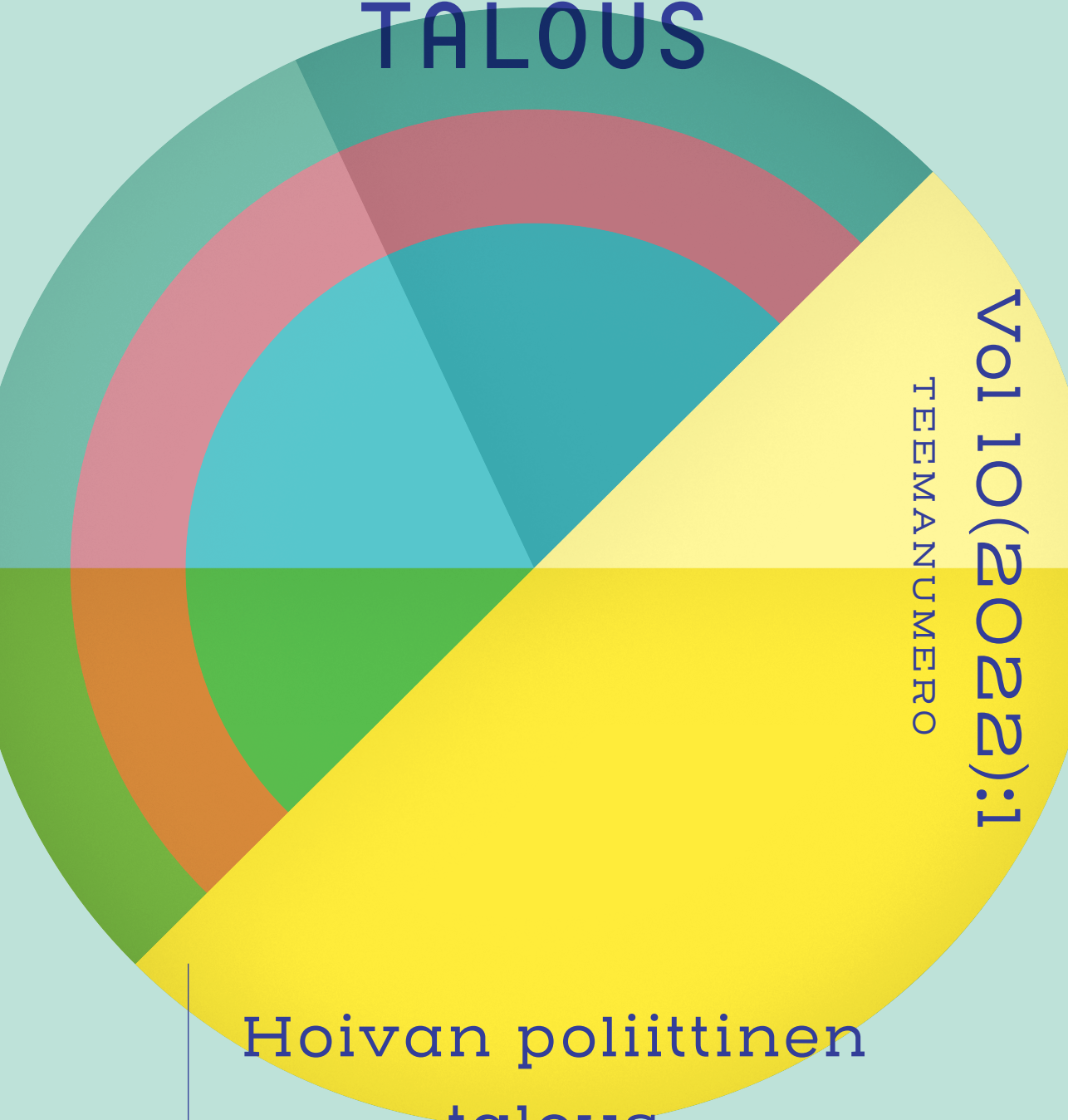

POLIITTINEN TALOUS

Vol 10(2022):1

TEEMANUMERO

Hoivan poliittinen
talous

POLIITTINEN TALOUS
10:1 (2022)

Hoivan
poliittinen
talous

ISSN: 2341-7862

Julkaisija: Poliittisen talouden tutkimuksen seura ry, Helsinki

Päätoimittajat: Anna Elomäki & Hanna Ylöstalo

Toimitussihteeri: Henni Pajunen

Kannen kuva: Ili Marttinen

Lehti julkaistaan osoitteessa <https://journal.fi/poliittinentalous>.

Poliittinen talous 10(2022):1

Pääkirjoitus: Näkökulmia hoivan poliittiseen talouteen
(*Anna Elomäki & Hanna Ylöstalo*) 1

Alkuperäisartikkelit

- Synnyttimelinten poliittinen talous: Biologisen uusintamisen kustannuksista poliittisen talouden vagmaalisilla rajapinnoilla
(*Amastiina Rajala-Vaittinen*) 8
- Vaivaisia vai harmaita panttereita? Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden turvaamisen seuraukset iäkkäiden hoivapalveluiden laatusuosituksissa
(*Joni Jaakola*) 42
- Kotitaloustyön poliittinen talous ja moninaisen eriarvoisuuden muodot
(*Merita Mesiäislehto, Lena Näre & Elisabeth Wide*) 73
- Jälkineuvostoliittolaista julmaa optimismia: Keskiaasialaisen siirtolais-työvoiman uusintamisesta (*Anni Kangas*) 109

Katsausartikkelit ja keskustelupuheenvuorot

- Ikuiset talkoot: Uusintava työ arjen utopioiden rakentamisessa
(*Suvi Salmenniemi, Salome Tuomaala-Özdemir & Hanna Ylöstalo*) 140
- Erotteluja purkaen kohti hoivaavaa taloutta (*Heini Kinnunen*) 161

Kirja-arviot

- Työkaluja hoivan poliittisen talouden feministiseen tarkasteluun
(*Heini Kinnunen & Emma Lamberg*)
- EMMA DOWLING: THE CARE CRISIS: WHAT CAUSED IT AND HOW CAN WE END IT? (2021)
- NANCY FOLBRE: THE RISE AND DECLINE OF PATRIARCHAL SYSTEMS: AN INTERSECTIONAL POLITICAL ECONOMY (2021) 170
- Työväenluokka teräksestä (*Johan Wahlsten*)
- GABRIEL WINANT: THE NEXT SHIFT: THE FALL OF INDUSTRY AND THE RISE OF HEALTH CARE IN RUST BELT AMERICA (2021) 182

Pääkirjoitus

Näkökulmia hoivan poliittiseen talouteen

Anna Elomäki, filosofian tohtori, dosentti, akatemiaturkija, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto

Hanna Ylöstalo, yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti, sosiologian yliopistonlehtori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

<https://doi.org/10.51810/pt.121368>

Hoivan tarve on yhteiskunnallinen kysymys, ja siihen vastaaminen on yhteiskunnan tehtävä. Tämä on suomalaista vanhushoivapolitiikkaa tutkivan Vaiva-kollektiivin teoksen *Hoivan arvoiset: vaiva yhteiskunnan ytimessä* (Hoppania ym. 2016) keskeinen viesti. Tämä on myös hoivan poliittisen talouden tutkimuksen keskeinen lähtökohta: hoiva on poliittinen ja taloudellinen kysymys. Silloinkin, kun hoivaa tehdään palkatta kodin piirissä, se kytkeytyy laajempiin talouden ja yhteiskunnan suhteisiin. Palkaton hoivatyö ja sen jakautuminen ovat sidoksissa esimerkiksi yksilöiden mahdollisuuksiin tehdä palkkatyötä. Palkattoman hoivatyön lisääntyminen voi olla myös seuraus valtion talouspolitiikasta, esimerkiksi julkisiin hoivapalveluihin kohdistuvista leikkauksista. Palkkatyönä hoiva on tietysti talouskysymys mutta ei vain julkisen talouden kulueränä. Hoiva on paitsi välttämätöntä elämän ja yhteisöjen säilymiseksi myös taloudellista arvoa luovaa.

Poliittinen talous -lehden vuoden 2022 ensimmäinen numero on teemanumero, jonka aiheena on hoivan poliittinen talous. Koronapandemia on osoittanut, että hoiva ja muu sosiaalinen uusintaminen kannattelevat yhteiskuntia, yhteisöjä ja kaikkea niiden toimintaa. Kriisien ulkopuolella sekä palkatta kotitalouksissa että palkkaa vastaan markkinoilla tarjottava hoiva on kuitenkin

usein näkymätöntä ja aliarvostettua. Sitä oletetaan olevan tarjolla rajattomasti ja ilmaiseksi tai ainakin mahdollisimman halvalla. Hoivaa tarjoavat usein naiset, maahanmuuttajat ja matalapalkkaisen julkisen sektorin työntekijät. Myös muu elämää ylläpitävä työ ja toiminta, kuten esimerkiksi ruuan tuotanto, jää yhteiskunnassa usein näkymättömiin, eikä sen merkitystä taloudelle ja yhteiskunnalle nähdä.

Etenkin feministisessä poliittisen talouden tutkimuksessa on analysoitu hoivaa taloudellisena toimintana ja talouspolitiikan kohteena sekä purettu siihen liittyvää eriarvoisuutta. Keskeinen käsite hoivan poliittisen talouden tarkasteluun on *sosiaalinen uusintaminen*, jolla viitataan paitsi työvoimaa ja elämää myös yhteisöjä, kulttuureja ja ideologioita ylläpitävään työhön. Sosiaalinen uusintaminen on sukupuolittunutta työtä: niin palkkatyönä kuin palkattomana työnä sitä tekevät pääasiassa naiset. Se on kytköksissä myös globaaliin sukupuolittuneeseen epätasa-arvoon. Globaalin pohjoisen hoivavajetta paikkaavat yhä useammin globaalin etelän naiset, mikä puolestaan synnyttää hoivavajetta heidän lähtömaissaan. Hoivan poliittisen talouden tutkimus tuo esiin hoivan ja laajemmin sosiaalisen uusintamisen näkymättömyyttä, aliarvostusta ja siihen liittyvää sukupuolittunutta ja rodullistunutta eriarvoisuutta. Usein tutkimus on myös muutokseen pyrkivää ja pohtii, miten hoivan poliittinen talous voisi järjestyä toisin.

Hoivan poliittista taloutta tutkitaan Suomessa ja maailmalla eri tieteenaloilla: esimerkiksi terveystieteissä, sosiologiassa, politiikantutkimuksessa, sosiaalipolitiikassa, sukupuolentutkimuksessa, kulttuurintutkimuksessa ja kasvatustieteissä. Vaikka hoivan poliittisen talouden tutkimus on vireää, se sijoittuu valtavirtaisen poliittisen talouden tutkimuksen ulkokentälle. Etenkin kodin piirissä tehty hoiva on ollut taloudelliseen toimintaan julkisessa elämänpiirissä keskittyvän poliittisen talouden tutkimuksen keskusteluissa näkymättömissä. Kuten feministisen poliittisen talouden tutkimus on osoittanut jo vuosikymmenien ajan, hoiva ei ole vain merkittävä taloudellisen toiminnan muoto itsessään vaan myös kaiken muun taloudellisen toiminnan perusta. Hoivan ja sosiaalisen uusintamisen näkeminen osana talouden kokonaisuutta auttaakin ymmärtämään paremmin poliittista taloutta sekä tuottamaan vaihtoehtoja vallitseville taloutta koskeville ymmärryksille ja talouspolitiikalle.

Hoivaa poliittisen talouden kysymyksenä käsittelevä teemanumero ei voisi olla ajankohtaisempi. Hoiva ja uusintava työ sekä niiden merkitys taloudelle

ovat viime vuosina nousseet uudella tavalla suomalaisen julkiseen ja poliittiseen keskusteluun. Poliittisen talouden ja feministisen poliittisen talouden tutkimuksen näkökulmia ja käsitteitä tarvitaan entistä kipeämmin hoivaan liittyvien ilmiöiden ja politiikan analyysiin.

Vanhushoivan huonosta laadusta ja hoivaa tarvitsevien ikääntyneiden tarpeiden sivuuttamisesta on keskusteltu Suomessa jo pidempään, ja myös varhaiskasvatuksen ongelmat ovat saaneet huomiota. Koronakriisi puolestaan toi näkyviin Suomen äärimmilleen tehostetun terveydenhoito- ja sairaala-järjestelmän riskit: kun sairaalapaikat eivät riitä, äkillisen terveystilanteen iskiessä on koko yhteiskunta suljettava. Myös keskustelu hoiva- ja hoitotyöstä ja sen aliarvostuksesta on aktiivista. Koronakriisin aikana venymään joutuneita hoitajia ja muita uusintavaa työtä tekeviä muistettiin lähinnä symbolisin elein. Pahentunut hoitajapula kuitenkin näyttää, ettei tämä riitä. Hoito- ja hoiva-alan palkoista onkin kamppailtu työmarkkinapöydissä. Poliitikot sen sijaan ovat pyrkineet kehystämään ongelman työmarkkinajärjestöjen asiaksi. Poliittisen talouden tutkimuksen käsitteet auttavat näkemään julkisen hoivapolitiikan moninaiset vaikutukset ja ymmärtämään hoivan kustannuksia korostavan politiikan ja alipalkkauksen taustalla vaikuttavia ymmärryksiä hoivasta, taloudesta ja niiden suhteesta.

Poliittisen talouden tutkimus auttaa myös hahmottamaan hoivasta käytävän keskustelun rajoja ja näkemään, mistä ei puhuta. Esimerkiksi hoivakriisiin globaali ulottuvuus ja siihen liittyvä eriarvoisuus näkyy suomalaisessa keskustelussa vain harvoin, vaikka maahanmuutto usein nähdäänkin yhtenä vastauksena hoitajapulaan. Lisäksi suomalainen hoivakeskustelu – kuten myös hoivaan liittyvät poliittiset kamppailut – on pirstaloitunutta. Hoivasta ja sosiaalisesta uusintamisesta laajemmin puhutaan harvoin yhtenä kokonaisuutena, jonka eri osa-alueet liittyvät toisiinsa. Koska vanhushoivasta ja varhaiskasvatuksesta vastaavat eri ministeriöt ja eri hoiva- ja hoitoammateissa työskentelevien etuja ajavat eri järjestöt, ei palkattoman hoivan ja palkkaa vastaan tehtävän hoiva- ja hoitotyön yhteyksiä aina nähdä.

Kansainvälisesti koronapandemia on lisännyt keskustelua vaihtoehdoista hoivan sivuuttavalle tai sitä aliarvostavalle talouspolitiikalle ja talousjärjestelmälle. Tutkijat ja aktivistit ovat käyttäneet käsitettä *hoivaava talous* kuvaamaan mallia, jossa hoiva ja sosiaalinen uusintaminen nähdään osana talouden kokonaisuutta: investointina, ei kustannuksena. Suomessa keskustelu vaihtoehdoista

on kuitenkin toistaiseksi ollut laimeaa, vaikkakin poliittiseen puheeseen viime vuosina rantautunut hyvinvointitalouden käsite on luonut tilaa hoivan ja hoivapalveluiden uudelleenajatteluun (Ahokas 2021). Paradigmanmuutosta ei kuitenkaan toistaiseksi ole nähty. Esimerkiksi hallituksen koronaelvytyksessä hoivajärjestelmän parantaminen ei ollut merkittävässä roolissa – sen sijaan kriisin aiheuttamia hoivavajeita paikkailtiin pienillä kertaluonteisilla investoinneilla (Elomäki ym. 2022).

Teemanumero tuo esiin hoivan poliittisen talouden tutkimusta Suomessa

Teemanumeron tekstit tarjoavat sekä empiirisiä että teoreettisia näkökulmia hoivaan ja sosiaaliseen uusintamiseen poliittisen talouden kysymyksinä. Tekstit käsittelevät hoivapolitiikkaa, hoivan globaaleja ja lokaaleja kytköksiä eriarvoisuuteen sekä hoivaa ja muuta sosiaalista uusintamista niin palkallisena kuin palkattomana työnä. Teksteissä otetaan huomioon sekä hoivan tarjoajien että sen tarvitsijoiden näkökulmat. Lisäksi niissä pohditaan feministisen poliittisen talouden tutkimuksen tarjoamia teoreettisia näkökulmia hoivaan.

Numero sisältää neljä vertaisarvioitua artikkelia. Annastiina Rajala-Vaittisen artikkeli yhdistää feministisen poliittisen talouden tutkimuskirjallisuutta terveystaloustieteelliseen tutkimukseen inkontinenssin kustannuksista. Se analysoi raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin – tutkimuksen kielellä *biologisen uusintamisen aiheuttaman psykofyysisen rapautumisen* – vaikutuksia yksilön elämään ja julkiseen talouteen. Raskauden ja synnytyksen aiheuttamalla inkontinenssilla on monenlaisia inhimillisiä vaikutuksia suureen ihmisjoukkoon, ja se tuottaa myös valtavat taloudelliset ja ekologiset kustannukset. Artikkelit tarjoaa *vaginaalisen rajapinnan* käsitettä talouden ja biologisen uusintamisen välisten suhteiden ymmärtämiseen ja esittää, että se, mitä näillä rajoilla tapahtuu, on poliittinen kysymys. Kysymykset siitä, miten, kenen ehdoilla ja kustannuksilla talouden vaginaalisista rajapinnoista huolehditaan, ovat poliittisen talouden kannalta tärkeitä, mutta jotka on sekä tutkimuksessa että yhteiskunnallisessa keskustelussa pitkälti sivuutettu.

Joni Jaakolan artikkeli taas siirtää huomion suomalaisen vanhushoivapolitiikan tavoitteisiin, työkaluihin ja puhetapoihin. Artikkelit pureutuu

laatusuosituksiin iäkkäiden palveluiden järjestämiseksi, joita sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä Kuntaliitto ovat antaneet vuodesta 2001 lähtien. Suosituksilla on pyritty turvaamaan eettisesti ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävä hoivapalveluiden tuotanto ja samalla vaikuttamaan julkisen talouden kestävyteen. Jaakola esittää, että näiden ristiriitaisten tavoitteiden yhteensovittaminen on johtanut siihen, että suosituksissa rakennetaan ja yhteensovitetaan kahta erilaista hoivapalveluiden järjestämistä ohjaavaa eetosta. Siinä missä hyvinvoinnin etos kunnioittaa ajatusta hoivasta universaalina perusoikeutena ja iäkkäistä aktiivisina kansalaisina, selviytymisen etos määrittelee hoivan kulutusyhödykkeeksi ja iäkkäät kotonaan teknologian avulla yksin pärjääviksi asiakas-yrittäjiksi. Jaakolan mukaan kumpikaan etos ei tunnista apua tarvitsevia iäkkäitä ja ihmisyden ytimessä olevaa vaivaisuutta.

Merita Mesiäislehdon, Lena Näreen ja Elisabeth Widen artikkeli analysoi kotitaloustyötä tekevien työntekijöiden asemaa ja siihen kytkeytyvää eriarvoisuutta Suomessa. Kotitaloustyö eli kodeissa tehtävä siivous- ja hoivatyö on globaalissa mittakaavassa kasvava toimiala, koska julkisen sektorin vastuuta hoivasta on vähennetty niin globaalissa pohjoisessa kuin etelässä. Vaikka kotitaloustyötä on kansainvälisesti tutkittu paljon, Suomessa kotitaloustyöstä ja sitä tekevästä henkilöstä on hyvin vähän tietoa. Artikkelin taustoittaa kotitaloustyön ilmiötä kansallisilla tilastoilla työtä tekevästä henkilöstä ja heitä palkkaavista kotitalouksista. Empiirinen aineisto koostuu kotitaloustyöhön palkkaavien työnantajien ja kotitaloustyötä tekevien ulkomaalaisten työntekijöiden haastatteluista. Artikkelin osoittaa, että kotitaloustyöhön liittyvä eriarvoisuus juontuu työntekijöiden oikeudellisesta asemasta, kotitaloustyön statuksesta ja luonteesta sekä työsuhteen muodosta.

Anni Kangas tarkastelee artikkelissaan keskiaasialaisen siirtolaistyövoiman sosiaalista uusintamista. Venäjän ja Keski-Aasian välillä kulki yksi maailman vilkkaimmista siirtolaisväylistä ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan keväällä 2022. Artikkelin aineisto koostuu Pietarissa ja Moskovassa työskentelevien keskiaasialaisten siirtotyöläisten päiväkirjamerkinnöistä. Analyysissään Kangas tuo esiin niitä sosiaalisen uusintamisen, huolenpidon ja hoivan käytäntöjä, jotka ovat ylläpitäneet tätä liikettä ja samalla uusintaneet globaalisti ja alueellisesti eriytynyttä työvoimareserviä. Hän osoittaa myös niitä moninaisia eriarvoisuuden käytäntöjä, joita tuon liikkeen puitteissa tuotetaan: vaurautta tuotetaan Venäjän suurkaupungeissa riistämällä siirtolaisten työtä. Riiston

käytännöt ovat rodullistuneita, luokkaistuneita ja sukupuolittuneita. Kangas laajentaa analyysissään myös kulttuurintutkija Lauren Berlantin tunnettua *julman optimismin* käsitettä jälkineuvostoliittolaisiin poliittistaloudellisiin ristiriitoihin. Hän kuvaa, miten siirtolaisuuteen liitetty lupaus paremmasta elämästä muuttuu esteeksi paitsi siirtolaisten omalle myös heidän yhteisöjensä kukoistukselle.

Alkuperäisartikkelien ohella teemanumero sisältää katsausartikkelin, keskustelupuheenvuoron ja kaksi kirja-arviota. Suvi Salmenniemen, Salome Tuomaala-Özdemirin ja Hanna Ylöstalon katsausartikkeli tekee haastattelua-aineiston avulla näkyväksi, minkälainen rooli uusintavalla työllä ja sen eri muodoilla on yhteiskunnallista ja poliittista muutosta arkisissa yhteyksissä tavoittelevien yhteisöjen rakentamisessa ja ylläpidossa. Kirjoittajat esittävät, että vaihtoehtoisia yhteiskuntamuotoja kokeilevat arkipäivän utopiat tarjoavat tilan, jossa tuottavan ja uusintavan työn kategorioita ja niiden välisiä suhteita voidaan kuvitella ja järjestää uudelleen. Heini Kinnusen keskustelupuheenvuoro purkaa toukokuussa 2022 tämän teemanumeron pohjalta järjestetyn paneelikeskustelun antia. Puheenvuoro esittää, että erilaisten kahtiajakojen ja ulossulkevien erottelujen purkaminen on hoivaavan talouden edellytys.

Teemanumeroa täydentää myös kaksi hoivan poliittisen talouden tuoretta tutkimuskirjallisuutta tarkastelevaa kirja-arviota. Emma Lambergin ja Heini Kinnusen kirja-arvio Emma Dowlingin ja Nancy Folbren kirjoista *The Care Crisis: What Caused It and How Can We End It?* (2021) ja *The Rise and Decline of Patriarchal Systems: An Intersectional Political Economy* (2021) nostaa esiin teoreettisia ja käsitteellisiä työkaluja hoivan poliittisen talouden analyysiin. Johan Wahlsten puolestaan arvioi Gabriel Winantin kirjaa *The Next Shift: The Fall of Industry and the Rise of Health Care in Rust Belt America* (2021) ja pohtii, miten se käsittelee työväenluokan rapautuneen kollektiivisen voiman roolia hoivaavan yhteiskunnan rakentamisessa.

Teemanumero on merkittävä avaus suomalaisella hoivan poliittisen talouden tutkimuskentällä, sillä se tuo yhteen eri tieteenaloilla – ja välistä toisistaan erillään – tehtävää tutkimusta. Samalla se lisää hoivaan liittyvien teemojen ja feministisen poliittisen talouden tutkimuksen näkyvyyttä suomalaisen poliittisen talouden tutkimuksen kentällä. Toivomme, että teemanumero auttaa muitakin hoivaa ja sen poliittis-taloudellisia suhteita tarkastelevia tutkijoita asemoitumaan tälle tutkimuskentälle ja löytämään sieltä uusia keskustelukumppaneita.

Tämä on *Poliittinen talous* -lehden ensimmäinen kokonainen teemanumero. Aiemmin temaattiset kokonaisuudet ovat rakentuneet symposiumeiksi lehden tavallisen numeron sisälle. Teemanumeron ansiosta vuoden 2022 vuosikerta on myös ensimmäinen, josta julkaistaan kaksi erillistä numeroa. *Poliittinen talous* -lehti jatkaa tulevaisuudessakin teemanumeroiden julkaisua. Teemanumeroita voivat toimittaa myös lehden toimituskunnan ulkopuoliset tutkijat, joten otamme mielellämme vastaan tarjouksia teemanumeroista tuleville vuosille. Haluamme tuoda vastakin esiin suomalaisen poliittisen talouden tutkimuksen monialaisuutta, ja teemanumerot ovat tärkeä kanava eri tieteenaloilla käytävien tutkimuskeskustelujen tuomiseen poliittisen talouden sateenvarjon alle.

Lähteet

- Ahokas, Jussi. (toim.) 2021. *Hyvinvointitaloudessa eteenpäin*. SOSTEn julkaisuja 1/2021. Helsinki: Suomen sosiaali ja terveys SOSTE ry.
- Dowling, Emma. 2021. *The care crisis: What caused it and how can we end it?* Lontoo: Verso.
- Elomäki, Anna, Koskinen Sandberg, Paula, Räsänen, Tapio, Simanainen, Miska ja Jurva, Raisa. 2022. Koronakriisiin vastaava päätöksenteko ja talouspolitiikka. Teoksessa Merita Mesiäislehto, Anna Elomäki, Minna Kivipelto, Johanna Närvi, Tapio Räsänen, Hanna Sutela ja Elina Kärkkäinen (toim.), *Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 144–167.
- Folbre, Nancy. 2021. *The rise and decline of patriarchal systems: An intersectional political economy*. Lontoo: Verso.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. *Hoivan arvoiset: vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Winant, Gabriel. 2021. *The next shift: The fall of industry and the rise of health care in Rust Belt America*. Cambridge: Harvard University Press.

Alkuperäisartikkeli

Synnyttineliinten poliittinen talous: Biologisen uusintamisen kustannuksista poliittisen talouden vaginaalisilla rajapinnoilla

Annastiina Rajala-Vaittinen

Abstrakti

Tämä artikkeli tarkastelee synnyttineliinten poliittista taloutta tukeutuen feministisen poliittisen talouden kirjallisuuteen ja terveystaloustieteelliseen tutkimukseen inkontinenssin kustannuksista. Artikkelin analysoi biologisen uusintamisen aiheuttamaa psykofyysistä rapautumista (*depletion through biological reproduction, DBR*) raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin kontekstissa ja tarkastelee sen vaikutuksia yksilön elämään ja julkiseen talouteen. Talouden uusintaminen on riippuvainen vaginoista, ja taloudella on näin ollen aina biologiset, vaginaaliset rajansa. Se, mitä näillä rajoilla tapahtuu, on poliittinen kysymys. Vaginat eivät ole vain talouden käyttöesineitä ja uusintamisen instrumentteja. Niiden hyvinvointi ja pahoinvointi ovat intiimissä yhteydessä paitsi vaginallisten ihmisten hyvinvointiin myös julkisen talouden kestävyyskykyyn. On poliittis-taloudellisesti tärkeää kysyä: Miten talouden vaginaalisista rajapinnoista huolehditaan julkisessa taloudessa – kenen ehdoilla ja kustannuksella? Artikkelin tavoitteena on ohjata hoivan poliittisen talouden analyysiä näiden kysymysten äärelle, samalla kun se tarkastelee raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin talousvaikutuksia Suomessa.

Avainsanat: vagina, lisääntymisterveys, raskauden ja synnytyksen aiheuttama inkontinenssi, biologisen uusintamisen aiheuttama psykofyysinen rapautuminen, hoivan poliittinen talous

<https://doi.org/10.51810/pt.111990>

Johdanto

Talouden ja väestön uusintaminen vaatii uuden elämän synnyttämistä, biologista reproduktiota. Tämä toiminta on konkreettisen ruumiillista. Vaginat ja muut synnyttämiseen tarvittavat elimet venyvät ja vahingoittuvat, mikä voi aiheuttaa virtsarakon, suoliston ja lantionalueen toimintahäiriöitä. Esimerkiksi raskauden ja synnytyksen aiheuttama inkontinenssi eli virtsan- ja/tai ulosteenkarkailu on hyvin yleinen vaiva. Jopa joka kolmannelle synnyttäneelle (talouden uusintajalle) jää virtsankarkailuvaivoja ja arviolta joka kymmenennelle ulosteenkarkailua (Woodley ym. 2020). Siitä huolimatta, että raskauden ja synnyttämisen aiheuttamaa inkontinenssia voitaisiin tehokkaasti ennaltaehkäistä, hoitaa ja kuntouttaa, nämä vaivat jäävät laajasti hoitamatta (Aukee 2017; Törnävä 2017). Näin ollen julkinen terveystalouden laiminlyö talouden uusintamiseen tarvittavien synnyttämisen hoivan ja hoidon tarpeet. Tämä on talouskysymys. Väitämme tässä artikkelissa, että pitkällä tähtäimellä synnyttämisen hoivan laiminlyönti vaikuttaa julkisen terveystalouden kestävyteen: hoitamattomana raskauden ja synnytyksen aiheuttama inkontinenssi usein pahenee ajan myötä. Myöhemmällä iällä raskauden ja synnytyksen aiheuttama inkontinenssi lisää merkittävästi paitsi hoivan myös inkontinenssihoitoon liittyvän materian, kuten vaippojen, tarvetta. Näin varhaisessa vaiheessa hoidettavissa olevan vaivan sosiaaliset, taloudelliset ja ekologiset kustannukset kumuloituvat, kertautuvat ja skaalautuvat vuosikymmeniä sekä yksilön elämässä että väestötasolla – kohortti toisensa jälkeen.

Tarkastelemme tässä artikkelissa synnyttämisen poliittista taloutta kansantaloudellisesti merkittävänä kysymyksenä. Analyysissämme yhdistämme feministisen poliittisen talouden teoriaa inkontinenssin kustannuksia kartoittavaan terveystaloustieteelliseen kirjallisuuteen. Raskauden ja synnyttämisen aiheuttama inkontinenssi on konkreettinen esimerkki siitä, kuinka talouden biologinen uusintaminen kuluttaa, rappeuttaa ja ra(m)pauttaa uusintamisesta vastuussa olevien kehoja ja aiheuttaa pitkäkestoisia taloudellisia vaikutuksia yksilö- ja väestötasolla. Se on myös esimerkki siitä, kuinka riittävällä ja oikea-aikaisella hoivalla ja hoidolla voitaisiin parantaa julkisen talouden kestävyttä. Synnyttämisen elimet venyvät ja repeilevät taloutta uusintamatta jättäen vuotoja kehoihin – ja talouteen. Vuodot ehkä syntyvät maailman luonnollisimmassa tapahtumassa, uutta ihmistä synnyttäessä, mutta vuotojen

hoitamatta jättämisessä ei ole mitään luonnollista. Se on poliittinen valinta, jolla on taloudellisia vaikutuksia. Taloudellisia ja ruumiillisia vuotoja voitaisiin tilkitä ja ennaltaehkäistä huolehtimalla synnyttelinten terveydestä, mutta näin ei tehdä.

Tarkastelemme artikkelissamme synnyttelinten hyvinvoinnin laiminlyömisestä kertyviä, synnyttäjien elämänkaarten aikana kumuloituvia kustannuksia synnyttäjien elämässä sekä julkisessa taloudessa. Analyysimme sijoittuu poliittisen talouden analyyseissä vaietulle alueelle, jonka nimeämme *poliittisen talouden vaginaalisiksi rajapinnoiksi*. Tämä on uusi, tutkimuksestamme kumpuava ja feministisen poliittisen talouden analyyseihin soveltuva käsite. Emme pyri määrittelemään käsitettä tarkasti, eikä se ehkä ole toivottavaakaan. Poliittisen talouden vaginaaliset rajat – tai moniulotteisemmin vaginaaliset rajapinnat, joihin liittyy moninaisia synnyttelinten poliittisia talouksia, – voidaan ymmärtää siksi *poliittisen talouden marginaaleissa sijaitsevaksi tilaksi*, johon analyysimme sijoittuu. Puhumalla poliittisen talouden vaginaalisista rajoista, haluamme ohjata huomion siihen tosiasiaan, että kaikki maailman talousjärjestelmät kaikkina aikoina nojaavat vaginoihin talouden elimellisenä uusintajana, rajana ja perustana. Se, mitä näillä rajoilla tapahtuu, on poliittinen kysymys.

Vaginat eivät ole vain talouden käyttöesineitä ja uusintamisen instrumentteja. Niiden hyvinvointi ja pahoinvointi ovat intiimissä yhteydessä paitsi vaginallisten ja kohdullisten ihmisten elämänlaatuun myös julkisen talouden kestokykyyn. Talouden uusintaminen on riippuvainen vaginoista, ja taloudella on näin ollen aina biologiset, vaginaaliset rajansa. On poliittis-taloudellisesti tärkeää kysyä: Miten talouden vaginaalisista rajapinnoista huolehditaan julkisessa taloudessa – kenen ehdoilla ja kustannuksella? Artikkelillämme haluamme ohjata poliittisen talouden analyysin näiden kysymysten äärelle, samalla kun tarkastelemme, mitä hoivan poliittisen talouden vaginaalisilla rajapinnoilla tapahtuu raskauden aiheuttaman inkontinenssin kontekstissa Suomessa. Väitämme, että Suomessa talouden vaginaalisista rajoista ei huolehdita riittävästi, mikä on paitsi inhimillisesti myös julkisen talouden kannalta kestäväntöntä.

Artikkelimme täydentää aiempaa hoivan poliittisen talouden kirjallisuutta, jossa vaginoiden vaatima hoiva ja biologinen uusintaminen jäävät helposti muiden sosiaalista uusintamista koskevien kysymysten varjoon. Biologisen

reproduktion poliittista taloutta on tutkittu ehkä enemmän lisääntymisen politiikan kuin hoivan näkökulmista. Suomessa aiheeseen liittyy muun muassa kätilötyön tutkimus (Wrede 2001) ja lisääntymiseen liittyvä feministisen tieteenteknologian tutkimus (mm. Homanen 2017; Sudenkaarne 2020; Meskus 2021). Hoivan poliittisen talouden kirjallisuudessa uusintamisen käsitteistö ja analyysi ovat kyllä keskeisiä, mutta biologista uusintamista ja synnyttämisen poliittisia talouksia käsitellään usein pintapuolisesti puhumatta tarkemmin siitä, mitä synnyttelimitille tapahtuu. Esimerkiksi sosiaalisen reproduktion eli uusintamisen kirjallisuudessa biologinen uusintaminen sisällytetään ohimennen osaksi laajempaa sosiaalisen uusintamisen käsitettä ilman, että biologisen uusintamisen poliittisia talouksia analysoidaan tarkemmin (Bakker 2007; Rai ym. 2014; ks. myös Elomäki ja Ylöstalo 2021). Synnyttäminen saatetaan mainita, mutta analyysit keskittyvät pääsääntöisesti hoivatyön poliittisiin talouksiin, kuten lastenhoitoon, tai muuhun naistapaiseen (Jokinen 2004) sosiaalisen uusintamisen työhön, johon liittyy toisista ihmisistä huolehtimista. Poikkeuksena tästä ovat analyysit, joissa sosiaalisen uusintamisen käsitteistöä sovelletaan lisääntymis- ja seksuaaliterveyteen, esimerkiksi globaalin terveydenhuollon kontekstissa (Tanyag 2019).

Hoivaetiikkaa painottava poliittinen taloustiede puolestaan tutkii ihmisen haavoittuvuuden ja tarvitsevuuden synnyttämiä hoivasuhteita ja niiden merkitystä moraalien, politiikan ja talouden dynaamisina lähteinä – globaalisti ja lokaalisti (esim. Tronto 1993; Mahon ja Robinson 2011; Hoppania ja Vaittinen 2015; Vaittinen 2017). Sekä tässä kirjallisuudessa että sosiaalisen uusintamisen analyysissä saatetaan tarkastella hoivan poliittista taloutta ruumiillisuutta painottavin tutkimusottein mutta vaginoiden hoivatarpeiden poliittisiin talouksiin ei juuri pureuduta. Feministisen poliittisen talouden kirjallisuudessa vaginat mainitaan suoraan ehkä ennemmin seksityön kuin synnyttämisen yhteydessä (esim. Jeffreys 2009). Hoivan poliittisen talouden kirjallisuus ei toisin sanoen ole tarkastellut poliittista taloutta, tai hoivaa, synnyttelinten näkökulmasta. Tämä voi johtua osin siitä, että yhteiskuntatieteellisesti virittynyt hoivan poliittisen talouden kirjallisuus on harvemmin vuorovaikutuksessa terveystieteellisen tutkimuksen kanssa, jossa käsitellään seksuaali- ja lisääntymisterveyttä biologisemmasta ja elimellisemmästä näkökulmasta. On myös mahdollista, että sukupuolen essentialisoinnin pelko saa feministisen poliittisen talouden teoreetikot varomaan biologisen uusintamisen

ruumiillisuuteen paneutumista elimellisellä tasolla. Tämä kieltämättä vaatii tasapainottelua, mutta silti vaginoiden taloudellisesta merkityksestä tulisi voida puhua.

Myöskään julkisessa keskustelussa ei poliittista taloutta tarkastella synnyntielinten hyvinvoinnin näkökulmasta. Riittävä synnyttäjien määrä kyllä ymmärretään kansantalouden kestokyvyn perustaksi, ja politiikkojen suusta on kuultu lipsahduksia ”synnytystalkoista” vastauksena heikkenevään huolto-suhteeseen (Blencowe 2017). Lipsahduksia kritisoidaan, mutta kritiikki ei kirvoita keskustelua siitä, mitä väestön uusintaminen vaatii synnyttävien kansalaisten kehoilta jo nyt. Missään ei kysytä, kuinka biologiseen uusintamiseen käytettävien kehojen kulumista tulisi ennaltaehkäistä ja hoitaa, ja mitä riittävä synnyntielinten hoivaaminen läpi elämän vaatisi julkiselta taloudelta.

Synnyntielimistä näin ollen yhtäältä vaietaan, ja toisaalta ne ovat läsnä lähinnä väestöä uusintavina instrumentteina, *synnyttiminä*. Elämän ehtopuolella ne ovat hoivaamisen kohteina, synnyttämistä tai muuten vain elämästä haurastuneina, solujen ikääntymisen hapertamina ja huolenpitoa vailla. Tällöinkään vaginoista tai niiden tarpeista ei puhuta suoraan. Ennemmin puhutaan vaipoissa hautuvista ihoista, virtsatieinfektioista ja ”likaiseksi” mielletystä hoivatyöstä, joka liittyy vanhusten genitaalialueista ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimiseen. Keskustelu vaginoista niin hoivan poliittisen talouden kirjallisuudessa kuin hoivan poliittisessa arjessa on häveliään *perivaginaalista*: itse asian ja elimen ja siihen liittyvien talouksien periferioihin sijoittuvaa keskustelua, joka ei koske itse vaginaa vaan kaikkea sen ympärillä olevaa, sieltä syntyvää tai vuotavaa. Talouden biologiseen uusintamiseen käytetty elin tuntuisi edelleen – kaksikymmentä vuotta *Vagina-monologien* jälkeen (Enslar 1998/2001) – olevan jonkinlainen talouden tabu etenkin silloin, kun se on uusintamiseen haluton tai kykenemätön tai kun se on vahingoittunut, kulunut, käytetty ja ”viallinen”. Myötävaikuttaaksemme tabun purkamiseen tarkastelemme tässä artikkelissa, mitä synnyntielinten käyttäminen väestön uusintamisessa tarkoittaa taloudellisesti.

Artikkeli etenee seuraavassa järjestyksessä. Johdantoa seuraavassa osiossa käymme läpi terveystaloustieteellistä kirjallisuutta inkontinenssin kansantaloudellisista kustannuksista, minkä jälkeen hahmottelemme artikkelin teoreettisen viitekehyksen. Hyödynnämme tässä Shirin Rain, Catherine Hoskynsin ja Dania Thomasin (2014) hoivan poliittisen talouden analyysii

varten kehittämää *depletion through social reproduction* (DSR) -käsitettä, josta johdamme käsitteen *biologisen reproduktion aiheuttamasta psykofyysisestä rapautumisesta* (*depletion through biological reproduction, DBR*). Tämän jälkeen illustroimme biologisen uusintamisen aiheuttaman psykofyysisen rapautumisen kustannusten kertymistä Suomessa kuvitteellisen Annastiinan elämäntarinan avulla. Annastiinan elämäntarina on fiktiivinen, mutta se pohjaa aiemman tutkimuksen lisäksi laajaan inkontinenssin globaalia poliittista taloutta tutkivaan monipaikkaisen etnografian hankkeeseen, jossa on alustavasti kartoitettu inkontinenssin hoitopolkujen toimivuutta myös Suomessa (Vaippahanke 2022; ks. myös Vaittinen ym. 2021). Fiktiivisen tarinan käyttäminen argumentin illustroinnissa puolestaan perustuu luovan tieteellisen kirjoittamisen pitkälle perinteelle (esim. Ellis ja Flaherty 1992; myös Hoppania ym. 2016). Reflektoimme tarinan yleistettävyyttä artikkelin johtopäätösosiossa, jossa painotamme jatkotutkimuksen tarvetta poliittisen talouden vaginaalisilla rajoilla ja rajapinnoilla.

Inkontinenssin taloustieteestä biologisen uusintamisen ruumiillisiin kustannuksiin

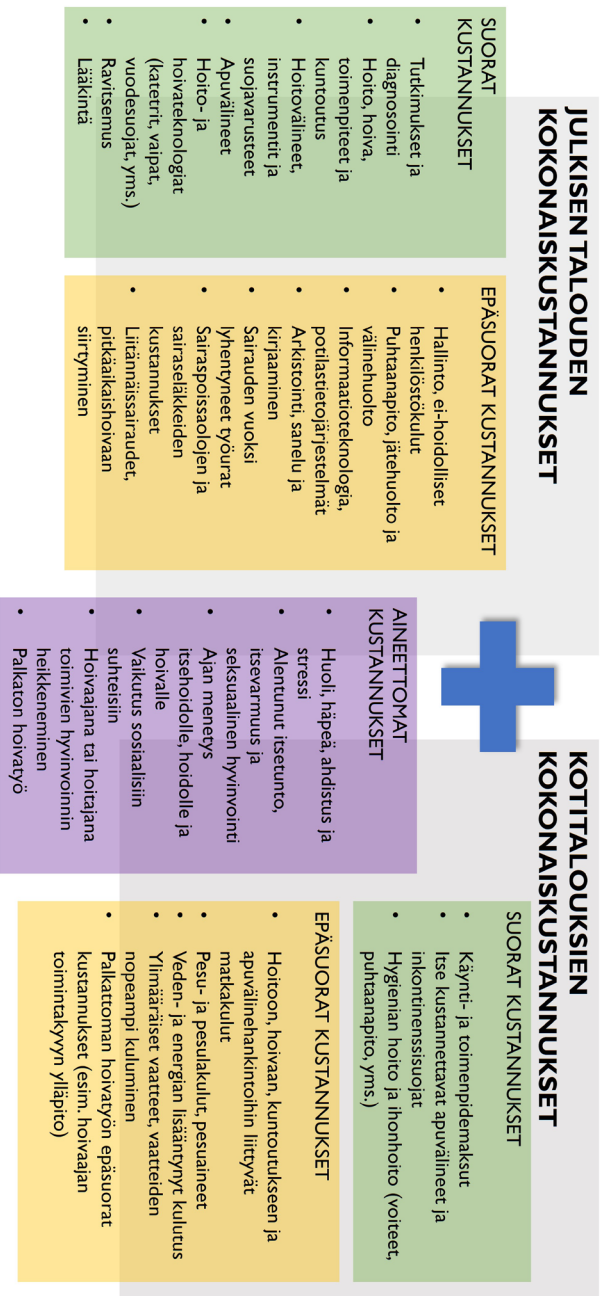
Inkontinenssi on yleinen terveysongelma. Se johtuu suoliston, rakon tai lantionalueen toimintahäiriöistä, joille voi olla monia eri syitä, kuten kroonisia sairauksia tai vammoja. Vaiva ei kosketa vain synnyttäneitä tai vanhuksia. Virtsainkontinenssista kärsii noin 14 % miehistä ja jopa 51 % naisista (Aynaci 2020). Ulosteinkontinenssin kanssa elää jopa 6 % alle 40-vuotiaista aikuisista ja hoivakodeissa asuvista noin puolet (Riemsma ym. 2017). Inkontinenssin syitä ei aina perin pohjin selvitetä, eikä inkontinenssin hoitosuosituksia välttämättä hyödynnetä tehokkaasti (Aukee ym. 2007; Käypä hoito 2017). Inkontinenssivaivat saatetaan myös nähdä tiettyjen ihmisryhmien luonnollisina ominaisuuksina, jolloin diagnoosit ja hoito jäävät helpommin puutteellisiksi. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi synnyttäneet, vaihdevuosi-ikäiset ja iäkkäät naiset, joille ”pienen lirahtelun” katsotaan kuuluvan elämänvaiheeseen tai olevan luonnollinen osa naisellisen elämän ruumiillista rappeutumista (Vaittinen ym. 2021, 130). Tämä ei kuitenkaan pidä paikkansa. Synnyttelimiin ei vaan terveysjärjestelmissä kohdisteta riittävää hoivaa ja hoitoa, jolloin syntyy

käsitys siitä, että lantion alueen elinten veltostuminen synnyttämisen ja lisääntymisen tai vanhenemisen myötä on väistämätöntä. Tämä tulee kansantaloudellisesti kalliiksi, joskin kustannusten laskemista vaikeuttavat muun muassa inkontinenssin monisyisyys, alidiagnosointi sekä aiheeseen liittyvä stigma. Käymme tässä osiossa läpi terveystaloustieteellistä kirjallisuutta, joka käsittelee yleisesti inkontinenssin kansantalouksille aiheuttamia kustannuksia.

Inkontinenssin kustannukset koostuvat inkontinenssin aiheuttamista suorista ja epäsuorista kustannuksista sekä vaikeammin arvioitavissa olevista aineettomista kustannuksista (ks. kuvio 1). *Suoria kustannuksia* ovat esimerkiksi lääkkeet, hoitotarvikkeet, diagnosointi ja hoitotoimenpiteet (Goren ym. 2014). *Epäsuoriin kustannuksiin* kuuluvat muun muassa inkontinenssista välillisesti aiheutuvat liittännäisvaivat (Wagner ym. 2017). Inkontinenssin epäsuorat kustannukset ovat luultavasti huomattavasti suuremmat kuin suorat kustannukset (Neubauer ja Stiefelmeyer 2005; Tolkki 2010). Inkontinenssi on esimerkiksi merkittävä painehaavaumien aiheuttaja vuodepotilailla. Painehaavaumien kustannukset ovat Suomessa vuosittain noin 420 miljoonaa euroa, joka muodostaa jopa 2–3 % terveydenhuollon kaikista kuluista (Soppi 2010). Näistä kustannuksista osa on epäsuorasti inkontinenssin aiheuttamia. Inkontinenssi on myös yksi syy pitkäaikaishoivaan siirtymiselle (Carvalho ym. 2020; Kaisanlahti 2008). Inkontinenssin *aineettomia kustannuksia* ei puolestaan voida suoraan mitata rahassa, mutta ne lisäävät välillisesti sekä julkisia että kotitalouksien kustannuksia. Tällaisia ovat muun muassa ahdistus ja masennus, seksuaaliterveyden heikkeneminen, fyysisen aktiivisuuden väheneminen, sosiaalisten tilanteiden välttäminen, itsenäisen asumisen kyvyn menetys, elämänlaadun heikkeneminen sekä vaikutukset kokonaisterveyteen, työkykyyn ja työurien lyhentymiseen (Farage ym. 2008). Mitä hankalampi tai monimuotoisempi inkontinenssi on, sitä todennäköisemmin sillä on kielteisiä vaikutuksia mielenterveyteen (Kuoch ym. 2019) kuten myös seksuaaliterveyteen (Aukee ym. 2007; Lee ym. 2018).

Inkontinenssin globaalit talousvaikutukset ovat valtavat. Esimerkiksi Yhdysvalloissa inkontinenssin diagnosointiin ja hoitoon käytettiin jo kaksikymmentä vuotta sitten 32 miljardia Yhdysvaltain dollaria vuosittain, mikä oli enemmän kuin dialyysiin ja sepelvaltimoiden ohitusleikkauksiin käytetty summa yhteensä (Farage ym. 2008). Australiassa vastaava luku oli 42,9 miljardia Australian dollaria vuonna 2010 (Deloitte Access Economics 2011).

KUVIO 1. INKONTINENSIN KUSTANNUSTEN TYYPIT.

Nämä laskelmat ovat vanhentuneita ja siksi todennäköisesti liian matalia. Näin on myös Suomessa tehtyjen arvioiden kohdalla. Inkontinenssitilanteita myyvän yrityksen toimeksiantona tehdyn selvityksen mukaan virtsankarkailun hoidosta aiheutui Suomessa laskentatavasta riippuen 0,7–1,7 miljardin euron kustannukset julkiselle taloudelle vuonna 2006, ja vuonna 2040 kustannusten arvioidaan yltyvän 1,6–4,3 miljardiin euroon. (Tolkki 2010.) Laskelman kustannukset muodostuivat erityisesti vanhusten asumispalveluista ja lääkeshoidosta sekä inkontinenssisuojista eli vaipoista (Vuorela 2017; Tolkki 2010). Vaipat ovatkin merkittävä tekijä julkisessa terveystaloudessa, sillä ne muodostavat hoitotarvikelijakelukustannuksista toiseksi suurimman menoerän heti diabetestarvikkeiden jälkeen (Vaittinen ym. 2021). Vaipoista syntyvä jäte myös lisää merkittävästi hoivan ekologista kuormaa, ja siten sellaisia inkontinenssin *ulkoisia kustannuksia*, mitä inkontinenssin kustannuslaskelmissa ei toistaiseksi huomioida.

Myöhemmällä iällä kertyviä inkontinenssihoidon kustannuksia olisi mahdollista ennaltaehkäistä ja vähentää oikea-aikaisella konservatiivisella hoidolla, kuten kuntoutuksella ja fysioterapialla. Kuitenkin esimerkiksi vuonna 2007 konservatiiviseen hoitoon käytettiin keskimäärin vain 40 euroa per potilas eli vähimmillään kustannukset olivat 0 euroa ja enimmillään 1102 euroa. Vaivoja korjaavien leikkaushoitojen kustannukset taas olivat keskimäärin 2152 euroa eli vähimmillään 872 euroa ja enimmillään 3689 euroa (Aukee ym. 2007). Hankkeemme tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että konservatiiviseen inkontinenssihoitoon panostaminen ei ole Suomessa oleellisesti parantunut (Vaittinen ym. 2021), joskaan tuoreita kustannuslaskelmia ei ole saatavilla. Verrattuna leikkaushoitoihin oikea-aikainen konservatiivinen hoito ja ennaltaehkäisy olisi paitsi edullisempaa myös vähemmän kajoavaa. Sillä voidaan usein parantaa inkontinenssin kanssa elävän ihmisen elämänlaatua varhaisessa vaiheessa, mikä vähentää inkontinenssin epäsuoria ja aineettomia kustannuksia tämän elämänkaaren aikana. Palaamme tähän myöhemmin tarkastellessamme kustannusten kertymistä fiktiivisen Anna-stiinan elämänkaaren aikana.

Pelkästään raskaudesta ja synnytyksestä johtuvan inkontinenssin kokonaiskustannuksia ei kuitenkaan tietääksemme ole arvioitu Suomessa eikä kansainvälisesti. Arvioiminen on hankalaa, koska erilaisten inkontinenssin syiden välille on haastavaa vetää selkeää rajaa. Lieviin vaivoihin ei välttämättä

haeta apua heti synnytyksen jälkeen nuoremmalla iällä, osin siksi, että aihe on hävetty, ja osin siksi, että lievä virtsankarkailu ymmärretään normaaliksi synnyttäneen kehon olotilaksi. Vaihdevuodet ohittaneiden kohdalla inkontinenssin ensisijaista syytä on hankalampi osoittaa pelkästään synnytyksestä johtuvaksi (Buckley ja Lapitan 2010), – ja silti myöhemmällä iällä alkanut inkontinenssi voi juontua aiemmasta raskaudesta ja synnytyksestä (Gyhagen ym. 2019).

Raskauden ja synnyttämisen aiheuttaman inkontinenssin kustannusten vaikea mitattavuus on esimerkki siitä, kuinka talouden biologisen uusintamisen aiheuttama ruumiillinen rapautuminen kumuloituu ajan myötä, eikä ole rajattavissa yhteen tapahtumaan – kuten synnyttämisen hetkeen, tai synnytyksestä johtuvan inkontinenssin alkamiseen myöhemmällä iällä. Terveystaloustieteellisistä laskelmista tuntuisikin puuttuvan tietynlainen kokonaisvaltaisen ruumiillisuuden elämänkaarianalyysi. Niissä tunnustetaan esimerkiksi *aineettomat* kustannukset, mutta laskelmissa nämä ihmisten ruumiillisissa, eli konkreettisen *aineellisissa*, elämässä konkretisoituvat kustannukset jäävät sivurooliin, koska ne ovat hankalasti mitattavia jonakin tiettyinä hetkenä. Inkontinenssin kanssa elävän yksilön elämässä suorat, epäsuorat ja aineettomat kustannukset kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa, osaksi ihmisen ruumiillista elämänkaarta. Tällöin erillisiin kustannussiiloihin jaottelu, joka toisaalta on analyytisesti hyödyllistä, voi hämärtää kustannuskertymän kumuloitumista. Vaikka terveystaloustieteelliset laskelmat inkontinenssin kustannuksista antavat työkaluja kustannusten arvioimiseen, niiden avulla ei voida kuvata biologisen uusintamisen aiheuttamaa kokonaiskulumista ja sen vaikutusta talouteen yksilöiden ja väestöjen elämänkaaren aikana. Tähän tarvitaan avuksi feminististä poliittista taloutta.

Synnyttämisen poliittisessa taloudessa on kyse taloutta biologisesti uusintavien ruumiiden kulumisesta ja siitä, kuka kulumisen kustannuksista vastaa. Hoivan poliittisen talouden tutkijat Rai, Hoskyns ja Thomas ovat kehittäneet DSR-käsitettä, joka kuvaa sosiaalisen reproduktion aiheuttamaa voimavarojen ehdyttämistä (Rai ym. 2014). He huomauttavat, että vaikka sosiaalista uusintamista on tutkittu paljon, kirjallisuus harvemmin kiinnittää huomiota siihen, miten uusintava työ ehdyttää sosiaalisesta uusintamisesta vastuussa olevien voimavarat näännyttäen ja ra(m)pauttaen heitä. He lainaavat termin *depletion* ympäristötaloustieteistä, jossa sitä käytetään kuvaamaan esimerkiksi

uusiutumattomien luonnonvarojen määrän vähentymistä (emt., 88). Emme ole kyenneet kääntämään termiä suomeksi yksiselitteisesti, joten käytämme kontekstin mukaan termejä *uusintamisen aiheuttama voimavarojen ehdyttäminen*, *näännyttäminen* ja *psykofyysinen rapauttaminen* tai *rampauttaminen*. Rai ja hänen kollegansa määrittelevät DSR:n hiljalleen kumuloituvaksi ”tasoksi”,

jossa voimavarojen ulosvirtaus (*resource outflows*) ylittää voimavarojen sisäänvirtauksen (*resource inflows*) sosiaalisen uusintamisen työtä tehtäessä siten, että jokin kestävyuden kynnyks ylitetään, ja tähän vähäarvoiseksi miellettyyn työhön osallistumisesta tulee haitallista sen tekijöille (emt., 88–89, suomennos meidän).

Uusintavaa työtä tekevien voimavarat toisin sanoen ehtyvät silloin, kun he tulevat aikaa myöten sijoittaneeksi enemmän voimavaroja yhteiskunnan uusintamiseen kuin mitä yhteiskunta sijoittaa heihin, esimerkiksi heihin kohdistuvan hoivan muodossa. Kuten sosiaalisen reproduktion kirjallisuudelle on ominaista, Rai, Hoskyns ja Thomas eivät analysoi biologisen uusintamisen poliittista taloutta. Synnyttämistä sivutaan vain ohimennen (emt., 92). Tuodaksemme synnyttelimit hoivan poliittisen talouden analyysiin sovelamme seuraavassa osiossa Rain ja hänen kollegoittensa työtä. Jotta pystymme kuvaamaan biologisen uusintamisen aiheuttamaa ruumiillisten kustannusten kertymistä ihmisen elämänkaaren aikana, johdamme Rain, Hoskynsin ja Thomasin laajemmasta DSR-käsitteestä tarkemman *biologisen uusintamisen aiheuttamaa psykofyysistä ra(m)pautumista* kuvaavan käsitteen (*depletion through biological reproduction, DBR*). Tästä on kyse esimerkiksi silloin, kun synnyttelimit venyvät, repeilevät, veltostuvat ja muuttuvat pidätyskyvyttömiksi talouden biologisen uusintamisen vuoksi, samalla kun näiden taloudelle välttämättömien elinten tarpeet laiminlyödään julkisessa taloudessa, lähes järjestelmällisesti.

Annastiinan elämäntarina biologisen uusintamisen kustannusten näkökulmasta

Jotta pystymme illustroimaan raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin elämänkaaren aikana kumuloituvia kustannuksia, kerromme tässä osiossa kuvitteellisen Annastiinan elämäntarinan. Tapahtumat voisivat olla todellisia nykyisessä terveysjärjestelmässämme. Tarinan perusteella ei kuitenkaan voi tehdä yleistyksiä, sillä naisten inkontinenssin hoitopolut vaihtelevat yksilöllisesti ja alueellisesti Käypä hoito -suosituksesta (2017) huolimatta. Tarinan perusteella ei myöskään ole mahdollista laskea raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin elämänkaarikustannuksia väestötasolla. Tällainen laskelma vaatisi laajoja määrällisiä ja laadullisia pitkittäisaineistoja, joita meillä tutkimuksessamme ei ole käytettävissä. Tarinan tarkoitus on ennen kaikkea illustroida biologiseen uusintamiseen käytettävien elinten kulumisen poliittista ja taloudellista merkitystä sekä jatkotutkimuksen tarvetta. Tarinamme etenee yksityisestä julkiseen, Annastiinan henkilökohtaisesta elämästä ja kotitaloudesta työelämään ja julkiseen talouteen.

Annastiinan synnyttimet biologisen uusintamisen tehtävissä

Annastiina odottaa ensimmäistä lastaan 28-vuotiaana. Hänen ei ole koskaan tarvinnut ajatella pidätyskykyyn tai lantion alueen terveyteen liittyviä asioita. Raskausaikana erittyvät hormonit kuitenkin pehmentävät kudoksia ja lantionpohjan lihaksistoa. Lisäpaino rasittaa lantionpohjaa. Välillä virtsaa lirahtaa housuun aivastaessa, ja Annastiina hankkii elämänsä ensimmäisen paketin inkontinenssisuojia. Aikaisempina vuosina Annastiinan kunnassa oli odottaville äideille järjestetty fysioterapeutin ohjaamia, lantionpohjan hyvinvointiin keskittyviä ryhmiä. Kunnan sote-sektorille tekemien leikkausten vuoksi ryhmiä ei kuitenkaan enää järjestetä. Annastiina saa neuvolasta jumppaohjeet paperilla. Kotonaan hän yrittää supistella vaginaansa ja peräaukkoaan ohjeiden mukaan mutta ei ole varma, menevätkö liikkeet oikein. Miltä lantionpohjan vahvistamisen pitäisi tuntua? Jumppaaminen jää. Synnytys sujuu hyvin – ”normaali alatiesynnytys” on termi, joka jää hänelle itselleen mieleen. Silti Annastiina lukeutuu siihen epäonniseen kolmannekseen,

jolle jää virtsankarkailuvaivoja synnytyksen jälkeen. Sekä neuvolan että Annastiinan ja hänen puolisonsa huomio keskittyy synnytyksen jälkeen pääosin vauvan hyvinvointiin, eikä vaivaa tule otettua kunnolla puheeksi. Jälkitarkastuksessa asiasta keskustellaan, mutta kuulemma alapään palautumiseen voi mennä vuosikin. Tilannetta päädytään seurailemaan. Arjessaan Annastiina vähättelee vaivaa: ”Eihän karkailu ole kovin runsasta, ja eikös kaikki nyt ’tenat pöksyissä’ kulje synnytyksen jälkeen!” Myös virtsankarkailusuojien mainonta antaa sellaisen kuvan, että lirahtelu ja ”vahingot” ovat osa naisen normaalia elinkaarta. Salaa mielessään Annastiina kiittää onneaan: ”Onneksi ei sentään ole paskat housussa. Siihen kyllä olisi pakko vaatia hoitoa...”

Biologisen uusintamisen aiheuttama rapautuminen voidaan nähdä terveysjärjestelmän sukupuolittuneena rakenteellisena väkivaltana, jossa hoidettavissa olevat vaivat jätetään hoitamatta, mikä aiheuttaa kärsimystä (Confortini ja Vaittinen 2020, 6–7). Kuten Rai ja hänen kollegansa painottavat, uusintamisen aiheuttama näännyttäminen ei viittaa vain ihmisen ”normaaliin kulumiseen” (*normal ‘wear and tear’*) vaan sellaisiin ”uusintamisen rakenteellisiin ulottuvuuksiin, jotka rapauttavat jokapäiväisen elämän kestävyyttä” (Rai ym. 2014, 89–90). Kyse ei ole vain väsymyksen kaltaisesta nääntymisestä vaan psykofyysisestä ra(m)pautumisesta, joka sisältää myös ruumiillisia vammoja (emt., 92). Raskauden ja synnytyksen aiheuttama jokapäiväisen elämän kestävyyteen vaikuttava rapautuminen ei ole ”normaalia kulumista”, sillä se olisi usein ennaltaehkäistävissä ja hoidettavissa.

Ohjattu lantionpohjan lihaksiston vahvistaminen on tutkitusti kustannustehokas tapa ennaltaehkäistä biologisesta uusintamisesta johtuvia lantionpohjan häiriöitä (Brennen ym. 2021; Törnävä 2017), ja näin tilkitä sekä ruumiillisia että taloudellisia vuotoja jo ennen kuin niitä syntyy. Suomessa ennaltaehkäisy kuitenkin ontuu. Hankkeemme tutkimuksessa on käynyt eri ammattilaisten kanssa keskustellessa ilmi, että perusterveydenhuollossa ei järjestelmällisesti tarjota raskaana oleville, saati raskautta suunnitteleville, lantionpohjan kuntoutukseen erikoistuneiden ammattilaisten palveluja. Lantionpohjan toimintakyvyn mittaamiseen ja kuntoutukseen käytettäviä biopalautelaitteita ei yleensä ole perusterveydenhuollossa saatavilla, ja valtaosa lantionpohjaan tai äitiysfysioterapiaan erikoistuneista ammattilaisista työskentelee yksityisellä

sektorilla. Vastaavasti synnyttäneille ei rutiininomaisesti tarjota lantionpohjan ohjattua kuntoutusta. Tutkimusten mukaan siitä olisi hyötyä kaikille synnyttäneille (Brennen ym. 2021).

Lantionpohjaa, vaginoita ja synnyttelimiä ei toki ole täysin unohdettu synnytyksestä palautumisessa. Synnyttäneille tehdään 5–12 viikkoa synnytyksen jälkeen sisätutkimus jälkitarkastuksessa, jossa selvitetään lantionpohjanlihasten kunto ja toimintahäiriöt, anatomiset ja fysiologiset muutokset sekä synnytysvaurioiden parantuminen. Lisäksi synnyttänyttä tulisi ohjata lantionpohjan lihaksiston vahvistamiseen. (Klemetti ja Hakulinen-Viitanen 2013.) Sisätutkimus on kuitenkin vain pieni osa synnytyksen jälkeistä neuvolapolkua, jossa tapaamiset keskittyvät pääsääntöisesti lapsen terveyden edistämiseen sekä kasvun seuraamiseen ja mittaamiseen. Vaikka perheiden kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin kiinnitetäänkin huomiota, synnyttelinten hyvinvointi jää neuvolapolulla helposti vähälle huomiolle, erityisesti jos lieviä inkontinenssi-vaivoja ei itse osaa tai uskalla ottaa puheeksi.

Ennaltaehkäisevien ja kuntouttavien julkisesti rahoitettujen palvelujen puutteesta kärsii myös tarinamme Annastiina, kun hän osallistuu talouden biologiseen uusintamiseen. Hänen kotikunnassaan kustannussäästöjä oli kohdennettu neuvolatoiminnassa toteuttavaan ryhmämuotoiseen lantionpohjan fysioterapiaan. Sitä kautta oli säästetty myös Annastiinan synnyttelinten hyvinvoinnista. Terveydenhuoltojärjestelmässä ja sen vaginaalisessa poliittisessa taloudessa on nivelkohtia, joissa biologisen uusintamisen aiheuttamaa psykofyysistä rapautumista voidaan välttää ja vähentää. Ennaltaehkäisevistä palveluista leikkaaminen ja rutiinikuntoutuksen puute ovat Annastiinan tapauksessa nivelkohtia, joissa säästöt tasapainottavat kuntataloutta hetkellisesti, mutta aiheuttavat samalla kustannuksia pitkällä aikavälillä paitsi yksilölle myös julkiselle taloudelle. Yksilön kohdalla toimivaksi tiedetyn palvelun leikkaaminen on myös eettinen kysymys, jos sillä on kauaskantoisia vaikutuksia fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin.

Synnyttelinten ra(m)pautumisen vaikutus Annastiinan talouteen

Synnytyksen jälkeen Annastiina keskittyy vauvaansa ja arjen kiireisiin. Liikunta loppuu vaunulenkkejä lukuun ottamatta käytännössä kokonaan. Ennen hän juoksi ja pelasi sählyä työpaikan joukkueessa.

Ponnistusta vaativissa tilanteissa tapahtuvan virtsankarkailun vuoksi tämä ei enää tule kyseeseen. Lapsen ollessa kolmen vanha Annastiina synnyttää toisen lapsensa. Raskausaikana virtsankarkailuvaiva pahenee. Pienen karkailuun tarkoitetut pikkuhousunsuojat ovat välillä läpimärkiä. Synnytys menee hyvin, ja vauva on ihana, vaikka kahden pienen lapsen kanssa yönet jäävätkin lyhyiksi. Virtsankarkailu on nyt säännöllistä. Jälkitarkastuksessa kehoitetaan odottamaan palautumista ja jumppaamaan lantionpohjaa kotona. Ensimmäisen vuoden Annastiina sinnittelee vaivan kanssa. Markkinoille on tullut entistä parempia, imukykyisiä mutta seksikkäiden pikkuhousujen ulkonäköön pyrkiviä suoja. Eräänä päivänä suoja ostaessaan Annastiina kuitenkin pysähtyy laskemaan käyttämänsä rahamäärää: ”12 kappaleen tippasuojapakkaus, 7,30 euroa, plus kuuden kappaleen yösidepakkaus, 4,50 euroa. Näitä menee noin pakkaus molempia per viikko eli 11,80 euroa viikossa kertaa 52... 613,60 euroa vuodessa pelkästään siteisiin. Ja tästä neljännes on arvonlisäveroa!”

Toisen synnytyksen jälkeen pahimmat ”vahingot” jäävät hiljalleen taakse, mutta vaiva jatkuu päivittäisenä vuodenkin jälkeen. Annastiina yrittää treenata lantionpohjaa, mutta alapäässä ei tunnu tapahtuvan mitään. Sosiaalisen median avulla Annastiina löytää kunnastaan sattumalta lantionpohjan fysioterapiaan erikoistuneen yksityisyrittäjän. Hän varaa ajan. Vastaanotolla fysioterapeutti tekee hänelle sisätutkimuksen. Lantionpohjan lihaksien toimintaa terapeutti mittaa myös ultraäänellä ja mittausta varten suunnitellulla biopalautelaitteella, jossa vaginaan sijoitettu anturi mittaa lihasten voimaa ja nopeutta. Terapia etenee yksilöohjauksessa yhteensä kahdeksalla vastaanotolla. Annastiina maksaa käynnit itse. Hoitokerrat maksavat yhteensä noin 800 euroa. Lisäksi Annastiina hankkii kotikäyttöön tarkoitetun kuntoutuslaitteen, joka maksaa 130 euroa. Laite on itseasiassa aika hauska: se on vaginaan sijoitettavalla ohjaimella pelattava mobiilipeli, jossa ohjataan perhosen lentoa kännykän ruudulla lantionpohjanlihaksia supistelemalla ja rentouttamalla. Myös Annastiinan puolison mielestä tämä oli hyvä hankinta – seksielämä on lantionpohjan kuntoutuessa parempaa kuin aikoihin. Se ei kuitenkaan tullut ilmaiseksi: Annastiina tulee

käyttäneeksi rapautuneiden uusintamiselintensä terveyteen yhteensä vajaan tuhat euroa puolesta vuodessa. Annastiina miettii, että ”eipä se ole toisaalta kuin noin neljästä viiteen käyntiä yksityisellä gynekologilla – että onhan tähän elimeen satsattu rahaa ennenkin”. Toisaalta vajaassa kahdessa vuodessa sama raha olisi mennyt inkontinenssisuojiin.

”Normaalin” ja ”ylimääräisen” vaginaalisen kulumisen rajaa on mahdotonta piirtää lantionpohjan toimintahäiriöissä. Inkontinenssivaivojen jatkuessa keskimääräisen synnytyksen jälkeisen palautumisajan jälkeen on kuitenkin kyse biologisen uusintamisen aiheuttamista vaurioista – etenkin, jos vaiva olisi ollut ennaltaehkäistävissä. Myös biologisen ja sosiaalisen uusintamisen rajat ovat kulumisen suhteen häilyvät. Biologisen uusintamisen aiheuttama rapautuminen voidaan tavallaan tarkentaa kudos- ja solutasolle, mutta toisaalta rapautumisesta johtuva voimavarojen ehtyminen koetaan aina sosiaalisesti. Biologisesta uusintamisesta johtuva kulumisen kietoutuu muun sosiaalisen uusintamisen aiheuttamaan kulumiseen ja toisin päin: pienen lapsen vanhemman huomio kohdistuu synnytyksen jälkeen lapseen. Lapsen hoiva myös aiheuttaa työtä, unettomuutta ja väsymystä. Koska liikunta jää, lantionpohjaa ei ehditä muun sosiaalisen uusintamisen vuoksi harjoittaa ja hoitoon ei tule hakeuduttua, biologisen uusintamisen aiheuttama elimistön rappeutuminen pahenee.

Biologisen uusintamisen aiheuttama kulumisen ei kuitenkaan pääty vauva-aikaan eikä lapsiperhearkeen: synnyttelimet ja niiden vauriot kulkevat mukana läpi elämän ja vaikuttavat sosiaalisen uusintamisen ja muun toiminnan kuluttavuuteen koko loppuelämän. Lopulta, iän myötä, rappeutuneet synnyttelimet aiheuttavat hoivatarpeita ja vaativat jonkun toisen tekemää ”likaiseksi” miellettyä sosiaalista uusintamista, kuten vaipanvaihtoa, tai ihonhoitoon tarvittavien salvojen valelua ikääntyneisiin vaginoihin joko hoitoalan ammattilaisten tai omien läheisten toimesta (Kaisanlahti 2008).

Kuten Annastiinan tarinassa, vastuu biologisen uusintamisen aiheuttaman rapautumisen ennaltaehkäisystä jätetään helposti yksilön vastuulle alusta alkaen: synnytykseen valmistautuessa pitäisi omatoimisesti osata jumpata uusintamiselimet synnytyksuntoon. Sama koskee synnytyksestä palautumista. Monessa kunnassa gynekologin vastaanotolle ei pääse perusterveydenhuollon kautta, tai se on tehty hankalaksi. Työterveyspalveluihin gynekologien

palvelut eivät yleensä kuulu. Biologinen uusintaminen on julkisen talouden hyväksi tehtävää työtä, mutta biologiseen uusintamiseen käytettävät elimet ja niiden hoivasta kertyvät kustannukset mielletään yksityisiksi. Synnytyselimiin ja inkontinenssin liittyvät moninaiset tabut ja stigmat ylläpitävät ja uusintavat tätä asetelmaa (Brett 2020).

Tutkimuksien mukaan inkontinenssista eroon pääsemiseksi ihmiset ovat valmiita maksamaan hoidosta sitä enemmän, mitä korkeampi tulotaso heillä on (Subak ym. 2006). Tämä paljastaa synnyttelinten eriarvoisuuden: maksukykyiset ansaitsevat paremman vaginaalisen hyvinvoinnin. Synnyttelinten poliittisen talouden tarkastelu avaa myös näkymiä piiloisesti kasvaaviin markkinoihin, kuten vaginoilla (tai anuksilla) pelattaviin mobiilipeleihin. Tällaisia pelaamalla varakkaammat voivat parantua ponnistusinkontinenssista mukavalla tavalla; köyhemmät kuntouttakovat lantionpohjaansa monisteiden jumppaohjeilla. Erityisesti lievempien inkontinenssivaivojen kohdalla voidaan varmasti puhua myös inkontinenssiköyhyydestä, sillä lievään virtsankarkailuun ei saa tuotteita kunnallisesta hoitotarvikejakelusta. Suojat on ostettava itse. Kuten kuukautissuojista, myös inkontinenssituotteista maksetaan Suomessa 24 % arvolisäveroa. Tämä lisää biologisen uusintamisen aiheuttaman inkontinenssin taloudellisia kustannuksia yksityisissä kotitalouksissa – samalla kun uusintamisesta rapautunut ihminen maksaa vaivastaan välillisiä veroja valtiolle.

Biologisen uusintamisen ruumiilliset kustannukset jäävät synnyttäjien itsensä kannettaviksi erityisesti silloin, kun biologisen uusintamisen aiheuttama rapautuminen on ”normaaliksi” miellettyä ajoittaista virtsankarkailua, jota ei voida yhdistää näkyvästi fyysiseen synnytyssvamman. Raskauden ja synnyttämisen aiheuttama inkontinenssi voi syntyä ilman varsinaisia vammoja eli repeämiä, kuten Annastiinan kohdalla. Alatiesynnytys on sektiota suurempi riski, mutta myös sektiosynnyttäjillä esiintyy inkontinenssia synnyttämättömiin naisiin verraten enemmän (Rortveit ym. 2003). Osalla vaiva vähenee ensimmäisen vuoden aikana synnytyksen jälkeen (Woodley ym. 2020), mutta arvioiden mukaan jopa 76 % naisista, joilla esiintyi inkontinenssia kolmen kuukauden jälkeen alatiesynnytyksestä, kärsii siitä vielä kahdentoista vuoden kuluttua (MacArthur ym. 2015). Kahdenkymmenen vuoden jälkeen inkontinenssia voi esiintyä arviolta joka neljännellä (Gyhagen ym. 2012) ja lantionpohjan-toimintahäiriöitä jopa hieman yli puolella alateitse synnyttäneellä (Dolan ja

Hilton 2010). Pelkästään sektioilla synnyttäneistä neljänneksellä on arvioitu esiintyvän virtsankarkailua ja 12 %:lla ulosteenkarkailua (emt.).

Tarinamme Annastiina saa vaivaansa lopulta helpotusta yksityisen lantionpohjan fysioterapeutin vastaanotolta. Hänelle olisi voinut käydä biologisen uusintamisen työssä todella paljon huonomminkin. Annastiina olisi voinut syntyä johonkin maailman köyhimmistä maista, joissa synnytykskomplikaatiot ovat yleisiä ja vakavatkin synnytystieavanteet eli obstetriset fistelit jätetään laajasti hoitamatta. Obstetrinen fisteli syntyy pitkittyneen tai vaikean synnytyksen tai synnytysvamman yhteydessä, kun kudoksen verenkierto katkeaa ja kudokset kuolee, mikä jättää jälkeensä reiän tai kanavan joko vaginan ja virtsarakon tai vaginan ja peräsuolen välille. Reiän kautta virtsa ja uloste – tai syntyvä vauva – liikkuvat hallitsemattomasti vaginaalisen ja anaalisen tilan välillä. Fistelit ja muut synnytysvammat, kuten repeämät, heikentävät köyhimpien maiden naisten terveyttä ja sosiaalista asemaa. Synnytysvammat ovat valtava ihmisoikeuskysymys, ja ne voivat johtaa jopa ennenaikaiseen kuolemaan. (Gatwiri 2019.)

Annastiina olisi voinut saada myös Suomessa synnyttäessään vaginan ja peräaukon välisen välilihan repeämän. Vaikeimmassa eli neljännen asteen repeämässä välilihan ihon ja lihasten, ulkosynnyttimien limakalvon, lantionpohjan syvien lihasten ja peräaukonsulkijalihasten lisäksi peräsuolen ja vaginan välinen seinämä repeytyy. Vaginaalisen ja anaalisen rajapinta siis rikkoutuu, jolloin vagina kontaminoituu peräsuolen bakteereilla. Pahat välilihan repeämät aiheuttavat virtsa- ja ulosteinkontinenssia, kipua, turvotusta sekä yhdyntäkipuja. Myös hermosäikeitä voi katketa tai venyä, mikä heikentää peräaukon sulkijalihaksen toimintaa. (Lindberg ym. 2020.) Vaikean repeämävamman korjaaminen vaatii aina kirurgista hoitoa ja kuntoutusta, mutta aina vammoja ei voida kokonaan parantaa. Toisaalta tällainen vakava vaiva tekee synnytyksen vammauttamasta vaginasta tarpeeksi vakavasti otettavan ja hoitoa vaativan asian terveydenhuollossa, ja vammojen hoito alkaa usein välittömästi synnytyksen jälkeen.

Peräaukonsulkijalihhasvammoja esiintyy Suomessa useisiin maihin verrattuna vähän, noin yhdellä sadasta synnyttäjistä (Kuismanen 2019). Näin on ollut jo vuosikymmeniä (Øian ja Acharya 2015). Esimerkiksi Skotlannissa, jossa välilihan leikkausten määrä on Suomessa tehtyihin välilihan leikkausten määrään verrannollinen, repeämiä tapahtuu kolminkertainen määrä (Blondel ym. 2016).

Vähäistä repeämien määrää selittänee Suomen kättilötyöhön jo vähintään 1930-luvulta saakka juurrutettu käytäntö, jossa synnyttäjän välilihaa tuetaan manuaalisesti, kättilön tekemänä käsityönä (Eskelin 1934). Esimerkiksi Norjassa välilihan manuaalisesta tukemisesta on vasta viime aikoina tullut vakiintunut käytäntö, ja samalla on havaittu välilihan repeämien määrän lähteneen laskuun (Fretheim ym. 2011). Syystä tai toisesta välilihan manuaalinen tukeminen nähdään edelleen uutena asiana kansainvälisesti. Yksi syy tähän voi olla, että välilihan tukemista koskevista satunnaistetuista ja kontrolloiduista tutkimuksista on saatu toistaiseksi vähän näyttöä. Joillekin biomedikaalisella kentällä tämä tarkoittaa, että ”nykyinen näyttö ei riitä ajamaan käytäntöjen muutosta” (Bulchandani ym. 2015), vaikka manuaalisella tukemisella voitaisiin mahdollisesti estää vakavia repeämiä, ja siten huolehtia paremmin biologisesta uusintamisesta vastuussa olevien hyvinvoinnista. Kansainvälisesti vaikuttaisikin siltä, että lääketieteen näkemys oikeaoppisista käytännöistä hiljentää naistapaisen kättilötyön ruumiillisen tietämyksen, jonka avulla synnytyselimistä pidetään huolta elämän vaginaalisilla rajapinnoilla.

Annastiinan välilihaa kuitenkin todennäköisesti tukivat kättilön kädet, ja hän välttyi suuremmilta repeämiltä. Ikääntymisen myötä Annastiinan inkontinenssi silti pahenee, samalla kun selvästi havaittavissa oleva yhteys synnytyksen ja inkontinenssin välillä heikkenee (Buckley ja Lapitan 2010). Tässä vaiheessa inkontinenssin kustannukset kasvavat, ja ne siirtyvät asteittain julkisen talouden kannettavaksi.

Annastiinan synnytimet julkisessa taloudessa

Kuusi vuotta ensimmäisen synnytyksensä jälkeen Annastiina palaa työhönsä linja-autonkuljettajaksi. Vessataukoja ei ole riittävän usein, eikä hän ehdi syödäkään terveellisesti. Seuraavat vuodet Annastiina hoitaa työn, lapset, kodin, lasten koulut, harrastukset ja terveysasiat. Väsyttää. Seksielämä kuihtuu, ja siitä tulee velvollisuus muiden joukossa. Tulee avioero ja Annastiinasta lähihuoltaja. Kiire jatkuu. Vuosien myötä Annastiinalle kehittyy ongelmia verenpaineen kanssa, mihin määrätään nesteenpoistolääkkeen sisältävä yhdistelmälääkitys. Se lisää vessassa käymisen tarvetta. Inkontinenssivaivat palaavat. Yhtenä päivänä Annastiina laskee alleen kesken ajovuoroa. Hävettää.

Tuntuu, että koko linja-auto haisee virtsalle. Annastiina sinnittelee työssään, mutta inkontinenssi pahenee. Hän harkitsee uuteen ammatin kouluttautumista, mutta voimavarat eivät riitä asian järjestämiseen. Annastiinalla todetaan keskivaikea masennus. Hän jää pitkälle sairauslomalle. Annastiina tietää, että yksi masennukseen vaikuttava tekijä on pahentunut inkontinenssi, mutta hän ei masennuksen vuoksi jaksa enää hankkiutua omakustanteiseen kuntoutukseen. Lääkäri ei rakon toiminnasta kysy, ja Annastiina ei ota asiaa puheeksi. Uutena kiusana ovat univaikeudet, jotka johtuvat esivaihdevuosista, joita Annastiina ei itse tiedosta. Unettomuus, inkontinenssi ja masennus kietoutuvat yhteen Annastiinan rapautuneessa olemuksessa.

Annastiinan täytettyä 50 vuotta hänen kuukautisensa päättyvät. Vaihdevuodet pahentavat inkontinenssia. Hänellä kuluu taas satoja euroja vuodessa inkontinenssisuojiin, joten hän hakeutuu lääkäriin. Ensimmäistä kertaa Annastiina pääsee jatkotutkimukseen. Hänellä todetaan kohdunlaskeuma, joka korjataan kirurgisesti. Leikkauksen jälkeen Annastiina saa voimiaan takaisin ja palaa töihin. Hän itse hakeutuu tutulle lantionpohjan fysioterapeutille leikkauksen jälkeiseen kuntoutukseen. Inkontinenssi saadaan kuriin. Joitakin vuosia eläkkeelle pääsyn jälkeen Annastiinalla kuitenkin todetaan aikuisiän diabetes, joka tuo inkontinenssivaivat takaisin. Diabeteshoitajan vastaanotolla Annastiinalla todetaan keskivaikea inkontinenssi, ja hän saa vaippalähetteen hoitotarvikejakeluun ilman sen suurempia kuntoutussuunnitelmia. Vaipat tulevat kolmen kuukauden välein kotiinkuljetuksena, mutta Annastiinaa harmittaa, että hänen pieni kaksionsa täyttyy vaippalaatikoista: ”Saan yhdeksän, siis yhdeksän, laatikollista vaippoja kolmen kuukauden välein. Missä ihmeessä näitä säilytän!” Kodin ulkopuolelle Annastiina uskaltautuu harvoin. Hän kokee haisevansa ja liikkuminen on muutenkin työlästä. Masennus palaa, ja muutkin terveysongelmat pahenevat.

Annastiina siirtyy kotihoidon piiriin jo 75-vuotiaana. Vaippoja kuluu kaksi tai kolme vuorokaudessa. Annastiina ei kuitenkaan haluaisi laskea vaippaan. Päivisin kotihoito auttaa vessaan, mutta yöllä pitää selvittää yksin.

Eräänä yönä hän kaatuu sänkynsä viereen vessasta palattuaan, ja häneltä murtuu lonkka. Leikkaus onnistuu hyvin, ja Annastiina siirtyy terveyskeskuksen vuodeosastolle. Täällä hänellä, kuten kaikilla muillakin potilailla, on vaipat jatkuvasti käytössä varmuuden vuoksi, koska henkilökunta ei aina ehdi käyttää potilaita ajoissa vessassa. Annastiina kotiutuu. Vaippalähetettä muutetaan, sillä jäljellä oleva pidätyskyky on sairaalajaksolla heikentynyt, ja vaippatarve kasvanut. Kotihoidon palvelutarve lisääntyy. Annastiina pärjää kotona vielä joitakin vuosia, mutta ennen pitkää inkontinenssin vaikeusaste, diabetes ja liikuntakyvyn rajoitteet myötävaikuttavat siihen, että Annastiinan täytyy siirtyä ympärivuorokautiseen hoivakotiin.

Voi ehkä kuulostaa siltä, että Annastiinalla on harvinaisen epäonninen elämä. Tällainen elämänkaari inkontinenssin kanssa elävällä synnyttäjällä voisi kuitenkin olla. Inkontinenssin syy-seuraussuhteet sekoittuvat monimutkaisesti ja aiheuttavat uusia kulumisen syitä biologisen uusintamisen rapauttamassa kehossa. Synnyttäminen, biologisen uusintamisen tapahtuma, ei synnyttäjän ruumiillisessa elämässä koskaan jää täysin historiaan: se jättää jälkensä ruumiiseen ja samalla yksityisen ja julkisen talouden vaginaalisiin rajapintoihin muokaten niitä koko synnyttäjän elämänkaaren ajan. Uusintamisen aiheuttama rapautuminen ei koske vain yksilöä itseään. Se on taloudellinen käsite, joka koskee sekä kotitalouksia että laajemmin yhteiskuntaa: käsite sisältää yksityisen sektorin hoiva- ja terveysmarkkinat sekä julkisen talouden. Koska biologisen uusintamisen arvoa ei nähdä eikä mitata valtavirtaisissa talous-analyyseissä, myös siitä johtuva voimavarojen ehtyminen ja ruumiillinen kulumisen jäävät huomaamatta (Rai ym. 2014, 86–87). Kuitenkin tällainen hiljainen, pitkäkestoinen ra(m)pautuminen lisää uusintamisesta vastuussa olevien haavoittuvuutta, mikä aiheuttaa pitkällä aikavälillä yhteiskunnalle merkittäviä kustannuksia, esimerkiksi kasvavina hoivatarpeina.

Annastiinan elämäntarinaa tarkasteltaessa on mahdollista spekuloida raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin vaikutusta liikunnan vähenemiseen, verenpaineen nousuun, uupumiseen, seksuaaliterveyteen, parisuhteeseen, masennukseen, aikuisiän diabetekseen, varhaiseen kotihoidon tarpeeseen, lonkkaleikkaukseen, kasvaviin vaippatarpeisiin ja lopulta ympärivuorokautisen hoivan tarpeeseen. Miltä Annastiinan elämänkaari, hänen

hyvinvointinsa ja henkilökohtainen hoivantarpeensa elämän loppupuolella olisi näyttänyt, jos kunta ei olisikaan säästänyt raskaana olevien lantionpohjan jumpparyhmistä ensimmäisen raskauden aikana? Entä jos lantionpohjan hyvinvoinnin kartoittaminen ja asianmukainen kuntouttaminen olisivat kuuluneet synnytyksen jälkeisiin terveystalouteihin kaikille synnyttäjille rutiininomaisesti? Väitämme, että biologisen uusintamisen tehtävä olisi tällöin ollut huomattavasti vähemmän Annastiinan synnytyselimiä ja psykofyysisistä terveyttä rapauttava. Samalla hänen elämänsä aikana inkontinenssista aiheutuvat suorat, epäsuorat ja aineettomat kustannukset olisivat luultavasti olleet pienemmät.

Mikäli kansainväliset arviot synnytyksen jälkeisestä virtsankarkailusta pätevät myös Suomessa, noin joka kolmannelle synnyttäjälle jää virtsankarkailuvaivoja (Woodley ym. 2020). Vuonna 2018 Suomessa synnyttäneiden naisten kohorttiin suhteutettuna tämä tarkoittaisi, että arviolta 16 000:lle jäi synnytyksestä virtsainkontinenssia. Toisin sanoen jopa yli kymmenen tuhatta vaginää vaurioituisi biologisen uusintamisen tehtävissä vuosittain. Hoitopolut vaihtelevat, mutta tavalla tai toisella vammat kulkevat synnyttäjien mukana koko heidän elämänsä ajan, kohortista toiseen. Väestötasolla tämä tarkoittaa valtavaa määrää vaurioituneita vaginoita ja vaurioista aiheutuvia kustannuksia.

Muidenkin kuin synnyttäjien vaginat muokkaavat hoivan poliittista taloutta. Riippumatta siitä, synnytetäänkö niillä tai ei, synnyttimet ansaitsevat hoivaa ja huomiota läpi elämänsä. Erityisesti ihmisen ikääntyessä tämä unohtuu. Yhteiskunnassamme vanhojen ihmisten vaginoista puhutaan tuskin lainkaan. Enemmän puhutaan WC-toiminnoista tai siitä, mitä vaippaan päätyy. Vanhushoivassa inkontinenssi normalisoidaan, eikä sen syytä tai muotoa vaippalähetettiin tarkasti diagnosoida (Vaittinen ym. 2021). Pahimmillaan synnyttimet jäävät hoidon ja hoivan ulkopuolelle, kun vaivoja ei pidetä tarpeeksi vaikeina – tai kun ruumis on jo niin vanha, että synnyttimet nähdään taloudelle merkityksettöminä. Kuitenkin, kuten gynekologi Pauliina Aukee muistuttaa, ”ikäntyneelläkin [– –] on synnyttimet” (Kaisanlahti 2008). Niiden terveydellä on merkittäviä terveystaloudellisia vaikutuksia. Esimerkiksi synnyttimien sairaudet, kuten erilaiset syövät, ovat merkittävässä kasvussa ikääntyneissä yhteiskunnissa. Gynekologi Beata Stach-Lempisen mukaan nämä sairaudet voidaan hoitaa vain, jos perusterveydenhuollossa otetaan vastuu gynekologisista tutkimuksista ja hoidoista. Virtsankarkailua

hän kuvaa ”geriatriseksi jättiläiseksi” ja ”laitoshoitoa ennakoivaksi tekijäksi”, joka voitaisiin hoitaa perusterveydenhuollossa, jos aihetta ei perusterveydenhuollossa vierastettaisi (Kaisanlahti 2008). Näin ei ehkä tapahtuisi, jos talouden vaginaaliset rajapinnat otettaisiin vakavasti, syntymästä kuolemaan.

Lopuksi: Hyvinvoiva vaginaalinen talous

Poliittisilla talouksilla on aina vaginaalinen rajapinta, joka sitoo poliittisen talouden hyvinvoinnin synnyttävien kehojen hyvinvointiin. Talouden kannalta on ratkaisevaa, huolehdiataanko vaginoiden terveydestä ihmisen elämänkaaren aikana, käytettiinpä niitä synnyttämiseen tai ei. Vaikka analyysimme keskittyy synnyttelimiin, joita käytetään biologisessa uusintamisessa, tavoitteemme ei ole essentialisoida vaginoita synnyttimiksi, redusoida vaginaalisia synnyttäjiä tai sukupuolittaa vaginoita. Vaikka emme tässä analyysissä ole (tilanpuutteen vuoksi) keskustelleet synnyttämättömien vaginoista, eivät ne ole talouden kannalta vähäpätöisempiä. Talouden vaginaalisten rajojen tarkastelu avaa mahdollisuuksia analysoida talouden genitaalisia rajapintoja myös muista näkökulmista, esimerkiksi huomioimalla maskuliinisten sukuelinten vaietut terveyskysymykset, kuten inkontinenssin, ja niistä vaikeamisen taloudellisen merkityksen.

On kuitenkin merkittävää huomioida, että synnyttäminen on ainoa talouden uusintamiseen liittyvä biologinen tapahtuma, joka säännöllisesti repii ja venyttää ihmisruumiita rikki. Annastiinan tarina on vain yksi mahdollinen skenaario siitä, miten raskauden ja synnytyksen aiheuttamaa inkontinenssia hoidetaan tai laiminlyödään terveysjärjestelmässämme ja miten biologisen uusintamisen aiheuttama ruumiillinen kuluminen muokkaa ihmisen elämää ja henkilökohtaista taloutta – vaikuttaen samalla myös julkiseen talouteen. Aineistomme ovat toistaiseksi siinä määrin anekdoottillisia, että emme voi esittää tarkkoja arvioita siitä, kuinka yleinen Annastiinan elämäntarina voisi olla. Emme niin ikään kykene laskemaan tarkkoja väestötason kustannuksia raskauden ja synnytyksen aiheuttamalle inkontinenssille. Toivomme kuitenkin, että artikkelimme toimii päänavauksena tällaiselle tutkimukselle tulevaisuudessa.

Kuviossa 1 havainnollistimme terveystaloustieteellisessä analyysissä esiintyvää inkontinenssin kustannusten jaottelua suoriin, epäsuoriin ja aineettomiin kustannuksiin sekä näiden jakaantumista yhtäältä julkisen talouden ja toisaalta kotitalouksien kontolle. Totesimme myös, että vaikka laskelmat ovat hyödyllisiä, ne eivät tunnu tavoittavan taloudellisten kustannusten ruumiillisista, koko elämänkaarta muokkaavia ulottuvuuksia. Tällaiseen analyysiin tarvitaan avuksi feministisen poliittisen talouden analyysiä. Feministinen hoivan poliittisen talouden analyysi ei kuitenkaan toistaiseksi ole tarkemmin analysoinut biologisen reproduktion aiheuttamaa psykofyysistä rapautumista. Rain, Hoskynsin ja Thomasin käsitettä soveltamalla olemme artikkelissamme pyrkineet paikkaamaan tätä aukkoa.

Terveystaloustieteellisen näkökulman yhdistäminen feministisen poliittisen talouden analyysiin avaa uudenlaisen näkymän raskauden ja synnytyksen aiheuttaman inkontinenssin kustannuskertymään sekä siihen, miten kustannukset huomioidaan ja laiminlyödään julkisessa terveysjärjestelmässä. Tässä näkymässä suorat, epäsuorat ja aineettomat kustannukset eivät esiinny siisteissä siiloissa, vaan ne kietoutuvat toisiinsa biologiseen uusintamiseen osallistuneen ihmisen elämässä. Näkyville tulee monimuotoinen kustannuskertymä – monimuotoinen vaginaalinen talous – jossa valtaosa inkontinenssin kustannuksista ja talousvaikutuksista jää julkisessa terveysjärjestelmässä huomiotta. Kuviossa 2 havainnollistamme tätä jäävuoren metaforan avulla (vrt. Gibson-Graham 2006). Synnyttämiseen julkisessa taloudessa näkyvästi liitettävät kustannukset, kuten neuvolapalvelut, synnytyssairaalojen toiminta ja hedelmöityshoidot, ovat vain jäävuoren huippu. Merenpinnan alle, näkymättömiin, kuitenkin piiloutuu valtaosa biologisen uusintamisen ruumiillisista kustannuksista: sinne asettuu synnytyselinten moninainen poliittinen talous, joka on jäänyt vähäiselle huomiolle myös hoivakirjallisuudessa.

Ottamalla poliittisen talouden vaginaaliset rajat vakavasti, talousjärjestelmä on muokattavissa suuntaan, jossa biologinen uusintaminen ei väistämättä tarkoita psykofyysistä rapautumista tai rapautuminen huomioidaan oikea-aikaisesti ja siihen vastataan riittävällä hoiulla ja hoidolla (vrt. Rai ym. 2014, 98–100). Tämä tekee jäävuoren metaforasta myös toivon metaforan: ne biologisen uusintamisen ruumiilliset kustannukset, jotka toistaiseksi jäävät pinnan alle piiloon, voidaan tehdä näkyviksi, ottaa huomioon ja ehkäistä.

KUVIO 2. BIOLOGISEN UUSINTAMISEN VAGINAALINEN JÄÄVUORI INKONTINENSIN NÄKÖKULMASTA. POHJAKUVAN ELEMENTIT LÄHTEISTÄ FREEPIK.COM JA FLATICON.COM.

Kiitokset

Annastiina Rajala-Vaittinen on Tiina Vaittisen (Suomen Akatemian tutkija-tohtori, Tampereen yliopisto) ja Anna Ilona Rajalan (tutkijatohtori, Tampereen yliopisto) yhteiskirjoitusnimi, jonka käyttöä on eittämättä inspiroinut J. K. Gibson-Grahamin esimerkki. Piiloutumalla yhteisen nimen taakse haluamme alleviivata artikkelin olevan kahden kirjoittajan yhteisaivoitusten tuotos siinä määrin, ettei kirjoittajia voi asettaa järjestykseen. Annastiina on enemmän kuin Anna ja Tiina – joskin toki kannamme vastuun artikkelin väittämistä myös yksilöinä. Taloudellisesti tutkimuksen tekivät mahdolliseksi Vaippahankkeen eli Hoivan kestävä tulevaisuus: Aikuisille suunnattujen vaippojen globaali poliittinen talous -hankkeen rahoittajat: Suomen Akatemia (hanke nro 321972) ja Koneen Säätiö (hanke nro 201802636). Rajalan työpanoksen mahdollisti lisäksi Suomen Akatemian rahoittama Assembling Postcapitalist International Political Economy -hanke (hanke nro 325976).

Lämpimät kiitokset kaikille hankkeeseen osallistuneille ihmisille ja organisaatioille. Erityiskiitokset myös Vaippahankkeen työhön toisaalla osallistuneille Eveliina Asikaiselle, Minna Törnävälle ja Tuulia Lahtiselle, joiden kanssa olemme saaneet pohtia pimsojen arvoa taloudessa ja politiikassa monista eri näkökulmista. Käsikirjoituksen arvioitsijoita ja toimitusta kiitämme erinomaisista, rakentavista ja kannustavista kommentteista sekä toimitussihteeri Henni Pajusta kielenhuollosta.

Last but not least, we wish to express our gratitude to Myra Robson from Pelvicroar.org, whose presentation on the WFIPP seminar on economic costs of incontinence in February 2020 inspired us to examine and further theorise the accumulation of life-time costs of incontinence among birth-givers in Finland. From Myra we heard a UK-based life story reminiscent of Annastiina's story, which is based on our research in Finland. This suggests that the arguments of this article apply not only to Finland but to other societies as well.

Lähteet

- Aukee, Pauliina. 2017. Synnytyksen jälkeisen virtsankarkailun ehkäiseminen. Näytönastekatsaus. <https://www.kaypahoito.fi/nak05518> [Luettu 1.11.2021]
- Aukee, Pauliina, Stach-Lempinen, Beata ja Hainari, Sari. 2007. Virtsankarkailu aiheuttaa häpeää ja kustannuksia. *Suomen Lääkärilehti*, 62:15–14, 1529–1532.
- Aynaci, Gülden. 2020. Women with hidden urinary incontinence waiting to be discovered: A snapshot from a developing country. *Journal of Basic and Clinical Health Sciences*, 1:7–14. <https://doi.org/10.30621/jbachs.2019.756>
- Bakker, Isabella. 2007. Social reproduction and the constitution of a gendered political economy. *New Political Economy*, 12:4, 541–556. <https://doi.org/10.1080/13563460701661561>
- Blencowe, Annette. 2017. Antti Rinne pahoittelee puheitaan synnytystalkoista: ”Jokainen nainen ja jokainen mies päättää itse, miten tämä asia ratkaistaan.” *Yle Uutiset*, 24.8.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9795006> [Luettu 18.3.2022]
- Blondel, Béatrice, Alexander, Sophie, Bjarnadóttir, Ragnheiður I., Gissler, Mika, Langhoff-Roos, Jens, Novak-Antolič, Živa, Prunet, Caroline, Zhang, Wei-Hong, Hindori-Mohangoo, Ashna D., Zeitlin, Jennifer ja the Euro. Peristat Scientific Committee. 2016. Variations in rates of severe perineal tears and episiotomies in 20 European countries: A study based on routine national data in Euro-Peristat project. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 95:7, 746–754. <https://doi.org/10.1111/aogs.12894>
- Brennen, Robyn, Frawley, Helena C., Martin, Jennifer ja Haines, Terry P. 2021. Group-based pelvic floor muscle training for all women during pregnancy is more cost-effective than postnatal training for women with urinary incontinence: cost-effectiveness analysis of a systematic review. *Journal of Physiotherapy*, 67:2, 105–114. <https://doi.org/10.1016/j.jphys.2021.03.001>
- Brett, Luce. 2020. *PMSL: Or how literally pissed myself laughing and survived the last taboo to tell the tale*. Lontoo: Bloomsbury Publishing.
- Buckley, Brian S. ja Lapitan, Marie Carmela M. 2010. Prevalence of urinary incontinence in men, women, and children—current evidence: Findings of the fourth international consultation on incontinence. *Urology*, 76:2, 265–270. <https://doi.org/10.1016/j.urology.2009.11.078>

- Bulchandani, S., Watts, E., Sucharitha, A., Yates, D. ja Ismail, K. M. 2015. Manual perineal support at the time of childbirth: A systematic review and meta-analysis. *BJOG: An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 122:9, 1157–1165. <https://doi.org/10.1111/1471-0528.13431>
- Carvalho, Nicolas, Fustinoni, Sarah, Abolhassani, Nazanin, Blanco, Juan Manuel, Meylan, Lionel ja Santos-Eggimann, Brigitte. 2020. Impact of urine and mixed incontinence on long-term care preference: A vignette-survey study of community-dwelling older adults. *BMC Geriatrics*, 20, 69. <https://doi.org/10.1186/s12877-020-1439-x>
- Confortini, Catia C. ja Vaittinen, Tiina. 2020. Introduction: Analysing violences in gendered global health. Teoksessa Tiina Vaittinen ja Catia C. Confortini (toim.), *Gender, global health and violence: Feminist perspectives on peace and disease*. Lontoo: Rowman & Littlefield International, 1–22.
- Deloitte Access Economics. 2011 The economic impact of incontinence in Australia. Continence Foundation of Australia. <https://www2.deloitte.com/au/en/pages/economics/articles/economic-impact-incontinence-australia.html> [Luettu 1.11.2021]
- Dolan, Lucia M. ja Hilton, Paul. 2010. Obstetric risk factors and pelvic floor dysfunction 20 years after first delivery. *International Urogynecology Journal*, 21:5, 535–544. <https://doi.org/10.1007/s00192-009-1074-8>
- Ellis, Carolyn ja Michael G. Flaherty (toim.). 1992. *Investigating subjectivity. Research on lived experience*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Elomäki, Anna ja Ylöstalo, Hanna. 2021. Feministisempää poliittisen talouden tutkimusta. *Poliittinen talous*, 8:1, 87–99. <https://doi.org/10.51810/pt.101636>
- Ensler, Eve. 1998/2001. *Vaginamonologeja*. Kääntänyt Annu James. Helsinki: Otava.
- Eskelin, Karolina. 1934. *Sairaanhoitajattaren oppikirja: IV Gynekologinen sairaanhoito*. Porvoo: Werner Söderstrom.
- Farage, Miranda A., Miller, Kenneth W., Berardesca, Enzo ja Maibach, Howard I. 2008. Psychosocial and societal burden of incontinence in the aged population: A review. *Archives of Gynecology and Obstetrics*, 277:4, 285–290. <https://doi.org/10.1007/s00404-007-0505-3>
- Flaticon.com. Vagina Free Icon. https://www.flaticon.com/free-icon/vagina_139480 [Luettu 3.5.2022]

- Freepik.com. Iceberg illustration design. https://www.freepik.com/free-vector/iceberg-illustration-design_9808417.htm [Luettu 3.5.2022]
- Fretheim, Atle, Tanbo, Tom, Vangen, Siri, Reinar, Liv Merete ja Røttingen, John-Arne. 2011. Use of manual techniques for perineal support in Norwegian maternity departments. *Tidsskriftet*, 131:23, 2352–2354. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.11.0643>
- Gatwiri, Kathomi. 2019. *African womanhood and incontinent bodies: Kenyan women with vaginal fistulas*. Singapore: Springer Nature.
- Gibson-Graham, J. K. 2006. *A postcapitalist politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Goren, Amir, Zou, K. H., Gupta, S. ja Chen, C. 2014. Direct and indirect cost of urge urinary incontinence with and without pharmacotherapy. *International Journal of Clinical Practice*, 68:3, 336–348. <https://doi.org/10.1111/ijcp.12301>
- Gyhagen, Maria, Bullarbo, Maria, Nielsen, Thorkild F. ja Milsom, Ian. 2012. The prevalence of urinary incontinence 20 years after childbirth: a national cohort study in singleton primiparae after vaginal or caesarean delivery. *BJOG: An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 120:2, 144–151. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0528.2012.03301.x>
- Gyhagen, Maria, Åkervall, Sigvard, Molin, Mattias ja Milsom, Ian. 2019. The effect of childbirth on urinary incontinence: A matched cohort study in women aged 40–64 years. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 221:4, 322.e1–322.e17. <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2019.05.022>
- Homanen, Riikka 2017. Making valuable mothers in Finland: Assessing parenthood in publicly provided maternity healthcare. *The Sociological Review*, 65:2, 353–368. <https://doi.org/10.1177/0038026116672814>
- Hoppania, Hanna-Kaisa ja Vaittinen, Tiina. 2015. A household full of bodies: Neoliberalism, care and ‘the political’. *Global Society*, 29:1, 70–88. <https://doi.org/10.1080/13600826.2014.974515>
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. *Hoivan arvoiset — Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jeffreys, Sheila. 2009. *The industrial vagina: The political economy of the global sex trade*. Lontoo: Routledge.

- Jokinen, Eeva. 2004. Sukupuoli tapana. Teoksessa Johanna Kiili ja Kati Närhi (toim.), *Tutkiva sosiaalityö: Ero ja eriarvoisuus sosiaalityössä*. Helsinki: Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura, 5–8.
http://www.sosiaalityontutkimukseura.fi/Tutkiva_sosiaalityo [Luettu 1.11.2021]
- Kaisanlahti, Anja. 2008. Vanhukset työllistävät gynekologeja turhaan. *Mediuutiset*, 23.5.2008. <https://www.medi uutiset.fi/uutiset/vanhukset-tyollistavat-gynekologeja-turhaan/c32c021f-a3c4-3886-9077-38fa92cb77c7> [Luettu 1.11.2021]
- Klemetti, Reija ja Hakulinen-Viitanen, Tuovi (toim.). 2013. *Äitiysneuvolaopas – Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan*. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-972-5> [Luettu 1.3.2022]
- Kuismanen, Kirsi. 2019. Synnytys ja sulkijalihasrepeämä. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 135:9, 818–823. <https://www.duodecimlehti.fi/duo14914> [Luettu 20.3.2022]
- Kuoch, Kenley L. J., Meyer, Denny, Austin, David W. ja Knowles, Simon R. 2019. Socio-cognitive processes associated with bladder and bowel incontinence anxiety: A proposed bivalent model. *Current Psychology*, 40:11, 5402–5409. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00496-3>
- Käypä hoito. 2017. Virtsankarkailu (naiset). Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Gynekologiyhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50050> [Luettu 1.11.2021]
- Lee, David M., Tetley, Josie ja Pendleton, Neil. 2018. Urinary incontinence and sexual health in a population sample of older people. *BJU International*, 122:2, 300–308. <https://doi.org/10.1111/bju.14177>
- Lindberg, Inger, Persson, Margareta, Nilsson, Margareta, Uustal, Eva and Lindqvist, Maria. 2020. “Taken by surprise” – Women’s experiences of the first eight weeks after a second degree perineal tear at childbirth. *Midwifery*, 87, 102748. <https://doi-org/10.1016/j.midw.2020.102748>

- MacArthur, Christine, Wilson, Don, Herbison, Peter, Lancashire, Robert J., Hagen, Suzanne, Tooze-Hobson, Philip, Dean, Nicola ja Glazener, Cathryn. 2015. Urinary incontinence persisting after childbirth: Extent, delivery history, and effects in a 12-year longitudinal cohort study. *BJOG: An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 123:6, 1022–1029. <https://doi.org/10.1111/1471-0528.13395>
- Mahon, Rianne ja Robinson, Fiona. 2011. *Feminist ethics and social policy: Towards a new global political economy of care*. Vancouver: UBC Press.
- Meskus, Mianna 2021. Speculative feminism and the shifting frontiers of bioscience: Envisioning reproductive futures with synthetic gametes through the ethnographic method. *Feminist Theory*. <https://doi.org/10.1177/14647001211030174>
- Neubauer, Günter ja Stiefelmeyer, Sandra. 2005. Economic costs of urinary incontinence in Germany. Teoksessa Horst-Dieter Becker (toim.), *Urinary and fecal incontinence*. Berliini: Springer, 25–31.
- Rai, Shirin M., Hoskyns, Catherine ja Thomas, Dania. 2014. Depletion: The cost of social reproduction. *International Feminist Journal of Politics*, 16:1, 86–105. <https://doi.org/10.1080/14616742.2013.789641>
- Riemsma, Rob, Hagen, Suzanne, Kirschner-Hermanns, Ruth, Norton, Christine, Wijk, Helle, Andersson, Karl-Erik, Chapple, Christopher, Spinks, Julian, Wagg, Adrian, Hutt, Edward, Misso, Kate, Deshpande, Sohan, Kleijnen, Jos ja Milsom, Ian. 2017. Can incontinence be cured? A systematic review of cure rates. *BMC Medicine*, 15:63. <https://doi.org/10.1186/s12916-017-0828-2>
- Rortveit, Guri, Daltveit, Anne Kjersti, Hannestad, Yngvild S. ja Hunskaar, Steinar. 2003. Urinary incontinence after vaginal delivery or cesarean section. *The New England Journal of Medicine*, 348:10, 900–907. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa021788>
- Soppi, Esa. 2010. Painehaava – esiintyminen, patofysiologia ja ehkäisy. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*, 126:3, 261–268. <https://www.duodecimlehti.fi/duo98591> [Luettu 1.11.2021]
- Subak, Leslee L., Brown, Jeanette S., Kraus, Stephen R., Brubaker, Linda, Lin, Feng, Richter Holly E., Bradley, Catherine S. ja Grady, Deborah. 2006. The “costs” of urinary incontinence for women. *Obstetrics and Gynecology*, 107:4, 908–916. <https://doi.org/10.1097/01.AOG.0000206213.48334.09>

- Sudenkaarne, Tii. 2020. Kohtuja ja kohtuuttomuuksia: sijaissyntytystyön bioetiikkaa. *Ajatus*, 77:1, 101–130. <https://journal.fi/ajatus/article/view/100251> [Luettu 18.3.2022]
- Tanyag, Maria. 2019. Replenishing bodies and the political economy of SRHR in crises and emergencies. Teoksessa Tiina Vaittinen ja Catia C. Confortini (toim.), *Gender, global health and violence: Feminist perspectives on peace and disease*. Lontoo: Rowman & Littlefield International, 25–46.
- Tolkki, Olli. 2010. The total costs of incontinence. Luento 27.4.2010. Global Forum on Incontinence, Praha.
- Tronto, Joan C. 1993. *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care*. Lontoo: Routledge.
- Törnävä, Minna. 2017. Fysioterapia virtsankarkailun hoidossa. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/nix00665> [Luettu 1.1.2021]
- Vaippahanke. 2022. Vaippahanke. Hoivan kestävä tulevaisuutta kartoittamassa. Hoivan kestävä tulevaisuus: Aikuisille suunnattujen vaippojen globaali poliittinen talous –tutkimushankkeen kotisivu. <https://www.padproject.online/fi/> [Luettu 3.5.2022]
- Vaittinen, Tiina. 2017. *The global biopolitical economy of needs: Transnational entanglements between ageing Finland and the global nurse reserve of the Philippines*. Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1805. Tampere: Tampere University Press.
- Vaittinen, Tiina, Asikainen, Eveliina, Rajala, Anna Ilona, Lahtinen, Tuulia ja Törnävä, Minna. 2021. Ekohyvinvointivaltion katveessa: Aikuisvaippojen puheenparret suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. *Alue ja Ympäristö*, 50:2, 117–135. <https://doi.org/10.30663/ay.109146>
- Vuorela, Piia. 2017. Virtsankarkailun taloudellinen arviointi. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. https://terveysportti.mobi/dtk/hpt/avaa?p_artikkeli=nix01799 [Luettu 1.11.2021]
- Wagner, Todd H., Moore, Kate H., Subak, Leslee L., de Wachter, Stefan ja Dudding, Thomas. 2017. Economics of urinary & faecal incontinence, and prolapse. Teoksessa Paul Abrams, Linda Cardozo, Adrian Wagg ja Alan Wein (toim.), *Incontinence. 6th edition 2017*. Bristol: International Continence Society, 2479–2511. https://www.ics.org/publications/ici_6/Incontinence_6th_Edition_2017_eBook_v2.pdf [Luettu 1.11.2021]

- Woodley, Stephanie J., Lawrenson, Peter, Boyle, Rhianon, Cody, June D., Mørkved, Siv, Kernohan, Ashleigh ja Hay-Smith, E. Jean C. 2020. Pelvic floor muscle training for preventing and treating urinary and faecal incontinence in antenatal and postnatal women. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 5:CD007471. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD007471.pub4>
- Wrede, Sirpa 2001. *Decentering care for mothers: The politics of midwifery and the design of Finnish maternity services*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Øian, Pål ja Acharya, Ganesh. 2015. Manual perineal support: learn the skills before you intervene. *BJOG: An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 122:9, 1166. <https://doi.org/10.1111/1471-0528.13472>

Refereed journal article

The political economy of female reproductive organs: On the costs of biological reproduction at the vaginal boundaries of the economy

Annastiina Rajala-Vaittinen

Abstract

Drawing on feminist political economy literature and health economics research on the costs of incontinence, this article analyses the political economy of the female reproductive organs at the vaginal boundaries of the economy. Focusing on postpartum incontinence, the article analyzes the depletion through biological reproduction (DBR), and its embodied economic costs for the individual and the public economy. The biological reproduction of the economy depends on vaginas, and thus the economy always has its biological, vaginal boundaries. What happens at these boundaries is a political issue. Vaginas are not just instruments of economic reproduction, however. Their well-being and ill-being are intimately linked not only to the well-being of persons who have vaginas, but also to the sustainability of public finances. It is politically and economically important to ask: How are the vaginal boundaries of the economy cared for—on what terms and at whose expense? The article seeks to direct political economy analyses toward such questions, while looking at how postpartum incontinence shapes the political economies of care in the Finnish context.

Keywords: vagina, pregnancy, birth, postpartum incontinence, depletion through biological reproduction, political economy of care

<https://doi.org/10.51810/pt.111990>

Alkuperäisartikkeli

Vaivaisia vai harmaita panttereita? Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys turvaamisen seuraukset iäkkäiden hoivapalveluiden laatusuosituksissa

Joni Jaakola, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Abstrakti

Sosiaali- ja terveysministeriö on yhdessä Kuntaliiton kanssa antanut laatusuosituksia iäkkäiden palveluiden järjestämiseksi vuodesta 2001 lähtien. Suosituksilla on pyritty turvaamaan eettisesti ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävä hoivapalveluiden tuotanto ja samalla vaikuttamaan julkisen talouden kestävyys. Artikkelitutkii sitä, mitä tämä ”sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys” yhteensovittaminen käytännössä tarkoittaa. Artikkelit analysoi laatusuosituksia vuosilta 2001–2020 julkisen oikeuttamisen analyysimenetelmän avulla ja osoittaa, kuinka suositukset rakentavat ja yhteensovittavat kahta erilaista hoivapalveluiden järjestämistä ohjaavaa eetos. Yhtäältä suosituksissa rakennetaan hyvinvoinnin eetos eli kunnioitetaan ajatusta hoivasta universaalina perusoikeutena ja määritellään iäkkäät aktiiviseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi. Toisaalta suosituksissa rakennetaan selviytymisen eetos. Se määrittelee hoivan kulutushyödykkeeksi ja iäkkäät kotonaan teknologian avulla terveesti ikääntyviksi asiakas-yrittäjiksi, jotka kantavat vastuuta sekä omasta terveydestään että julkisen talouden kestävydestä. Vastuun uusjako myös muotoilee hoivan poliittista taloutta uusiksi. Suosituksissa hoivapalveluiden käyttäjä on yhä vahvemmin myös niiden tuottaja. Hoivan markkinaistaminen näkyy selkeästi hoivapalveluiden järjestämistä ohjaavissa suosituksissa. Tämän seurauksena suosituksilla on ongelmia tunnistaa iäkkäät vaivaisena.

Avainsanat: eetos, hyvinvointivaltio, julkisen oikeuttamisen analyysi, laatusuositus, markkinaistaminen
<https://doi.org/10.51810/pt.111848>

Johdanto

Vuonna 2020 julkaistiin tuoreimmat laatusuositukset hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja hoivapalveluiden parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) yhdessä Kuntaliiton kanssa antamien suositusten tarkoitus on ollut toimia yhteiskuntapoliittisen informaatio-ohjauksen välineinä eli edistää hoivapalveluiden suunnittelemista, järjestämistä, kehittämistä ja arviointia sekä tukea ikääntyneen väestön toimintakykyä ja hyvinvointia. Hoivatyön kentällä ja tutkimuksessa tuoreimmat suositukset ovat kuitenkin herättäneet kritiikkiä: niitä on pidetty tehottomina ja hoivan arjen todellisuudesta irrallisina (Merikanto 2020; Pirhonen ja Pulkki 2016).

Kritiikistä huolimatta laatusuositukset ovat hoivan poliittisen talouden kannalta tärkeitä. Informaatio-ohjauksen lisäksi suositukset ovat eettis-poliittisen hallinnan välineitä. Ne kertovat, miten hoiva tulisi järjestää, jotta se olisi hyvää ja oikeudenmukaista. Suosituksilla on pyritty myös vaikuttamaan julkisen talouden kestävyYTEEN ja kustannusten kasvun hillitsemiseen. Laatusuositusten avulla haettiin vuoden 2019 loppuun mennessä 33,5 miljoonan euron säästöjä julkiseen talouteen (STM 2017, 8). Hoivan poliittisen talouden kannalta on tärkeää tunnistaa ne tavat, joilla hoivatyö uudistaa ja pitää yllä taloutta sekä tuottaa pääomaa varsinkin tilanteessa, jossa hoivapalvelut ovat markkinaistettu eli ovat kasvavissa määrin taloudellista voittoa hakevien yritysten käsissä. On tärkeää kysyä, ketkä säästöt tuottavat. Historiallisesti vastuu hoivasta on ollut (usein rodullistetuilla) ja matalapalkkaisilla naisilla. He ovat edelleen hoivasta saadun pääoman kerryttämisen keskiössä. (Hoppania ja Vaittinen 2015; Näre 2012; Vaittinen ym. 2018; Wrede ja Näre 2013.)

Suuret hoivapoliittiset linjaukset, kuten budjettileikkaukset, organisaatiomuutokset ja säästötalkoot, vaativat aina moraalisia perusteluja taakseen. Viimeaikaisten suositusten keskeinen pyrkimys on ollut turvata ”niin sosiaalisesti kuin taloudellisestikin kestävä toiminta” (STM 2017, 7) ja tätä kautta yhdistää eettinen hyväksyttävyyys ja yhteiskunnallinen kestävyys (Häikiö ym. 2011, 239). Ajatus taloudellisen ja sosiaalisen ”kestävyyden” turvaamisesta pitää sisällään oletuksen hoivapalveluiden kestävyysvajeesta eli resurssien vähäisyydestä ikääntyvän väestön tarpeiden kasvaessa. Suosituksissa hoivan kasvava resurssipula esitetään ”kriittisenä hetkenä” (Boltanski ja Thévenot

1991/2006, 15), jolloin ikääntymispoliittisten toimintatapojen riittämättömyyteen herätään ja tullaan johtopäätökseen, että niitä pitää muuttaa.

Tarkastelen artikkelissa sitä, mitä sosiaalisen ja taloudellisen ”kestävyyden” yhteensovittaminen tarkalleen ottaen tarkoittaa hoivan järjestämisen kannalta. Tutkimuskysymykseni on: Miten ja millaisin seurauksin hoivapalveluiden sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys pyritään turvaamaan? Analysoin STM:n suosituksia iäkkäiden palveluiden järjestämiseksi vuosilta 2001–2020. Suosituksia ei ole aiemmin tarkasteltu tästä näkökulmasta (vrt. Häikiö ym. 2011; Pirhonen ja Pulkki 2016; Pulkki ym. 2017; Virkki ym. 2012). Lähestyn hoivaa aineiston pohjalta iäkkäiden hoivapalveluiden näkökulmasta.

Ehdotan, että sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden yhteensovittaminen tarkoittaa suosituksissa *hyvinvoinnin eetoksen* (Julkunen 2006) ja siitä poikkeavan *selviytymisen eetoksen* (Kortteinen 1992) rakentamista ja yhteensovittamista. Hoivan kontekstissa eetos tarkoittaa käsitystä hyvästä, tavoiteltavasta ja oikeudenmukaisesta hoivasta. Hoivapoliittisen hallinnan dokumentteina STM:n laatusuositukset ovat keskeinen väline hoivan eetoksen rakentamisessa. Hyvinvoinnin eetos määrittää iäkkäitä ensisijaisesti osallisina ja osallistuvina kansalaisina. Sen sijaan selviytymisen eetoksessa ei välttämättä puhutakaan enää yhteisestä vaan yksilön hyvästä, jonka iäkkäät saavuttavat itseään hoivavina aktiivisina ja vastuullisina yrittäjinä. Vaikka STM kohdistaa suositukset erityisesti hoivatyön organisoijille ja sen järjestämisestä päättävälle, suosituksissa puhutellaan ja vastuullistetaan myös iäkkäitä. Tämä muuttaa poliittisen talouden suhteita perinpohjaisesti, sillä vastuu hoivatarpeeseen vastaamisesta ja hoivan tuotannosta siirtyy suosituksissa kasvavissa määrin itse hoivan tarpeessa olevalle.

Aloitin artikkelin jäsentämällä iäkkäiden hoivapalveluiden järjestämisessä tapahtuneita muutoksia osana suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä. Samalla määrittelen eetoksen käsitteen tarkemmin. Sitten esittelen aineistoni ja analyysimenetelmäni. Hyödynnän aineiston analyysissä julkisen oikeutuksen analyysimenetelmää (JOA, Luhtakallio ja Ylä-Anttila 2011), jonka avulla voidaan tarkastella sitä, miten erilaiset käsitykset yhteisestä hyvästä ja oikeudenmukaisuudesta rakennetaan vetoamalla vakiintuneisiin oikeutuksen tapoihin. Laatusuositusten analysointi JOA:ta hyödyntäen on yksi keino tuoda esiin erilaiset eetokset, joiden avulla taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys pyritään turvaamaan, sekä niiden rakentamisen tavat. Koska

suosituksilla on vaikeuksia tunnistaa iäkkäiden vaivaisuus, ehdotan lopuksi, että keskinäisriippuvuuden eetoksen tulisi ohjata hoivapolitiittisia linjauksia nykyistä enemmän.

Iäkkäiden hoivapalvelut muuttuvassa hyvinvointivaltiossa

Muutokset hoivapolitiikassa ovat mukailleet Suomen hyvinvointivaltiokehitystä (Julkunen 2001). Vaikka palkatta tai korvauksetta annettu informaali hoiva on yhä merkittävä osa hoivan tuotantoa (Anttonen ja Sointu 2006; ks. Hoppania ym. 2016, 134), hyvinvointivaltiokehitykselle on ollut ominaista, että vanhustenhoito on irrotettu perhevelvollisuuksista, sukulaissuhteista ja lähiyhteisöistä sosiaalisten oikeuksien piiriin ja yhteiskunnan vastuuksi (Esping-Andersen 1990; Rauhala 1996). Suomessa hoivapolitiikan kehittyminen on tapahtunut karkeasti jaotellen kolmessa vaiheessa (Anttonen 2009; Julkunen 2004). Ensimmäisessä vaiheessa 1960–70-luvuilla sosiaali- ja terveyspolitiikkaa ohjasi palveluja kaikille -periaate, jolla pyrittiin takaamaan universaali hoiva kasvavalle iäkkäiden kansalaisten joukolla. Toisessa vaiheessa, joka ajoittui 1980-luvulle, korostui julkinen vastuu hoivapalveluiden rahoittamisessa ja järjestämisessä. 1990-luvulla alkaneessa kolmannessa vaiheessa hoivapolitiikan keskiössä on ollut julkisen ja yksityisen hoivatuotannon yhteensovittaminen sekä hoivapalveluiden kilpailuttaminen ja ulkoistaminen. Vaiheen alkuaikoina talousmaailman opit sisäistänyt oikeisto näki ”pöhötynneen” eli liian suuren ja anteliaan, kohtuutonta verotusta aiheuttavan ja yritteliäisyyttä vaikeuttavan hyvinvointivaltion laajoine sosiaalietuuksineen osasyllisenä 1990-luvun lamaan. Tällä oikeutettiin kääntymisen uusliberaaleihin vaihtoehtoihin sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisessä (Julkunen 2001, 78–79; Yliaska 2017).

Jos suomalaisen hyvinvointivaltion muodostumista on alun perin kuvannut hoivan muuttuminen julkiseksi vastuuksi, 1990-luvulla alkanut hoivapolitiikka on ohjannut iäkkäitä ja heidän läheisiään ottamaan yhä enemmän vastuuta omasta hyvinvoinnistaan ja sen kustannuksista. Hoivan tuottajana on julkisen palvelun sijaan yhä useammin hoivaa tarvitsevan läheinen, kolmannen sektorin toimijat tai yksityiset markkinat. Julkisen vallan eli valtion ja kuntien vastuulle on jäänyt mahdollistaa iäkkään valinnan vapauden toteutuminen

esimerkiksi palvelusetelijärjestelmän käyttöönotolla. (Anttonen 2009; Häikiö ym. 2011; Julkunen 2006; Sointu 2016.) Hyvinvointivaltiokehitys näkyy myös kansalaisuuskuvien muutoksissa, ja vaihtelevat tulkinnat kansalaisuudesta vaikuttavat hoivapalveluiden järjestämiseen. Kun hoivapolitiikassa on irtauduttu universalismista, heikko ja apua tarvitseva iäkäs kansalainen on kadonnut kuvasta. (Hoppania ym. 2016; Häikiö ym. 2011) Kansalainen ei ole enää vain palveluiden käyttäjä vaan myös niiden tuottaja (Anttonen 2009).

Hyvinvointivaltion kehityksen myötä hoiva on markkinaistettu. Hoiva on kasvavissa määrin yksityisten ja kaupallisten toimijoiden käsissä, jos ei suoraan niin ainakin välillisesti. Uuden julkisjohtamisen (*new public management*) opit, kuten tehokkuuden priorisointi ja palvelutuotannon standardisointi, ovat olleet keskeisiä markkinaistamisessa (Anttonen ja Häikiö 2011; Anttonen ja Meagher 2013; Hoppania 2019; Wrede ja Näre 2013; Yliaska 2017). Uuden julkisjohtamisen kehityksessä hoiva nähdään helposti haavoittuvaisen ihmisuhteen sijasta kulutushyödykkeenä, aikana ja palveluna, jota tuotetaan ja ostetaan markkinoilla. Kustannustehokkuuden hakeminen ja hoivatyön rationalisointi ”teollisen” aikakäsityksen pohjalta tekevät työstä kiireistä, mikä voi johtaa hoivatyön eettisten periaatteiden kiertämiseen (Hirvonen ja Husso 2012).

Kun (usein) monikansalliset hoivayritykset ja paikalliset järjestöt kilpailevat keskenään palveluiden tuotannosta, julkinen sektori on alkanut toimia liiketalouden ja yritysmaailman mallien mukaisesti (Anttonen ja Häikiö 2011; Anttonen ja Meagher 2013; Anttonen ym. 2013; Julkunen 2006; Hoppania ym. 2016; 2020; Karsio ja Anttonen 2013; Moberg 2017). Näin ollen hoivapalveluiden tuotanto ei ole vain iäkkäiden tarpeisiin vastaamista vaan myös kasvavissa määrin markkinoiden synnyttämistä ja laajentamista sekä kansallisvaltioiden rajat ylittävän pääoman kerryttämistä (Vaittinen ym. 2018). Hoivan markkinaperustaisuuden ajatellaan turvaavan rajallisten resurssien tehokas käyttö ja lisäävän kansalaisten valinnanvapautta ja vaikuttamismahdollisuuksia (Anttonen ja Häikiö 2011). Kehityksen myötä suomalaisen hyvinvointivaltion ideaalien kunnioittaminen on kuitenkin vaikeutunut, minkä seurauksena terveys ja hyvinvointi jakaantuvat väestössä yhä epätasaisemmin (Anttonen ja Häikiö 2011; Hoppania 2019; Moberg 2017). Samaan aikaan ajatus siitä, että uudet teknologiat, kuten hoivarobotit, voisivat auttaa hoivatyöntekijöitä

työssään, tukea iäkkäitä arjessa ja lisätä kustannussäästöjä terveydenhuollossa, on yleistynyt (Van Aerschoot ja Parviainen 2020; Van Aerschoot ym. 2017).

Hyvinvointivaltion kehitystä tarkastelemalla on erotettu kaksi erilaista rationaliteettia eli ajattelutyyliä, joilla sosiaali- ja terveystalouden järjestämistä on hallittu: hyvinvointivaltion ja uusliberalismin rationaliteetit (Saarinen ym. 2014, ks. myös Foucault 1991; Miller ja Rose 2008/2010). Rationaliteeteista ensimmäinen korostaa kaikille yhtäläisen universaalien hoivaoikeuden toteutumisen tärkeyttä osana toimivaa demokratiaa ja toinen markkinoiden keskeisyyttä tuotettaessa hoivapalveluita vapaille ja vastuullisille asiakkaille. Rationaliteetin käsite auttaa ymmärtämään suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä. Se ei kuitenkaan täysin tavoita hoivapalveluiden järjestämistä ohjaavien suositusten moraalista luonnetta. Siksi hyödynnän artikkelissa eetoskäsitettä teoreettisena työkaluna, jonka avulla hoivapalveluiden järjestämistä ohjaavat moraaliset periaatteet saadaan näkyviin.

Määrittelen sosiologi Ilpo Heléniä (2005, 100) mukailleen, että eetos on ”ihmisten tiettyä toimintaa ja käyttäytymistä – esimerkiksi taloudenpitoa, seksuaalisuutta, terveydenhoitoa – ohjaava käsitys hyvästä ja tavoiteltavasta”. Eetos koostuu eettisistä ohjenuorista, jotka kertovat sen, mitä voi ja pitää tehdä hyvän saavuttamiseksi. Eetos myös määrittelee moraalisubjekteja eli subjekteja, joiden on sisäistettävä eetoskäsitteen moraaliset vaatimukset ja toimintatapa niiden mukaisesti ”hyvän” saavuttamiseksi. Hoivan tarjoajat ja järjestäjät sekä iäkkäät itse ja heidän läheisensä ovat hoivan moraalisubjekteja nykyisessä hyvinvointivaltiossa. Näen, että hyvinvointivaltion rationaliteetti sisältää ”hyvinvoinnin eetoskäsitteen” (Julkunen 2006), jossa korostuu universalismin, tasa-arvon, julkisen vastuun, solidaarisuuden, kohtuuden ja yhtenäisyyden tärkeys. Vastaavasti uusliberalismin rationaliteetti pohjaa ”selviytymisen eetoskäsitteeseen”, jonka Matti Kortteinen (1992) määritteli tutkiessaan suomalaisen työelämän muutosta 1990-luvun alussa. Kortteisen mukaan selviytymisen eetoskäsite korostaa, että maailma on kova ja siinä on selvitettävä. Selviytymisen vaatimus on moraalisesti velvoittava, koska siinä on kysymys kunnian ja kunnioituksen säilyttämisestä. Selviytymisen eetoskäsitteessä ihannoidaan riippumattomuutta, joka on keskeinen arvo uusliberalismissa (Hoppania ym. 2016, 28–29). Toisin kuin selviytymisen eetoskäsitteessä hyvinvointieetoskäsitteeseen pohjaavalla ”[p]olitiikalla halutaan puuttua pikemmin kansalaisten tilanteisiin kuin muuttaa heitä itseään” (Julkunen 2006,

41). Pelkästään hyvinvointivaltion ja hoivapolitiikan kehitystä tarkastelemalla jäisi epäselväksi, millaisten moraalisten periaatteiden varaan hoivapalveluiden järjestämistä ohjaavat laatusuositukset rakentuvat. Siksi on syytä tarkastella niitä tarkemmin hyödyntämällä eetoksen käsitettä.

Aineisto ja menetelmä

Analysoimani aineisto koostuu STM:n ja Kuntaliiton antamista laatusuosituksista hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi vuosilta 2001–2020 (STM 2001; 2008; 2013; 2017; 2020, yhteensä 281 sivua). Suositukset ovat sekä hoivapolitiittisen hallinnan väline että sen ilmentymä. STM ja Kuntaliitto ovat alkaneet antaa suosituksia hoivapolitiikan kehityksen ”kolmannessa vaiheessa” eli aikana, jona hoivan järjestämistä ovat ohjanneet palveluiden kilpailuttaminen ja ulkoistaminen sekä tavoite yhteensovittaa julkinen ja yksityinen hoivatuotanto. Suositukset ovat olleet keskeisessä asemassa näiden pyrkimysten toimeenpanossa. Suositusten keskiössä on ollut hoivapalveluiden uudelleenjärjestely laajan ”arvokeskustelun” pohjalta: ”Suosituksen tarkoituksena on aikaansaada valtakunnan tasolta paikallistasolle levittäytyvä arvokeskustelu ja käynnistää koko maassa yhteinen, vuoro-vaikutuksellinen, vanhustenhuollon kehittämisprosessi” (STM 2001, 8). STM itsessään vastaa hoivapolitiikan suunnittelusta, ohjauksesta ja toimeenpanosta Suomessa, vaikka palveluiden järjestämisvastuu oli kunnilla ja vuodesta 2022 lähtien hyvinvointialueilla.

Analysoin aineistoni julkisen oikeuttamisen analyysimenetelmällä. Sen avulla voidaan osoittaa, mitkä moraaliset kategoriat ovat institutionalisoituneet eli vakiinnuttaneet käsityksensä ”yhteisestä hyvästä” ja oikeudenmukaisuudesta ja miten tämä käytännössä tapahtuu (Luhtakallio ja Ylä-Anttila 2011; Ylä-Anttila ja Luhtakallio 2016). Oikeuttamisen tapoja tarkastelemalla pääsen käsiksi siihen, millaisia hoivan eetoksia suosituksissa rakennetaan, ja siihen, miten aiemman kirjallisuuden tunnistama markkinaistaminen oikeutetaan politiikkasuosituksissa käytännössä. Oikeuttamisen ja eetoksen suhde on kaksisuuntainen: tietynlaista eetosta oikeutetaan tiettyjen maailmojen arvojen pohjalta, ja tietty eetos suosii tietynlaisia oikeuttamisen tapoja. Analyysini perustuu näistä etenkin ensimmäiseen: oikeuttamista tarkastelemalla minulle

paljastuvat eetosten rakentamisen tavat ja periaatteet. Menetelmä pohjaa sosiologien Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n (1991/2006; 1999) kehittämään julkisen oikeuttamisen teoriaan, joka korostaa, että oikeuttaminen ei ole koskaan neutraalia vaan aina sidoksissa erilaisiin vakiintuneisiin käsitteisiin yhteisestä hyvästä, oikeudenmukaisuudesta ja moraalista. Boltanski ja Thévenot ovat tuotannoissaan erottaneet nämä vakiintuneet oikeuttamisen tavat erilaisiksi ”maailmoiksi” (ks. taulukko 1) yhteiskuntafilosofisten klassikkotekstien pohjalta (Kauppinen 2015; Luhtakallio ja Ylä-Anttila 2011; Boltanski ja Thévenot 1999; 1991/2006).

TAULUKKO 1. OIKEUTTAMISEN MAAILMAT.

Maailma	Arvot	Arvon lähde	Arvokkaan henkilön esimerkki
Inspiraatio	Itsenäisyys, henkilökohtaisuus, luovuus ja mielikuvitus	Omistautuminen, ruumiillinen kokemus ja tunteet	Taitelija
Koti	Perinteet, luottamus ja arvovalta	Auktoriteetti ja asema, hierarkiset riippuvuussuhteet hierarkiset riippuvuussuhteet	Kuninkaallinen
Maine	Kunnia ja kuuluisuus	Muiden mielipiteet ja tunnustus	Julkisuuden henkilö
Kansalaisuus	Tasa-arvo ja jaettu etu	Solidaarisuus ja kansan tahto	Kansanedustaja
Markkinat	Varallisuus ja rikkaus	Vaihto ja kilpailu, raha sekä ostovoima	Huipputuloinen
Teollisuus	Tuottavuus ja tehokkuus	Suunnittelu ja sääntely: mittaaminen, funktionaalisuus ja standardisointi	Asiantuntija

Maailmat muodostavat ”kulttuurisen työkalupakin” (Luhtakallio ja Ylä-Anttila 2011; Ylä-Anttila ja Luhtakallio 2016; ks. myös Swidler 1986), joka ei niinkään rajoita vaan mahdollistaa tietynlaisten vaatimusten esittämisen vetoamalla

yhteisenä pidettyyn moraaliiin ja arvoihin erilaisissa konteksteissa (Boltanski ja Thévenot 2000). Oikeuttamisen taustalla olevat moraaliset periaatteet ovat verrattain rajalliset ja kulttuurisidonnaiset. Oikeuttaessaan toimintaansa, ajatteluaan, uskomuksiaan tai sosiaalisia järjestelyitään erilaiset toimijat eivät vetoa yleisiin ajatuksiin oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvosta sekä hyvästä ja tavoiteltavasta elämästä. Sen sijaan toimijat vetoavat erilaisten oikeuttamisen maailmojen sisäisiin konventioihin, jotka määrittävät maailmoja omilla tavoillaan.

JOA:ssa analysoidaan vaateita, joita voidaan esittää esimerkiksi lausunnoissa, raporteissa ja mielipidekirjoituksissa. Laatusuosituksissa esitetään vaateita varsinkin liittyen siihen, mitä pitäisi tehdä, jotta iäkkäiden hyvinvointi ja julkisen talouden kestävyys turvattaisiin. Vaateet siis koskevat sitä, miten sosiaalinen ja taloudellinen ”kestävyys” saataisiin sovittua yhteen. Kun kyseessä on STM:n kaltainen instituutio, vaateen merkitys strategisena vaatimuksena ja osanottona relevanttiin yhteiskunnalliseen ongelmaan tai keskusteluun korostuu (Koopmans ja Statham 1999, 206). Vaateet voivat viitata joko yhteen, useaan tai ei mihinkään oikeuttamisen maailmaan. Useampaan maailmaan viitatessaan vaateet voivat joko tuomita tai tehdä kompromisseja tai hybridejä, mutta muutkin yhdistelmät ovat mahdollisia. Toisin kuin kompromisseissa, hybridioikeutuksissa maailmojen yhdistelmä ei vaikuta ensisilmäyksellä ristiriitaiselta. (Boltanski ja Thévenot 1991/2006; Luhtakallio ja Ylä-Anttila 2011, 39, 47; Koopmans ja Statham 1999; Thévenot 2011, 17; Ylä-Anttila ja Luhtakallio 2016.)

Analyysiprosessini oli kolmivaiheinen. Ensin tutustuin suosituksiin yleisesti lukemalla niitä läpi ja vertailemalla niitä toisiinsa. Toiseksi koodasin aineistosta löytyvät vaateet Excel-taulukkoon. Eeva Luhtakallio ja Tuomas Ylä-Anttila (2011, 39) ehdottavat, että vaateita koodattaessa tulee erottaa puhuja, vastaanottaja, tekotapa, asia ja oikeutus toisistaan. Aineistossani puhuja (STM) ja vastaanottajakin (ensisijaisesti kuntien päättäjät ja johto) ovat periaatteessa samat. Tekotavankaan erittely ei ole oleellista, sillä suosituksissa se säilyy samana (vrt. Eranti 2014, 25). Keskityin siis siihen, mitä vaateissa vaaditaan (asia), mihin maailmoihin vedotaan (oikeutus) tai mitä maailmoja tuomitaan (kritiikki) ja esiintyykö aineistossa oikeutusyhdistelmiä (hybridit ja kompromissit). Liitteessä 1 on otteita koodauksesta. Siinä näkyy, miten vaateita iäkkäiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi oikeutetaan kansalaisuuden maailmasta käsin sekä kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen hybrideissä.

Kolmanneksi tulkitsin oikeuttamisen tapoja aiemman tutkimuskirjallisuuden avulla ja muodostin suosituksista löytyvät eetokset. Näin ollen analyysi oli teoriaohjaavaa. Hyödynsin julkisen oikeuttamisen teoriassa esitettyä alkuperäistä jakoa kuuteen oikeuttamisen maailmaan ja näiden sisältöjä (ks. taulukko 1) pitäen mielessä, että aineiston sisältämä oikeuttamisen kirjo ei tyhjene näihin.

Aineiston vaateet olivat yleensä imperatiivissa, kuten ”on edistettävä” ja ”on mukauduttava”. 2020-luvulle tultaessa passiivin käyttö yleistyy suosituksissa ja niistä tulee aiempaa epämääräisempiä. Esimerkiksi kun ”vaaditaan”, että ”[k]oti- ja tehostetun palveluasumisen toimintayksikköjen henkilöstön välitöntä asiakasaikaa ja -työtä lisätään toimintatapoja uudistamalla” (STM 2017, 23), jää avoimeksi, kuka lisää aikaa tai työtä ja kuinka paljon, mitä toimintatapojen uudistaminen tarkoittaa, kuka toimintatapoja uudistaa ja niin edelleen. Passiivin yleistyminen johtunee siitä, että 2000-luvun alussa oltiin vielä optimistisia sosiaali- ja terveystalouden uudistamisen suhteen. Sittemmin kädenvääntö terveysalan toimijoiden vastuualueista on vaikeuttanut suositusten kohdentamista kenellekään suoraan. Aineistossa ei ollut tuomitsemisia tai kompromisseja. Tämä liittyy siihen, että ”puhuja” (STM) säilyy suosituksissa samana ja suositusten sisältämä viestintä on yksisuuntaista. Toisaalta eri toimijoiden välinen keskustelu on edeltänyt suositusten antamista, ja ristiriidat on pyritty ratkaisemaan jo siinä vaiheessa.

Julkisen oikeuttamisen analyysi sopii varsinkin vertaileviin tutkimusasetelmiin (Luhtakallio ja Ylä-Anttila 2011). Toisen analyysivaiheen jälkeen kuitenkin selvisi, että muutoksen sijaan suosituksissa korostuu jatkuvuus. Esimerkiksi pyrkimys kunnioittaa tasa-arvoa säilyy suosituksissa vuodesta toiseen (ks. liite 1). Siksi käsittelen aineistoa ajallisesti yhtenäisenä joukkona ja havainnollistavana esimerkkinä 2000-luvun alkuvuosikymmenten hoivapolitiikasta. Johdonmukaisuus ei kuitenkaan tarkoita ristiriidattomuutta, vaan päinvastoin pyrkimys sovittaa yhteen ”sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys” näkyy suosituksissa hyvinvoinnin ja selviytymisen eestosten yhteiselona. Seuraavaksi tarkastelen tätä yhteiseloja tarkemmin. Avaan analyysiluvuissa ensiksi sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden yhteydet hyvinvoinnin ja selviytymisen eetoksiin, sitten eestosten rakentamisen eli oikeuttamisen tavat ja lopuksi eestosten sisäistämisen seuraukset iäkkäille ja hoivatuotannolle.

Hyvinvoinnin eetos ja sosiaalinen kestävyys

Laatusuosituksissa hyvinvoinnin eetos eli universalismin, tasa-arvon, julkisen vastuun, solidaarisuuden, kohtuuden ja yhteneväisyyden korostaminen toimivat eettisenä ohjeistona sosiaalisen kestävyuden turvaamiselle. Hyvinvoinnin eetosta rakennetaan oikeutuksilla, jotka vetoavat kansalaisuuden maailmaan sekä kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen hybrideihin. Eetoksessa iäkäs moraalisubjekti määritellään osalliseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi, joka on myös oman elämänsä asiantuntija.

Oikeuttamisen näkökulmasta hyvinvoinnin eetosta rakennetaan suosituksissa vaateissa, jotka vetoavat kansalaisuuden maailman arvoihin ja lähtökohtiin. Kansalaisuuden maailmassa keskeisiä arvoja ovat tasa-arvo ja jaettu etu. Niihin päästään solidaarisuuden ja demokratian avulla. Hyvinvoinnin eetos näkyy suosituksissa myös hybridivaateissa, jotka saavat oikeutuksensa kansalaisuuden ja teollisuuden maailman yhteensovittamisesta. Tällöin tuotavuuden priorisointi, tehokkuusajattelu, suunnittelu ja sääntely määrittävät uusiksi kansalaisuuden ideaaleja, kuten tasa-arvoa ja jaettua etua. (Boltanski ja Thévenot 1991/2006.)

Koko suositusten olemassaolon syyn voi paikantaa kansalaisuuden maailmaan. Niiden tarkoitus on ollut perustus- ja vanhuspalvelulakien takaamien oikeuksien turvaaminen:

Suomen perustuslain (25 §) mukaan julkisen vallan on turvattava perus ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Näistä oikeuksista ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen sisältöön vaikuttavat erityisesti oikeudet yhdenvertaisuuteen (6 §) ja sosiaaliturvaan (19 §), kuten välttämättömään huolenpitoon ja riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. (STM 2008, 12.)

Viittaus perustuslakiin määrittelee iäkkään suhteessa hyvinvointivaltioon ja sen periaatteisiin, kuten universalismiin (Häikiö ym. 2011, 243). Vaikka lakien säätämisen ja valvonnan keskeisyys palveluiden tuotannon sijasta on merkki valtion liberalisoitumisesta (Foucault 1979/2008, 32), on syytä pitää mielessä lain valvomisen tarkoitus, joka tässä yhteydessä on tavoite kunnioittaa demokratian ja hyvinvointivaltion periaatteiden, kuten universalismin, toteutumista. Lakiin vetoaminen vetoaa samalla kansalaisuuden maailman arvoihin,

moraaliin ja sen sisältämiin käsityksiin oikeudenmukaisuudesta. Nämä ovat suosituksissa ”sosiaalisen kestävyuden” keskeisiä rakennuspalasia.

Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen hybrideissä teollisuuden maailman työkalut, kuten suunnittelu, takaavat osallisuuden: ”Palvelusuunnitelman on tuettava iäkkään henkilön palvelujen kokonaisuuden hallintaa, tavoitteellista kuntoutumista ja osallisuutta” (STM 2013, 32). Näissä vaateissa suunnitelmalisuus edeltää osallisuutta. Vastaavasti kansalaisuuden maailman mukainen kansalaiskeskustelu on mahdollista vasta teollisuuden maailman peräänkuulutaman seurannan ja arvioinnin pohjalta:

Selkeä ja ytimekäs analyysi kunnan ikääntyneiden palveluiden, terveyden ja hyvinvoinnin nykytilasta on seurannan ja arvioinnin lähtökohta. Sen pohjalta voidaan käydä kansalaiskeskustelua. (STM 2008, 18.)

Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen hybridit liittyvät myös henkilöstömitoitukseen – kunnes se siirtyy suosituksista vanhuspalvelulain piiriin vuonna 2020. Näissä vaateissa määrällisesti mitattavissa oleva henkilömäärä takaa kaikille riittävät ja yhdenmukaiset palvelut ja sosiaalisen kestävyuden: ”Palvelujen määrällisten ja laadullisten tavoitteiden toteuttamiseksi kunnissa määritellään kullekin palvelulle riittävä henkilöstömitoitus” (STM 2001, 17). Teollisuuden maailma määrittää keinoja, joilla tarvittavat tiedot ja osaaminen palveluiden järjestämiseksi saadaan, mutta myös sitä, mitä laadukkailla palveluilla tarkoitetaan. Käsitys palveluiden laadusta esiintyy suosituksissa teollisuuden maailman kautta jonakin määrällisesti todennettavissa olevana: ”Palveluiden kattavuudelle on asetettava konkreettiset määrälliset tavoitteet, joiden toteutumista seurataan tarkoituksenmukaisin indikaattorein” (STM 2008, 25). Kun hoivan laatu määrittyy määrällisesti, se liittyy edellä mainitun henkilöstömitoituksen lisäksi iäkkään parissa vietettyyn ”välittömään asiakasaikaan”:

Välitöntä asiakasaikaa on kotihoidossa järjestelmällisesti seurattava: on asetettava paikalliset tavoitteet välittömälle asiakasajalle ja seurattava niiden toteutumista. Välittömän asiakasajan osuutta henkilöstön kokonaistyöajasta on lisättävä palveluprosesseja kehittämällä. (STM 2013, 47.)

Teollisuuden maailmaan pohjaavat oikeutukset tuovat hoivatyöhön ”taloudellishallinnollisen aikakehyksen”, jossa aika on rahaa, aikataulut ovat tiukkoja ja ajan säätelyllä saavutetaan kustannustehokkuutta (Hirvonen ja Husso 2012; ks. myös Virkki ym. 2012). Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen hybridi-oikeutuksissa ei kuitenkaan vaadita vain kustannussäästöjä, vaan teollisuuden maailmaan vetoavat hybridioikeutukset ovat tukemassa kansalaisuuden toteutumista.

Hyvinvoinnin eetos määrittelee hoivan perusoikeudeksi ja iäkkään moraali-subjektin osalliseksi kansalaiseksi. Kansalaisuuden maailmaan vetoamalla halutaan taata, että kaikki ovat osallisia valtion turvaamasta hyvinvoinnista:

Iäkkäälle henkilölle annettava palvelu toteutetaan hänen itsemääräämisoikeuttansa kunnioittaen ja hänet kohdataan tasavertaisena toimijana. Iäkkään henkilön on oltava aidosti osallinen ja hänen mielipidettään on kuultava palvelun suunnittelussa ja toteutuksessa. (STM 2020, 45.)

Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmoja yhdistävät hybridioikeutukset kuitenkin muuttavat sitä, mitä kansalaisuudella tarkoitetaan. Iäkäs moraali-subjekti ei ole enää vain kansalainen vaan myös asiantuntija, joka valvoo oikeuksiensa toteutumista. Samalla arvioinnin hyveellisyys korostuu. Arvioinnin taustalla on yhtäältä universalismin ideaali, pyrkimys turvata ja varmistaa ”sama” hoito ja hoiva kaikille iäkkäille, mutta toisaalta arvioinnin eetos myös tekee kansalaisista asiantuntijoita, jotka kykenevät ja haluavat osallistua palveluidensa strategiseen suunnitteluun ja toimeenpanoon.

Kansalaisuuden ja teollisuuden maailmojen hybrideissä vaatimukset kohdistuvat myös osallisuuden mahdollistamiseen teknologian avulla. Tämä tarkoittaa niin yhteydenpitoa omaisten, ystävien ja hoitajien kanssa videoyhteyksin, sähköistä asiointia kuin esteettömien asuinympäristöjen suunnittelua ja rakentamista. Myös tasa-arvon, osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden turvaamisesta teknologian avulla seuraa kansalaisuuden uudelleen määrittely. Vuonna 2020 teknologiataitoja edellytetään kansalaiselta, mutta samalla suositukset korostavat, että digitalisaatio ei saa syrjäyttää (STM 2020, 31). Suositusten mukaan syrjäytyminen estetään kattavalla digituen saatavuudella. Digitalisaatio kuitenkin vaatii kansalaisilta paljon ja vastuullistaa heitä uusilla tavoilla (Schou ja Svejgaard Pors 2019). Tasavertaisuuden lupauksen sijaan

palveluiden digitalisointi voi eristää iäkkäät kansalaisuuden piiristä. Teknologian turvaamasta osallisuudesta voi helposti seurata ”pseudo-osallistuminen” (Hoppania 2019), jossa keskeistä ei ole palveluiden piiriin pääseminen vaan niistä tietoiseksi tuleminen ja yksilön mahdollisuuksien mahdollistaminen, joka on keskeistä uusliberaalille hallinnalle (Miller ja Rose 2008/2010).

Jo vuoden 2013 suosituksissa korostetaan iäkkään ”tietoyhteiskunta-valmiutta” (STM 2013, 29), jonka avulla vahvistetaan iäkkään ”omaehtoisia ennakkoinnin mahdollisuuksia”. Teknologian osalta on tärkeää, että iäkkäät ovat tietoisia saatavilla olevista teknologisista ratkaisuista:

Ikääntyville tarjotaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tietoa digitaalisista palveluista, teknologioista ja apuvälineistä sekä tietoturvasta. [– –] Varmistetaan asiakkaille ja työntekijöille konsultointimahdollisuudet ja tekninen tuki palveluun tai työn tekemiseen liittyvän teknologian osalta. (STM 2020, 35.)

Kun iäkäs ”asiakas” on asiantuntija, on tärkeää, että hänelle varmistetaan ”konsultointimahdollisuudet”. Konsultoinnin ja neuvonnan on tarkoitus ohjata iäkästä ottamaan itse vastuuta tietotaidoistaan ja selvittämään saatavilla olevia palveluita. Julkisen vallan vastuulla on varmistaa, että iäkäs saa tarvittavat tiedot. Tällaisessa mahdollisuuksien mahdollistamisessa julkisen sektorin toimijat eivät ole enää palvelun tuottajia vaan sen järjestäjiä (Saarinen ym. 2014, 611). Digitalisaation myötä hyvinvointivaltioon kuuluvat ajatukset yhdenvertaisista kansalaisista lähentyvät uusliberalismin ideaalia omatoimisista ja vastuullisista ”asiakkaista”. Selviytymisen eetoksessa tämä korostuu entisestään.

Selviytymisen eetos ja taloudellinen kestävyys

Hyvinvoinnin eetoksen lisäksi suosituksissa rakennetaan myös ”taloudellisen kestävyuden” peräänkuuluttamaa selviytymisen eetosta. Selviytymisen eetos eli eettinen ohjeisto, jossa ihannoidaan riippumattomien yksilöiden kunniallista selviytymistä kovassa maailmassa, on avain suositusten kaipaamalle ”taloudelliselle kestävyydelle”. Selviytymisen eetosta rakennetaan suosituksissa

vaateissa, jotka pohjaavat markkinoiden maailmaan sekä markkinoiden ja teollisuuden maailmojen hybrideihin. Eetosta rakennetaan lisäksi vaateissa, joiden oikeutus puuttuu oikeuttamisen maailmojen näkökulmasta. Selviytymisen eetos määrittelee iäkkään moraalisubjektin toimeliaana, itsestään huolehtivana ja tuotteliaana ”yrittäjänä”. Uusilla teknologioilla on keskeinen rooli selviytymisen eetosken ylläpitämisessä ja itsenäisten moraalisubjektien tuottamisessa.

Markkinoiden maailmassa arvokasta ovat varallisuus ja rikkaus, ja ne saavutetaan vaihdon ja kilpailun kautta (Boltanski ja Thévenot 1991/2006). Markkinoiden maailman logiikka sopii varsin hyvin teollisuuden maailmaan, sillä niitä yhdistävissä hybridivaateissa tehokkuusajattelu, tuottavuuden priorisointi ja hyvä suunnittelu takaavat varallisuuden kasautumisen. Yksi keskeisin tapa vedota markkinoiden maailmaan on tehdä iäkkäät asiakkaiksi. Kun palvelut tulee järjestää ”arvokkaasti ja asiakasta kunnioittaen, vaikuttavasti ja taloudellisesti kestävästi” (STM 2008, 9), palveluiden tarpeessa oleva iäkäs on nimenomaan asiakas eikä esimerkiksi potilas tai kansalainen (ks. myös Valokivi 2008; Virkki ym. 2012). Samalla hoiva määritellään kulutus-hyödykkeeksi, jota asiakkaat ostavat markkinoilla (Hoppania ja Vaitinen 2015). ”Asiakkaan rooli” on

aktiivisimmillaan laadun kehittäjän rooli, jolloin asiakas osallistuu oman palvelunsa laadun kehittämiseen asettamalla laatuavoitteita, suunnittele-malla palvelun toteutusta ja arvioimalla palvelua voimavarojensa mukai-sesti. Kaikilla, toimintakyvyltään heikoimmillakin, asiakkailla on laadun kokijan rooli, jolloin asiakkaat tuovat esimerkiksi asiakastyytyväisyys-mittausten tai omaisten kautta välittyvän palautteen avulla julki koke-muksiaan palvelun laadusta. (STM 2008, 14.)

Tällaisissa markkinoiden ja teollisuuden maailmojen hybridivaateissa toiminta-kyvyltään heikkokin asiakas on ”aktiivisimmillaan” asiantuntija: suunnitel-mallinen palvelun laadun kokija, arvioija ja kehittäjä.

Markkinoiden ja teollisuuden maailmojen hybridit – ja markkinoiden maailmaan vetoaminen ylipäänsä – vastuullistavat iäkästä eri tavoin. Vastuun kasvamisen taustalla on hoivan markkinaistaminen, julkisen ja yksityisen sektorin sekoittaminen, mikä tulee esille suosituksissa vuonna 2008: ”Suositus korostaakin julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuutta

ja painottaa myös kuntalaisten, asiakkaiden ja omaisten osallistumismahdollisuuksien lisäämistä” (STM 2008, 10). ”Palvelujärjestelmän”, jossa eri sektorit ja toimijat ovat yhteistyökumppaneita, ”tehtävänä on tukea, ohjata ja motivoida ihmisiä kantamaan vastuuta omasta hyvinvoinnistaan ja terveydestään” (STM 2008, 22). Näin ollen ”yhteistyö” ei tarkoita vain osallistumista vaan vastuun jakamista uusilla tavoilla, sen ottamista ja sisäistämistä. Samalla kun suositukset korostavat yksilön mahdollisuuksia ja voimavaroja huolehtia omasta terveydestään, vastuu siirtyy julkiselta sektorilta iäkkäille ja heidän läheisilleen.

Suosituksen sisältämät vaateet eivät aina selkeästi viittaa oikeuttamisen maailmoihin. Näin on erityisesti teknologiaan ja kustannussäästöihin liittyvien vaatimusten kanssa. Nämä myös usein liittyvät toisiinsa. Oikeuttamista edellyttävien vaateiden sijasta ne esitetään suosituksissa objektiivisina totuuksina tai itsestäänselvyyksinä. Suosituksissa tyydytään toteamaan teknologian arvoista ja moraalisesta arvioinnista vapaa hyödyllisyys. Innostunut ja fiktion varaan rakentuva teknologiapuhe kumpuaa moraalisesta asemasta, joka on yleinen iäkkäille suunnattujen teknologisten innovaatioiden politiikassa. Tällaisessa politiikassa päättäjät ja yritykset korostavat retorisesti teknologian tuomaa ”kolmoisvoittoa”, joka hyödyttää yksilöitä, taloutta ja koko yhteiskuntaa (Neven ja Peine 2017). Kolmoisvoittoretoriikassa yksilö hyötyy, kun hän saa riittäviä ja parempia palveluita kotiinsa. Samalla hoivatyöntekijät ovat vähemmän kuormittuneita ja jaksavat paremmin töissä. Taloudellisesti voiteetaan kustannussäästöjen ja kansallisten teknologiayritysten kasvavan kilpailukyvyyn myötä.

Iäkkäiden kotona asumisen mahdollistaminen ja lisääminen on ollut Suomessa ja kansainvälisesti keskeinen hoivapolitiikan suunta (Anttonen 2009; Karsio ja Anttonen 2013; Pulkki ja Tynkkynen 2020). Kotikeskeisyys perustellaan usein sillä, että kotona asuminen mahdollisimman pitkään nähdään iäkkäiden omana toiveena (Pulkki ym. 2017, 46). Myös suosituksissa painotetaan iäkkäiden kotona asumisen mahdollistamista ja palveluasumisen karsimista. Kodin korostaminen liittyy kuitenkin myös siihen, että kun iäkkäiden omaehtoisesta toimintakyvystä huolehditaan, saavutetaan säästöjä ja vähennetään palvelutarvetta. Säännöllisten palveluiden piiriin siirtyminen on uhka resurssien kestävyydelle. Jotta tältä vältyttäisiin, ennakointi ja ennaltaehkäisy sekä iäkkäiden omaehtoisen toimintakyvyn ylläpito varsinkin teknologian avulla

on suositusten keskiössä. Vuoden 2008 suosituksista lähtien erilaiset ”eettisesti kestävä” ja ”asiakasystävälliset” turvarannekkeet sekä seuranta- ja valvontajärjestelmät auttavat iäkästä selviytymään itsenäisesti kotona (STM 2008, 22, 39, 40). Myös robotiikka tukee kotona asumista: ”Monitoimiset kotiapurobotit ja muut teknologiasovellukset voivat jatkossa pidentää iäkkäiden henkilöiden ja liikuntarajoitteisten henkilöiden kotona asumisen aikaa” (STM 2017, 27).

Valtioneuvoston periaatepäätöksen (LVM 2016) mukaisesti vuonna 2017 suosituksissa kehoitetaan ”robotiikan ja automaation käytön huomattavaa lisäämistä kaikilla toimialoilla” (STM 2017, 26). Vuoden 2020 suositukset korostavat sähköisen omahoidon merkitystä terveysongelmien ennaltaehkäisyssä, itsearvioinnissa ja itsenäisessä selviytymisessä. Tällaiset teknologiat turvaavat iäkkään hyvinvoinnin ja turvallisuuden ilman ammattihenkilöstön välitöntä läsnäoloa eli mahdollistavat ”hoivan etäisyyden päästä” (*care at a distance*, Pols 2012). Suosituksissa selviytymisen eetokseen kuuluvat itsenäisyys ja oma-toimisuus ovat tärkeitä arvoja, joiden toteutuminen voidaan turvata teknologian avulla. Vuoden 2017 suosituksissa ”teknologiset ratkaisut”, kuten automatisointi ja robotiikka, tukevat työn organisoinnissa ja hallinnossa sekä tuovat uusia mahdollisuuksia iäkkäiden omahoitoon omaisille ja hoivatyöntekijöille:

Asiakkaiden hyvinvoinnin ja turvallisuuden lisäämiseksi [– –] hyödynnetään robotisaation mahdollisuuksia nykyistä laajemmin. Asiakkaiden hyvinvointia lisääviä teknologisia ratkaisuja ovat mm. sosiaalista toimintakykyä aktivoivat sovellukset, terapiarobotit, lääkemuistutusrannekkeet, videopuheluyhteydet, hyvinvointi TV:t sekä monenlaiset arkielämää ja liikkumista helpottavat ratkaisut. (STM 2017, 28.)

Vaikka suositukset antavat kuvan siitä, että vuorovaikutukseen kykeneviä seura- ja terapiarobotteja olisi palvelukäytössä, todellisuudessa robotiikan hyödyntäminen hoivapalveluissa on vielä pitkälti markkinoinnin ja prototyypin varassa (Van Aerschot ja Parviainen 2020). Vuoden 2020 suosituksissa annetaan esimerkki nostorobotista, joka auttaa ihmistä raskaassa työssä, mutta tällainen kaupallisesti saatavilla oleva robotti on edelleen fiktiota (Parviainen 2019). Kun fiktio on päätynyt ministeriötasolta annettuihin suosituksiin, palveluiden järjestämisen ja tukemisen sijaan uusimpien suositusten

teknologiapuhe näyttäytyy teknologiayritysten markkinoinnin jatkeena.

Kotona asumisen turvaamisen lisäksi kustannussäästöt saavutetaan sillä, että teknologia auttaa ja jopa korvaa hoivatyöntekijät erilaisissa tehtävissä. Jos vuoden 2008 suosituksissa ammattihenkilöstöä ei enää tarvita turvaamaan iäkkään hyvinvointia ja turvallisuutta, vuoden 2017 ja 2020 suosituksissa teknologia myös korvaa hoitajia logistiikassa, lääkehoidossa ja raskaissa työtehtävissä. Myös turvateknologialla on keskeinen rooli säästöissä: ”Mikäli turvateknologia aidosti vähentää tarvittavaa henkilöstön työaikaa, voi säästö-potentiaali olla suuri” (STM 2017, 32). Kun henkilökuntaa on vähemmän tai työaikaa on saatu ”aidosti” vähennettyä, saadaan säästöjä. Vielä vuoden 2013 suosituksissa korostettiin, että väestön ikääntyminen luo jopa 60 000 uutta työpaikkaa tulevien vuosikymmenten aikana (STM 2013, 39). Viimeisimmissä suosituksissa henkilöstöä ollaankin vähentämässä kustannusten hillitsemiseksi. Vuonna 2020 vedotaan perusteettomaan (ks. Parviainen 2019) arvioon, jonka mukaan 20 % hoitajien töistä voisi korvata jo olemassa olevalla teknologialla (STM 2020, 34). Kun teknologia korvaa ihmisen joissakin työtehtävissä, työntekijän aikaa vapautuu ”ihmisten kohtaamiseen” (emt., 30).

Yksilön vahva kilpailukyky on samalla valtion kasvavaa kilpailukykyä. Suositusten teknologiapuhe kuvaa tätä yhtälöä. Kun ”[r]obotiikalla voidaan lisätä ja parantaa iäkkäiden kognitiivisia taitoja, omatoimisuutta, itsenäisyyttä ja yksityisyyttä” (STM 2017, 27), myös robotiikkaa tarjoavat kansalliset yhtiöt voivat hyvin globaaleilla markkinoilla. Seurantateknologiat ja seurarobotit, jotka turvaavat yksin pärjäämisen mahdollisimman pitkään ja säästävät – jopa vähentävät – hoitajia, lisäävät säästöjä ja tuottavat kysyntää uusille teknologioille. On kiinnostavaa, että oikeuttamisen tarve näyttää puuttuvan vaateista, joissa pyritään taloudelliseen kestävyyyteen kustannusten karsimisella, säästöillä ja voittojen tuottamisella teknologian avulla. Oikeuttamisen puuttuminen osoittaa, miten uusliberalismi näyttäytyy ainoana ”järkevänä” poliittisena vaihtoehtona (Hoppania 2017, 2019; Hoppania ja Vaittinen 2015; Wrede ja Näre 2013) ja liittyy vaihtoehdottomuuteen, jonka Margaret Thatcher tiivistä uusliberalismin sloganiksi 1980-luvulla: ”Vaihtoehtoa ei ole” (*There is no alternative*). Kun ei ole vaihtoehtoja, ei vaateiden oikeuttamisellekaan ole tarvetta.

Selviytymisen eetos tekee kansalaisista ”aktivoituja, valtaistettuja ja vastuutettuja” (Julkunen 2006, 29) moraalisubjekteja. Kun oma vastuu kasvaa,

kustannuksissa ja resursseissa säästetään. Sen lisäksi että tällainen moraalij-subjekti on itsenäinen ja vapaa, hän on myös riippumaton ja tuottava. Riippumaton moraalij-subjekti tuottaa omaa hyvinvointiaan ja osallisuuttaan mutta myös kustannussäästöjä julkiselle taloudelle. Näin hän myös takaa sen kestävyden ja tuo voittoja terveys- ja teknologiayrityksille. Edellä käsitellyt hoiva-työntekijöiden vähentämispyrkimykset viittaavat tähän: iäkäs ei ole pelkästään kuluttava asiakas vaan kasvavissa määrin myös palveluidensa tuottaja, ”oman itsensä yrittäjä” (Foucault 1979/2008; Rose ja Miller 2008/2010, 75; ks. myös Hoppania ja Vaitinen 2015). Selviytymisen eetoksen sisäistävä moraalij-subjekti on hyvin toimeentuleva, velvollisuudentuntoinen, terve ja toimintakykyinen ”terveyskansalainen” (Harjula 2015; Helén ja Jauho 2003), joka osaa, haluaa ja kykenee huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan ja samalla myös kansanterveydestä. Kun tällainen ”itsesuhde” (Foucault 1976/2008, 1976–1984/2010) on eetoksen keskeinen rakennuspallo, ollaan kaukana hyvinvoinnin eetoksesta, joka asettaa yhteiskunnan ”toisina” nähdyt ja apua tarvitsevat iäkkäät sosiaalisten oikeuksien ja julkisen vastuun piiriin. Selviytymisen eetoksen ongelma on, että sen sisäistävä moraalij-subjekti jää – pärjäsi tai ei – lopulta yksin. Toinen ongelma on, että eetos soveltuu huonosti terveyden ylläpitoon; oma terveys on helppoa, ellei suotavaa, riskeerata ja jopa uhrata selviytymisen eetoksen nimissä. (Kortteinen 1992.)

Selviytymisen eetoksessa politiikan lähtökohta on, että kansalainen muuttaa itseään tullakseen hoivan arvoiseksi (vrt. Julkunen 2006, 41). Tällöin kyse ei ole universaalien perusoikeuksien toteutumisesta vaan niiden ansaitsemisesta (Pulkki ja Tynkkynen 2016). Kun kyse on ansaitsemisesta, hoiva ei määrity haavoittuvaisesta toisesta vaan omasta itsestä huolehtimisena, itseapuna tai -hoivana. Selviytymisen eetos poistaa hoivatarpeen ja kyseenalaistaa perinteisten hoivapalveluiden tarpeellisuuden. Eetos liittyy uusliberaaliin hallintaan, joka korostaa yksilön vapautta mutta samalla myös hänen vastuutaan omasta terveydestään ja julkisen talouden kestävydestä (Hoppania ym. 2016, 81–85). Uusliberalismissa julkinen hyvinvointivastuu korvautuu yksilön vastuulla. Sen sijaan, että valtio olisi vastuussa sosiaalisten oikeuksien toteutumisesta, yksilö on vastuussa omasta ja valtion toimintakyvystä (Julkunen 2001; 2006). Samalla iäkkäistä yrittäjäsubjektista tulee resurssi, jolla turvataan palveluiden kesto-kyky (vrt. Saarinen ym. 2014). Suositukset kutsuvat iäkästä moraalij-subjektia pärjäämään omillaan rajallisten resurssien maailmassa, palvelurakennetta

rasittamatta ja lisäkuluja aiheuttamatta. ”Minimiuniversalismin” (emt.) mukaisesti palvelut kyllä löytyvät, koska laki niin vaatii, mutta ihanne on, että niitä ei tarvita.

Johtopäätökset

Olen tarkastellut artikkelissa sitä, miten ja millaisin seurauksin hoivapalveluiden sosiaalinen ja taloudellinen ”kestävyys” pyritään turvaamaan STM:n ja Kuntaliiton antamissa laatusuosituksissa iäkkäiden palveluiden turvaamiseksi. Olen näyttänyt julkisen oikeuttamisen analyysimenetelmän avulla, miten sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden yhteensovittaminen tarkoittaa samalla hyvinvoinnin ja selviytymisen eetosten rakentamista ja niiden yhteiselon mahdollistamista. Sosiaalisen kestävyuden takaamiseksi suosituksissa rakennetaan hyvinvoinnin eetosta vetoamalla kansalaisuuden maailman arvoihin. Tässä eetoksessa iäkäs moraalisubjekti on kansalainen, jonka perusoikeuksiin kuuluu oikeus riittävään hoivaan. Sen sijaan taloudellisen kestävyuden turvaamiseksi esitettyjen vaateiden oikeutus pohjautuu useimmiten markkinoiden maailman sekä markkinoiden ja teollisuuden maailmojen hybrideihin – tai puuttuu kokonaan. Niin nämä oikeuttamisen tavat kuin niiden puuttuminen luovat selviytymisen eetoksen, joka määrittää iäkkäitä moraalisubjekteja yksin pärjäävinä asiakas-yrittäjinä. Eetokset eivät muodosta tarkkarajaista vastinparia vaan risteävät toistensa kanssa sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä haettaessa. Esimerkiksi hyvinvoinnin eetoksessa saavutettu oman terveyden ja hyvinvoinnin asiantuntijuus tarkoittaa myös vastuun sisäistämistä, joka on keskeistä selviytymisen eetokselle. Kokonaisuudessaan selviytymisen eetosta rakennettiin suosituksissa hyvinvoinnin eetosta painokkaammin. Tämä viestii laatusuositusten asemasta hoivapalveluiden markkinaistamisen todisteena ja välineenä.

Suosituksissa tiedostetaan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden välisen kompromissin ristiriitaisuus: ”Mikä puhtaasti taloudellisesta näkökulmasta olisi hyvää, voi sosiaalisen kestävyuden kannalta olla huonoa. Analogisesti huono sosiaalinen kehitys voi ajan myötä merkittävästi vaarantaa taloudellisten kestävyuden toteutumisen.” (STM 2017, 7.) Taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden yhteensovittaminen viestiikin hyvinvointivaltion kriisistä. Samalla,

kun kaikista kansalaisista halutaan pitää huolta ikään katsomatta, iäkkäiden on kasvavissa määrin haluttava ja osattava pitää huolta itsestään. Vaikka iäkäs on edelleen oikeutettu saamaan universaalia perusturvaa, käytännössä suositukset kertovat, millaiseksi iäkkään on tultava, jotta hän on palveluiden arvoinen. Palvelujärjestelmän kuormittamisen sijasta hänen on huolehdittava itsestään ja julkisen talouden kestävydestä (vrt. Pulkki ja Tynkkynen 2016; Saarinen ym. 2014). Vastuullisen ja yksin selviävän moraalisisäisyyden sisäistämisestä viestii esimerkiksi se, että samalla kun iäkkäiden kotona asuvien määrä on lisääntynyt, kotihoitopalveluiden tarve ei ole kasvanut samassa suhteessa (Pulkki ym. 2017, 46). Tämä tuskin selittyy pelkästään sillä, että nykyiset iäkkäät ikääntyvät terveemmin kuin aiemmat sukupolvet.

Laatusuosituksissa kaikki vaateet eivät vetoa oikeuttamisen maailmoihin. Tästä esimerkkejä ovat ehdottomat säästövaatimukset ja puhe teknologian arvoista vapaan hyödyllisyyden ympärillä. Useimmiten nämä liittyvät toisiinsa. Muutokset hoivavastuun jakamisessa ovat hoivan poliittisen talouden kannalta merkittäviä, sillä uusien teknologioiden käyttäjänä iäkkään rooli lähenee hoivatyöntekijän asemaa pääoman kerryttämisen prosesseissa. Hoivapalveluiden digitalisaatio ja teknologiasta ”kaiken irti ottaminen” (STM 2017, 26) ovat keskeisiä tekijöitä vastuun uusjaossa. Suosituksissa teknologia ei niinkään korvaa työntekijöitä kuin vastuullistaa iäkkäitä. Kun omatoimiset iäkkäät huolehtivat toimintakyvystään ja hyvinvoinnistaan uusien teknologioiden avulla, saavutetaan säästöjä hoivan kustannuksissa ja resursseissa. Ehdottomilta säästövaatimuksilta oikeutus puuttuu – suosituksissa ne tyydyttään vain toteamaan. Vaihtoehdottomuus ei ole julkisen oikeuttamisen ”kieliopin” mukaista, sillä siinä pyritään vakuuttamiseen ja yhteisyyden luomiseen keskustelun kautta (Thevénot 2011). Oikeuttamisen puuttuminen ei ole sinänsä puute vaan uusliberalismin liittyvän vaihtoehdottomuuden mukaista. Näin ollen oikeuttamisen puuttuminen osoittaa sen, että markkinalogiikkaa ja hoivan logiikkaa on lopulta vaikea sovittaa yhteen (Hoppania ja Vaittinen 2015; Hoppania ym. 2016; 2020; Mol 2008).

Oikeuttamisen puutteellisuuden lisäksi on tärkeää pohtia, mitä suosituksissa jää vaatimatta ja millainen eetos suosituksista puuttuu. Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden sijasta hoivapolitiikan tulisi huomioida yhteiskunnallinen kestävyys laajemmin. Laatusuosituksilla – ja Suomen hoivapolitiikalla yleisesti – on vaikeuksia tunnistaa ikääntyneen väestöryhmän moninaisuus (Pulkki

ja Tynkkynen 2016). Selviytymisen eetos rakentaa iäkästä moraalisubjektia aktiivisena ja hyvin verkostoituneena eläkeläisenä, ”harmaana pantterina”. Myös hyvinvoinnin eetoksessa iäkäs moraalisubjekti on ensisijaisesti toimintakykyinen ja osallistuva oman elämänsä asiantuntija. Toimintakyvyltään heikoimmat ovat suosituksissa korkeintaan kuntoutujia. Tällä hetkellä hoivapalvelujärjestelmä pystyy tunnistamaan avuntarpeen mutta ei kykene tunnustamaan avun tarpeessa olevia ja riippuvaisia iäkkäitä. Näin ollen suosituksista puuttuu ajatus iäkkäistä vaivaisina.

Vaivaisuuden tunnustaminen vaatisi keskinäisriippuvuuden eetoksen nostamisen hoivapoliittisen keskustelun keskiöön. Valinnanvapauden korostamisen sijasta keskinäisriippuvuuden eetos muistuttaisi ”riippuvuuden väistämättömyydestä” (Julkunen 2001, 250; ks. myös Pirhonen ja Pulkki 2016) ja mahdollistaisi avuntarpeessa olevan ja monin tavoin muista riippuvaisen moraalisubjektin tunnustamisen. Keskinäisriippuvuuden eetoksessa yksilö ei ole vastuussa vain itsestään vaan myös toisesta; hän ei säilytä kasvojaan vain pärjäämällä yksin vaan myös huolehtimalla toisesta (Fisher ja Tronto 1990; Tronto 1993). Tässä eetoksessa moraalisubjekti voi ja saa olla vaivainenkin. Pelkän vaivaisuuden tunnustamisen ja tunnustamisen lisäksi vaivaisuus tulisi sallia ja hyväksyä. Kyseessä ei ole ongelma, joka kaipaa ratkaisua.

Lähteet

- Anttonen, Anneli ja Häikiö, Liisa. 2011. Care ‘going market’: Finnish elderly-care policies in transition. *Nordic Journal of Social Research*, 2. <https://doi.org/10.7577/njsr.2050>
- Anttonen, Anneli ja Meagher, Gabrielle. 2013. Mapping marketisation: concepts and goals. Teoksessa Gabrielle Meagher ja Marta Szebehely (toim.), *Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University, 13–22.
- Anttonen, Anneli, Häikiö, Liisa ja Raitakari, Suvi. 2013. Matkalla muutokseen ja hyvinvointimarkkinoille? *Janus*, 21:4, 290–297.

- Anttonen, Anneli ja Sointu, Liina. 2006. *Hoivapolitiikka muutoksessa*. Helsinki: Stakes.
- Anttonen, Anneli. 2009. Hoivan yhteiskunnallistuminen ja politisoituminen. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi ja Minna Zechner (toim.), *Hoiva – tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 54–98.
- Boltanski, Luc ja Thévenot, Laurent. 1991/2006. *On justification: Economies of worth*. Kääntänyt Catherine Porter. Princeton: Princeton University Press.
- Boltanski, Luc ja Thévenot, Laurent. 1999. The sociology of critical capacity. *European Journal of Social Theory*, 2:3, 359–377. <https://doi.org/10.1177/136843199002003010>
- Boltanski, Luc ja Thévenot, Laurent. 2000. The reality of moral expectations: a sociology of situated judgement. *Philosophical Explorations*, 3:3, 208–231. <https://doi.org/10.1080/13869790008523332>
- Eranti, Veikko. 2014. Oma etu ja yhteinen hyvä paikallisessa kiistassa tilasta. *Sosiologia*, 51:1, 21–38. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1615741> [Luettu 10.5.2022]
- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Fisher, Berenice ja Tronto, Joan. 1990. Toward a feminist theory of caring. Teoksessa Emily K. Abel ja Margaret K. Nelson (toim.), *Circles of care*. Albany: State University of New York Press, 35–62.
- Foucault, Michel. 1991. Governmentality. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon ja Peter Miller (toim.), *The Foucault effect. Studies in governmentality: with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. Chicago: The University of Chicago Press, 87–104.
- Foucault, Michel. 1979/2008. *The birth of biopolitics. Lectures at the Collège de France*. Kääntänyt Graham Burchell. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel. 1976–1984/2010. *Seksuaalisuuden historia*. Kääntänyt Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Harjula, Minna. 2015. *Hoitopääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere: Tampere University Press.
- Helén, Ilpo. 2005. Genealogia kritiikkinä. *Sosiologia*, 42:2, 93–109. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1190352> [Luettu 10.5.2022]

- Helén, Ilpo ja Jauho, Mikko. 2003. Terveyskansalaisuus ja elämän politiikka. Teoksessa Ilpo Helén ja Mikko Jauho (toim.), *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Helsinki: Gaudeamus, 13–32.
- Hirvonen, Helena ja Husso, Marita. 2012. Hoivatyön ajalliset kehykset ja rytmiristiriidat. *Työelämän tutkimus*, 10:2, 119–133.
- Hoppania, Hanna-Kaisa ja Vaittinen, Tiina. 2015. A household full of bodies: Neoliberalism, care and “the Political”. *Global Society*, 29:1, 70–88. <https://doi.org/10.1080/13600826.2014.974515>
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. *Hoivan arvoiset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2020. Hoivan arvo markkinoilla ja markkinoitta. *Gerontologia*, 34:4, 345–348.
- Hoppania, Hanna-Kaisa. 2017. Käsitepolitiikkaa: kamppailu hoivasta. *Politiikka*, 59:1, 6–18. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-ELE-1813373> [Luettu 10.5.2022]
- Hoppania, Hanna-Kaisa. 2019. Politicisation, engagement, depoliticisation – the neoliberal politics of care. *Critical Social Policy*, 39:2, 229–247. <https://doi.org/10.1177%2F0261018318772032>
- Häikiö, Liisa, Van Aerscht, Lina ja Anttonen, Anneli. 2011. Vastuullinen ja valitseva kansalainen: vanhushoivapolitiikan uusi suunta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 76:3, 239–250. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117832> [Luettu 10.5.2022]
- Julkunen, Raija. 2001. *Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija. 2004. Hyvinvointipalvelujen uusi politiikka. Teoksessa Lea Henriksson ja Sirpa Wrede (toim.), *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus, 168–187.
- Julkunen, Raija. 2006. *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.

- Karsio, Olli ja Anttonen, Anneli. 2013. Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services. Teoksessa Gabrielle Meagher ja Marta Szebehely (toim.), *Marketisation in Nordic eldercare*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University, 85–125.
- Kauppinen, Ilkka. 2015. Luc Boltanski – kritiikin sosiologian ja kriittisen sosiologian välimaastossa. Teoksessa Miikka Pyykkönen ja Ilkka Kauppinen (toim.), *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus, 315–338.
- Koopmans, Ruud ja Statham, Paul. 1999. Political claims analysis: integrating protest event and political discourse approaches. *Mobilization*, 4:2, 203–221. <https://doi.org/10.17813/maiq.4.2.d759337060716756>
- Kortteinen, Matti. 1992. *Kunnian kenttä: suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Luhtakallio, Eeva ja Ylä-Anttila, Tuomas. 2011. Julkisen oikeuttamisen analyysi sosiologisena tutkimusmenetelmänä. *Sosiologia*, 48:1, 34–51. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1525030> [Luettu 10.5.2022]
- LVM (Liikenne- ja viestintäministeriö). 2016. Valtioneuvoston periaatepäätös älykkästä robotiikasta ja automaatiosta. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatokset?decisionId=0900908f804c7484> [Luettu 10.5.2022]
- Merikanto, Tiina. 2020. Vanhojen ihmisten hoidon uudet laatusuositukset kumisevat tyhjyyttä – Professorit tyytävät: suositukset ja arki elävät eri todellisuudessa. *Yle Uutiset*, 14.11.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11610001> [Luettu 3.2.2022]
- Miller, Peter ja Rose, Nikolas. 2008/2010. *Miten meitä hallitaan*. Kääntänyt Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino.
- Moberg, Linda. 2017. Marketisation of Nordic eldercare – is the model still universal? *Journal of Social Policy*, 46:3, 603–621. <https://doi.org/10.1017/S0047279416000830>
- Mol, Annemarie. 2008. *The logic of care. Health and the problem of patient choice*. Abingdon: Routledge.
- Neven, Louis ja Peine, Alexander. 2017. From triple win to triple sin: how a problematic future discourse is shaping the way people age with technology. *Societies*, 7:3, 26. <https://doi.org/10.3390/soc7030026>

- Näre, Lena. 2012. Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla: filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. *Sociologia*, 49:3, 206–221. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1569085> [Luettu 10.5.2022]
- Parviainen, Jaana. 2019. Miten fiktio hoivaroboteista muuttui faktoiksi? *Ilmiö*, 17.9.2019. <https://ilmiomedia.fi/artikkelit/miten-fiktio-hoivaroboteista-muuttui-faktoiksi/> [Luettu 17.5.2021]
- Pirhonen, Jari ja Pulkki, Jutta. 2016. Sosiaali- ja terveydenhuollon perusarvojen jäljillä – avuntarpeen ja riippuvuuden tunnustaminen vanhuspalveluissa. *Janus*, 24:3, 251–264.
- Pols, Jeannette. 2012. *Care at a distance: on the closeness of technology*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Pulkki, Jutta, Tynkkynen, Liina-Kaisa ja Jolanki, Outi. 2017. Aktivoivat, muuttuvat ja sopimattomat vanhenemisen paikat. Analyysi vanhuspalvelulain lähetekeskustelusta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82:1, 45–54. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201702161700> [Luettu 10.05.2022]
- Pulkki, Jutta ja Tynkkynen, Liina-Kaisa. 2016. 'All elderly people have important service needs': a study of discourses on older people in parliamentary discussions in Finland. *Ageing and Society*, 36:1, 64–78. <https://doi.org/10.1017/S0144686X14000981>
- Pulkki, Jutta ja Tynkkynen, Liina-Kaisa. 2020. Misunderstanding home: Exploring depictions of home in old age policy decision-making. *International Journal on Ageing and Late Life*, 14:1, 151–174. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.1546>
- Rauhala, Pirkko-Liisa. 1996. *Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa?* Tampere: Tampereen yliopisto.
- Saarinen, Arttu, Salmenniemi, Suvi ja Keränen, Harri. 2014. Hyvinvointivaltioista hyvinvoivaan valtioon. Hyvinvointi ja kansalaisuus suomalaisessa poliittisessä diskurssissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 79:6, 605–618. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014121152279> [Luettu 10.5.2022]
- Schou, Jannick ja Svejgaard Pors, Anja. 2019. Digital by default? A qualitative study of exclusion in digitalised welfare. *Social Policy & Administration*, 53:3, 464–477. <https://doi.org/10.1111/spol.12470>
- Sointu, Liina. 2016. *Hoiva suhteessa. Tutkimus puolisooaan hoivaavien arjesta*. Tampere: Tampere University Press.

- STM. 2001. *Ikäihmisten hoitoa ja palveluja koskeva laatusuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM. 2008. *Ikäihmisten palvelujen laatusuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM. 2013. *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM. 2017. *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM. 2020. *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023: Tavoitteena ikäystävällinen Suomi*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Swidler, Ann. 1986. Culture in action: symbols and strategies. *American Sociological Review*, 51:2, 273–286. <https://doi.org/10.2307/2095521>
- Thévenot, Laurent. 2011. Oikeutettavuuden rajat: yhteiselämää koossapitävät sidokset ja niiden väärinkäyttö. Kääntänyt Veikko Eranti. *Sosiologia*, 48:1, 7–21. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1524998> [Luettu 10.5.2022]
- Tronto, Joan. 1993. *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
- Vaittinen, Tiina, Hoppania, Hanna-Kaisa ja Karsio, Olli. 2018. Marketization, commodification and privatization of care services. Teoksessa Juanita Elias ja Adrienne Roberts (toim.), *Handbook on the international political economy of gender*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 379–391.
- Valokivi, Heli. 2008. *Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkojen osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista*. Tampere: Tampere University Press.
- Van Aerscht, Lina ja Parviainen, Jaana. 2020. Robots responding to care needs? A multitasking care robot pursued for 25 years, available products offer simple entertainment and instrumental assistance. *Ethics and Information Technology*, 22:3, 247–256. <https://doi.org/10.1007/s10676-020-09536-0>

- Van Aerschot, Lina, Turja, Tuuli ja Särkikoski, Tuomo. 2017. Roboteista tehokkuutta ja helpotusta hoitotyöhön? *Yhteiskuntapolitiikka*, 82:6, 630–640. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017121455847> [Luettu 10.5.2022]
- Virkki, Tuija, Vartiainen, Anssi ja Hänninen, Riitta. 2012. Talouden ja hoivan ristipaineissa. Vanhustyöntekijöiden näkemyksiä työnsä muutoksista. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77:3, 240–264. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117944> [Luettu 10.05.2022]
- Wrede, Sirpa ja Näre, Lena. 2013. Glocalising care in the Nordic countries: An introduction to the special issue. *Nordic Journal of Migration Research*, 3:2, 57–62. <https://doi.org/10.2478/v10202-012-0015-7>
- Yliaska, Ville. 2017. Tehokkuustalouden lähihistoria. Teoksessa Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen ja Eeva Jokinen (toim.), *Tehostamistalous*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 33–51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6978-3> [Luettu 10.5.2022]
- Ylä-Anttila, Tuomas ja Luhtakallio, Eeva. 2016. Justifications analysis: understanding moral evaluations in public debates. *Sociological Research Online*, 21:4, 1–15. <https://doi.org/10.5153/sro.4099>

LIITE I.VAATEIDEN KOODAUS.

Vuosi	Vaade	Asia	Oikeutus	Hybridi
2001	"Jokaisessa kunnassa tulee olla ajantasainen vanhuspoliittinen strategia, joka turvaa ikääntyneiden sosiaaliset oikeudet ja jonka kunnan poliittinen johto on virallisesti vahvistanut."	On kehitettävä virallinen strategia turvaamaan iäkkäiden oikeudet. (Strategia turvaa oikeuksien toteutumisen).	Kansalaisuus	Teollisuus
2008	"Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen mukaan lukien oikeus yhdenvertaisuuteen ja välttämättömään huolenpitoon."	Kansalaisten yhdenvertaisuus on turvattava lain nojalla.	Kansalaisuus	
2013	"Iäkkäällä henkilöllä on oltava mahdollisuus osallistua yhteisönsä toimintaan myös silloin, kun hänen toimintakykynsä on heikentynyt. Tämä edellyttää, että iäkäs henkilö saa osallistumiseensa tarvittavaa tukea, kuten apuvälineitä näkemisen, kuulemisen, lukemisen, kommunikoinnin, yhteydenpidon, muistamisen ja liikkumisen tueksi [- -]."	Iäkkään osallistuminen on mahdollistettava, ja sitä on tuettava toimintakyvyn alenemisesta huolimatta.	Kansalaisuus	
2017	"Iäkkäiden ihmisten tarpeet otetaan huomioon asuntokannan korjaamisen edistämiseksi ja asuinympäristöjen suunnittelussa ja ylläpidossa. Asuinympäristöjä kehitetään esteettömiksi ja turvallisiksi sekä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tukeviksi."	Iäkkäiden kansalaisten tarpeet tulee huomioida. Yhteisöllisyys ja osallisuus ovat tärkeitä, ja niitä tulee tukea asuinympäristöissä. (Suunnittelu mahdollistaa osallisuuden.)	Kansalaisuus	Teollisuus

Vuosi	Vaade	Asia	Oikeutus	Hybridi
2020	"lääkälle henkilölle annettava palvelu toteutetaan hänen itsemääräämisoikeutensa kunnioittaen ja hänet kohdataan tasavertaisena toimijana. lääkkään henkilön on oltava aidosti osallinen ja hänen mielipidettään on kuultava palvelun suunnittelussa ja toteutuksessa."	lääkkään lääkkään itsemääräämisoikeutta, tasavertaisuutta ja osallisuutta tulee kunnioittaa. itsemääräämisoikeutta, tasavertaisuutta ja osallisuutta tulee kunnioittaa.	Kansalaisuus	

Refereed journal article

Infirm or gray panthers? The outcomes of securing social and economic sustainability in Finnish care policy recommendations

Joni Jaakola, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Abstract

The Finnish Ministry of Social Affairs and Health, together with the Association of Finnish Municipalities, has given recommendations for organizing care services for the aged since 2001. The main goal of the recommendations has been to secure both ethically and socially sustainable care provision while guaranteeing the economic sustainability of the public sector. This article examines, what this integration of “social and economic sustainability” means in practice. The article analyzes care policy recommendations from 2001 to 2020 with the public justifications analysis method. The analysis shows that the recommendations co-construct two different types of care ethos that guide care provisions in Finland. On the one hand, the recommendations build an ethos of welfare, which is an ethos where the idea of care as a universal basic right is respected and where the aged care-receivers are active and participating citizens. On the other hand, the recommendations build an ethos of survival. In this ethos, care is a commodity and the care-receivers are customer-entrepreneurs who age healthily at home with the help of new technologies. They are both responsible for their own health and the sustainability of the public economy. This redistribution of responsibilities reformats the political economy of care: the users of care services are also increasingly their producers. The marketization of care is distinctive in the care policy recommendations. As a result, this kind of care policy has difficulties in recognizing the aged as infirm.

Keywords: care policy, ethos, justification, marketization, welfare state

<https://doi.org/10.51810/pt.111848>

Alkuperäisartikkeli

Kotaloustyön poliittinen talous ja moninaisen eriarvoisuuden muodot

Merita Mesiäislehto, valtiotieteiden tohtori, erikoistutkija, Hyvinvointivaltion tutkimus ja uudistaminen -yksikkö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Lena Näre, Doctor of Philosophy, valtiotieteiden tohtori, professori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Elisabeth Wide, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Abstrakti

Tämä artikkeli analysoi kotaloustyötä ja siihen kytkeytyvää eriarvoisuutta Suomessa. Kansainvälisesti tarkasteltuna kotaloustyö eli kodeissa tapahtuva palkattu siivous- ja hoivatyö on yksi nopeimmin kasvavista toimialoista, joka työllistää miljoonia ihmisiä Euroopassa. Silti työ jää usein näkymättömäksi. Uusliberaalin talouskurin nimissä julkisen sektorin osuutta ja vastuuta hoivasta on pyritty vähentämään niin globaalissa pohjoisessa kuin etelässä, minkä johdosta hoiva siirtyy instituutioista enenevässä määrin koteihin. Hoivan ja siivoustyön siirtyminen koteihin synnyttää globaaleja liikkuvuuksia kotaloustyön perässä. Artikkelitarkastelee kotaloustyötä tekevien työntekijöiden asemaa Suomessa. Se tutkii, minkälaisena kotaloustyö näyttäytyy Suomessa kansainvälisesti verrattuna ja millaisia moninaisen eriarvoisuuden muotoja kotaloustyöhön liittyy. Artikkelitarkastelee kotaloustyön ilmiötä kansallisilla tilastoilla kotaloustyötä tekeviä henkilöistä ja heitä palkkaavista kotitalouksista. Empiirinen aineisto koostuu kotaloustyötä palkkaavien työnantajien ja ulkomaalaisia kotaloustyötä tekevien työntekijöiden haastatteluista. Artikkelitarkastelee, että kotaloustyöhön liittyvä eriarvoisuus juontuu työntekijöiden oikeudellisesta asemasta, kotaloustyön statuksesta ja luonteesta sekä työsuhteen muodosta.

Avainsanat: kotaloustyö, eriarvoisuus, maahanmuutto, työmarkkinat, työolot

<https://doi.org/10.51810/pt.112485>

Johdanto

Kotitaloustyö (*paid domestic work*) viittaa erilaisiin töihin, joita tehdään kotitalouksissa tai kotitalouksia varten, kuten kotisiivoukseen, kodeissa tapahtuviin hoiva- ja hoito- sekä kunnostus- ja puutarhatöihin (Kotitaloustyöntekijöitä koskeva yleissopimus 22/2015). Kotitaloustyö saa monia muotoja: sitä tehdään osa- ja kokopäiväisesti, työntekijä voi asua työpaikalla eli työnantajan kodissa tai tehdä työtä säännöllisesti tuntiperusteisesti tai vain kertaluontoisesti. Kotitaloustyöllä viitataan yleisimmin kodeissa tehtävään siivous- ja hoivatyöhön. Käytämme tässä artikkelissa käsitettä *kotitaloustyö* tarkoittamaan palkattua kodeissa tapahtuvaa työtä erotuksena palkattomasta kotityöstä. Kotitaloustyö voidaan ymmärtää myös laajemmin osana niin kutsuttua uusintavaa työtä (*reproductive labour*), sillä se ylläpitää elämää ja elämän ehtoja (Kofman ja Raghuram 2015; Näre 2012; Näre ja Wide 2022).

Kotitaloustyöntekijöitä arvioidaan olevan maailmassa vähintään 67 miljoonaa, joista naisia on 80 % ja siirtolaisia 17 %. Näistä 50 miljoonan arvioidaan työskentelevän epävirallisesti, eli heidän työsuhteensa eivät ole sosiaaliturvan, kansallisen työläinsäädännön, tuloverotuksen tai työsuhte-etuuksien piirissä (ILO 2015). Vaikka kotitaloustyö on globaalissa mittakaavassa merkittävä ala, on näkymättömyys sen yksi ominaispiirre. Näkymättömyys juontuu siitä, että historiallisesti kotitaloustyötä ei välttämättä ajatella ”oikeaksi työksi”, vaan se vertautuu naisten palkatta tekemään kotityöhön, jolloin kotia ei ajatella työpaikaksi eikä työnantajaa oikeaksi työnantajaksi. Muun muassa tämän vuoksi kotitaloustyöntekijöiden järjestäytyminen ammattiliittoihin ja varsinkin työnantajien järjestäytyminen on monissa maissa ollut pitkään olematonta. Kansainvälinen kotitaloustyöntekijöiden kattojärjestö perustettiin vasta vuonna 2013 (Hobden 2015). Järjestäytymistä ja työoikeuksien edistymistä on monissa maissa osaltaan vauhdittanut kotitaloustyöntekijöitä koskeva kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimus, joka hyväksyttiin vuonna 2011 (Boris ja Fish 2014; Marchetti ym. 2021). Yleissopimus astui voimaan Suomessa vuonna 2016.

Kotitalouksissa työskentelevät siivoojat sekä vanhusten, lasten ja vammaisten henkilöiden parissa toimivat hoivatyöntekijät ovat valtaosin naisia sekä usein ulkomaalaistaustaisia ja matalasti koulutettuja. Hoivan ja siivoustyön siirtyminen koteihin synnyttää usein globaaleja liikkuvuuksia kotitaloustyön

perässä, myös Suomeen ja muihin Pohjoismaihin (Isaksen 2010; Kofman ja Raghuram 2015; Näre ja Wide 2019). Vaikka aihetta on kansainvälisesti tutkittu paljon, Suomessa kotitaloustyöstä ja sitä tekevästä henkilöstä on hyvin vähän tietoa.

Kotitaloustyöhön liittyy moninaisia eriarvoisuuden muotoja, jotka heijastuvat alan ja sen työntekijöiden yhteiskunnallisessa asemassa. Yhteiskunnalliset rakenteet, työn arvostus sekä poliittinen päätöksenteko muokkaavat kotitaloustyön käytäntöjä ja työn ehtoja (Näre 2016; Jokela 2019). Tästä yhtenä esimerkkinä on yhä suosittu kotitalousvähennys, josta hyötyy erityisesti keskiluokka ja joka edesauttaa osaltaan työntekijöiden suoraa palkkaamista kotiin.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kotitaloustyötä tekevien työntekijöiden asemaa Suomessa. Tutkimme, minkälaisena kotitaloustyö näyttäytyy Suomessa kansainvälisesti verrattuna ja millaisia moninaisen eriarvoisuuden muotoja palkattuun kotitaloustyöhön liittyy, erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden näkökulmasta. Ilmiön taustoittamisessa hyödynnämme Tilastokeskuksen työvoimatilastoja ja Verohallinnon tietoja kotitalousvähennyksistä. Empiirinen osuus pohjautuu Suomessa kotitaloustyöntekijöitä palkkaavien työnantajien ja ulkomaalaisten kotitaloustyötä tekevien työntekijöiden haastatteluihin. Tarkastelemme kotitaloustyöntekijöiden asemaa kolmesta näkökulmasta. Tutkimme, miten työsuhteet ja työn luonne vaikuttavat kotitaloustyöntekijöiden asemaan, ja tarkastelemme, miten Euroopan unionin (EU) ulkopuolelta tulevien työntekijöiden oikeudellinen asema vaikuttaa tähän.

Suomessa kotitaloustyö muodostuu pääosin yritysten ja yksityisyrittäjien tarjoamista palveluista, mutta osa kotitalouksista palkkaa työntekijöitä suoraan työsuhteeseen. Tällaisia ovat esimerkiksi henkilökohtaiset avustajat, joiden joukossa on yhä enemmän ulkomaalaistaustaisia, mukaan lukien entisiä turva-paikanhakijoita ja maahanmuuttajia, myös miehiä. Tutkimuskirjallisuudessa taskurahalla hoiva- ja kotitaloustyötä tekevät au pairit liitetään usein osaksi ilmiötä. Au pairien asema on mielenkiintoinen myös Suomessa, sillä he eivät ole työläinsäädännön tai Maahanmuuttoviraston (Migri) näkökulmasta työntekijöitä eivätkä heihin päde kotitaloustyötä koskevat työehtosopimukset. Au pairien työtä ei siis lasketa työksi, vaan se mielletään ”kulttuuriseksi vaihdoksi”, jolloin heidän tärkeä työpanoksensa jää näkymättömäksi. Tässä artikkelissa

käsittelemme kotitaloustyöntekijöiden ohella myös au pariien asemaa, josta on Suomessa hyvin vähän aikaisempaa tutkimustietoa (kuitenkin Krivonos 2015; Terho 2015).

Koronaepidemian aikana kotitaloustyön tarve on tullut entistä näkyvämmäksi. Rajojen sulkeutuessa monissa maissa poliittisia toimia on kohdennettu takaamaan ulkomaalaisten kotitaloustyöntekijöiden liikkuminen kotitalouksien hoivan saannin turvaamiseksi (Crețan ja Light 2020; Ruxandra 2020). Silti työntekijöiden omat oikeudet usein unohtuvat (Näre ja Wide 2020; Marchetti ja Mesiäislehto, tulossa). Kotitaloustyö tarjoaa monille naisille mahdollisuuden itsenäiseen elämään ja kokemuksen ulkomailla. Toisaalta riski hyväksikäyttöön voi olla suuri etenkin niille, jotka tulevat EU:n ulkopuolelta ja tekevät työtä EU:ssa työluvan varassa.

Kotitaloustyön poliittinen talous ja eriarvoisuus

Poliittisen talouden tutkimus on usein keskittynyt vallan, valtioiden ja tuotannon suhteiden järjestäytymisen analyysiin. Tätä traditiota on aiemmin kritisoitu vallitsevasta hiljaisuudesta liittyen kotitalouksiin ja uusintavaan työhön (ks. mm. Prügl 2011; Elomäki ja Ylöstalo 2021). On havaittu, että poliittisen talouden tutkimuksessa kotitaloudet ja uusintava työ on pitkälti sijoitettu irralleen tuotannon sosiaalisista suhteista (LeBaron 2010, 890). Feministinen poliittisen talouden tutkimus on tuonut tähän traditioon uuden näkökulman painottamalla uusintavan työn ja kotitalouksien merkityksiä talouden kannalta (Bakker ja Gill 2003). Feministinen tutkimus analysoi uusintavan työn ja taloudellisen tuotannon keskinäistä riippuvuussuhdetta ja korostaa, että sekä tuotannolliset että arjen uusintavan työn aktiviteetit muodostavat globaalin kapitalismin aineellisen perustan. Lisäksi feministinen tutkimus tunnistaa, että globaalin talouden valtasuhteet ja rakenteet ovat sukupuolittuneita ja rodullistettuja, eli ihmisten lähtökohdat osallistua taloudelliseen toimintaan eivät ole tasa-arvoiset. Uusliberaali järjestys, joka ensisijaistaa pääoman jatkuvuuden, vaikuttaa oleellisesti ihmisen arkielämään, myös kotitalouksiin ja sosiaaliin uusintamiseen (Bakker ja Gill 2003; LeBaron 2010). Vaikka uusintavalla työllä viitataan usein palkattomaan hoiva- ja kotityöhön, voi käsitettä tulkita myös laajemmin niin, että se sisältää palkatun kotitaloustyön (ks. esim. Glenn

1992). Seuraavaksi tarkastelemme kotitaloustyön poliittisen talouteen liittyvää empiiristä tutkimusta.

Kansainvälisesti kotitaloustyö on yksi nopeimmin kasvavista toimialoista. Vuonna 2014 kotitaloustyön arvioitiin kasvavan toiseksi nopeimmin Euroopassa IT-alan jälkeen (Farvaque 2015, 4). Kotitaloustyön yleistymistä 2000-luvulla on kirjallisuudessa yleensä selitetty globaaleilla alan kysyntään ja tarjontaan liittyvillä ilmiöillä (Milkman ym. 1998; Lister ym. 2007; Lutz 2008; Estévez-Abe ja Hobson 2015). Kotitaloustyön kasvun taustalla on nähtävissä niin demografisia, väestön ikääntymiseen liittyviä kuin kulttuurisia syitä. Väestön ikääntyminen ja perherakenteiden muutokset kasvattavat hoivavajetta erityisesti vanhustenhoidossa, ja monissa maissa tähän vajeeseen vastaavat kotitaloustyöntekijät (Eurofound 2013). Kysyntää kasvattaa monissa maissa myös julkisten hoivapalveluiden riittämättömät resurssit ja myös se, että kotona tapahtuvaa hoivaa pidetään laitoshoidoa mielekkäämpänä ratkaisuna (Bettio ym. 2006; Shutes ja Chiatti 2012). Ihmisten liikkuvuus globaalista etelästä pohjoiseen sekä alueiden sisällä lisää myös työvoiman tarjontaa. Esimerkiksi vuonna 2021 Italiassa rekisteröityneistä kotitaloustyöntekijöistä, joita on lähes miljoona (920 722), ulkomaalaistaustaisia on noin 70 % (INPS 2021). Luvusta puuttuvat toki epävirallisesti kodeissa työskentelevät, joista suuri osa on ulkomaalaistaustaisia.

Hoivaan liittyvät kulttuuriset arvostukset näkyvät perhekeskeisissä hyvinvointivaltioissa siinä, että hoivan ajatellaan kuuluvan kodin – ei instituutioiden piiriin (Näre 2009; Zechner 2007). Vastaavasti sukupuolinormien jäykkyyden vuoksi naisten lisääntynyt työssäkäynti ei ole näkynyt miesten kasvavana hoivavastuuna. Myös Pohjoismaitten hyvinvointivaltioissa naiset kantavat edelleen suuremman vastuun hoivatyöstä (Karsio ym. 2020).

Väestörakenteeseen ja työvoiman liikkuvuuteen liittyvien tekijöiden lisäksi myös politiikkatoimilla on vaikutusta siihen, kuinka suuri kotitaloustyö on toimialana ja minkälaiseksi ala muokkaantuu nykypäivän yhteiskunnassa (Näre 2016; Carbonnier ja Morel 2015; Hellgren 2015; Jokela 2017). Taustalla on myös poliittinen talous eli valtioiden pyrkimykset taloudellisten kannustimien, kuten verotuksen – erityisesti kotitalousvähennyksen – ja suorien tulonsiirtojen, esimerkiksi hoivaseteleiden ja erilaisten hoivatukien, avulla luoda yksityistä kotitalouspalvelusektoria (Carbonnier ja Morel 2015; Näre ja Wide 2019). Aiemman kirjallisuuden (Bettio ym. 2006; Williams ja Gavanas

2008; Williams 2012; Näre 2009) perusteella voidaan sanoa, että sukupuolten tasa-arvon (naisten työssäkäynti ja sukupuolten välinen segregaatio työmarkkinoilla), työn (epävirallisen työn yleisyys ja työmarkkinoiden säätelyn taso), hoivan (kuka vastaa hoivasta ja miten hoiva on järjestetty) sekä maahanmuuton (ulkomaisten työvoiman tarjonta ja työperäiseen maahanmuuttoon liittyvät ohjelmat) regiimit eli institutionaaliset tekijät yhdessä vaikuttavat siihen, minkälaiset kotitaloustyön markkinat ovat ja minkälainen alalla työs-kentelevien asema on. Samalla nämä eri regiimit myös vahvistavat tai vähentävät kotitaloustyöhön liittyviä eriarvoisuuden muotoja.

EU:ssa on 1990-luvun lopusta lähtien pyritty kehittämään kotitalouspalvelusektoria sekä vastauksena naisten lisääntyneeseen työssäkäyntiin ja sen jättämään ”hoivavajeeseen” että keinona luoda uutta virallista työtä epävirallisen työn sijaan (Cancedda 2001; European Commission 1999). Kotitalouspalvelusektorin kehittäminen kotiin yksityisesti ostettavia palveluita subventoimalla julkisten hyvinvointipalveluiden sijaan myötäilee keskieuropalaisia konservatiivisia ja eteläeurooppalaisia hyvinvointivaltiomalleja. Kuitenkin myös Pohjoismaissa uusliberaalin talouskurin nimissä julkisen sektorin osuutta ja vastuuta hoivasta on pyritty vähentämään. Tämän johdosta hoivaa on pyritty siirtämään instituutioista enenevässä määrin koteihin (Hoppania ym. 2016; Tronto 2017).

Kotitaloustyösektorin kehittämistä on perusteltu myös keskiluokkaisten kotitalouksien perheen ja työn yhteensovittamisen helpottamisella ja Pohjoismaissa erityisesti sukupuolten välisen tasa-arvon lisäämisellä (Gullikstad ym. 2016). On ajateltu, että ala tarjoaa työmahdollisuuksia erityisesti matalasti koulutetuille ja ulkomaalaistaustaisille naisille. Yksityisen kotitaloussektorin kasvattamisen perustelu tasa-arvolla on tarkoituksenhakuista, sillä työnantajan kotitalouden kasvanut tasa-arvo perustuu moninaisesti hierarkioihin ja usein globaaliin epätasa-arvoon.

Kotitalouspalveluiden kehittyminen Euroopassa on siis erilaisten regiimien yhteisvaikutuksen tulosta (Carbonnier ja Morel 2015). Kotitalouspalveluihin liittyvää poliittista taloutta pohdittaessa on kysyttävä, kohdistetaanko toimia työntekijöihin vai palveluja tai työtä ostaviin kotitalouksiin. Tuetaanko yritysten perustamista vai perinteisempää kotiapulaismallia? Työntekijöihin kohdistetuista toimista yksi esimerkki on saksalainen minijob-ohjelma, jossa yrityksen tai kotitalouden palkkaama työntekijä voi tienata 450 euroa kuussa maksamatta työntekijän sivukuluja ja menettämättä oikeuttaan sosiaaliturvaan.

Ohjelmaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että suurin osa sen piirissä työskentelevistä kotitaloustyöntekijöistä on saksalaisia ja vain murto-osa maahanmuuttajia. Ohjelma ei tavoitteistaan huolimatta ole onnistunut vähentämään epävirallisen työn määrää. (Shire 2015.) Kotitalouksiin kohdistetuista toimista yleisimpiä ovat palvelusetelit ja Suomessakin käytössä oleva kotitalousvähennys, jossa kotitaloudet voivat vähentää osan kotitaloustyöhön kuluttamistaan palveluista tai palkoista henkilökohtaisessa verotuksessaan. Maiden välillä on kuitenkin eroja siinä, mihin tarkoitukseen ja minkälaiseen työhön kotitalousvähennystä voi käyttää. Suomessa kotitalousvähennystä on työntekijän näkökulmasta perusteltu sillä, että työntekijä saatetaan virallisen työn piiriin (Näre 2016), mutta varsinaista tutkimusnäyttöä kotitalousvähennyksen vaikutuksista epävirallisen työvoiman käyttöön ei ole. Kotitalousvähennys onkin ymmärrettävä osana laajempaa uusliberalistista yhteiskuntapolitiikan käännettä, johon liittyy hoivan epävirallistaminen ja hoivavastuun siirtäminen julkisista palveluista yksilöiden ja perheiden vastuulle (Mankki 2012; ks. myös Hoppania ym. 2016; Julkunen 2006). Hoivan epävirallistaminen ja yksilöllistäminen lisää yhteiskunnallista ja sukupuolten välistä eriarvoisuutta monin tavoin. Ensinnäkin, koska uusintava työ on yhä naisten vastuulla, varakkaimmissa kotitalouksissa hoivavastuu on mahdollista ulkoistaa ostamalla palveluita kotiin, kun taas köyhemmissä kotitalouksissa hoivavastuu vaikuttaa naisten työssäkäyntiin, hyvinvointiin, terveyteen ja tulokertymään eläkeiässä (Karsio ym. 2020). Toiseksi maahanmuuttajien tekemään kotitaloustyöhön sisältyy moninaista eriarvoisuutta, joka kumpuaa työn luonteesta, työsuhteesta ja ulkomaalaisen työntekijän oikeudellisesta asemasta.

Kotitaloustyö tilastoissa

Kotitaloustyöntekijäksi määritellään yleensä kotitalous- ja hoivatyötä suorittava henkilö, joka työskentelee yksityishenkilön kotitaloudessa (ILO 2013). Kotitaloustyöntekijän työtehtäviin voi kuulua esimerkiksi siivoaminen ja ruoanlaitto sekä lasten, iäkkäiden tai toimintarajoitteisten henkilöiden hoiva. Kotitaloustyöhön voidaan sisällyttää tiukasti vain hoivaan ja sosiaaliseen uusintamiseen liittyvät tehtävät tai yleisesti kaikki kotitaloudessa tehtävä työ, myös ulkotyöt. Kotitaloustyöntekijöiden asemaa tarkastelevissa tutkimuksissa

kotitaloustyön määritelmä on perinteisesti rajattu työsuhteen mukaan, jolloin kotitaloustyöntekijöiksi katsotaan suoraan kotitalouden palkkaamat henkilöt (esim. Anderson 2000; Parreñas 2000). Laajempi määritelmä kattaa myös kotitalouksille koti- ja hoivapalveluita tarjoavat yrittäjät ja yritysten työntekijät (ks. esim. Carbonnier ja Morel 2015). Koska määritelmiä on monia, kotitaloustyöntekijöiden määrä riippuu paljon siitä, miten kotitaloustyö käsitetään.

Kansainvälisesti verrattuna Suomessa harva työntekijä työskentelee suoraan kotitalouden palkkaamana. Esimerkiksi Italiassa on kotitaloustyöntekijöitä virallisten tilastojen mukaan lähes miljoona (INPS 2021) ja Espanjassa yli 500 000 (INE 2022). Näissä maissa kotitaloudet palkkaavat yleensä erityisesti maahanmuuttajataustaisia naisia siivous- ja vanhustenhoitotehtäviin. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston TOL 2008 -toimialaluokituksen mukaan vuonna 2019 Suomessa kotitaloudet toimivat 8 403 henkilön työnantajina (ks. taulukko 1), mikä on noin puoli prosenttia kaikista työssäkävivistä työntekijöistä. Taulukon 1 työntekijät luokitellaan toimialaan 97, jonka nimike on ”Kotitalouksien toiminta kotitaloustyöntekijöiden työnantajina”. Kotitalouksien palkkaamien henkilöiden yleisimmät ammattinimikkeet olivat henkilökohtainen avustaja tai omaishoitaja, kotityöpalvelutyöntekijä, perhepäivähoitaja, kotiapulainen ja -siivooja.

TAULUKKO 1. KOTITALOUKSIEN PALKKAAMIEN KOTITALOUSTYÖNTEKIJÖIDEN LUKUMÄÄRÄ JA OSUUS (%) AMMATIN MUKAAN VUONNA 2019 (TILASTOKESKUS 2019).

Ammatti	Määrä	%
Henkilökohtaiset avustajat, omaishoitajat ym.	6171	73
Ammatti tuntematon	731	9
Kotityöpalvelutyöntekijät	405	5
Perhepäivähoitajat	231	3
Kotiapulaiset ja -siivoojat	151	2
Kirvesmiehet ja rakennuspuusepät	150	2
Talonrakentajat	116	1
Muut	448	5
Yhteensä	8403	100

Toimialan lisäksi kotitaloustyöntekijöitä voidaan tarkastella myös ammattiryhmän mukaan, jolloin kotitaloustyöntekijäksi lasketaan kotitalouksien suoraan palkkaamien henkilöiden lisäksi kotitalouksissa työskentelevät yksityisten yritysten ja kuntien työntekijät. Näistä kolmen suurimman ammattiryhmän yleisyys on esitetty taulukossa 2. Kodinhoitajina ja henkilökohtaisina avustajina työskentelevät ovat Suomessa usein kuntatyöntekijöitä, mutta he voivat olla myös yksityishenkilön tai kotitalouden itse palkkaamia. Kaikkien ammattiryhmien keskuudessa työntekijöiden määrä on kasvanut vuodesta 2010 vuoteen 2019. Kotitaloustyötä koskevissa aiemmissa tutkimuksissa painotetaan usein, että työhön liittyvät eriarvoisuuden muodot näyttäytyvät erilaisina yrityksissä tai julkisella sektorilla työskentelevillä verrattuna kotitalouksien palkkaamiin henkilöihin. Vaikka työehtoihin ja -oloihin liittyvät ongelmat ovat osittain samoja, esimerkiksi palkkataso ja työaika, kuntien ja yritysten työntekijöiden työehtojen toteutumista on helpompi valvoa kuin niiden, joiden työnantajana on yksityinen kotitalous. Suomessa kodeissa tapahtuvaan kotitaloustyöhön kohdistettiin valvontaa ensimmäisen kerran vasta vuonna 2021. Valvonnassa kävi ilmi, että kotitaloudet eivät aina edes olleet tietoisia kaikista velvollisuuksistaan työnantajina (Työsuojeluhallinto 2022). 30 työnantajaan ja 16 siivousrinkiin kohdistetuissa työsuojelutarkastuksissa ilmeni, että erityisesti työaikakirjanpito oli usein puutteellista. Ylitöiden määrää oli vaikea arvioida, eikä sitä välttämättä ollut korvattu kokonaan tai lainkaan (emt.).

Kansainvälisesti muiden matalapalkka-alojen tavoin kotitaloustyölle on tyypillistä, että työntekijät ovat ulkomaalaistaustaisia. Esimerkiksi Italiassa yli 60 %:a ja Espanjassa 70 %:a kotitalouksien palkkaamista kotitaloustyöntekijöistä on tilastojen mukaan maahan muuttaneita (Jokela 2019). Todellisuudessa osuus on jopa suurempi. Työssäkäyntitilaston mukaan vuonna 2010 Suomessa kotitalouksissa työskenteleviin ammattiryhmiin kuuluvista 3 % eli 686 henkilöä oli ulkomaalaistaustaisia. Vuonna 2019 ulkomaalaisten osuus oli jo 9 % eli 3 606 henkilöä. Suurin osa ulkomaalaisista kotitaloustyöntekijöistä työskentelee kodinhoitajina. Yleisimmät taustamaat ovat entinen Neuvostoliitto, Viro, Somalia ja Filippiinit. (Tilastokeskus 2019.)

TAULUKKO 2. KOTITALOUKSISSA JA KUNTIEN PALVELUKSESSA TYÖSKENTELEVIEN HENKILÖIDEN MÄÄRÄ AMMATTIRYHMITÄIN VUOSINA 2010 JA 2019 (TILASTOKESKUS 2019).

Ammatti	2010	2019
Kodinhoitajat (kotipalvelutoiminta)	17261	41085
Yksityiskotien taloudenhoitajat	511	604
Kotiapulaiset ja -siivoajat	79	724
Yhteensä	23904	42413

Kotitaloustyön yleisyyttä voidaan tarkastella myös yritysten toimialan kautta. Tilastokeskuksen toimipaikkalaskurin mukaan vuonna 2022 Suomessa on yhteensä 1353 kotipalveluja eli kodinhoitoapua tarjoavaa yritystä. Näistä 1111 yritystä tarjoaa palveluja ikääntyneille ja vammaisille ja 242 muille kohderyhmille (Tilastokeskus 2022). Jälkimmäisten yritysten työhön luokitellaan tilastokuvauksen mukaan ”lasten hoitoon ja muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista sekä perheiden arjen tukemista”. Suurin osa (78 %) kotipalveluja tarjoavista yrityksistä työllistää alle viisi henkeä. Kotipalvelun ohella kotitaloustyön piiriin voidaan laskea myös kotitalouksille siivouspalveluja tarjoavat yritykset. Vuonna 2022 kiinteistöjen siivousta harjoittavia yrityksiä on 4308, joista noin kolme neljästä työllistää alle viisi henkeä (Tilastokeskus 2022). Näistä ei kuitenkaan voi suoraan päätellä kotitalouksissa tapahtuvaa yritystoimintaa, sillä sitä ei ole erikseen ilmoitettu.

Kotitaloustyötä harjoittavien työntekijöiden ja yritysten lisäksi kotitalouksissa työskentelee au pareja, joita ei Suomessa kuitenkaan luokitella työntekijöiksi. Au pair on Suomessa 18–30-vuotias henkilö, joka tekee viikossa enintään 25 tuntia kotitöitä, esimerkiksi siivoamista ja lasten hoitoa. Au pariin todellisen määrän selvittäminen on vaikeaa. Vuodesta 2015 vuoden 2021 lokakuuhun mennessä 458 henkilölle oli myönnetty oleskelulupa au pair -statuksen perusteella (Migri 2021a). Valtaosa Suomessa työskentelevistä au pareista on kotoisin muista EU-maista. Aineistosta kuitenkin selviää, että työnantajat suosivat au pareja EU-maista oleskelulupahakemusten hankaluuden takia (ks. myös Cox ja Busch 2018). Vaikka EU-kansalaisten tulee rekisteröityä Suomessa, Maahanmuuttovirasto sekä Digi- ja väestötietovirasto

eivät pidä tilastoa au paireista. Täten on mahdotonta arvioida, kuinka monta au pairia työskentelee Suomessa.

Työntekijöiden ja yritysten lisäksi kotitaloustyötä voidaan tarkastella myös kotitalouspalveluja ostavien kotitalouksien näkökulmasta. Kotitaloustyöntekijän palkkaamiseen tai palvelun ostamiseen sai vuoteen 2021 asti Suomessa kotitalousvähennyksen, joka on 15 %:a työntekijän palkasta, jos kotitalous toimii työnantajana, tai 40 %:a ostetusta palvelusta eli työn osuudesta (Verohallinto 2022). Vuodesta 2022 lähtien kotitalouksissa tapahtuvaa kotitalous- ja hoivatyötä pyritään lisäämään nostamalla kotitalousvähennys 60 %:iin, kun palveluja ostetaan yrityksiltä, ja 30 %:iin, kun kyseessä on työntekijän palkkaaminen (Verohallinto 2022). Kotitalousvähennyksen piirissä olevan kolmannen työn lajin eli kunnossapidon ja perusparannuksen vähennysprosentit pysyvät samoina kuin vuonna 2021. Myös au pairille maksettu taskuraha ja työnantajamaksut lasketaan kotitalous- ja hoivatyöksi, eli ne ovat vähennyskelpoisia kotitalouden verotuksessa.

Vuonna 2019 kotitalousvähennystä sai noin 459 000 henkilöä. Vähennyksistä 78 %:a kohdistui kunnossapitoon tai perusparannukseen, 19 %:a kotitaloustyöhön ja 3 %:a hoiva- ja hoitotyöhön. Työntekijän suoraan palkkaaminen on kotitalousvähennyksen piirissä harvinaista: vähennystä käytti palkkoihin vain alle 3 %:a vähennystä käyttäneistä henkilöistä. Valtaosa kotitalousvähennyksistä haetaan työn osuuteen eli yrityksiltä tai yrittäjiltä ostettuihin palveluihin. Monissa muissa Euroopan maissa kotitaloustyöhön liittyvät ohjelmat ovat kannustaneet kotitalouksia työnantajiksi subventoimalla työntekijöiden palkkaamista (Jokela 2017). Suomessa kotitalousvähennysjärjestelmä kannustaa kotitalouksia palvelujen ostamiseen yrityksiltä, sillä työntekijän palkkaamiseen kohdistettu vähennys on merkittävästi palvelun ostoa pienempi.

Verohallinnon tietojen mukaan noin kolmannes kotitaloustyöhön ja kaksi kolmesta hoiva- ja hoitotyöhön kotitalousvähennystä käyttäneistä olivat yli 65-vuotiaita. Hyvätuloiset käyttävät kotitalousvähennystä pienituloisia useammin kunnossapito- ja perusparannustöihin sekä kotitaloustöihin. Hoiva- ja hoitotyötä ostavien joukossa on enemmän pienituloisia. Tämä johtuu siitä, että hoiva- ja hoitotyön ostajista, joita on kokonaisuudessaan noin 14 000 henkilöä, noin 70 %:a on eläkeläisiä (Verohallinto 2022; Lith 2020).

Koska kotitaloustyötä on vaikea tilastoida, on siihen liittyvän eriarvoisuuden tutkiminen määrällisillä aineistoilla haastavaa. Osa työstä on epävirallista eli teetetään pimeänä, minkä vuoksi se ei välttämättä näy tilastoissa. Erään kyselyn mukaan joka kymmenes suomalainen on teettänyt töitä pimeästi (T-Media 2017), mutta arvioita pimeän työn osuudesta erityisesti kotitaloustyön osalta ei ole saatavilla. Toinen tilastoinnin ongelma on, että Suomessa suuri osa toisen kotona siivoojina työskentelevistä on yrittäjiä tai yritysten palveluksessa työskenteleviä henkilöitä, joita ei toimiala- tai ammattiluokituksessa eroteta muiden kiinteistöjen siivoojista.

Aineisto ja menetelmät

Artikkelin laadullinen aineisto kerättiin Suomessa osana kahta eri tutkimushanketta. Lena Näre haastatteli Helsingissä työskenteleviä flippiiniläisiä siivoojia. Haastattelut tehtiin englanniksi. Valtaosa siivoojista työskenteli yksityisissä kodeissa, ja osa yhdisti kotisiivouksen ja toimistosiivouksen (N = 12). Siivoojista yhdeksän oli naisia ja kolme miehiä. Haastattelut kuuluivat laajempaan hankkeeseen, jossa tutkittiin maahanmuuttajatyöntekijöitä yksityistyvissä kotitalous- ja hoivatyössä vuosina 2011–2013. Hankkeen fokuksessa oli kodeissa tehty hoiva- ja kotitaloustyö, työolot sekä maahanmuuttajuus, joten haastateltavilta kysyttiin maahanmuutto- ja oleskelulupaprosesseista, työsuhteesta sekä ammattiliittoon kuulumisesta.

Elisabeth Wide haastatteli väitöskirjatutkimuksessaan maahanmuuttajataustaisia lastenhoitajia, kotitaloustyöntekijöitä ja au paireja (N = 35) sekä suomalaisia työnantajia (N = 29), jotka palkkasivat maahanmuuttajataustaisia lastenhoitajia, au paireja ja/tai kotitaloustyöntekijöitä vuosina 2016–2021. Palkatut työntekijät olivat muuttaneet Suomeen töihin eri Aasian, Euroopan, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maista. Au paireista valtaosa oli Euroopasta, mutta kaksi oli muuttanut Suomeen Pohjois-Amerikasta. Lastenhoitajista ja au paireista 34 oli naisia ja 1 oli mies. Työnantajat olivat syntyneet Suomessa, ja heistä 29 oli naisia ja 6 miehiä. Aineiston haastattelut tehtiin englanniksi, suomeksi, ruotsiksi ja espanjaksi.

Kummassakin haastattelututkimuksessa haastateltavia pyydettiin allekirjoittamaan tutkimukseen osallistumisen suostumuslomake. Osallistujille kerrottiin

tutkimusten tavoitteista. Heille kerrottiin myös, että he voivat halutessaan vetäytyä tutkimuksesta milloin tahansa. Kaikki artikkelissa mainitut haastateltavien nimet ovat pseudonyymejä. Työntekijöiden haastatteluisa kysyttiin työsuhteesta, työtehtävistä, suhteesta työnantajaan sekä maahanmuutto- ja oleskelulupaprosessista. Työnantajilta puolestaan kysyttiin hoiva- ja kotitaloustyön järjestämisestä, syistä hoiva- ja kotitaloustyön ulkoistamiselle, työnantajien omasta palkkatyöstä sekä palkkatun kotitaloustyöntekijän työsuhteesta.

Tutkimusaineisto koodattiin Atlas.ti-ohjelman avulla ja analysoitiin laadullista sisällönanalyysiä soveltamalla. Laadullinen sisällönanalyysi on erityisen sopiva havainnollistamaan monimutkaisia merkityksen muodostumisen prosesseja ja sosiaaliseen elämään liittyviä ilmiöitä (Leavy ja Harris 2019, 137). Sisällönanalyysissä Näre ja Wide analysoivat omat aineistonsa induktiivisesti erikseen luomalla koodit aineiston lukemisen ja tulkinnan jälkeen. Koodaamisen jälkeen keskustelimme yhdessä, mitkä aineistoista löytyvät kotitaloustyöntekijöiden asemaan liittyvät teemat avaavat näkökulmaa kotitaloustyön poliittiseen talouteen. Näin päädyimme keskittymään teemoihin, jotka esiintyivät vahvasti kummassakin aineistossa. Näitä teemoja ovat: työolot ja työn arjen järjestäminen, työsuhde sekä oleskelulupien käytännöt. On syytä korostaa, että haastattelut olivat puolistrukturoituja ja haastateltavavetoisia. Haastateltavat siis valitsivat, mistä asioista he halusivat puhua ja kuinka laajalti.

Kotitaloustyöntekijöiden asema ja eriarvoisuuden muodot

Yleisesti voidaan sanoa, että lainsäädännön näkökulmasta kotitaloustyöntekijöiden asema on Suomessa verrattain hyvä. Ensiksi, vaikka Suomessa ei ole varsinaista kotitaloustyötä koskevaa työehtosopimusta, kotitaloustyöntekijöiden kohdalla noudatetaan yleensä työstä riippuen kyseisen alan työehtosopimusta, esimerkiksi yksityisten alojen työehtosopimusta (ks. JHL 2021). Toiseksi oikeus sosiaaliturvaan määräytyy sen mukaan, kuinka pitkään henkilö aikoo olla Suomessa, mistä maasta hän on kotoisin ja miksi hän on Suomessa. Vakinaisesti Suomessa asuvat kuuluvat yleensä Suomen sosiaaliturvan piiriin, kun taas tilapäisesti maassa oleskelevat eivät. EU-kansalaiset kuuluvat lähtökohtaisesti oman maansa sosiaaliturvan piiriin. (Kela 2021.) Käytännössä tilapäisen oleskelun määrittelyyn liittyy kuitenkin satunnaisuutta,

joka juontuu vaihtelevista ja osin subjektiivista arviointia edellyttävistä rekisteröintikäytännöistä (ks. Alastalo ym. 2016).

Keskeisin eriarvoisuutta aiheuttava tekijä ulkomaalaisten työntekijöiden näkökulmasta on ulkomaalaislain edellyttämä työlupa, jota toisen EU-maan kansalainen ei tarvitse ja josta EU:n ulkopuolelta tuleva henkilö on riippuvainen. EU-maiden ulkopuolelta tulevien työntekijöiden on täytettävä työperäisen oleskeluluvan kriteerit ja ylitettävä työvoiman saatavuusharkintaan liittyvät rajoitteet. Saatavuusharkintaa sovelletaan tavallisesti EU-maiden ulkopuolelta tulevien hakijoiden työperäisiin oleskelulupahakemuksiin. Tämä tarkoittaa, että Suomen työ- ja elinkeinotoimisto selvittää, jos työpaikkaan on mahdollista palkata jo Suomessa asuva työtön työntekijä. Tällöin ulkomaiselle työnhakijalle ei myönnetä työlupaa (tutkimusta saatavuusharkinnan vaikutuksista ulkomaalaisen työvoiman muodostumiseen ks. mm. Könönen ja Himanen 2019; Himanen ja Könönen 2010).

Yksityisesti palkattu kotitaloustyö muodostaa kuitenkin poikkeuksen. Muun muassa Uudenmaan elineino-, liikenne ja ympäristökeskus on vuodesta 2015 alkaen jättänyt kotitaloustyön saatavuusharkinnan ulkopuolelle, sillä paikallisten työntekijöiden löytäminen tälle alalle katsotaan yhä vaikeammaksi. Tällä tavoin työmarkkinapolitiikka vaikuttaa maahanmuuttajatyön muotoutumiseen: maahanmuuttajia ohjataan kotitalousalalle, sillä heidän on helpompi saada alalta oleskelulupa (Wide, tulossa). Kotitaloustyön poliittinen talous muovaa näin maahanmuuttoa, ja maahanmuutto on kytköksessä poliittiseen talouteen, kun siirtolaisten työvoimaa ohjataan korvaamaan paikallisen työvoiman puutetta (emt.). Lisäksi EU-maiden ulkopuolelta tulevien perheellisten työntekijöiden tulee täyttää tiukat toimeentulorajat, mikäli he haluavat sponsoroida puolisonsa tai lapsensa Suomeen.

Seuraavaksi tarkastelemme laadullisen aineiston perusteella EU:n ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien asemaa ja kotitaloustyöhön liittyvää eriarvoisuutta kolmesta näkökulmasta, työsuhteen, työn luonteen sekä oikeudellisen aseman kautta. Näistä kaksi ensimmäistä eriarvoisuuden muotoa ovat ominaisia erityisesti kotitaloustyölle, kun taas oikeudelliseen asemaan liittyvä eriarvoisuus kuvastaa laajemmin matalapalkka-aloilla työskentelevien EU:n ulkopuolelta tulevien työntekijöiden tilannetta. Oikeudelliseen asemaan liittyvä eriarvoisuus näyttäytyy työn luonteesta johtuen erityisen selkeästi kotitaloustyössä. Kotitaloustyössä on vaikea saavuttaa palkkatasoa, joka mahdollistaisi

perheenyhdistämisen. Alhainen palkkataso johtuu muun muassa siitä, että yksityisillä kotitalouksilla on usein rajallinen vara palkankorotuksiin ja ulkomaisen työntekijän neuvotteluasema on heikko. Lisäksi alhaisen palkkatason vuoksi ulkomaalaistaustaisella työntekijällä on oltava useita työpaikkoja, mutta niiden väliset siirtymät eivät useinkaan kuulu korvattuun työaikaan.

Työsuhteeseen liittyvä eriarvoisuus

Kotitaloustyön ominaispiirre on työnantajan ja työntekijän välisen suhteen henkilökohtaisuus. Henkilökohtaisuus saattaa pahimmassa tapauksessa johtaa riippuvuussuhteeseen erityisesti ulkomailta suoraan rekrytoitujen työntekijöiden kohdalla. Ulkomailta rekrytoitu työntekijä ei useinkaan tunne uuden kotimaansa työoloja ja -ehtoja eikä omaa kielitaitoa tai sosiaalisia, työnantajasta riippumattomia verkostoja. Haastatelluilla ulkomailta rekrytoituilla kotitaloustyöntekijöillä olikin hyvin vähän tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta tai oikeuksistaan Suomessa. Heidän perehdytyksensä oli yksittäisten työnantajien hyväntahtoisuuden varassa, eikä työnantajan intressissä välttämättä ole, että työntekijä on tietoinen oikeuksistaan. Haastattelussa tuli esiin, että käytännössä useat työntekijät sovelsivat tietämystään kotimaittensa työoloista ja -ehdoista Suomeen.

Kun Näre kysyi filippiiniläisiltä työntekijöiltä, olivatko he ammattiliiton jäseniä, tyypillinen vastaus oli, etteivät he kuuluneet liittoon, koska Filippiineillä se voisi olla työstä erottamisperuste. Työsuhteeseen liittyvää eriarvoisuutta korostaa kotitaloustyön luonne yksin asiakkaiden kodeissa tehtävänä työnä. Itsenäinen työ heikentää sekä työntekijöiden mahdollisuutta järjestäytyä kollektiivisesti että heidän mahdollisuuttaan saada tietoa työsuhteeseen liittyvistä oikeuksistaan. Tutkimuskirjallisuudessa on myös nostettu esiin, etteivät suomalaiset ammattiliitot välttämättä korrektisti tunnista ulkomaalaisille työntekijöille tärkeitä, esimerkiksi oleskelulupabyrokratiaan, liittyviä kysymyksiä (Mankki ja Sippola 2021).

Näreen haastattelemat Filippiineiltä suoraan Suomeen rekrytoidut kotisiivoojat kokivat olevansa velkaa työnantajille siitä, että he olivat päässeet Suomeen töihin. Jos työnantaja pyysi työntekijältä ilmaisia palveluksia, esimerkiksi auttamaan työnantajan loma-asunnon remontissa tai pihatöissä, eivät työntekijät kokeneet voivansa kieltäytyä. Vastaavasti mikäli työntekijän

laskelmien mukaiset, tehdyt työtunnit eivät vastanneet palkkakuitissa näkyviä työtunteja, eivät haastateltavat uskaltaneet valittaa, sillä kuten kotitaloustyöntekijä Angelo asian ilmaisi: ”Me olemme flippiiniläisiä, meitä hävettää [valittaa]. Filippiineillä ei ole mahdollista valittaa pomollesi tai muuten hän erottaa sinut.”

Kotisiivoustyössä asiakkaat eli kotitaloudet ovat harvoin työnantajia, vaan työsopimus solmitaan siivousyrityksen kanssa. Asiakkaat ovat kuitenkin suorassa yhteydessä työntekijöihin, ja asiakkaiden vaihtuvat vaatimukset voivat asettaa työntekijän vaikeaan välikäteen, varsinkin jos hänellä on heikko neuvotteluasema, kuten ulkomaalaisilla työntekijöillä on. Esimerkiksi kotisiivooja Agilan asiakas ei tyytynyt siihen, että Agila siivosi omakotitalon, vaan edellytti, että Agila hoitaa samassa ajassa myös puutarhan. Agila ei kokenut voivansa neuvotella asiakkaan kanssa vaan päätyi kuuden kuukauden jälkeen äänestämään jaloillaan eli sanoi itsensä irti siivousfirman palveluksesta (ks. myös Hondagneu-Sotelo 2007). Agilan uusi siivousalan työnantaja ei kuitenkaan pystynyt tarjoamaan riittävästi tunteja kuukaudessa, sillä yksi työnantajan asiakkaista lopetti asiakkuutensa äkillisesti sairastumisensa vuoksi. Agila olikin haastatteluhetkellä äärimmäisen huolissaan siitä, että saisi riittävästi työtunteja säilyttääkseen työlupansa. Myös työnantajahaastatteluissa nousi monesti esille tietoisuus ulkomaalaisten työntekijöiden juridisesti prekaarista asemasta sekä myös valta-asemasta, jossa työnantajat ovat suhteessa työntekijöihin. Widen haastattelema Hanna, suomalainen kotitaloustyöntekijän työnantaja, kuvaili työhaastattelutilannetta painostavaksi hänen huomattessaan, miten Migrin asettamat vaatimukset vaikuttavat ulkomaalaisen kotitaloustyöntekijän tilanteeseen:

Hänellä oli kiire saada tarpeeksi työnantajia, jotta hänelle tulisi tietty määrä tunteja, jotta hänen maassaoloedellytyksensä täyttyisi. Minä kerroin perheestämme ja siitä, miten meillä on yleensä toimittu, ja kysyin lopuksi, että onko hänellä vielä mitään, mitä hän haluaisi kysyä. Sitten hän kysyi vain, että annatko minulle tämän työpaikan.

Riittävien työtuntien määrä kuukaudessa on ulkomaalaisille työntekijöille sekä taloudellinen että oikeudellinen välttämättömyys, kuten seuraavassa alaluvussa avaamme. Tämän lisäksi asetelma luo työntekijän ja työnantajan välille erityislaatuisen suhteen, jossa vaihdon kohteena on työvoiman ja rahan lisäksi

laillinen oikeus oleskella maassa (ks. myös Rigo 2007/2009; Wide, tulossa). Hanna totesi, että vaikka hän olisi halunnut palkata työntekijän samalla tavalla kuin hän palkkaii syntysuomalaisen työntekijän, oleskelulupavaatimusten luoma epätasa-arvoinen valta-asema hänen ja työntekijän välillä teki palkkauksesta mahdollittoman.

Toisin kuin kotitaloustyöntekijät Suomessa työskentelevät au pairit eivät ole työlainsäädännön piirissä. Heidän ainoa juridinen perustansa on isäntäperheen kanssa laadittu työsopimus, jossa sovitaan yleensä työtehtävistä, työajasta, taskurahan suuruudesta, lomapäivistä ja muista työsuhteeseen liittyvistä seikoista. Sopimusta ei kuitenkaan lain edessä lasketa viralliseksi. Esimerkiksi Verohallinnon laatima selvitys, joka käsitteli ulkomaalaisten alipalkkausta harmaan talouden ilmiönä Suomessa, paljasti, että yhdessä tapauksessa syyte au pairin alipalkkauksesta hylättiin, sillä kyse ei ollut työsuhteisesta työstä (Hautala 2020, 23). Au pairien juridisesti ristiriitainen asema näkyy myös Migrin ja Verohallinnon eriävissä säännöksissä. Migri painottaa, että au pair ei ole työntekijä (Migri 2021c), mutta Verohallinto katsoo, että “kotitalous voi palkata ulkomaisen au pair -työntekijän hoitamaan lapsia ja auttamaan kotitöissä”, sekä ilmoittaa, että au pair -työntekijän saama taskuraha on veronalaista palkkatuloa (Verohallinto 2021). Aikaisempi tutkimus tuo ilmi samantaisia ristiriitaisuuksia ja epäselvyyksiä au pairien asemassa muissa EU-maissa ja painottaa näiden yhteyksiä au pairien kokemaan työperusteiseen hyväksikäyttöön (Anving ja Eldén 2016; Cox ja Busch 2018).

Politiikkatoimet ympäri maailmaa määrittävät au pairien työnteon kulttuuriseksi vaihdoksi tai avuksi – toisin sanoen ei-työksi. Näin au pairien toiminta asetetaan epävirallisen työn piiriin, jossa epäselvyyden takia au pairin pitää jatkuvasti neuvotella asemastaan isäntäperheen kanssa (Stubberud 2015). Samanaikaisesti au pair -tutkimus osoittaa, että erot au pairien ja palkattujen lastenhoitajien työnteossa ovat mielivaltaisia ja sattumanvaraisia (Cox ja Busch 2018). Tämä linkittyy hoiva- ja kotitaloustyön asemaan yksityisissä kodeissa naisten tekemänä palkattomana työnä. Au pairien työ asettuu tähän jatkumoon (emt.). Aineistomme perusteella vaikuttaa myös siltä, että au pair -työssä ilmenee Eurooppaa läpileikkaava länsi–itähierarkia: moni itäeurooppalainen nuori ei hae au pair -työtä viettääkseen välivuotta ulkomailla, vaan jotta saa ansion ja pystyy rakentamaan elämän uudessa maassa. Myös aikaisempi tutkimus vahvistaa tämän havainnon (emt.).

Samanaikaisesti au pairiutta leimaavat perheenjäsenyyteen liittyvät hierarkiat ja moraaliset vaatimukset (Finch 1989). Aineistossa au pariien työnantajat kuvailivat sitä, miten he haluavat au pairista perheenjäsenen. Myös au parit toivoivat voivansa kuulua perheeseen. Au pariien asema on täynnä ristiriitoja, ja sitä muokkaavat toisaalta isäntäperheen vaatimukset, perheenjäsenyyden tavoittelu, nuoren aikuisen itsenäistymispyrkimykset sekä työnteko harmaalla alueella (ks. myös Terho 2015). Perheenjäsenyyttä tavoitellaan usein keinona luoda merkityksellisyyttä työhön. Pyrkimystä leimaa myös halu kuulua hoivaavaan yhteisöön tasavertaisena jäsenenä eikä pelkästään työntekijänä. Tämä heijastelee hoivatutkimuksen keskeisiä huomioita koskien hoivaa työtä, joka uusintaa ja tuottaa sosiaalisia suhteita (esim. Tronto 1998). Lisäksi voidaan ajatella au pareille maksettavaa taskurahaa perheenjäsenyyttä luovana menetelmänä: taskuraha on jotain, jota maksetaan perheen (isoimmille) lapsille, ei työntekijöille.

Kuitenkin au parit myös kaipasivat ja pyrkivät itsenäisyyteen. Monet Widen haastattelemat au parit kertoivat esimerkiksi viettävänsä mahdollisimman paljon vapaa-ajastaan kodin ulkopuolella. Monet myös arvostivat keskinäistä aikaa yhdessä perheen lasten kanssa, jolloin au pareilla oli mahdollisuus hoivata lapsia tavalla, joka soveltui heidän ajatuksiinsa hyvästä hoivasta.

Käytännössä monet au pair -haastateltavat sijoittivat itsensä perheenjäsenen tai ystävän ja työntekijän välimaastoon. Toisaalta au pariien velvollisuuksiin kuuluu työnteko, tiettyjen työtuntien noudattaminen ja tiettyjen ennalta sovittujen työtehtävien suorittaminen. He olivat usein myös yksin päivittäin vastuussa perheen lapsista monien tuntien ajan. Tämän ”ehdollisen” perheenjäsenyyden vastineeksi he odottivat vastavuoroisuutta, huolenpitoa ja nähdyksi tulemistä isäntäperheeltä.

Klaudia, 25-vuotias au pair Puolasta, kertoi, että hän ei ole ikinä allekirjoittanut työsopimusta, sillä isäntäperheen mukaan hän on pikemminkin perheen ystävä ja pienten lasten isosisko, joka asuu perheen luona. Klaudialle maksettiin au pariien minimitasoa vähemmän taskurahaa, ja hän työskenteli jatkuvasti tarpeen tullessa vailla selkeitä työtunteja ja vapaapäiviä. Rosie Cox (2015, 240) kirjoittaa osuvasti, että politiikkatoimet ovat onnistuneet tuottamaan au pareista mukautuvia ja joustavia siirtolaistyöntekijöitä.

Kotitaloustyön luonteesta kumpuava eriarvoisuus

Yksityistä kotitaloustyötä luonnehditaan tutkimuskirjallisuudessa usein erillisen työn muodoksi. Luonnehdinta liittyy sekä työn luonteeseen että sen sijaintiin. Yhtäältä koti työn paikkana on yksi työn keskeisimmistä eriarvoisuuksien lähteistä. Työoloja, työaikoja ja henkilökohtaisiin suhteisiin liittyvää vallankäyttöä on vaikea valvoa, kun työtä tehdään kodin piirissä. Aiempi tutkimuskirjallisuus kuvaakin kotia paikkana, jossa luokan, sukupuolen, ”rodun”, etnisyyden, maahanmuuttajuuden ja kastin sosiaalisia suhteita tuetaan ja uusinnetaan (Ray ja Qayum 2009; Lutz 2011; Näre 2012; Näre 2013). Tämä näkyy aineistossamme maahanmuuttotaustaisten kotitaloustyöntekijöiden kohdalla, sillä he ovat usein, muun muassa työluvan vuoksi, muita riippuvaisempia työnantajistaan. Toisaalta myös työsuhde perustuu henkilökohtaiseen ja tuttavalliseen suhteeseen ja on samanaikaisesti epätasa-arvoinen ja keskinäiseen riippuvuuteen perustuva.

Kotitaloustyön järjestämisessä on kaksi ajallista vastakohtaa: yhtäältä tunti- tai jopa minuuttiperustainen järjestys, jossa työntekijä suorittaa työtehtäviä useissa kodeissa päivän aikana, toisaalta se, että työntekijä asuu työnantajan kotona. Kummassakin tapauksessa koti työn paikkana johtaa huomattaviin eriarvoisuuksiin. Erityisesti työntekijät ja au pairit, jotka asuvat työpaikallaan, joutuvat luovimaan näiden ristiriitaisuuksien välissä. Työnantajat muokkaavat ja lisäävät kotitaloustyöntekijöiden työnkuvaa ja työtehtäviä joustavasti tarpeen tullen ja vuodenaikojen perusteella. Aineistostamme käy ilmi, että työhön esimerkiksi lisätään usein alkuperäiseen työnkuvaan kuulumattomia tehtäviä, kuten puutarhatyötä, lumenluontia, räystäiden puhdistusta ja mökkien siivousta.

Haastateltaviemme joukossa oli palkattuja kotitaloustyöntekijöitä, jotka asuivat työnantajiansa luona. Varsinkin, jos maahanmuuttajataustainen kotitaloustyöntekijä oli juuri muuttanut Suomeen, hän saattoi asua työnantajiansa luona. Oli tavallista, että he parin vuoden sisällä muuttivat omilleen. Heidän työ sopimuksensa olivat vastaavanlaiset kuin työnantajien kotien ulkopuolella asuvilla kotitaloustyöntekijöillä, mutta palkasta vähennettävien luontaiseturjen eli vuokra- ja ruokakulujen jälkeen palkka saattoi olla vain 600 euroa kuussa.

Lisäksi työn ja vapaa-ajan raja hämärtyy, kun kodista tulee työn paikka. Tähän on moni etätyöntekijä törmännyt covid-19-pandemian aikana. Heidän ja kotitaloustyöntekijöiden välinen ero piilee siinä, että kotitaloustyöntekijät asuvat työnantajiansa luona ilman, että heillä on mahdollisuutta päättää kodin tiloista ja järjestyksistä. Patricia, filippiiniläinen hoiva- ja kotitaloustyöntekijä, joka asui työnantajansa kodissa, kertoi, ettei hän pystynyt vaikuttamaan omaan ajankäyttöön:

Kun asun perheen luona, minusta tuntuu siltä, etten voi päättää omasta ajastani. Vaikka olisinkin vapaalla, he voivat kutsua minua. Jos vanhemmat eivät ole kotona, tietysti minun pitää olla lasten kanssa. Jos olen tehnyt suunnitelmia, minun pitää perua, koska minun täytyy jäädä lasten kanssa.

Patricialle ei maksettu ylityöstä, jos häntä pyydettiin olemaan pidempään lasten kanssa. Kodin jakaminen työnantajien kanssa voi johtaa siihen, että työnantajat voivat matalalla kynnyksellä pyytää työntekijän jäämään palkattomaan ylityöhön, koska tämä on joka tapauksessa paikalla. Työntekijän on usein vaikea kieltäytyä ylityöstä tai neuvotella työtehtävistään. Työnantaja ei ainoastaan päättää työtehtävistä vaan määrää myös työntekijän asumisjärjestelyistä eli sen hetkisestä kodista. Laura, yhdysvaltalainen au pair, sanoi, että hän ei voi kieltäytyä työtehtävistään:

Sinä et oikeastaan ole sellaisessa asemassa, missä kieltäytyminen on mahdollista, ja jos vastustat heitä, asut heidän kanssaan. On tämä perheyksikkö, ja sinä olet tämä työntekijä. Sinulla ei oikeastaan ole valtaa suhteessa, sinä olet heidän, heidän työntekijänsä. Sinä asut siellä, ja asetelma on jatkuvasti se, että sinä asut täällä ilmaiseksi ja sinulle maksetaan, joten älä valita.

Lauran sitaatti ei ainoastaan kuvaa au pairin riippuvuutta työnantajasta vaan myös seuraamuksia, jotka johtuvat au pair -työn luonteen kieltämisestä. Kun au pairin tehtäviä ei tunnisteta työpanokseksi, voidaan ajatella, että au pair asuu isäntäperheensä luona "ilmaiseksi" eikä korvauksena työstään. Ilmainen

asuminen ilmenee täten palveluksena, jonka isäntäperhe tekee au pairille. Au pairin ei näin ollen tulisi valittaa tilanteestaan. Toisaalta työntekijät voivat myös ajoittain hyötyä kodin ja työpaikan yhteenkietoutumisen tuomasta joustavuudesta. Patricia kertoi, että joskus hän saattoi lopettaa työnsä aikaisemmin, kun vanhemmat olivat tulleet kotiin töistä ja lapsilla oli kaikki hyvin.

Hoiva- ja kotitaloustyön yksi keskeinen mutta tutkimuksessa harvoin huomioitu ulottuvuus koskee työhön liittyviä mikromobiliteettejä eli liikku-misia työntekijän kodin ja eri työ- ja hoitopaikkojen välillä (Isaksen ja Näre 2019; Näre ja Wide 2022). Näreän haastattelema filippiiniläinen Luis, joka työskenteli sekä tavaratalo- että kotisiivoojana, kuvaa työn arkeen liittyviä haasteita seuraavasti:

Näre: ”Lepäätkö työpäivän aikana?”

Luis: ”En, en lepää. On mentävä vessaan, jotta voi levätä hieman. Mutta kun olin [tavaratalosiivoukseen liittyvässä] koulutuksessa, meille kerrottiin, että ‘voitte levätä, kun hississä’. Mutta teidän on saatava oman alueen siivous valmiiksi. Koska jos minä... jos lepää liian pitkään, et välttämättä ehdi saamaan omaa aluetta valmiiksi. Mutta kotisiivouksessa voin levätä, kun menen paikasta toiseen tai kun syön lounastani.”

Näre: ”Missä syöt lounasta? Syötkö lounaan taloissa vai matkalla?”

Luis: ”Jos tuon omat eväät kotoa, niin syön kodissa, jota siivoan. Mutta joskus ostan ruokaa kaupasta ja syön sen autossa.”

Tuntiperustaisen kotitaloustyön merkittävä eriarvoisuuden lähde on se, ettei työkohteiden välillä tapahtuvaa liikettä välttämättä lasketa työaikaan. Jos työpaikat sijaitsevat kaukana toisistaan, eikä niiden välillä tapahtuvasta liik-kumisesta makseta, täytyy työntekijän mahdollistaa useita kohteita työpäivään, jotta työnteko kannattaa. Tällöin työpäivistä tulee helposti hyvin pitkiä, eikä päivällä jää aikaa lounastauolle tai lepohetkille.

EU:n ulkopuolelta tulevan työntekijän oleskelulupiin ja perheen yhdistämispolitiikkaan liittyvä eriarvoisuus

Monessa Euroopan maassa kotitaloustyötä tekevät paperittomat siirtolaiset (Anderson 2000; Lutz 2008; Näre 2009). Suomessa epävirallinen siirtolaisuus on vielä suhteellisen rajattu ilmiö, vaikka paperittomista työntekijöistä on määritelmän mukaan mahdollista esittää vain valistuneita arvioita. Sen sijaan Suomen maahanmuuttopolitiikka tuottaa hierarkioita työmarkkinoilla, mikä vaikuttaa siirtolaistyöntekijöiden asemaan (Könönen 2019; Maury 2020; Näre 2016).

Keskeinen eriarvoisuutta luova tekijä on oleskelulupien tilapäisyys (Maury 2020), työalaan sovellettava saatavuusharkinta, työehtoihin liittyvät kriteerit, jotka eivät vastaa muuttuvia työmarkkinoita, sekä perheen yhdistämisen vaikeus (Könönen 2015; Näre 2016; Vaittinen ja Näre 2014). Työlupaan saadakseen EU:n ulkopuolelta tulevan työntekijän on joko työskenneltävä saatavuusharkinnasta vapautetulla alalla tai sitten työnantajien on pystyttävä osoittamaan, ettei työvoimaa ollut saatavilla kotimaan tai EU:n työmarkkinoilta. Työsopimuksen tulee olla jatkuva, ja kuukausipalkan täytyy vastata alan työehtosopimusta. Mikäli työehtosopimusta ei ole, on bruttopalkan vastattava työttömyysturvalain työssäoloehdon mukaista päivärahoikeutta. Esimerkiksi vuonna 2021 bruttopalkan tuli olla vähintään 1252 euroa kuukaudessa. (Migri 2021b.) Lisäksi työn pitää olla kokopäiväistä eli työtuntien määrän viikossa tulee olla säännöllinen. Esimerkiksi nollatuntisopimuksella ei saa työlupaa, vaikka pystyisi osoittamaan tehtyjen työtuntien määrän.

Aineiston haastateltavilla oli työhön perustuva oleskelulupa, jonka puitteissa saa työskennellä ainoastaan määritetyllä alalla. Vaikka alaa on mahdollista vaihtaa, tulee alaa vaihtaessa hakea uutta työlupaa. Haastateltavat eivät kuitenkaan olleet tietoisia työalan vaihtamisen mahdollisuudesta (ks. myös Vaittinen ja Näre 2014). Tutkimuskirjallisuudessa on katsottu, että oleskelulupa tuottaa juridisesti sidottua työvoimaa (McDowell 2009, 32). Kuten Jasmin, kotitaloustyöntekijä, ilmaisi: “Meitä hävettää [valittaminen] [– –] erityisesti nyt, kun ensi vuonna haemme jatkuvaa oleskelulupaa täällä. Mitä meille tapahtuisi, jos menettäisimme työpaikkamme? Siksi pidämme suomme kiinni.”

Oleskeluluvan ja työn juridinen yhteensitominen vaikuttaa myös työntekijöiden suhteeseen omaan työhönsä tunnetasolla, mikä ilmenee kiitollisena

ja myöntyväisenä työasenteena. Alyssa, hoiva- ja kotitaloustyöntekijä Filippiineiltä, sanoo, että hän oli iloinen saadessaan työpaikan Suomesta, sillä tämä merkitsi hänelle mahdollisuutta jäädä maahan asumaan:

He eivät sano, mitkä työajat ovat, ja ongelma on, etten minä myöskään kysy. Silloin [kun aloitin] olin niin onnellinen siitä, että sain työn Suomesta. Tiedätkö, että tämä on minulle mahdollisuus jäädä tänne? Eli tuolloin en kysynyt työajasta. Tämä on myöskin ongelmani. Minun asenne on aina myötäilevä. Se on asenteeni. Vaikka olisin kovin väsynyt, jos he tarvitsevat minua, vastaan aina myöntävästi.

Kiitollisuudenvelassa työnantajilleen Alyssa ei kysynyt työaikojen perään, kun hän aloitti työt. Toisaalta työnantajakaan ei itse kertonut tarkkoja työaikoja. Koska Alyssa suhtautuu työntekoon myötäillen, hän tekee usein palkatonta työtä.

Siirtolaistyöntekijöitä tutkitaan usein “vastaanottavien” yhteiskuntien uusintavan työn mahdollistajina. Samanaikaisesti tulisi myös huomioida siirtolaistyöntekijöiden mahdollisuus järjestää omaa uusintavaa työtään (Näre ja Wide 2022). Uusintamista ei tässä ymmärretä pelkästään tuottavan työn vaatimusten ja näin pääoman kasvun moottorina, vaan sen nähdään myös sisältävän sosiaalisen elämän ja perhe-elämän uusintamisen (Bhattacharyya 2018, 42).

Tällä hetkellä Suomen tarkasti rajattu perheenyhdistämisspolitiikka asettaa tulovaatimuksia EU:n ulkopuolelta tulleiden oleskeluluvalla asuvien henkilöiden perheenyhdistämistä varten (Pellander 2016). Esimerkiksi jos henkilö haluaa tuoda maahan puolisonsa ja yhden lapsen, tulee hänen ansaita verojen jälkeen 3200 euroa kuussa (Migri 2021b). Tulovaatimukset johtavat käytännössä siihen, että maahanmuuttajataustainen työntekijä, joka työskentelee matalapalkkaisilla aloilla usein tehden uusintavaa työtä, ei pysty tuomaan perheenjäseniään Suomeen ja näin ollen itse laaja-alaisesti uusintamaan elämänsä.

Laadullisesta aineistosta ilmenee, että työntekijöillä on usein monia työpaikkoja, jotta he pystyvät ansaitsemaan tarpeeksi ja saavuttamaan perheenyhdistämisen sallivat tulovaatimukset. Tämä pakottaa heidät maksimoimaan työtuntinsa, eikä heillä usein ole aikaa levätä ja huolehtia omasta

uusintamisestaan työkeikkojen välillä. Filippiiniläinen kotitaloustyöntekijä Luis kertoo, että hän on päivätyönsä lisäksi aloittanut iltatyön siivoojana ansaitakseen tarpeeksi rahaa, jotta voisi tuoda perheensä Suomeen. Siivous on fyysisesti raskasta työtä, jonka seurauksena hänen voimansa ovat huvenneet. Luis kertoo, että hän on päättänyt olla ottamatta vastaan viikonlopputyötä fyysisen kivun takia: ”Tänään [lauantai] piti olla lepopäiväni, mutta tein töitä täällä ja... olen päättänyt lopettaa. Tunnen sen kehossani, kivun. [– –] Tunsin kouristuksia, kun heräsin aamulla. Ja sitten hän [päivätyön työnantaja] ehdotti, että minun pitäisi lopettaa iltatyöni.”

Työ ja palkka merkitsee mahdollisuutta perheenyhdistämiseen sekä työntekijöiden ja heidän perheidensä omaan sosiaaliseen uusintamiseen. Kun siirtolaistryöntekijät pyrkivät täyttämään perheenyhdistämisen tulovaatimuksia työskentelemällä nopeammalla tahdilla, monella yhtäaikaaisella työpaikalla, he kamppailevat oman ja perheensä sosiaalisesta uusintamisesta (Näre ja Wide 2022).

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa analysoimme kotitaloustyöntekijöiden asemaa Suomessa. Tutkimme, minkälaisena kotitaloustyö näyttäytyy Suomessa kansainvälisesti verrattuna ja millaisia moninaisen eriarvoisuuden muotoja palkattuun kotitaloustyöhön liittyy, erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden näkökulmasta.

Katsaus kotitaloustyötä koskeviin tilastoihin osoittaa, miten pieni kotitaloustyö toimialana on Suomessa kansainvälisesti verrattuna. Toisaalta tarkastelusta käy ilmi, että yleisyys vaihtelee paljon sen mukaan, minkälaisista määritelmää kotitaloustyöstä käytetään. Toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa, Suomessa kotitalouksien toimiminen kotitaloustyöntekijöiden työnantajina on melko harvinaista. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan kotitaloudet toimivat työnantajina vain hieman yli 8 400 työntekijälle, joista suurin osa oli kotityöpalvelutyöntekijöitä, kotiapulaisia ja -siivoojia tai perhepäivähoitajia. Tähän liittyen Suomessa kotitalouksia ei juurikaan kannusteta työnantajiksi, ja esimerkiksi kotitalousvähennyksessä työntekijän palkasta voi vähentää huomattavasti pienemmän osuuden verotuksessa kuin yrityksen tarjoamasta

palvelusta. Voidaan siis sanoa, että vaikka myös Suomessa politiikkatoimilla kannustetaan kotitaloustyön yleistymiseen, politiikka samalla muokkaa ja tekee olettamuksia alalla työskentelevistä ja heidän asemastaan. Kotitaloustyöntekijät nähdään ensisijaisesti yritysten työntekijöinä tai yrittäjinä, eikä kotitaloustyötä pidetä niinkään perinteisen kotiapulaismallin mukaisena toimintana.

Kotitaloustyöhön liittyvän eriarvoisuuden tutkiminen on määrällisillä aineistoilla haastavaa, sillä osa työstä jää tilastoissa näkymättömäksi. Jotta kotitaloustyötä voisi tarkastella kattavasti, olisi tilastoinnissa tärkeä erotella sektorin (julkinen/yksityinen) lisäksi myös se, missä työtä tehdään. Tämä on Suomessa erityisen tärkeää, koska kotitaloustyötä tekevät myös monet yrittäjät ja yrityksissä työskentelevät, jotka eivät näy suoraan toimiala- tai ammatti-kohtaisissa tarkasteluissa. Au-paireja koskevassa tutkimuksessa suurena ongelmana on EU-kansalaisten puutteellinen rekisteröinti. Maahanmuuttovirasto ei erottele maassa olon syynä au-pair-työskentelyä, minkä vuoksi kukaan ei tiedä, kuinka paljon Suomessa työskentelee au-paireja. EU:n ulkopuolelta tulevien kohdalla tieto on vain, jos henkilöt ovat hakeneet työ lupaa au-pair-statuksen perusteella.

Artikkelimme laadullisen analyysin perusteella kotitaloustyön poliittinen talous ja eriarvoisuus näyttäytyvät eri muodoissa, ja keskityimme tarkemmin työsuhteeseen, työn luonteeseen ja, ulkomaalaisten työntekijöiden oikeudelliseen asemaan. Ensiksi kotitalouksien palkkaamina työskentelevät kotitaloustyöntekijät ovat muita haavoittuvammassa asemassa, sillä heidän työsuhdettaan koskevat seikat, työtehtävät ja työajat ovat riippuvaisia heidän työnantajistaan. Erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden kohdalla haavoittuvuus korostuu, koska heidän on usein pakko myötäillä työnantajaa työn ja työluvan menettämisen pelossa. Au-pairit muodostavat tässä vielä oman joukkonsa, sillä heitä ei edes lasketa työntekijöiksi, eikä heillä näin ollen ole edes työsopimuksen tuomaa laillista suojaa.

Toiseksi kotitaloustyön luonne yksityisessä kotitaloudessa tapahtuvana työnä pakottaa sekä kotitaloustyöntekijät että au-pairit usein luovimaan työn ja vapaa-ajan sekä työnantajan muuttuvien vaatimusten välillä. Eriarvoisuus kumpuaa siitä, että työnantajan kotona asuessaan kotitaloustyöntekijän on vaikea kieltäytyä työtehtävistä, ja hän kokee usein neuvotteluasemansa heikoksi. Kolmanneksi ulkomaalaisten kotitaloustyöntekijöiden asemaan

vaikuttaa maahanmuuttopolitiikka, joka tuottaa hierarkioita työmarkkinoilla erityisesti EU-maiden ulkopuolelta tuleville työntekijöille. Työperäinen, tilapäinen oleskelulupa, joka on riippuvainen voimassa olevasta työluvasta, sitoo omalta osaltaan työntekijät työnantajiin ja toisaalta tekee työnantajista vastuullisia ei vain työntekijän tekemän työn vaan laajemmin koko hänen laillisen oleskelunsa, elämänsä ehtojen ja uusintamisen suhteen. Perheellisille EU:n ulkopuolisille työntekijöille perheenyhdistämisäädännön tiukat tulorajat ajavat heidät pakkotyön kaltaiseen tilanteeseen, jossa työntekijöiden on tehtävä useita töitä samanaikaisesti. Oman elämän uusintamiseen ei jää heille kunnan mahdollisuutta. Turvapaikanhakijoille, jotka onnistuvat laillistamaan oleskelunsa työperäisen oleskeluluvan pohjalta, työn menettäminen saattaa merkitä pakkopalautusta konfliktialueelle.

Vaikka Suomessa kotitaloustyö on vielä kansainvälisesti verrattuna melko pieni ala, on meilläkin tärkeä käydä keskustelua kotitaloustyöntekijöiden asemasta ja alan tulevaisuudesta. Julkisten palvelujen riittämättömyys tuottaa jatkuvasti uutta kysyntää yksityisistä koti- ja hoivapalveluista kotitalouksien keskuudessa. Esimerkiksi iäkkäiden kotihoito on yleistynyt voimakkaasti viime vuosina, ja yli puolet vanhuspalveluiden piirissä olevista on jo kotihoidossa (Kehusmaa ym. 2018). Kotitaloustyön poliittinen talous näyttäytyy juuri näissä ratkaisuissa, joilla muokataan kotitalous- ja hoivatyön markkinoita ja erityisesti kotona tapahtuvaa työtä. Tästä on hyvänä esimerkkinä kotitalousvähennys, jolla kannustetaan kotitalouksia palvelujen ostamiseen. Tähän liittyen hallitus on päättänyt kokeilla kotitalousvähennyksen nostamista tilapäisesti 60 %:iin vuonna 2022 kotitalouksien teettäessä kotitalous-, hoiva- ja hoitotyötä.

Kotaloustyön yleistyessä on huomiota kiinnitettävä entistä enemmän työn kuormittavuuteen sekä palveluiden laatuun. Työehtojen valvominen on välttämätöntä, sillä erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden asema on haavoittuvainen. Poliittinen päätöksenteko vaikuttaa merkittävästi siihen, ketkä tai mitkä tahot tekevät kotitaloustyötä Suomessa tulevaisuudessa ja millä ehdoilla.

Lähteet

- Alastalo, Marja, Homanen, Riikka Mari Petronella, Kynsilehto, Anitta ja Rantanen, Pekka. 2016. Maistraatin tiskiltä tilastoksi. *Ulkomaalaisten rekisteröinnin ja tilastoinnin käytännöt Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Anderson, Bridget. 2000. *Doing the dirty work? The global politics of domestic labour*. Lontoo: Zed Books.
- Anving, Terese ja Eldén, Sara. 2016. Precarious care labor: contradictory work regulations and practices for au pairs in Sweden. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 6:4, 29–48. <https://doi.org/10.19154/njwls.v6i4.5611>
- Bakker, Isabella ja Gill, Stephen (toim.). 2003. *Power, production and social reproduction. Human in/security in the global political economy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bettio, Francesca, Simonazzi, Annamaria ja Villa, Paola. 2006. Change in care regimes and female migration: the “care drain” in the Mediterranean. *Journal of European Social Policy*, 16:3, 271–285. <https://doi.org/10.1177/0958928706065598>
- Bhattacharyya, Gargi. 2018. *Rethinking racial capitalism: Questions of reproduction and survival*. Lontoo: Rowman & Littlefield.
- Boris, Eileen ja Fish, Jennifer. 2014. ”Slaves no more”: making global labor standards for domestic workers. *Feminist Studies*, 40:2, 411–443.
- Cancedda, Alessandra. 2001. *Employment in household services*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Carbonnier, Clément ja Morel, Nathalie (toim.). 2015. *The political economy of household services*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cox, Rosie. 2015. Conclusion: When is a worker not a worker? Tackling the contradictions of au pairing. Teoksessa Rosie Cox (toim.), *Au pairs’ lives in global context: Sisters or servants?* Lontoo: Palgrave Macmillan, 235–249.
- Cox, Rosie ja Busch, Nicky. 2018. *As an equal? Au pairing in the 21st century*. Lontoo: Zed Books.
- Crețan, Remus ja Light, Duncan. 2020. COVID-19 in Romania: transnational labour, geopolitics, and the Roma ‘outsiders’. *Eurasian Geography and Economics*, 61:4–5, 559–572. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1780929>

- Elomäki, Anna ja Ylöstalo, Hanna. 2021. Feministisempää poliittisen talouden tutkimusta. *Poliittinen talous*, 8:1, 87–99. <https://doi.org/10.51810/pt.101636>
- Estévez-Abe, Margarita ja Hobson, Barbara. 2015. Outsourcing domestic (care) work: the politics, policies, and political economy. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 22:2, 133–146. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv011>
- Eurofound. 2013. More and better jobs in home-care services. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. 1999. Reconciliation of work and family life for men and women and the quality of care services. Report on existing research in the European Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Farvaque, Nicolas. 2015. Thematic review on personal household services. European Commission. ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=14435&langId=en [Luettu 20.5.2022]
- Finch, Janet. 1989. *Family obligations and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Glenn, Evelyn Nakano. 1992. From servitude to service work: Historical continuities in the racial division of paid reproductive labor. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 18:1, 1–43. <https://doi.org/10.1086/494777>
- Gullikstad, Berit, Kristensen, Guro Korsnes ja Ringrose, Priscilla (toim.). 2016. *Paid migrant domestic labour in a changing Europe. Questions of gender equality and citizenship*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Hautala, Matti. 2020. Ulkomaalaisten alipalkkaus harmaan talouden ilmiönä Suomessa – oikeustapa-analyysi. Verohallinto, Harmaan talouden selvitysyksikkö. https://www.vero.fi/globalassets/harmaa-talous-ja-talousrikollisuus/selvitykset/2020_05-ulkomaalaisten-alipalkkaus-harmaan-talouden-ilmi%C3%B6n%C3%A4.pdf [Luettu 21.10.2021]
- Hellgren Zenia. 2015. Markets, regimes, and the role of stakeholders: explaining precariousness of migrant domestic/care workers in different institutional frameworks. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 22:2, 220–41. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv010>
- Himanen, Markus ja Könönen, Jukka. 2010. Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa Sirpa Wrede ja Camilla Nordberg (toim.), *Vieraita työssä*. Helsinki: Gaudeamus, 45–71.

- Hobden, Claire. 2015. Domestic workers organize – but can they bargain? Mapping collective bargaining and other forms of negotiation in the domestic work sector. International Labour Organization. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@travail/documents/publication/wcms_345704.pdf [Luettu 18.11.2021]
- Hondagneu-Sotelo, Pierrette. 2007. *Domestica. Immigrant workers cleaning and caring in the shadows of affluence*. Berkeley: University of California Press.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaitinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. *Hoivan arvoiset – Väiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- ILO (International Labour Organization). 2013. Domestic workers across the world: Global and regional statistics and the extent of legal protection. Geneva: International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_173363.pdf [Luettu 20.5.2022]
- ILO. 2015. ILO global estimates of migrant workers and migrant domestic workers: results and methodology. Geneva: International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_436343.pdf [Luettu 20.5.2022]
- INE (Instituto Nacional de Estadística). 2022. Employed persons by sex and branch of activity. Absolute values and percentages with respect to the total of each sex. https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176918&menu=ultiDatos&idp=1254735976595 [Luettu 29.3.2022]
- INPS (Istituto Nazionale Previdenza Sociale). 2021. Statistiche in breve. <https://www.inps.it/osservatoristatistici/api/getAllegato?idAllegato=1013> [Luettu 5.11.2021]
- Isaksen, Lise Widding (toim.). 2010. *Global care work: gender and migration in Nordic societies*. Lund: Nordic Academic Press.
- Isaksen, Lise Widding ja Näre, Lena. 2019. Local loops and micro-mobilities of care: Rethinking care in egalitarian contexts. *Journal of European Social Policy*, 29:5, 593–599. <https://doi.org/10.1177%2F0958928719879669>
- JHL (Julkisten ja hyvinvointialojen liitto). 2021. Yksityisten alojen työehtosopimukset. <https://www.jhl.fi/tyoelama/tyoehtosopimukset/yksityisten-alojen-sopimukset/> [Luettu 26.11.2021]

- Jokela, Merita. 2017. The role of domestic employment policies in shaping precarious work. *Social Policy & Administration*, 51:2, 286–307. <https://doi.org/10.1111/spol.12288>
- Jokela, Merita. 2019. Patterns of precarious employment in a female-dominated sector in five welfare states—the case of paid domestic labor sector. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 26:1, 30–58. <https://doi.org/10.1093/sp/jxy016>
- Julkunen, Raija. 2006. *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201901232764> [Luettu 20.5.2022]
- Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina ja Zechner, Minna. 2020. Vanhuus, vaiva ja tasa-arvo. Teoksessa Johanna Kantola, Hanna Ylöstalo ja Paula Koskinen Sandberg (toim.), *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutos*. Helsinki: Gaudeamus, 227–242.
- Kehusmaa, Sari, Alastalo, Hanna, Hammar, Teija, Luoma, Minna-Liisa. 2018. Kolmasosa vanhuspalvelujen henkilöstöstä työskentelee kotihoidossa – asiakkaista kotihoidossa on yli puolet. Tutkimuksesta tiiviisti 39. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kela. 2021. Ulkomailta Suomeen. <https://www.kela.fi/sosiaaliturvaan-kuulumisen-ulkomailta-suomeen> [Luettu 26.11.2021]
- Kofman, Eleonore ja Raghuram, Parvati. 2015. *Gendered migrations and global social reproduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kotitaloustyöntekijöitä koskeva yleissopimus 22/2015. 2011. Kotitaloustyöntekijöiden ihmisarvoista työtä koskeva yleissopimus. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150022/20150022_2 [Luettu 20.5.2022]
- Krivosos, Daria. 2015. (Im)mobile lives. Young Russian women’s narratives of work and citizenship insecurities in Finland. *Sosiologia*, 52:4, 350–363. <http://hdl.handle.net/10138/299889>
- Könönen, Jukka. 2015. *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Könönen, Jukka. 2019. Becoming a ‘labour migrant’: immigration regulations as a frame of reference for migrant employment. *Work, Employment and Society*, 33:5, 777–793. <https://doi.org/10.1177%2F0950017019835133>

- Könönen, Jukka ja Himanen, Markus. 2019. Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Työ- ja elinkeinoministeriö, 54–65.
- Leavy, Patricia ja Harris, Anne. 2019. *Contemporary feminist research from theory to practice*. New York: Guilford Publications.
- LeBaron, Genevieve. 2010. The political economy of the household: neoliberal restructuring, enclosures, and daily life. *Review of international political economy*, 17:5, 889–912. <https://doi.org/10.1080/09692290903573914>
- Lister, Ruth, Williams, Fiona, Anttonen, Anneli, Bussemaker, Jet, Gerhard, Ute, Heinen, Jacqueline, Johansson, Stina, Leira, Arnlaug, Siim, Birte, Tobío, Constanza ja Gavanas, Anna (toim.). 2007. *Gendering citizenship in Western Europe: New challenges for citizenship research in a cross-national context*. Bristol: Policy Press.
- Lith, Pekka. 2020. Kotiin vietävien palvelujen markkinat. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. https://www.hyvinvointiala.fi/wp-content/uploads/2020/03/kotiin-vietavat-palvelut_2020.pdf [Luettu 1.4.2022]
- Lutz, Helma (toim.). 2008. *Migration and domestic work: a European perspective on a global theme*. Lontoo: Routledge.
- Lutz, Helma. 2011. *The new maids: Transnational women and the care economy*. Lontoo: Zed Books.
- Mankki, Laura. 2012. Kotitalousvähennyksen sukupuolivaikutukset. Teoksessa Hannele Harjunen ja Tuija Saresma (toim.), *Sukupuoli Nyt! Purkamisia ja neuvotteluja*. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 68–88.
- Mankki, Laura ja Sippola, Markku. 2021. Rivijäsenestä ammattiliittoaktiiviksi: Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden osallisuus ammattiliitoissa. Teoksessa Pauli Kettunen (toim.), *Työntekijän osallisuus: mitä se on ja mitä sillä tavoitellaan*. Helsinki: Gaudeamus, 74–98.
- Marchetti, Sabrina, Cherubini, Daniela ja Garofalo Geymonat, Giulia. 2021. *Global domestic workers: intersectional inequalities and struggles for rights*. Bristol: Bristol University Press.

- Marchetti, Sabrina ja Mesiäislehto, Merita. Tulossa. The COVID-19 crisis and migrants in the domestic and care sector in Europe: the institutional response. Teoksessa Mignon Duffy, Amy Armenia ja Kim Price-Glynn (toim.), *From crisis to catastrophe: Care, COVID-19, and pathways to change*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Maury, Olivia. 2020. Punctuated temporalities: Temporal borders in student-migrants' everyday lives. *Current Sociology*, 70:1, 100–117. <https://doi.org/10.1177%2F0011392120936315>
- McDowell, Linda. 2009. Old and new European economic migrants: Whiteness and managed migration policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35:1, 19–36. <https://doi.org/10.1080/13691830802488988>
- Migri. 2021a. Maahanmuuttoviraston tilastopalvelu. tilastot.migri.fi [Luettu 26.11.2021]
- Migri. 2021b. Toimeentuloedellytys työn perusteella lupaa hakeville. <https://migri.fi/toimeentuloedellytys> [Luettu 12.11.2021]
- Migri. 2021c. Au pairin oleskelulupahakemus. <https://migri.fi/au-pair/fi> [Luettu 21.6.2022]
- Milkman, Ruth, Reese, Ellen ja Roth, Benita. 1998. The macrosociology of paid domestic labor. *Work and Occupations*, 25:4, 483–510. <https://doi.org/10.1177/0730888498025004004>
- Näre, Lena. 2009. *Managing households, making homes – a moral economy of migrant domestic and care work in Naples*. Falmer: University of Sussex.
- Näre, Lena. 2012. Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla: Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. *Sosiologia*, 49:3, 206–221.
- Näre, Lena. 2013. Ideal workers and suspects: Employers' politics of difference in the migrant division of care labour in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 3:2, 72–81. <http://doi.org/10.2478/v10202-012-0017-5>
- Näre, Lena. 2016. Neoliberal citizenship and domestic service in Finland: A return to a servant society? Teoksessa Berit Gullikstad, Guro Korsnes Kristensen ja Priscilla Ringrose. *Paid domestic labour in a changing Europe: Questions of gender equality and citizenship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 31–55.
- Näre, Lena ja Wide, Elisabeth. 2019. Local loops of care in the metropolitan region of Helsinki: A time-economy perspective. *Journal of European Social Policy*, 29:5, 600–613. <https://doi.org/10.1177%2F0958928719867788>

- Näre, Lena ja Wide, Elisabeth. 2020. Vulnerable workers made more vulnerable. Migrant domestic and care workers in pandemic times. Friedrich-Eberhard-Stiftung. <https://www.fes.de/themenportal-gender-jugend-senioren/gender-matters/gender-blog/beitrag-lesen/vulnerable-workers-made-more-vulnerable> [Luettu 20.5.2022]
- Näre, Lena ja Wide, Elisabeth. 2022. Social reproductive struggles of Filipino migrants in Finland. Teoksessa Lena Näre ja Lise Widding Isaksen (toim.), *Care loops and mobilities in Nordic, Central, and Eastern European welfare states*. Cham: Palgrave Macmillan, 175–198.
- Parreñas Salazar, Rhacel. 2000. Migrant Filipina domestic workers and the international division of reproductive labor. *Gender and Society*, 14:4, 560–80. <https://doi.org/10.1177/089124300014004005>
- Pellander, Saara. 2016. *Gatekeepers of the family: Regulating family migration to Finland*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Prügl 2011, Elisabeth. 2011. Feminist international relations. *Politics & Gender*, 7:1, 111–117. <https://doi.org/10.1017/S1743923X10000619>
- Ray, Raka, ja Qayum, Seemin. 2009. *Cultures of servitude: Modernity, domesticity, and class in India*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Rigo, Enrica. 2007/2009. *Rajojen Eurooppa*. Kääntänyt Antti Paakari, Taina Rajanti, Miika Saukkonen ja Eetu Viren. Helsinki: Like.
- Ruxandra, Paul. 2020. Europe’s essential workers: Migration and pandemic politics in Central and Eastern Europe during COVID-19. *European Policy Analysis*, 6: 2, 238–263. <https://doi.org/10.1002%2Fepa2.1105>
- Shire, Karen. 2015. Family supports and insecure work: The politics of household service employment in conservative welfare regimes. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 22: 2, 193–219. <https://doi.org/10.1093/sp/jxv005>
- Shutes, Isabel ja Chiatti, Carlos. 2012. Migrant labour and the marketisation of care for older people: The employment of migrant care workers by families and service providers. *Journal of European Social Policy*, 22:4, 392–405. <https://doi.org/10.1177/0958928712449773>
- Stubberud, Elisabeth. 2015. ‘It’s not much’: Affective (boundary) work in the au pair scheme. Teoksessa Rosie Cox (toim.), *Au pairs’ lives in global context: Sisters or servants?* Lontoo: Palgrave Macmillan, 121–135.

- Terho, Hanna. 2015. Työntekijä vai perheenjäsen? Tutkimus au paireista Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201506261889> [Luettu 29.3.2022]
- Tilastokeskus. 2019. Työssäkäyntitilasto. Tilastopyyntö 20.5.2022.
- Tilastokeskus. 2022. Toimipaikkalaskuri. Kunnittainen toimipaikkalaskuri. https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Toimipaikkalaskuri/Toimipaikkalaskuri__Toimipaikkalaskuri/tmp_lkm_kunta.px/table/tableViewLayout1/ [Luettu 26.11.2021]
- T-Media. 2017. Työtutkimus 2017. https://t-media.fi/wp-content/uploads/2017/04/Ty%C3%B6tutkimus_2017_suuri_yleis%C3%B6_raportti.pdf [Luettu 28.6.2022]
- Tronto, Joan. 1998. An ethic of care. *Generations: Journal of the American Society on Aging*, 22:3, 15–20.
- Tronto, Joan. 2017. There is an alternative: homines curans and the limits of neoliberalism. *International Journal of Care and Caring*, 1:1, 27–43. <https://doi.org/10.1332/239788217X14866281687583>
- Työsuojeluhallinto. 2022. Kodeissa työskentelevien ulkomaalaisten työaika-asioissa vakavia puutteita. Tiedote, 7.3.2022. <https://www.tyosuojelu.fi/-/kodeissa-tyoskentelevien-ulkomaalaisten-tyoaika-asioissa-vakavia-puutteita> [Luettu 20.5.2022]
- Vaittinen, Tiina ja Näre, Lena. 2014. Ihmisoikeusnäkökulma työperusteiseen muuttoon: Filippiiniläiset hoitajat ja siivoojat Suomessa. Teoksessa Eija Niskanen (toim.), *Ihmisoikeudet Aasiassa*. Helsinki: Into Kustannus, 120–144.
- Verohallinto. 2021. Ulkomailta Suomeen tulevan au pair-työntekijän kotitaloudelta saama taskuraha on veronalaista tuloa. https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/ulkomailta_suomeen/ulkomailta-suomeen_tuleva_au_pai/ [Luettu 26.11.2021]
- Verohallinto. 2022. Kotitalousvähennys. <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot-ja-vahennykset/kotitalousvahennys/> [Luettu 20.5.2022]
- Wide, Elisabeth. Tulossa. *Classed migrant care and domestic work in the interconnected regimes of employment and migration*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Williams, Fiona. 2012. Converging variations in migrant care work in Europe. *Journal of European Social Policy*, 22:4, 363–376. <https://doi.org/10.1177/0958928712449771>
- Williams, Fiona, ja Gavanas, Anna. 2008. The intersection of childcare regimes and migration regimes: A three-country study. Teoksessa Helma Lutz (toim.) *Migration and domestic work: A European perspective on a global theme*. Surrey: Ashgate, 13–28.
- Zechner, Minna. 2007. Care of older persons in transnational settings. *Journal of Aging Studies*, 22:1, 32–44. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2007.02.002>

Refereed journal article

The political economy of paid domestic work and diverse forms of inequality

Merita Mesiäislehto, valtiotieteiden tohtori, erikoistutkija, Hyvinvointivaltion tutkimus ja uudistaminen -yksikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lena Näre, Doctor of Philosophy, valtiotieteiden tohtori, professori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Elisabeth Wide, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Abstract

This article examines paid domestic work and related inequalities in Finland. Domestic work, for example cleaning and caring for children and elderly in private households, is one of the fastest growing industries in the world. Still, it often remains invisible. In the name of neoliberal austerity, the role and responsibility of the public sector in providing care is reduced both in the Global North and the Global South. This has led to a situation in which care is increasingly shifted from institutions to private homes, creating global mobilities of domestic workers. Using national statistics, the article first describes the composition of domestic work and domestic workers in Finland. Second, it discusses findings from two qualitative studies done with migrant domestic workers and persons employing domestic workers. The article demonstrates that the inequalities related to paid domestic work derive from the worker's legal status, the nature of the work itself, and the employment relationship.

Key words: domestic work, inequality, migration, labour market, working conditions

<https://doi.org/10.51810/pt.112485>

Alkuperäisartikkeli

Jälkineuvostoliittolaista julmaa optimismia: Keskiaasialaisen siirtolaistyövoiman uusintamisesta

Anni Kangas, yhteiskuntatieteiden tohtori, yliopistonlehtori, johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto

Abstrakti

Artikkeli tarkastelee siirtolaistyövoiman sosiaalista tai yhteiskunnallista uusintamista jälkineuvostoliittolaisen poliittisen talouden kontekstissa. Venäjä on ollut vuosia yksi merkittävimmistä siirtolaisista vastaanottavista valtioista maailmassa. Keski-Aasian valtioiden taloudet ovat puolestaan huomattavan riippuvaisia Venäjällä työskentelevien siirtolaisten rahalahetyksistä. Ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan helmikuussa 2022 Venäjän suurkaupunkien ja Keski-Aasian välillä kulki yksi maailman vilkkaimmista siirtolaisväylistä. Artikkelit tuo esiin, millaiset yhteiskunnallisen uusintamisen, huolenpidon ja hoivan käytännöt ovat pitäneet yllä tätä liikettä ja näin uusintaneet myös globaalisti ja alueellisesti eriytyneitä työvoimareserviä. Tutkimusaineisto koostuu Pietarissa ja Moskovassa työskentelevien keskiaasialaistaustaisten siirtotyöläisten päiväkirjamerkinnöistä. Analyysi osoittaa, kuinka vaurautta tuotetaan Venäjän suurkaupungeissa rodullistamalla, luokkaistamalla, sukupuolittamalla ja riistämällä siirtolaisten työtä. Samalla siirtolaisuuteen liitetty lupaus paremmasta elämästä muuttuu jälkineuvostoliittolaiseksi julmaksi optimismiksi.

Avainsanat: työvoima, yhteiskunnallinen uusintaminen, Keski-Aasia, siirtolaisuus, kansainvälinen poliittinen talous

<https://doi.org/10.51810/pt.112250>

Johdanto

Venäjälle Keski-Aasiasta suuntautuva siirtolaisväylä on ollut yksi maailman vilkkaimmista. Sitä pitkin on kulkenut säännöllisesti miljoonia työtä etsiviä ihmisiä. Keskiaasialaisella liikkuvalla työvoimalla on ollut merkittävä rooli Venäjän taloudessa – erityisesti rakennustyömailla, vähittäiskaupassa, ravintoloissa, puhtaanapitoalalla sekä maataloudessa (esim. Ryazantsev 2016). Ennen hyökkäystään Ukrainaan helmikuussa 2022 Venäjä sijoittui vuodesta toiseen siirtolaisia eniten vastaanottavien maiden joukkoon Yhdysvaltojen, Saksan, Yhdistyneiden arabiemiirikuntien ja Yhdistyneiden kuningaskuntien rinnalle (IOM 2019, 26). Keski-Aasian valtioista erityisesti Kirgistan ja Tadžikistan ovat olleet huomattavan riippuvaisia siirtolaisten rahan-siirroista, jotka vuonna 2020 muodostivat 27–31 %:a niiden bruttokansantuotteista (Maailmanpankki n.d.).

Keski-Aasiasta Venäjälle johtavaa siirtolaisväylää kuljetaan usein edestakaisin, mikä lisää sen vilkkautta. Kirgistanin, Tadžikistanin ja Uzbekistanin kansalaiset saavat oleskella Venäjällä 90 päivää viisumivapaasti. Tämän jälkeen heidän on poistuttava maasta ainakin hetkellisesti. Monet palaavat. ”Dušanbessa [Tadžikistanin pääkaupungissa] saattaa joskus tuntua siltä kuin koko väestö olisi liikkeessä”, kirjoittavat Malika Bahovadinova ja Isaac Scarborough (2018, 8–9; ks. myös IOM 2015). Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja sodan kiihtyminen helmikuussa 2022 on kuitenkin tuonut epävakautta ihmisten liikkumiseen. Uzbekistanilaisten viranomaislähteiden mukaan 50 000 siirtolaista palasi Venäjältä maaliskuussa 2022 vaikeutuneiden työnsaantimahdollisuuksien ja ruflan kurssin heikentymisen vuoksi (Gazeta.uz 2022). Viimeistellessäni tätä artikkelia elokuussa 2022 uzbekistanilaiset uutiset kertoivat taas Venäjälle suuntaavien siirtotyöläisten määrän kasvusta (Kun.uz 2022).

Alueellinen ja globaali nivoutuvat keskiaasialaisen työvoiman liikkeessä toisiinsa. Onhan siirtolaistyövoima keskeinen osa maailmantaloudessa tapahtuvaa voitontavoittelua (esim. Castells 1975). Kyse on suuresta ihmisjoukosta, jolle maksetaan matalaa palkkaa, jonka odotetaan työskentelevän ”joustavasti” ja jonka liikkumista kansallisvaltioiden rajojen yli kontrolloidaan. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n mukaan vuonna 2021 globaali siirtolaistyövoima koostui 169 miljoonasta ihmisestä (ILO 2021). Tutkin

tässä artikkelissa sitä, mikä mahdollistaa siirtolaistyövoiman liikkeen Venäjän suurkaupunkien ja Keski-Aasian välillä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on yhteiskunnallisen tai sosiaalisen uusintamisen teoria. Uusintaminen viittaa sen yhteydessä päivittäiseen ja ylisukupolviseen huolenpitoon, joka samalla tuottaa ja vahvistaa eriytynyttä työvoimaa sekä sen taustalla olevia luokka- ja yhteiskuntasuhteita (esim. Ferguson ja McNally 2014). Tutkimuksen aineisto koostuu keskiaasialaistaustaisten, Venäjällä työskentelevien henkilöiden päiväkirjamerkinnöistä. Kysyn aineistolta, millaisten yhteiskunnallisen uusintamisen käytäntöjen seurauksena Venäjän suurkaupungeissa on ollut tarjolla halpaa ja helposti hyväksikäytettävää työvoimaa. Miksi tämä yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti kestävä oravanpyörä ei lakkaa liikkumasta?

Tutkimuksen tuloksena esitän, että siirtolaisuuden oravanpyörän polttoaineena toimii jälkineuvostoliittolainen *julma optimismi*. Se selittää, miksi laajat ihmisjoukot tavoittelevat unelmia, joista tulee este ei ainoastaan heidän vaan myös heidän yhteisöjensä kukoistukselle. Julman optimismin käsite ammentaa Lauren Berlantin (2011) analyyseistä, mutta analysoimalla päiväkirjamerkintöjä pyrin tarkentamaan sitä tämän erityisen kontekstin poliittis-taloudellisiin ristiriitoihin.

Aineistot, menetelmät ja teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen aineisto koostuu 10 keskiaasialaistaustaisen, Venäjälle tavalla tai toisella työn perässä tulleen henkilön päiväkirjamerkinnöistä. Keräsin aineistoa päiväkirjamenetelmällä kevään 2020 ja syksyn 2021 aikana koronapandemian peruttua suunnitellut haastattelumatkat Venäjälle ja Keski-Aasiaan. Kirjoittajat kirjoittivat päiväkirjamerkintänsä venäjäksi tai uzbekiksi. Uzbekin kielellä kirjoitetut tekstit käännettiin analyysejä varten englanniksi. Osallistujat kirjoittivat päiväkirjaa lähes päivittäin, osa kahden viikon ja osa yli kahden kuukauden ajan. Ennen kirjoitustyöhön ryhtymistä jaoin kirjoittajille ohjeet siitä, mihin tarkoitukseen ja mistä teemoista aineistoa kerätään. Tämän ohessa keskustelimme heidän oikeuksistaan tutkimushankkeessa. Kirjoittajat ovat olleet tietoisia siitä, että heidän kirjoittamiaan tekstejä hyödynnetään tutkimuksessa ja että niitä julkaistaan tieteellisillä foorumeilla. Koska akateemisella

tutkimuksella on omanlaisensa poliittinen talous, kirjoittajat saivat työstään palkkaa. Tässä artikkelissa hyödynnän erityisesti viiden kirjoittajan tekstejä. He esiintyvät salanimillä Chinara, Elmira, Feruza, Irfan ja Leila.

Vaikka päiväkirjat valikoituivat aineistonkeruumenetelmäksi osin pakon sanelemana, menetelmä osoittautui hedelmälliseksi kansainvälisen poliittisen talouden ja yhteiskunnallisen uusintamisen tutkimuksen kannalta. Se mahdollisti arkipäivän uusintavien käytäntöjen sekä tutkimuksen ”kohteiden” toimijuuden tuomisen esiin toisin kuin esimerkiksi aiemmin hyödyntämäni haastattelu- ja kyselylomakemenetelmät. Päiväkirjoja voidaankin pitää kollaboratiivisena, voimaannuttavana ja feministisenä aineistonkeruumenetelmänä (esim. Meth 2003, 196–197; Linn 2021). Väite päiväkirjoista voimaannuttavana menetelmänä saa tukea kirjoittajien pohdinnoista, joissa he reflektoivat osallistumisestaan tutkimukseen. Menetelmän kollaboratiivisuus puolestaan näkyy siinä, että pyrin päästämään kirjoittajat ääneen yhteiskunnallisen uusintamisen käytäntöjen kuvauksessa. Asetelma ei silti ole tasa-vertainen: kyse on akateemisesta tekstistä, jossa olen tutkijana tehnyt päätökset siitä, mitkä katkelmat päiväkirjoista ansaitsevat erityistä huomiota ja millaisiin teoreettisiin yhteyksiin ne asettuvat. Artikkelini onkin eräänlainen punos tai letti, jossa päiväkirjakatkelmat ja akateemisen maailman käsitteelliset ja teoreettiset keskustelut kietoutuvat toisiinsa (kansainvälisen poliittisen talouden tutkimuksesta letittäminenä, ks. Kangas ym., tulossa).

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys – yksi sen säikeistä – on yhteiskunnallisen tai sosiaalisen uusintamisen teoria (*social reproduction theory*). Yhteiskunnallinen uusintaminen viittaa käytäntöihin, joiden kautta eriytynyttä työvoimaa sekä sen taustalla olevia luokka- ja yhteiskuntasuhteita tuotetaan ja vahvistetaan (esim. Ferguson ja McNally 2014). Käytännöt ovat sekä päivittäisiä että ylisukupolvaisia ja vaikutuksiltaan samaan aikaan globaaleja ja intii-mejä: yhteiskunnallinen uusintaminen ulottuu kapitalististen yhteiskuntasuhteiden vahvistamisesta sellaisiin arkipäivän toimintoihin, joiden usein ajatellaan olevan palkkatyön ja pääoman välisen suhteen ulkopuolella (Norton ja Katz 2017; Shah ja Lerche 2020). Tithi Bhattacharya pohtii yhteiskunnallisen uusintamisen roolia seuraavasti:

Jos työläisen työ tuottaa kaiken vaurauden yhteiskunnassa, kuka tuottaa työläisen? Mikä rooli aamiaisella oli hänen valmiudessaan tehdä työtä? Entä hyvin nukuttu yö? – – Eikö myös hänen saamansa koulutus 'tuota' hänet tekemällä hänet työllistämiskelpoiseksi? Entä julkinen liikenne, joka toi hänet töihin, tai puistot ja kirjastot, jotka tarjoavat virkistytymismahdollisuuksia, jotta hän voi uudistua palatakseen, taas, töihin? (Bhattacharya 2017, 1–2.)

Bhattacharyan kysymykset muistuttavat, että yhteiskunnallinen uusintaminen mahdollistaa työnteon ja sitä kautta yhteiskunnallisen vaurauden. Siihen lukeutuvat sellaiset hoivaavat käytännöt, kuten uusien sukupolvien biologinen tuottaminen, intiimi- ja perhesiteitä vahvistavat emotionaaliset käytännöt, yhteisöllinen huolenpito, yhteisöjen luominen ja ylläpitäminen sekä kulttuurien, ideologioiden ja tapojen vahvistaminen ja siirtäminen sukupolvilta toisille (Hoskyns ja Rai 2007, 300; Fortunati 1981/2007; Power 2004). Niiden ansiosta siirtolaiset saapuvat kuukaudesta toiseen Keski-Aasiasta Venäjälle ja päivästä toiseen työpaikoilleen Pietarissa ja Moskovassa. He ovat valmiita ja kyvykkäitä työskentelemään rakennustyömailla, ruokakaupoissa, kauneushoitoloissa tai kadunlakaisijoina.

Yhteiskunnallinen uusintaminen on ristiriitaista. Kansainvälisen poliittisen talouden analyyseissä kapitalismi ymmärretään sisäisesti ristiriitaiseksi ja samaan aikaan ristiriidoista elinvoimansa ammentavaksi. Ristiriitaisuus luonnehtii näin ollen myös yhteiskunnallista uusintamista: sen käytännöt takaavat kapitalististen yhteiskuntasuhteiden jatkuvuuden mutta rakentavat samalla olosuhteita ja mahdollisuuksia sen murtamiselle (Norton ja Katz 2017; ks. myös Fraser 2016).

Tutkin artikkelissa siirtolaistyövoiman yhteiskunnallista uusintamista jälkineuvostoliittolaisessa kontekstissa. Jälkineuvostoliittolaisuuden käsite ei ole ongelmaton (ks. esim. Kolárová 2014; Drozdowski 2021). Sen on väitetty ylikorostavan neuvostokokemusta Keski-Aasian yhteiskuntien analyysissä (esim. Alff ym. 2021). Käytänkin käsitettä tunnistaen, että niiden poliittis-taloudelliseen asemaan ovat vaikuttaneet niin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiset uusliberaalit talousuudistukset kuin myös Keski-Aasian alueen rooli imperiumien välisen kamppailun ”suuressa pelissä”. Lisäksi tapani hyödyntää käsitettä analyysissä huomioi sekä Venäjän imperiumin että Neuvostoliiton

kolonialistisen luonteen (Koplatadze 2019). Jälkineuvostoliittolaisuuden tarkasteleminen sen kolonialistisessa kontekstissa tarkoittaa myös venäläisen yhteiskunnan tutkimuksesta ammentavien ja sen erityislaatuisuutta korostavien käsitteiden syrjäyttämistä (*decentering*) tutkimusta keskeisesti jäsentävinä työkaluina (ks. myös Reeves 2013, 520).

Hyödynnän Berlantin julman optimismin käsitettä jäsentämään analyysiä yhteiskunnallisesta uusintamisesta ristiriitojen kenttänä. Julmassa optimismissä on kyse yhteiskunnan jäsenten takertumisesta unelmiin, joiden tavoitteleminen on heille haitallista. Kuten Marja–Liisa Trux (2013, 129) kirjoittaa: ”Vaikka neoliberali yhteiskunta haalistaa fantasiat, prekaareihin olosuhteisiin pakotetut ihmiset takertuvat optimistisiin unelmiin, jotka eivät toimi käytännössä. Tällöin he ovat julmia itselleen.” Julman optimismin käsite on Berlantille (2011, 37) poliittistaloudellisen analyysin väline. Hän painottaa, että ”poliittisen talouden ilmauksen täytyy kulkea julmaa – optimismia koskevien analyysiemme läpi.” Berlantin tarkastelussa käsite kiinnittyy sotien jälkeisen ajan uusliberalismiin pääasiassa yhdysvaltalaisessa kontekstissa. Keski-Aasiasta Venäjälle suuntautuvan siirtolaistyövoiman yhteiskunnallisen uusintamisen ymmärtäminen kuitenkin edellyttää sen ristiriitojen tarkastelemista jälkineuvostoliittolaisessa poliittisen talouden kontekstissa. Kuvaan analyysiosiossa jälkineuvostoliittolaisen julman optimismin ristiriitoja neljän päiväkirja-aineistosta tunnistamani poliittistaloudellisen teeman kautta. Nämä teemat ovat 1) osattomuuden kolonialistinen historia, 2) laillisen ja laittoman taitokset, 3) rasismi ja rodullistettu kapitalismi sekä 4) hoivan ulkoistaminen. Teemojen käsittelyn kautta tuon esiin, kuinka hoivaavat käytännöt tekevät elämästä siedettävää – hetkellisesti jopa nautinnollista – mutta ristiriitaisesti uusintavat samalla siirtolaistyövoiman prekaaria asemaa.

Osattomuuden kolonialistinen historia

Suurin osa Keski-Aasiasta Venäjälle suuntaavista siirtolaisista tekee matkan pakottamatta – ikään kuin omasta tahdostaan. Yksilötason päätökset nivoutuvat kuitenkin osaksi osattomaksi tekemisen historiaa. Tämä jättää unelmiaan tavoitteleville ja erilaisiin odotuksiin vastaaville yksilöille vähän vaihtoehtoja. Juuri tästä on kyse julmassa optimismissä: päiväkirjojen kirjoittajat

suuntautuvat toiminnassaan kohti parempaa aikaa, joka ei kuitenkaan koskaan näytä tulevan. Elmira pohtii asemaansa ei-kansalaisena Venäjällä seuraavasti:

Jotenkin Venäjä ei ole koskaan hyväksynyt minua. Ehkä se vaan on kohtaloni. En tiedä, ehkä olen vain epäonninen. Haluaisin palata kotiin. Mielestäni siellä on parempi olla. Jopa ilman rahaa. Ruoho on aidan takana vihreämpää. Tämä sanonta tulee usein mieleeni.

[Hän muistelee kotiaan Kirgistanissa.] Meillä on Kirgistanissa aika iso puutarha: siellä on vihanneksia, omenoita, aprikooseja, kirsikoita, perunoita, maissia, mansikoita. Kaikki on tosi herkullista. Venäjällä hedelmät eivät ole kovin maukkaita.

Osattomaksi tekemisen historia kiinnittyy jälkineuvostoliittolaisen kolonialismin perintöön. Keski-Aasian valtiot ovat köyhiä. Kirgistanissa 25 % väestöstä eli vuonna 2020 kansallisen köyhyysrajan alapuolella (Aasian kehityspankki n.d.). Valtioiden julkiset taloudet ovat olleet voimakkaan riippuvaisia työvoiman liikkeestä Venäjälle ja sieltä tehdystä rahalähetyksistä (Maailmanpankki n.d.; ks, myös Virkkunen ja Fryer 2015). Päiväkirjoissa optimismia edustavatkin hetket, jolloin kirjoittajat kertovat lähettäneensä rahaa kotiin. Leila kirjoittaa: ”Lähetin kotiin 300 dollaria. Pidän hyvää huolta perheestäni. Pihaamme on laitettu kuntoon, ja huolehdin siitä, että lapseni pystyvät opiskelemaan hyvin koulussa.”

Venäjän imperiumissa resurssiperiferian status kytki Keski-Aasiaa osaksi kolonialistisia ja ekstraktivistisia suhteita (esim. Kamp 2006, 25–27). Neuvostoaikana keskiaasialainen puuvilla nivoutui pyrkimykseen kohottaa neuvostokansalaisten elintasoja ja tarjota heille uudenlaisia kulutustuotteita. Tuotanto pysyi pitkälle alkutuotannon kaltaisena, mutta Keski-Aasia teollistui joissain määrin. Teollistuminen perustui rodullistetuille hierarkioille: tuotantolaitoksiin rekrytoitiin paikallisväestön sijaan venäjänkielistä työvoimaa. Paikalliset jatkoivat työskentelyä maaseudulla työvoimaintensiivisen puuvillanviljelyn parissa, johon kohdistuvat tehokkuusvaatimukset rasittivat merkittävästi myös ympäristöä (Kalinovsky 2018).

Neuvostoliiton hajottua osattomuuden historiaan alettiin kirjoittaa uutta lukua. Itsenäistyttyään vuonna 1991 Keski-Aasian valtiot ryhtyivät liberalisoimaan talouksiaan. Alkoi liike kohti kapitalismia (esim. Appel ja Orenstein 2016).

Osassa Keski-Aasiaa uudistukset olivat maltillisempia. Osa alueen valtioista taas omaksui talouspoliittisen linjan, jota on perusteltu kutsua uusliberaaliksi. Suunnitelmatalouden rauniot muuttuivat saalismaaksi, jolla ulkomaalaiset pankit ja korporaatiot sekä paikalliset eliitit pyrkivät tekemään voittoja (Sanghera ja Satybaldieva 2021, 4). Päiväkirjamerkinnoissa finanssikapitalismin jäljet näkyvät esimerkiksi viittauksissa lainoihin ja velkoihin, joiden avulla on tavoiteltu unelmia, joita ei kuitenkaan saada maksettua. Ne ovat tunnistettavissa kertomuksissa menetetyistä kodeista ja pelloista.

Otin riskin ja tulini tänne. Olemme tavallisia ihmisiä. Mieheni sairastui ja on nyt Kirgistanissa. Hän on automekaanikko. Ennen meillä oli rahaa. Hän korjasi vanhoja autoja ja möi ne sitten hyvään hintaan. Toi autoja maahan ja möi edelleen. – – Rakensimme talonkin. Sellainen on minun kohtaloni. Itken kuin hullu, silmät eivät osaa lopettaa. Itkiessäni ajattelen kaikenlaista, lapsia, rahaa. – – Lapsia harmittaa, kun teen niin paljon töitä, että heille ei jää aikaa. Mutta olemme edelleen veloissa. Luulin, että olimme saaneet ne maksettua, mutta sitten tulikin uusia. (Elmira)

Äiti joutui leikkaukseen. En voi pyytää heiltä lisää rahaa. He ovat veloissa ja joutuvat lainaamaan lisää naapureilta. (Leila)

Päiväkirjojen kirjoittajille seuraavien sukupolvien hoivaaminen näyttäytyy keinona katkaista osattomuuden historia. He näkevät vaivaa valmistautuessaan lapsiaan parempaan tulevaisuuteen. Tulevaisuuteen liittyvää optimismia varjostaa kuitenkin se, että siirtolaisten kohdalla lasten kouluttaminen edellyttää merkittäviä ajallisia ja taloudellisia panostuksia. Venäjän maksuttomaan esi- ja perusopetukseen ei keskiaasialaisten siirtolaisten lapsilla aina ole asiaa:

Aamalla ennen töihin menoa vien lapseni lastentarhaan. Minun pitää kiirehtiä, sillä lastentarha on kaukana kodistamme. Etsimme kauan halpaa yksityistä tarhaa ja löysimme tämän, joka on kaukana. Kotimme lähellä olisi julkisia päiväkoteja, mutta siirtolaisten lapset eivät pääse niihin. Meidän ei ole helppoa kattaa tämänkään päiväkodin kuluja, mutta ajattelimme eniten lasten tulevaisuutta. (Irfan)

Osattomuuden historialla on sukupuolittunut ulottuvuus. Elmira kuvaa siirtolaisuutta yrityksenä katkaista osattomuuden historian uusiutuminen tyttärensä kohdalla. Neuvostoliiton hajottua koulutus muuttui Keski-Aasian maissa osin maksulliseksi ja huonommin saavutettavaksi (esim. Sanghera ja Satyaldieva 2021). Elmira harmittelee sitä, että tyttären koulunkäyntiin Kirgistanissa ei panostettu. Tyttären tulevaisuudeksi ajateltiin naimisiin meneminen. ”Menin itse naimisiin 17-vuotiaana, joten tunnen tuskan”, hän kirjoittaa. Osattomuuden historiasta johtuen oravanpyörää ei ole helppoa pysäyttää. Unelmat lasten paremmasta tulevaisuudesta pitävät yllä liikettä Venäjälle, mutta unelmien toteutuminen tuntuu karkaavan kauemmaksi. Elmira jatkaa:

Taloudellisen tilanteemme takia en ole onnistunut kouluttamaan tytärtäni. Enkä pysty auttamaan lapsiani läksyissä. Taitoni eivät riitä. He jäävät jälkeen luokkakavereistaan. Tytär haluaisi opetella venäjää mutta ei osaa sitä kunnolla ja arkailee sen puhumista. Pelkään, että hän ei tule sen takia toimeen luokkakavereidensa kanssa. En ole hyvä äiti, en pysty huolehtimaan lapsistani kunnolla. – – Haaveilen erilaisista asuista, joihin haluaisin vaattettaa heidät. Mutta eihän kaikki, mistä haaveilee, toteudu. – – Olisin halunnut, että tyttärestäni tulee lääkäri. Mutta kaikkialla vaaditaan rahaa. Korruptiota on joka puolella. – – Viime aikoina olen itkeskellyt usein. – – Luulin, että täällä olisi parempaa [kuin kotimaassa], mutta ei ole. Vaikka olisi töitä, huonolla palkalla. – – Haluaisin lähettää lapset takaisin Kirgistaniin.

Keskiaasialaista siirtolaisuutta tarkastelevassa tutkimuskirjallisuudessa toistuu väite, jonka mukaan yksi pääasiallisista siirtolaisten liikettä ylläpitävistä syistä on pyrkimys kerätä rahaa häihin (ks. esim Borisova 2021). Feruza kirjoittaa: ”Minulla on suuria suunnitelmia häiden varalle. Jos luoja suo, naitan poikani. Jos luoja suo, hän antaa minulle fiksun miniän.” Katkelma häistä Leilan päiväkirjassa tuo esiin osattomuuden historian sukupuolittuneisuutta (vrt. Elias ja Rai 2019, 203):

Olen säilyttänyt kourallisen kultakoruja tyttäreni häihin, kapioksi. Olen myös ostanut kolme lehmää ja kaksi lammasta. Lehmämme poikii pian. Haluaisin ostaa neljä tai viisi lehmää lisää ja maata riittävästi tyttärilleni.

Sitten minun pitää rakentaa pojalleni erillinen talo. Mieheni, idiootti juoppo, sanoo, ettei anna meille taloa. Kiittämätön paskiainen! – Rakensin talon ihan itse, jotta tyttäreni pääsisivät naimisiin. Mieheni oli loistava maanviljelijä ennen kuin hän alkoi liikkua muutaman juopon kanssa. Nyt hänkin on juoppo. Menetimme peltomme. Minä huolehdin kaikesta: kodista, lapsista, työstä, ruoasta. – Kun lähdin tänne he [viittaa ilmeisesti paikallisyhteisöön] tuomitsivat minut. Nyt lähes päivittäin joku naapuri tai mieheni sukulainen soittaa kysyäkseen, olisiko heillekin täällä töitä.

Leilan siirtolaisuutta Uzbekistanista Venäjälle on motivoinut heteronormatiiviseen avioliittoon liittyvän uusintasopimuksen särkyminen (vrt. Dowling 2020). Hänen tarinansa alkoholisoituneesta miehestä muistuttaa Berlantin esiin nostamaa kysymystä siitä, miksi ihmiset jatkavat konventionaalisten hyvän elämän mallien tavoittelua, vaikka juuri ne näyttävät tuovan heidän elämäänsä epäonnea (Berlant 2011, 45). Huonoista kokemuksistaan huolimatta Leila on tullut Moskovaan töihin mahdollistaakseen patriarkaalisen avioliittoinstituution ja siihen liittyvän sukupuolittuneen osattomuuden jatkuvuuden myös lastensa kohdalla.

Laillisen ja laittoman taitokset

Hetkittäin Leilan suhdetta Moskovaan luonnehtii optimisismi. ”Moskovassa ihminen on vapaa. Hän saa pukeutua kuten haluaa, syödä, mitä haluaa”, Leila kirjoittaa 20. heinäkuuta 2020. Hän jatkaa: ”Moskovassa ei ole tylsää. Elämä on ihanaa. Haluaisin olla Moskovan kansalainen ja asua täällä lasteni kanssa. Wow! Se olisi hienoa! Sanoisin, että Putin on presidenttini!” Kaupunki on fantasia, joka sysää hänet lähemmäs *jotain* tyydyttävää (Berlant 2011, 1–2). Seuraavana päivänä fantasia Moskovasta vapauden kaupunkina murtuu. Koska Leilalla ei ole dokumentteja, jotka tekisivät hänen oleskelustaan Moskovassa laillista, hän piilottelee asunnossaan kolme tuntia poliisin varoitettua vuokraemäntää tarkastuksista. Matkalla töihin hän kohtaa muukalaisvihaa: ”Venäläiset vihaavat meitä, he kutsuvat meitä mustiksi.

Uzbekistanissa meitä kutsutaan työläisiksi. Kaikki vihaavat meitä.”

Leilan kokemus liittyy John Roundin ja Irina Kuznetsovan (2016, 1017) *kaupunginlaajuiseksi poikkeustilaksi* nimeämään ilmiöön. Lakeihin ja säädöksiin liittyvät hallintamekanismit sysäävät siirtolaiset laillisen järjestyksen taitoksiin. Tämä tekee heistä helposti hyväksikäytettävää työvoimaa. Laillisen ja laittoman taitoksissa toimii omanlaisensa poliittinen talous. Alueellisen työvoiman liikkuminen entisistä neuvostotasavalloista Venäjälle on helppoa. Euraasian talousunionin kansalaisina kirgiisit voivat saapua Venäjälle ilman viisumia ja työskennellä ilman työlupaa. Uzbekit ja tadzikit voivat puolestaan saapua Venäjälle ilman viisumia ja viipyä maassa 90 päivän ajan. Asuakseen ja työskennelläkseen Venäjällä laillisesti he tarvitsevat sekä asumisluvan että työlisenssin (*patent*), jotka on hankittava 30 päivän kuluessa.

Käytännössä laillisen statuksen ylläpitäminen on hankalaa. Pelkkä työlisenssin hankkiminen maksaa noin 350–400 euroa, mikä vastaa noin kahden kuukauden keskipalkkaa Uzbekistanissa, Tadžikistanissa ja Kirgistanissa (CIS Stat n.d.). Moskovassa ja Pietarissa työskennellessään päiväkirjojen kirjoittajat ansaitsevat 390–500 euroa kuukaudessa. Satunnaisten lisätöiden kanssa kuukausitulot saattavat nousta lähelle 650 euroa, joka on alle puolet moskovaalaisten keskimääräisistä kuukausituloista (Interfax 2021). Työtä muille siirtolaisille välittävä Chinara kirjoittaa: ”Supermarketin päällikkö Nikolai soitti. Hän tarvitsee työntekijöitä. Päivä- ja yövuoroihin, 32 000 ruplaa (400 euroa) kuukaudessa.” Elmira löytää päiväkirjan kirjoittamisen aikana työtä talonmiehenä. Työskentelystä kuutena päivänä viikossa maksetaan 23 000 ruplaa kuussa eli noin 290 euroa kirjoitusajankohdan ruplan kurssilla lasketuna. Esimerkit tuovat esiin, että palkat ovat matalat ja laillisen statuksen ylläpitäminen suhteessa niihin huomattavan kallista. Pitääkseen työlisenssin voimassa – pysyäkseen ”laillisenä” – siirtolaistaustaisen työntekijän tulee lisäksi suorittaa veroviranomaisille kuukausimaksu. Suuruus riippuu sektorista, jolla henkilö työskentelee. Moskovalaisessa kauneussalongissa työskentelevän kuukausimaksu oli vuoden 2022 alussa 5045 ruplaa eli 58 euroa (FNS Rossii n.d.) riippumatta toteutuneista kuukausituloista. Koska työnantajat ovat valmiita palkkaamaan myös ”joustavaa” epävirallista työvoimaa, maksujen jättäminen maksamatta on joskus kannattavaa.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että merkittävä osa työn perässä Venäjälle saapuvista keskiaasialaisista työskentelee epävirallisesti.

Tämä tarkoittaa työn tekemistä ilman voimassa olevaa työlisenssiä tai asumiseen liittyvän rekisteröitymisen epätarkkuuksia (esim. Heusala ja Aitamurto 2016). Joissain tapauksissa toimeentulon hankkiminen on palkkatyön ulkopuolista: päiväkirjoja kirjoittaneet kertovat työskentelystä ruokaa vastaan tai vaikkapa tulojen hankkimisesta metallien keräämisellä ja niiden myymisellä.

Venäjän lainsäädäntö edellyttää maassa väliaikaisesti oleskelevia rekisteröitymään eli ilmoittamaan viranomaisille asuinpaikkansa ja -osoitteensa. Koska asuminen on Moskovassa huomattavan kallista, yhteiskunnallisen uusintamisen käytäntöihin kuuluvat verkostot, joiden kautta saavutettavan hintaisia asuntoja on mahdollista löytää. Irfan kertoo päiväkirjassaan, kuinka hän onnistuu ystäviensä avustuksella löytämään perheelleen edullisen yhden huoneen asunnon 30 000 ruplalla (noin 375 euroa). Lailliset vuokramarkkinat ovat monien saavuttamattomissa, joten siirtolaiset majoittuvat myös viranomaisille näkymättömiin kohteisiin: rakennustyömaille tuotuihin parakeihin, junanvaunuihin tai asuntoihin, joissa asuu säädöksiä huomattavasti suurempi ihmisjoukko tai jotka ovat pitkäaikaiseen asumiseen sopimattomia. Leila kertoo asunnostaan Moskovassa seuraavasti:

Meitä asuu samassa asunnossa kymmenen ihmistä. Meidän huoneessamme asuu neljä naista, toisessa kolme miestä, ja vuokraemäntä asuu miehensä kanssa keittiössä. Heidän tyttärensä asuu myös kotona. Hän on rakentanut itselleen huoneen parvekkeelle. – – Huoneemme on pieni, samankokoinen kuin kylpyhuoneeni Uzbekistanissa! Maksan asumisesta 4 500 ruplaa (59 euroa) kuussa, ja siivoamme koko huoneiston vuorollamme huolellisesti. Pidämme oman huoneemme siistinä: joka aamu ennen töihin menoa tuuletamme sen. Meillä ei ole paljoa tavaraa, ja tärkeintä on saada olla rauhassa. Täällä paikalliset poliisit jättävät meidät rauhaan. Naapureita ei ole, ja vaikka olisikin, oivamme on vaikea huomata.

Muutaman päivän päästä rauha kuitenkin rikkoutuu hetkeksi: ”Paikallinen poliisi on varoittanut vuokraemäntää ratsiasta. Istumme huoneessamme, eikä kukaan saa mennä ulos.”

Näissä laillisuuden ja laittomuuden taitoskohdissa toimii omanlaisensa jälki-neuvostoliittolainen poliittinen talous. Yhtäältä ihmiset osoittavat huolenpitoa

toisiaan kohtaan auttamalla asuntojen etsimisessä. Samaan aikaan välittäjät tavoittelevat taloudellista hyötyä tarjoamalla siirtolaisille palveluksiaan, kuten mahdollisuutta rekisteröityä viralliselta vaikuttavaan mutta todellisen asuinpaikan kannalta fiktiiviseen osoitteeseen. Irfan arvioi välikäsien toimintaa laillisuuden ja laittomuuden välimaastossa hieman ironisesti:

Välittäjät ovat hyviä ihmisiä. He ovat apunamme rekisteröitymisessä, tai jotkut kääntyvät heidän puoleensa vaikka asumislupa-asioissa. On paljon tilanteita, joista siirtolaiset eivät selviä ilman välikäsien apua. Venäjän lainsäädäntö ei päästä meitä helpolla. Erityisesti hankalissa tilanteissa. – – Heidän toimintansa ei aina ole laillista, mutta he auttavat meitä toimimaan laillisesti. Tietysti he tekevät työtä tiettyä rahasummaa vastaan. Ja me vastaamme heille kiitoksella ja kumarruksella.

Madeleine Reevesin (2013, 515) mukaan yksi taloudellista hyötyä tavoittelevista ryhmistä ovat moskovalaiseläkeläiset, jotka kompensoivat pieniä eläkkeitään tarjoamalla osoitetaan ”kummitusosoitteeksi”. Vaikka tällainen ”puhtaan feikki” dokumentaatio mahdollistaa toimimisen ja työskentelemisen kaupungissa, statuksen epämääräisyys sysää siirtolaiset harmaan talouden alueelle. Se tekee heistä helposti hyväksikäytettävää ja nöyrää työvoimaa. Toinen matalia virallisia tulojaan kohentamaan pyrkivä ryhmä ovat partio-poliisit, joiden keskiansiot Moskovassa ovat 700–800 euron luokkaa. Poliisit saattavat ottaa lahjuksia vastaan paitsi siirtolaisilta myös epävirallista majoitusta siirtolaisille tarjoavilta vuokranantajilta, kuten Leilan tarina tuo esiin. Joutuminen lahjuksia vaativan poliisiin pysäyttämäksi on keskiaasialaiselle tavallinen kokemus (ks. myös Urinbojev 2020, 255). ”Tänään poliisiauto ei pysäyttänyt minua kadulla. Se oli odottamatonta. Yleensä kun poliisiauto näkee siirtolaisen, se pysähtyy ilman syytä. Poliiseilla on näille tarkastuksille vain yksi syy – kiristää rahaa”, kirjoittaa Irfan.

Lahjusten arkipäiväisyyttä ilmentää sekin, että Leila kirjaa poliisille menevät lahjukset osaksi kuukausibudjettiaan: hän kertoo varaavansa 21 000 ruplan tuloistaan 1 000 ruplaa poliisille meneviin lahjuksiin. Varaus tulee tarpeeseen. Poliisi pysäyttää 23. heinäkuuta 2020 Leilan ja hänen ystävänsä metron uloskäynnillä, tarkastaa dokumentit ja väittää niiden olevan väärennetyjä. Poliisi määrää parin autoonsa ja kertoo vievänsä nämä poliisiasemalle. ”Kuluu tunti,

puolitoista, mutta emme saavu perille”, Leila kirjoittaa. Lopulta tilanne ratkeaa lahjuksilla. Poliisi vaatii 10 000 ruplaa mutta tyytyy 5 000:een. Hän jättää ystävykset läheiselle bussipysäkille. On jo myöhä, eikä ole muuta vaihtoehtoa kuin tilata taksi. Kuluu lisää rahaa. Kolme päivää myöhemmin Leila myöhästyy bussista, koska näkee pysäkillä poliisin eikä uskalla mennä sinne. Tämä saa hänet kaipaamaan kotiin – paikkaan, jossa ei tarvitse pelätä: ”Täällä elämme pelossa ja piilossa. – Venäläinen koirakin on meitä arvokkaampi.”

Poliisin pelko vaikuttaa siirtolaisten liikkeisiin kaupungissa. Yritykset huolehtia itsestään – pitää itsensä turvassa – piirtävät kaupunkiin toisenlaisia reittejä kuin venäläiselle valtaväestölle. Irfan kirjoittaa:

Siirtolaiset joutuvat välttelemään paikkoja, joissa on paljon poliisiautoja. Jos poliisit näkevät meidän liikkuvan ilman syytä, he saattavat pidättää meidät ja karkottaa maasta. Tämän takia yksi tuttuni, joka on töissä lähellä [erästä paikkaa, johon keväällä 2021 oli suunniteltu Navalnyin tukimielenosoitus] joutui ottamaan vapaapäivän. Mutta suurin osa ihmisistä kiiruhti poliisiautojen ohi töihinsä samaan tapaan kuin aina.

Rasismi ja rodullistettu kapitalismi

Jälkineuvostoliittolainen poliittinen talous on osa yleisempää dynamiikkaa, jossa rodullistettu työvoiman ja työläisten hierarkia mahdollistaa pääoman uusintamisen ja kasautumisen. Rasismi uusintaa kapitalismin toiminnalle olennaista eriarvoisuutta. Se tuo julman sävyn keskiaasialaisten siirtolaisten yrityksiin rakentaa parempaa elämää. Neuvostoliiton aikana ”mustiksi” rodullistettuja neuvostokansalaisia kohdeltiin – virallisen retoriikan internationalismista huolimatta – halpana ja hyväksikäytettävänä työvoimana (Abashin 2014; Sahadeo 2019). Neuvostoliiton hajottua rasistiset käytännöt muuttuivat näkyvämmiksi. Etninen profilointi ja syrjintä ovat nyky-Venäjällä yleisiä (esim. Aitkhozhina 2019). Päiväkirjakatkelmat tuovat esiin, että niille alttiita ovat valtaväestöstä ulkoapäin poikkeavat siirtolaiset. Elmiran siivotessa erään talon pihaa vanha mies lähestyy häntä, sylkäisee kohti, kiroaa ja kehottaa lähtemään Venäjältä. Hijabin käytöstä hän on luopunut, koska se päässä häntä tuijotetaan kadulla ja metrossa.

Rodullistetun kapitalismin käsite muistuttaa rasismien poliittistaloudellisesta ulottuvuudesta. Tai pikemminkin se tuo esiin, että kapitalismi on ollut lähtökohtaisesti rodullistettua. Kapitalistinen riisto hyödyntää kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti rakentuneita, rodullistettuja, sukupuolittuneita ja kansallisuuteen perustuvia erotteluita (Lowe 2015, 149–150). Näiden erottelujen luonnollistuminen osana kapitalismin historiallista kehitystä tekee siirtolaisista hyväksikäytölle alttiita. He ovat nöyrää ja helposti saatavilla olevaa työvoimaa (Reeves 2013; Round ja Kuznetsova 2016; Urinbojev 2020).

Päiväkirja-aineistosta löytyy esimerkkejä siitä, miten siirtolaiskehoista pyritään kiskomaan arvoa tavalla, joka uusintaa historiallisesti rakentuneita rodullistettuja hierarkioita. Rodullistetuilta yksilöiltä optimistinen hyvän elämän lupaus pakenee. Omistussuhteet ovat tästä yksi esimerkki. Venäjällä omaisuuden yksityistäminen tapahtui 1990-luvulla: se oli osa markkinatalouteen tähtääviä talousuudistuksia. Yksityisomaisuudella onkin jälkisosialistisessa kontekstissa omanlaisensa genealogia, joka on syytä huomioida myös rodullistettua kapitalismia koskevilla keskusteluilla. Yksityistämisen yhteydessä jokaiselle venäläiselle tarjoutui mahdollisuus yksityistää yksi valtion omistuksessa ollut asunto. Nykyään 85 % asunnoista on yksityisomistuksessa (esim. Attwood 2012).

Irfan kuvaa päiväkirjassaan, kuinka asuntojen vuokraaminen siirtolaisille mahdollistaa alkoholisoituneen, venäläistaustaisen vuokranantajan joutilaisuuden: ”Vuokranantajamme ei käy töissä. Hän saa rahaa vuokraamalla asuntoja siirtolaisille ja käyttää rahat juomiseen. Meidän asuntomme hän on perinyt isoäidiltään.” Juopotteleva vuokranantaja unohtaa välillä maksaa kunnallisista palveluista, minkä seurauksena asunnosta katkaistaan sähköt. Hän myös vaatii vuokraa maksettavaksi ennakkoon. Vaikka etninen diskriminaatio on Venäjän lainsäädännön mukaan rangaistavaa, rasismi rehoittaa vuokra-asuntomarkkinoilla (esim. Novaja Gazeta 2019; ks. myös Reeves 2017). Asunnon löytäneelle ei jää mahdollisuuksia valittaa: ”Kyse ei ole isosta summasta. Mutta vuokranantajamme rakastaa juoda alkoholia. Siinä kaikki!”

Yksityistäminen loi pohjan vaurauden epätasaiselle jakautumiselle (esim. Treisman 2016). Koronapandemian aikana luokkaistuneet ja rodullistuneet varallisuuserot syventyivät. Samoin kuin monessa muussa maassa, myös Venäjällä superrikkaat ovat rikastuneet entisestään (esim. Sharma 2021):

Kun menin töihin tänään, kaikki olivat pahoillaan. En saanut huhti- ja toukokuussa kolmasosaa palkastani. Syyksi sanottiin talouskriisi. Mutta sehän alkoi aivan vasta! – On epäilemättä, että tästä tilanteesta hyötyy miljonääri, jolla on 30 ravintolaa, joista jokaisen päivittäinen myynti on yli 100 000 ruplaa. – Rikkaat rikastuvat. Sitäkö elämän epäileminen tarkoittaa? (Leila)

Oletus rodullistetuista luokkasuhteista näkyy päiväkirjoissa. Irfan kertoo, kuinka hän ottaa vastaan työn varastorakennuksen tyhjentyjänä. Hän sopii tapaamisen työnantajan kanssa metroasemalle. Sovittuun paikkaan ilmaantuu auto, jonka kuski on ”aasialaisen näköinen mies”. ”Ajattelin, että ei se ainkaan tuo auto ole. Yleensä meille töitä tarjoavat slaavilaisen näköiset ihmiset.” Kuski kuitenkin hyppää ulos autosta ja sanoo: ”Mitä te siinä odotatte? Istukaa kyytiin. Muuten myöhästymme.” Hetkeä myöhemmin selvää, että ”aasialaisen näköinen mies” onkin työn välittäjä: ”Varastolla meitä odotti venäläinen. Hän kertoi meille, mitä pitää tehdä.” Välittäjä katseli vierestä muiden fyysisesti raskasta työskentelyä. Kun työ oli tehty, ”venäläinen mies” hyväksyi työn ja sanoi ”aasialaisen näköiselle miehelle”: ”Kuten sovimme, olen siirtänyt kortillesi 2 500 ruplaa jokaiselle ja lisäksi korvauksen kuljetuksesta.” Matkalla takaisin metroasemalle ”aasialaisen näköinen” siirtää kunkin työntekijän tilille 1 500 ruplaa kuten oli aiemmin luvannutkin. ”Ja työnantaja puhui 2 500 ruplasta. Eli välittäjä tienasi 6 000 ruplaa. Itkeäkö vai nauraa?”

Madeleine Reeves (2016, 94) on tutkimuksissaan tuonut esiin sen, että Moskovan ”siirtolaistaloudessa” erilaisilla välittäjillä on keskeinen rooli ja että monet välittäjinä toimivista ovat aikanaan tulleet Venäjälle siirtolaisina. Chinaran kirjoituksista käy ilmi, että hän välittää muille siirtolaisille työtehtäviä korvausta vastaan. Tämän mahdollistaa se, että hän on onnistunut kerryttämään sosiaalista pääomaa, jolla on arvoa Venäjän suurkaupungeissa:

Gulnora on kotoisin Buharasta. Hän oli aikaisemmin töissä [erään teollisuuslaitoksen] kahvilassa. Mutta kun kahvila meni kiinni, hän on ollut työttömänä kolme kuukautta. Joku antoi hänelle puhelinnumeroni. Luojan kiitos, että kohtasin hänet! [Muutama päivä myöhemmin.] Sain tilauksen 100 hengen juhla-ateriasta. Gulnora pääsee näyttämään taitojaan! – [Muutama päivä myöhemmin.] Huikea Gulnora! Aplodeja!

Hän on ammattitaitoinen kondiittori. Kaikki oli paitsi herkullista myös kaunista. Jopa pitopalvelun johtaja oli yllättynyt. Kaikki olivat yllättyneitä. Pääsin näyttämään heille, kuinka taitava olen. ☺ – – Ehdotin brändijohtajalle, että Gulnoran tulisi saada 5 000 ruplan bonusta hyvästä työstä. Mutta itse en saanut mitään. ☹ (Chinara)

Hoivan ulkoistaminen

Emma Dowling (2020, 32) nimeää heteronormatiiviseksi uusinta-sopimukseksi ajattelua, jossa hoivataan, jotta tultaisiin hoivatuksi. Sitä pönkittävät avioliittoinstituutio ja ajatus romanttisesta rakkaudesta. Elmiran ja Leilan kohdalla sopimus on särkynyt. He vastaavat sekä toimeentulosta että lastensa hoivasta ja yhteiskunnallisesta uusintamisesta. Feruzan keskeinen tehtävä taas on huolehtia työssäkävystä pojastaan. Hänen toimintansa ilmentää ylisukupolvista uusintamissopimusta. Feruza avaa lähes jokaisen merkinnän kertomalla, kuinka valmistele poikansa aamulla työhön:

Tänään on sunnuntai. Lähetin poikani töihin ennen kello yhtätoista. Nyt syön oman aamupalani ja teen hieman kotitöitä. Jos aikaa jää, selailen internetiä ja käyn tarkkaan läpi tuoreimmat uutiset. [Muutaman päivän kuluttua.] Kuten aina, valmistelin taas poikani töihin. Kun palasin eilen illalla kotiin sisareni luota, avasin heti jääkaapin ja huomasin, että rahka ja smetana olivat loppu. Menin kauppaan vaihtamatta vaatteitani, jotta poikani saisi aamupalalla rahkaa ja smetanaa.

Päiväkirjan uzbekin kielestä englanniksi käänttänyt henkilö on lisännyt käännökseen huomautuksen: ”Uzbekkiperheissä on tavallista, että miehille ja lapsille laitetaan aamupala, istutaan yhdessä ja sitten heidät saatetaan ovelle tai portille. Yleensä tämä on äitien tai vaimojen tehtävä.” Huomautus liittyy oletukseen sukupuolittuneesta työnjaosta, jonka kehityksestä osana kapitalistista pääoman kerryttämistä on feministisen poliittisen talouden tutkimuksessa kirjoitettu runsaasti. ”Kotirouvaistuminen” (*housewifization*)

on kapitalismin yritys kohdella kotityötä sisäisenä siirtomaanaan – rajattomana ja halpana työn lähteenä (esim. Mies 1994, 215).

Poikansa aamulla töihin valmistava Feruza on palkkatyön ulkopuolella toimiva kotirouva. Hän kuitenkin mahdollistaa palkattomalla toiminnallaan sen, että poika ilmaantuu työpaikalleen hyvin ruokittuna ja valmiina työskentelemään. Myös toimet, joiden parissa Feruza päivänsä viettää, uusintavat siirtotyöläisyyttä. Ne ovat sen mahdollisuusehtoja: Feruza pitää yllä yhteyksiä puhumalla erilaisten pikaviestintäpalvelujen välityksellä Uzbekistanissa olevan tyttärensä ja miehensä kanssa. Hän lähettää Moskovan puistojen kukista valokuvia sukulaisilleen. Hän tekee affektiivista palkatonta työtä (vrt. Hee Kwon 2015). Kun Moskovassa asuva uzbekistanilainen sairastuu koronavirukseen, hän kerää vapaaehtoisilta rahaa ja järjestää potilaan oven taakse ruokaa ja lääkkeitä. Hän pyörittää tyttärensä kanssa hyväntekeväisyysjärjestöä, joka auttaa Venäjällä taloudellisiin vaikeuksiin joutuvia uzbekistanilaisia:

Läheinen sisar soitti minulle ja sanoi: “Sisar Feruza, Muniralla ei ole mitään syötävää, hän ei ole syönyt kahteen päivään. Hän sanoo heittäytyvänsä 12-kerroksisen talon katolta.” Selvitin heti Muniran asuinpaikan ja puhelinnumeron. Pakkasin kaksi laatikollista elintarvikkeita ja vein ne hänelle. – – Kun tyttäreni kortilta loppuivat ruplat, hän avasi uuden tilin Venäjällä olevien ystäviensä kanssa. – – He haluavat auttaa niitä, jotka ovat joutuneet vaikeuksiin Moskovassa. Ihmiset ovat lähettäneet heille sen verran rahaa kuin voivat: 100–500 ruplaa, joku jopa 1 000 ruplaa! Selvitin Moskovassa vaikeuksissa olevien maanmiesteni osoitteet ja toimitin ne tyttärelleni. Hän lähetti rahaa ystävälleen, joka osti ruokaa ja vei sitä näihin osoitteisiin. Olemme saaneet paljon lahjoituksia. Olemme niin onnellisia, että olemme onnistuneet auttamaan maanmiehiämme edes hieman Ramadanin aikana.

Feruza on jälkineuvostoliittolainen versio ”digitaalisesta kotirouvasta” (Jarrett 2017), joka uusintaa emotionaalisia sidoksia sekä huolehtii rahan siirtymisestä valtiollisten rajojen yli sinne, missä sitä tarvitaan. Feruza kuitenkin kuvaa itseään päiväkirjassaan ”joutilaaksi”:

Käyn päivittäin kävelyllä tässä puistossa, koska minulla ei ole muutaakaan paikkaa minne mennä. Omassa maassani kävisin juhlista, häissä tai tapahtumissa vähintään kerran viikossa. Minne minä menisin Moskovassa, jossa olen muukalainen? Kaikki tuttuni ovat töissä. He eivät ole kaltaisiani joutilaita.

Poliittistaloudellisen analyysin näkökulmasta huomattavaa on se, että Feruza kartuttaa sosiaalista pääomaa ylläpitämällä, vahvistamalla ja uusintamalla sukulaisuus- ja ystävyys-suhteita. Siinä missä vaikkapa varhaiskapitalistiseen säätyjärjestelmään perustuvassa eurooppalaisessa yhteiskunnassa säätyläisnaiset tekivät sukutyötä (*kin work*) kirjeitä kirjoittamalla (ks. esim. Ilmakunnas 2016), tämän jälkineuvostoliittolaisen digitaalisen kotirouvan työvälineitä ovat pikaviestipalvelut ja muutamalla klikkauksella rahaa rajojen yli liikuttelevat rahan-siirtopalvelut (vrt. Jarrett 2017). Hän hyödyntää sosiaalisen median alustoja ja tietoverkkoja vahvistaessaan sosiaalisten suhteiden emotionaalisia, affektiivisiä ja kommunikatiivisia ulottuvuuksia.

Siirtolaisten työllä on merkittävä rooli Venäjän taloudessa, mikä näkyy erityisesti suurissa kaupungeissa. Pääoman kasautumista mahdollistaa se, että siirtolaistyövoiman kohdalla vastuuta hoivan ja uusintamisen kustannuksista on mahdollista vältellä: ”Kapitalismin taloudellinen perusta on riippuvainen sen ulkopuolisista yhteiskunnallisen uusintamisen toimista. Tämä on yksi sen mahdollisuusehdoista.” (Fraser 2016, 101; myös Mezzadri ym. 2021.) Leila kuvaa päiväkirjassaan, miten hammassärlyn hoidosta eivät ota vastuuta sen paremmin työnantaja kuin Venäjän julkiset palvelutkaan. Jotta siirtolainen voisi tehdä töitä, – jatkaa yhteiskunnallisen vaurauden tuottamista – kivusta on kuitenkin päästävä. Sen hoitaminen jää siirtolaisen itsensä ja hänen ylijäisten verkostojensa tehtäväksi:

Tänään minulla oli vähän hammassärkyä. Koska olen tullut Venäjälle töihin, säästän rahaa itsestäni. Siten voin lähettää enemmän rahaa Uzbekistaniin. – Jos minulla olisi rahaa, menisin hammaslääkäriin, mutta me emme voi mennä tavalliseen sairaalaan. Kukaan ei tee meille tarkastuksia. Olen katsonut YouTubesta hammaslääkäri Azizbekin videoita. Hän laskuttaa 1 500 ruplaa hampaalta, ja minulla on neljä hoidettavaa hammasta. – Soitin yhteen paikkaan kymmenen kertaa.

Lopulta joku Xusan vastasi. Hän oli niin töykeä ja sanoi että ”oma vikasi, näin käy niille, jotka työskentelevät laittomasti”. Xusanin ansiosta minulla on nyt sekä hammaskipu että päänsärky. Ehkä pitäisi palkata joku tshetsheeni pelottelemaan häntä. – – Sanonta ”korjaa itsesi 100-prosenttisesti ennen kuin menet Venäjälle” ei ole turha. Kukaan ei halua sinua. Äitini, kaipaen sinua. Kunpa olisit lähelläni.

Kipu pitää Leilan hereillä läpi yön. Hän joutuu olemaan aamupäivän pois töistä ja menettää palkastaan 500 ruplaa. Iltapäivällä hänen on mentävä töihin. Enempää ei ole varaa menettää – ja rahaahan tarvitaan hampaidenkin hoitamiseen:

En voinut enää odottaa ja soitin äidilleni. Hän puhui puhelimessa Irodan kanssa. Iroda on lääkäri. Menin apteekkiin ja ostin lääkkeen. Yksi injektio ja kolme pakkausta pillereitä maksaa 2 800 ruplaa (noin 37 euroa). Irodalle äiti maksoi 200 000 somonia (noin 16 euroa). Ensimmäistä kertaa elämässäni annoin itselleni injektion ja lähdin töihin.

Ne siirtolaiset, jotka maksavat lisenssimaksuja ja pakollista sairausvakuutusta, tukevat osaltaan Venäjän maksutonta julkista terveydenhuoltoa. Heillä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta nauttia sen tuomasta hoivasta muuten kuin välitöntä hoitoa vaativissa tilanteissa (ks. esim. Demintseva ja Kashnitsky 2016; Round ja Kuznetsova 2021, 28). Irfan kertoo päiväkirjassaan lastensa neuvolakäynneistä: julkisille klinikoille ei ole terveystarkastuksiin asiaa, mutta perhe on onnistunut löytämään 1 000 ruplaa (noin 13 euroa) käynniltä laskuttavan yksityisen klinikan. ”Harmi, ettemme tienneet tästä klinikasta puolitoista vuotta sitten. Ensimmäisen lapsemme kanssa kävimme klinikalla, jossa yksi käynti maksoi 2 500 ruplaa.”

Siirtolaiset joutuvatkin usein turvautumaan yksityisiin sairaaloihin; hoivan puutetta paikkaamaan Moskovaan on syntynyt ainakin parinkymmenen ”kirgiisiklinikan” verkosto (esim. Kashnitsky ja Demintseva 2018). Myös Elmiran kertomus lapsensa sairastumisesta tuo esiin siirtolaisten terveyteen liittyvää poliittisen talouden dynamiikkaa:

Pikkuisen hemoglobiini laski. Hoidin häntä kotikonstein. Mutta yskä palasi. Mikään ei auttanut. Olin joka päivä peloissani. Kuukauden ajan. Pikkuiseni yski, ja minuun sattui. Ostin hänelle lääkettä. Oli pakko mennä maksulliselle lääkärille, koska meillä ei ole sairausvakuutusta. Yksi lääkäri olisi laskuttanut 1 700 ruplaa käynnistä. Minun olisi ollut vaikea luopua näistä rahoista, joten etsin halvemman lääkärin 1 200 ruplalla. Teki tutkimuksen ja sanoi, että se on allergiaa. Rauhoituin. – – Hänellä on ollut anemia kaksi kertaa. Hän ei saisi olla nälkäinen. Sekin on yksi syy, miksi itken.

Hoivan ja huolenpidon ulkopuolelle joutuminen altistaa kuolemalle. Siirtolaiset tulevat sairaaloihin usein huonokuntoisempina kuin valtaväestö (Demintseva ja Kashnitsky 2016). Elin- ja työskentelyolosuhteet lisäävät nekin sairauksien ja onnettomuuksien riskiä. ”Kuoleman uhka on jatkuvasti läsnä [siirtolaisten] päivittäisessä elämässä”, kirjoittaa laajaa etnografista kenttätutkimusta Moskovan siirtolaistyövoiman parissa tehnyt Rustamjon Urinboyev (2021, 102). Venäjän suurkaupungit eivät siis poikkea maailman muista metropoleista, joissa siirtolaistyövoima tekee raskaimmat, vaarallisimmat ja terveyttä kuormittavimmat työt (esim. Moyce ja Schenker 2018).

Koronapandemia toi erityisen selvästi esiin hoivan ja elämän suojaamiseen tähtäävän vallankäytön luokkaistetun, rodullistetun ja sukupuolitettun luonteeseen (esim. Hankivsky ja Kapilashrami 2020). Näin on myös Venäjällä. Tautitilanteen hillitsemiseksi presidentti Vladimir Putin julisti pandemian aikana useita palkallisten vapaapäivien jaksoja. Pienille ja keskisuurille yrityksille suunnattiin jossain määrin valtioneuvoston tukia, jotta palkanmaksu ei katkeaisi (esim. Pjatin 2020). Päiväkirjat kertovat, kuinka siirtolaiset jäivät näiden hoivavien toimenpiteiden ulkopuolelle. Irfan kirjoittaa päiväkirjaansa seuraavasti: ”Kaikilla Venäjän asukkailla on lomaa 1.–10. toukokuuta. Siirtolaisystäväni ovat tyytymättömiä määräykseen. Meille uutinen ei ole hyvä. Koska suurin osa meistä työskentelee epävirallisesti, emme saa palkkaa vapaapäivistä. Olemme ilman työtä ja ilman palkkaa kymmenen päivän ajan.” Elmira kirjoittaa: ”Tänään etsimme taas koko päivän työtä. Ystäväni leikattiin joku aika sitten. Hän on todella väsynyt. Hän ei saisi kävellä kauaa, ainakaan syömättä.” Keneläkään päiväkirjaa kirjoittaneista siirtolaisista ei ollut mahdollisuutta suojata terveyttään vaikkapa etätöihin siirtymällä.

Keväällä 2020 Irfan löytää töitä siivoojana yhdessä niistä yli 20 hotellista, joihin koronapotilaita hoitavilla lääkäreillä ja sairaanhoitajilla oli mahdollisuus majoittua Moskovan kaupungin kustannuksella työvuorojensa välillä. ”Moskovan hallinto tarjoaa lääkäreille ilmaisen majoituksen suojellakseen lääkäreiden läheisiä”, hän kirjoittaa 29. kesäkuuta 2020 (ks. myös Interfax 2020). Hotellissa Irfan hoivaa ja huoltaa lääkäreitä. Hän desinfioi huoneita ja toimittaa ruokaa hotellihuoneisiin. Työpäivän jälkeen hän menee perheensä luo pieneen yksiöön. Kun koronatilanne hetkellisesti paranee, lääkärit palaavat koteihinsa. Irfanin työt loppuvat. Viimeisenä työpäivänä pomo ojentaa hänelle kirjekuoren, jossa on 4 000 ruplaa (noin 53 euroa) todeten: ”Olet osoittanut sankarillisuutesi!”

Työn sankarillisuuden korostamisella on ollut Venäjän poliittisessa taloudessa muuttuva rooli. Neuvostoideologiassa se oli keino, jolla työläisiä yritettiin muokata tehokkaiksi. Uhrautuvaisuuden ja sankarillisuuden korostaminen on eräs jälkineuvostoliittolaisen julman optimismin ilmenemisen muoto. Sankarillisuus on fantasia. Julman siitä tekee se, että sankarillisuuden retoriikalla häivytetään haavoittuvassa asemassa olevien alisteista asemaa taloudellisessa voitontavoittelussa. Siinä missä Irfan sai sankarillisuudestaan lisäkorvauksena 50 euroa, hänen ruokalähttinä työskennelleen ystävänsä korvaus oli symbolinen:

Eilen illalla kaverini Salim soitti minulle.

– Voit onnitella minua!

– Mistä hyvästä?

– Meille on pysytetty patsas ”hyvän lähettityön kunniaksi”.

– Eli pandemian aikana teistäkin on tullut sankareita, ylistin häntä.

– Lähetin työ on todella raskasta! Erityisesti meidän, jotka liikumme jalkaisin. Sääolot vaikuttavat työhömmme. Siksi venäläisiä on vaikea löytää joukostamme. Me olemme kaikki keskiaasialaisia siirtolaisia, Salim vitsaili.

”Heille, joiden työ teki eristäytymisen mahdolliseksi”, lukee tämän tietävästi maailman ainoan ruokalähetelle omistetun patsaan jalustassa. Koska muuta työtä ei juurikaan ollut tarjolla, siirtolaiset kisailivat lähetti paikoista. ”Yritin päästä töihin lähetiksi, mutta oli liian myöhäistä. Kaikki paikat olivat menneet”, Irfan kirjoittaa. Yhtiöllä meni hyvin, mutta työstä saatava korvaus pysyi vaatimattomana. Yhden kirjoittajan mukaan palkka 15 toimituksesta oli 2 500 ruplaa eli noin 33 euroa, minkä lisäksi mahdollisesta myöhästymisestä joutui maksamaan sakkoa. Patsaan suunnitellut taiteilija kertoo lehtihaastattelussa halunneensa ilmaista teoksella, että ”lähetit lähtivät kodeistaan joka päivä, he tekivät urotekoja muodostaen linkin sisäisen ja ulkoisen maailman välillä” (Izvestija 2020). Näiden urotekojen seurauksena esimerkiksi Yandex-ruokalähettipalvelu säilytti pandemian aikana kannattavuutensa huolimatta sen toimintaan myös kuuluvien taksipalvelujen kysynnän romahtamisesta (Seddon 2020; Tsydenova 2020).

Lopuksi

Olen tässä artikkelissa tarkastellut globaalin siirtolaistyövoiman uusintamista jälkineuvostoliittolaisessa kontekstissa. Analyysi tuo esiin yhteiskunnallisen uusintamisen käytäntöjä ja dynamiikkoja, jotka pitävät yllä liikettä yhdellä maailman vilkkaimmista siirtolaisväylistä. Tutkimus osoittaa, että Keski-Aasiasta Venäjälle suuntautuvan siirtolaisuuden polttoaineena toimii jälkineuvostoliittolainen julma optimismi. Se selittää, miksi ihmiset tavoittelevat unelmia, jotka loppujen lopuksi estävät niin heidän itsensä kuin heidän yhteisöjensä kukoistuksen. Julman optimismin käsite perustuu Berlantin tutkimuksiin, mutta analyysini tarkentaa sitä Keski-Aasiaa ja Venäjää yhdistävän poliittistaloudellisen kontekstin ristiriitoihin. Se osallistuu näin keskusteluun tällaisen suosituksen yhteiskuntateoreettisen käsitteen hedelmällisyydestä ja rajoituksista. Analyysissä pyrin vahvistamaan käsitteen selitysvoimaa tuomalla sen siirtotyöläisten päiväkirjakatkelmien avulla vuoropuheluun osattomuuden historiaa, laittomuutta ja laillisuutta, rodullistamista sekä hoivan ulkoistamista koskevien keskustelujen kanssa.

Artikkeli on kontribuutio globaalin siirtolaistyövoiman uusintamista koskevaan tutkimukseen, ja tätä kautta se osallistuu myös keskusteluun kapitalistisen talousjärjestelmän jatkuvuudesta. Onhan paikallisesti ja globaalisti eriytynyt työvoimareservi ollut yksi kapitalismin piirissä tapahtuvan kasautumisen takeista (esim. Ferguson ja McNally 2014, 12). Artikkelin fokus on Keski-Aasiassa, Venäjässä ja jälkineuvostoliittolaisuudessa. Kyse on tilanteisesta analyysistä, joka korostaa myös historiallisten ja maantieteellisten erityispiirteiden huomioimista kansainvälistä poliittista taloutta koskevassa tutkimuksessa. Tätä kautta artikkeli osallistuu myös jälkineuvostoliittolaisuuden puitteissa käytävään keskusteluun Venäjän imperiumin ja Neuvostoliiton kolonialistisesta luonteesta sekä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisten uusliberaalien talousuudistusten vaikutuksista.

Kiitokset

Artikkeli on osa Suomen Akatemian rahoittamaa Postkapitalistisen kansainvälisen talouden sommitelmat -hanketta (hanke 325976).

Lähteet

Aasian kehityspankki. N.d. Poverty Data: Kyrgyz Republic.

<https://www.adb.org/countries/kyrgyz-republic/poverty> [Luettu 1.9.2022]

Abashin, Sergei. 2014. Движения из Центральной Азии в Россию: В модели нового мироустройства. *Pro et Contra*, 63:1–2, 73–83.

Aitkhozhina, Damelya. 2019. Гражданское мужество против расовой дискриминации полицией в Москве. Human Rights Watch.

<https://www.hrw.org/ru/news/2019/08/12/332886> [Luettu 12.10.2021]

Alff, Henryk, Schmidt, Matthias, Spies, Michael ja Steenberg, Rune. 2021.

Layered legacies – an introduction. Teoksessa Matthias Schmidt, Rune Steenberg, Michael Spies ja Henryk Alff (toim.), *Beyond Post-Soviet: Layered legacies and transformations in Central Asia*. Augsburg: Universität Augsburg.

- Appel, Hilary ja Orenstein, Mitchell. A. 2016. Why did neoliberalism triumph and endure in the post-communist world? *Comparative Politics*, 48:3, 313–331.
- Attwood, Lynne. 2012. Privatisation of housing in post-Soviet Russia: A new understanding of home? *Europe-Asia Studies*, 64:5, 903–928.
<https://doi.org/10.1080/09668136.2012.681243>
- Bahovadinova, Malika ja Scarborough, Isaac. 2018. Capitalism fulfills the final five-year plan: How Soviet-era migration programs came to fruition in post-Soviet Eurasia. Teoksessa Marlena Laruelle ja Caress Schenk (toim.), *Eurasia on the move: Interdisciplinary approaches to a dynamic migration region*. Washington, DC: The George Washington University, 1–12.
- Berlant, Lauren. 2011. *Cruel optimism*. Durham: Duke University Press.
- Borisova, Elena. 2021. ‘Our traditions will kill us!’: Negotiating marriage celebrations in the face of legal regulation of tradition in Tajikistan. *Oriente Moderno*, 100:2, 147–171. <https://doi.org/10.1163/22138617-12340248>
- Castells, Manuel. 1975. Immigrant workers and class struggles in advanced capitalism: The Western European experience. *Politics & Society*, 5:1, 33–66.
<https://doi.org/10.1177/003232927500500102>
- CIS Stat. N.d. *Среднемесячная номинальная заработная плата*.
<http://www.cisstat.com/rus/macro/zp-2.pdf> [Luettu 10.10.2021]
- Demintseva, Ekaterina ja Kashnitsky, Daniel. 2016. Contextualizing migrants’ strategies of seeking medical care in Russia. *International Migration*, 54:5, 29–42. <https://doi.org/10.1111/imig.12247>
- Dowling, Emma. 2020. *The care crisis: What caused it and how can we end it?* Lontoo: Verso.
- Drozdewski, Danielle. 2021. The ‘post’ as powerful specific vocabulary. *Dialogues in Human Geography*, 11:3, 478–482.
<https://doi.org/10.1177/20438206211030054>
- Elias, Juanita ja Rai, Sirin. 2019. Feminist everyday political economy: Space, time, and violence. *Review of International Studies*, 45:2, 201–220.
<https://doi.org/10.1017/S0260210518000323>
- Ferguson, Susan ja McNally, David. 2014. Precarious migrants: Gender, race and the social reproduction of a global working class. Teoksessa (toim.), *Transforming classes*. Lontoo: The Merlin Press, Monthly Review Press, Fernwood Publishing, 1–23.

- FNS Rossii. N.d. *Расчет стоимости патента*. <https://patent.nalog.ru/info/> [Luettu 10.10.2021]
- Fortunati, Leopoldina. 1981/2007. *Arcane of reproduction: housework, prostitution, labor and capital*. Kääntänyt Hilary Creek. New York: Autonomedia.
- Fraser, Nancy. 2016. Contradictions of capital and care. *New Left Review*, 100, 99–117.
- Gazeta.uz. 2022. 133 *тысячи трудовых мигрантов вернулись из России с начала года*. *Gazeta.uz*, 6.4.2022. <https://www.gazeta.uz/ru/2022/04/06/migrants-from-russia/> [Luettu 20.4.2022]
- Hankivsky, Olena ja Kapilashrami, Anuj. 2020. Beyond sex and gender analysis: An intersectional view of the COVID-19 pandemic outbreak and response. Policy Brief. <https://mspgh.unimelb.edu.au/news-and-events/beyond-sex-and-gender-analysis-an-intersectional-view-of-the-covid-19-pandemic-outbreak-and-response> [Luettu 12.10.2021]
- Hee Kwon, June. 2015. The work of waiting: love and money in Korean Chinese transnational migration. *Cultural Anthropology*, 30:3, 477–500. <https://doi.org/10.14506/ca30.3.06>
- Heusala, Anna-Liisa ja Aitamurto, Kaarina. 2016. Conclusions: Societal and political consequences of the shadow economy in Russia. Teoksessa Anna-Liisa Heusala ja Kaarina Aitamurto (toim.), *Migrant workers in Russia: Global challenges of the shadow economy in societal transformation*. Abingdon: Routledge, 146–149.
- Hoskyns, Catherine ja Rai, Shirin. 2007. Recasting the global political economy: counting women’s unpaid work. *New Political Economy*, 12:3, 297–317. <https://doi.org/10.1080/13563460701485268>
- Ilmakunnas, Johanna 2016. *Joutilaat ja ahkerat: Kirjoituksia 1700-luvun Euroopasta*. Helsinki: Siltala.
- ILO. 2021. ILO global estimates on international migrant workers. Results and methodology. Geneve: International Labour Office. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_808935.pdf [Luettu 1.9.2022]
- Interfax. 2020. *В отелл Москвы заселили 1,5 тыс. медиков, лечащих больных с COVID-19*. *Interfax*, 15.4.2020. <https://www.interfax.ru/moscow/704538> [Luettu 12.10.2021]

- Interfax. 2021. Средняя зарплата в Москве по итогам 11 месяцев прошлого года превысила 95 тыс. рублей. *Interfax*, 24.2.2021. <https://www.interfax-russia.ru/moscow/main/srednyaya-zarplata-v-moskve-po-itogam-11-mesyacev-proshlogo-goda-prevysila-95-tys-rublej> [Luettu 12.10.2021]
- IOM (International Organization for Migration). 2015. *Migration facts and trends: South-Eastern Europe, Eastern Europe and Central Asia*. Wien: International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_facts_and_trends_seeca.pdf [Luettu 14.11.2021]
- IOM. 2019. *World migration report 2020*. Geneve: International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf [Luettu 1.9.2022]
- Izvestija. 2020. Первый в мире памятник курьеру установили в Москве. *Izvestija*, 3.7. 2020. <https://iz.ru/1031208/2020-07-03/pervyi-v-mire-pamiatnik-kureru-ustanovili-v-moskve> [Luettu 11.11.2021]
- Jarrett, Kylie. 2017. *Feminism, labour and digital media: the digital housewife*. New York: Routledge.
- Kalinovsky, Aretmy. 2018. *Laboratory of socialist development: Cold war politics and decolonization in Soviet Tajikistan*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kamp, Marianne. 2006. *The new woman in Uzbekistan. Islam, modernity, and unveiling under communism*. Seattle: University of Washington Press.
- Kangas, Anni, Krivonos, Daria, Khidjobova, Safina ja Omonillaeva, Zarnigor. Tulossa. Social Reproduction of Post-Soviet Migrant Labour. *Antipode*.
- Kashnitsky, Daniel ja Demintseva, Ekaterina. 2018. “Kyrgyz clinics” in Moscow: Medical centers for Central Asian Migrants. *Medical Anthropology*, 37:5, 401–411. <https://doi.org/10.1080/01459740.2017.1417280>
- Kolářová, Kateřina. 2014. The inarticulate post-Socialist crip: on the cruel optimism of neoliberal transformations in the Czech Republic. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 8:3, 257–274.
- Koplatadze, Tamar. 2019. Theorising Russian postcolonial studies. *Postcolonial Studies*, 22:4, 469–489. <https://doi.org/10.1080/13688790.2019.1690762>
- Kun.uz. 2022. В Россию въехало рекордное за квартал число мигрантов. *Kun.uz*, 8.8.2022 <https://kun.uz/ru/news/2022/08/08/v-rossiyu-vyexalo-rekordnoye-za-kvartal-chislo-migrantov-31-mln> [Luettu 12.8.2022]

- Linn, Sarah. 2021. Solicited diary methods with urban refugee women: Ethical and practical considerations. *Area*, 53:3, 454–463.
<https://doi.org/10.1111/area.12694>
- Lowe, Lisa. 2015. *The intimacies of four continents*. Durham: Duke University Press.
- Maailmanpankki. N.d. Personal remittances, received (% of GDP)—Kyrgyz Republic, Tajikistan. <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?locations=KG-TJ> [Luettu 1.4.2022]
- Meth, Paula. 2003. Entries and omissions: Using solicited diaries in geographical research. *Area*, 35:2, 195–205. <https://doi.org/10.1111/1475-4762.00263>
- Mezzadri, Alessandra, Newman, Susan ja Stevano, Sara. 2021. Feminist global political economies of work and social reproduction. *Review of International Political Economy*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/09692290.2021.1957977>
- Mies, Maria. 1994. *Patriarchy and accumulation on a world scale*. Lontoo: Zed Books.
- Moyce, Sally ja Schenker, Marc. 2018. Migrant workers and their occupational health and safety. *Annual Review of Public Health*, 39:1, 351–365.
<https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-040617-013714>
- Mäkinen, Katariina. 2021. Nappikauppaa ja harrastushommia: Digitaalinen kotiäiti ja näkymätön työ. *Kulttuurintutkimus*, 38:2–3, 68–81.
- Norton, John ja Katz, Cindi. 2017. Social reproduction. Teoksessa Douglas Richardson, Noel Castree, Michael F. Goodchild, Audrey Kobayashi, Weidong Liu ja Richard A. Marston (toim.), *The international encyclopedia of geography*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Novaja Gazeta. 2019. Славянское гнездо. *Novaja Gazeta*, 7.8.2019.
<https://novayagazeta.ru/articles/2019/08/07/81525-slavyanskoe-gnezdo> [Luettu 12.12.2021]
- Pjatin, Aleksandr. 2020. Власти предложили новые меры поддержки бизнеса из-за нерабочих дней. *Forbes Russia*, 20.10.2021.
<https://www.forbes.ru/biznes/443511-vlasti-predlozili-novye-mery-podderzki-biznesa-iz-za-nerabocih-dnej> [Luettu 13.10.2021]
- Power, Marilyn. 2004. Social provisioning as a starting point for feminist economics. *Feminist Economics*, 10:3, 3–19.
<https://doi.org/10.1080/1354570042000267608>
- Reeves, Madeleine. 2013. Clean fake: Authenticating documents and persons in migrant Moscow. *American Ethnologist*, 40:3, 508–524.
<https://doi.org/10.1111/amet.12036>

- Reeves, Madeleine. 2016. Diplomat, landlord, con-artist, thief. Housing brokers and the mediation of risk in migrant Moscow. *The Cambridge Journal of Anthropology*, 34:2, 93–109.
- Reeves, Madeleine. 2017. Giving, taking, and getting by: Help and indifference in Moscow's temporary housing market. Teoksessa David Hening ja Nicolette Makovicky (toim.), *Economies of favour after socialism*. Oxford: Oxford University Press, 73–95.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199687411.003.0004>
- Round, John ja Kuznetsova, Irina. 2016. Necropolitics and the migrant as a political subject of disgust: The precarious everyday of Russia's labour migrants. *Critical Sociology*, 42:7–8, 1017–1034.
<https://doi.org/10.1177/0896920516645934>
- Round, John ja Kuznetsova, Irina. 2021. The struggle for formal work: The everyday experiences of Russia's Central Asian labour migrants. Teoksessa Rano Turaeva ja Rustamjon Urinboyev (toim.), *Labour, mobility and informal practices in Russia, Central Asia and Eastern Europe*. Abingdon: Routledge, 19–35.
- Ryazantsev, Sergey V. 2016. The role of labour migration in the development of the economy of the Russian Federation. United Nations: ESCAP.
<https://repository.unescap.org/bitstream/handle/20.500.12870/756/ESCAP-2016-PB-role-labour-migration-development-economy-Russian-Federation-EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Luettu 1.9.2022]
- Sahadeo, Jeff. 2019. *Voices from the Soviet edge: Southern migrants in Leningrad and Moscow*. Ithaca: Cornell University Press.
- Sanghera, Balihar ja Satybaldieva, Elmira. 2021. *Rentier capitalism and its discontents: Power, morality and resistance in Central Asia*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Seddon, Max. 2020. In lockdown, Yandex evolves from Russia's Google to its Amazon. *Financial Times*, 11.5.2020. <https://www.ft.com/content/ee68326e-7be4-41c5-8180-74e805f1aef1> [Luettu 15.10.2020]
- Shah, Alpa ja Lerche, Jens. 2020. Migration and the invisible economies of care: Production, social reproduction and seasonal migrant labour in India. *Transactions: Institute of British Geographers*, 45:4, 719–734.
<https://doi.org/10.1111/tran.12401>
- Sharma, Ruchir. 2021. The billionaire boom: How the super-rich soaked up Covid cash. *Financial Times*, 14.5.2021. <https://www.ft.com/content/747a76dd-f018-4d0d-a9f3-4069bf2f5a93> [Luettu 20.4.2022]

- Treisman, Daniel. 2016. Russia's billionaires. *The American Economic Review*, 106:5, 236–241. <http://dx.doi.org/10.1257/aer.p20161068>
- Trux, Marja-Liisa. 2013. Julmaa optimismia. *Aikuiskasvatus*, 33:2, 128–130. <https://doi.org/10.33336/aik.94034>
- Tsydenova, Nadezhda. 2020. Russia's Yandex.Taxi targets continued profitability even as rides plummet. *Reuters*, 28.4.2020. <https://www.reuters.com/article/us-russia-yandex-idUSKCN22A30R> [Luettu 11.11.2021]
- Urinboyev, Rustamjon. 2020. *Migration and hybrid political regimes: Navigating the legal landscape in Russia*. Oakland: University of California Press.
- Urinboyev, Rustamjon. 2021. Smartphone transnationalism in non-Western migration regimes. Teoksessa Rano Turaeva ja Rustamjon Urinboyev (toim.), *Labour, mobility and informal practices in Russia, Central Asia and Eastern Europe*. Abingdon: Routledge, 89–113.
- Virkkunen, Joni ja Fryer, Paul. 2015. Keskiaasialaiset ja Venäjän työmarkkinoiden muutos. *Idäntutkimus*, 22:2, 49–65.

Refereed journal article

Post-Soviet cruel optimism: On the social reproduction of Central Asian labor power

Anni Kangas, yhteiskuntatieteiden tohtori, yliopistonlehtori, johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto

Abstract

This article examines the social reproduction of migrant labor in the context of the post-Soviet political economy. For years, Russia has been one of the largest immigrant receiving countries in the world. The economies of Central Asian countries, on the other hand, have been dependent on remittances from Russia. Before Russia's invasion of Ukraine in 2022, one of the world's busiest migration routes ran between Central Asia and Russia's big cities. The article asks what kinds of practices of social reproduction have sustained this movement, at the same time reproducing the globally and regionally differentiated labor force. The data consists of solicited journal entries by migrant workers with Central Asian backgrounds working in St. Petersburg or Moscow. The analysis shows how accumulation of wealth is enabled by racializing, gendering and exploiting the labor of migrants. The promise of a better life associated with emigration turns into a form of post-Soviet cruel optimism.

Key words: labor, social reproduction, Central Asia, migration, international political economy

<https://doi.org/10.51810/pt.112250>

Katsausartikkeli

Ikuiset talkoot: Uusintava työ arjen utopioiden rakentamisessa

Suvi Salmenniemi, valtiotieteiden tohtori, dosentti, sosiologian professori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Salome Tuomaala-Özdemir, filosofian tohtori, erikoistutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Hanna Ylöstalo, yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti, sosiologian yliopistonlehtori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Abstrakti

Arkipäivän utopiat ovat yhteisöjä, jotka tavoittelevat yhteiskunnallista muutosta kokeilemalla erilaisia tapoja järjestää yhteiskunnallista ja poliittista elämää arkisissa yhteyksissä. Katsausartikkeli tarkastelee haastatteluaineiston avulla kahta arkipäivän utopiaa uusintavan työn näkökulmasta. Arkipäivän utopioiden tekeminen ja ylläpitäminen edellyttävät uusintavaa työtä: elämää ja yhteisöjä ylläpitävää, hyvinvointia tuottavaa, arjen lomassa tehtävää, pääsääntöisesti palkatonta työtä. Utopiatutkimuksen kentällä tämä näkökulma on kuitenkin jäänyt katveeseen. Feminististä uusintavan työn teoretisointia hyödyntäen katsaus tekee näkyväksi uusintavan työn muotoja arkipäivän utopioiden rakentamisessa. Keskeisiksi uusintavan työn muodoiksi ehdotetaan ruumiillista työtä, vuorovaikutustyötä, muistityötä ja kokeilutyötä. Katsaus osoittaa, että vaihtoehtoisia yhteiskuntamuotoja prefiguroivat arkipäivän utopiat tarjoavat tilan, jossa tuottavan ja uusintavan työn kategorioita ja niiden välisiä suhteita voidaan kuvitella ja järjestää uudelleen.

Avainsanat: arkipäivän utopiat, kapitalismi, sosiaalinen uusintaminen, työ, uusintava työ

<https://doi.org/10.51810/pt.112899>

Johdanto

Teorian ja käytännön ja elämisen yhdistelmä, et siitä Mustarindassa on kyse. Siellä pyritään rohkasemaan ja myös kannattelemaan semmosta teoreettista ymmärrystä, joka on aika ajoin tietysti vähän haastavaa, kun pitää mennä lumitöihin tai saada toi viemäri vetämään tai jotain tämmöstä. Mut sitten siihen teoreettiseen ymmärrykseen tulee just nää käytännön elämän ymmärrykset ja niiden elinolosuhteiden ymmärrys, ja niiden keliolosuhteiden vaikutukset elinolosuhteisiin ja sen talon rooli elimistönä ja osana ympäristöä. Ja siten siitä tulee kokonaisvaltainen elämisen kokemus.

Näin eräs Mustarinda-ryhmittymän pitkäaikainen jäsen kuvaili kokemustaan ekologista jälleenrakennusta edistävästä yhteisöstään. Sitaatti havainnollistaa kouriintuntuvasti ekologisen elämäntavan vaatimaa moninaista työtä, niin teoreettista ajattelutyötä kuin varsin ruumiillista viemäreiden ja lumisten polkujen avaamisen työtä sekä niiden kiinteää limittymistä toisiinsa yhteisön arjessa.

Havahduimme näihin moninaiisiin työn kuvauksiin Poliittinen mielikuvitus ja vaihtoehtoiset tulevaisuudet -hankkeemme (POLIMA) etnografisessa kenttätyössä. Kuulimme vastaavanlaisia tarinoita monilta haastateltaviltamme. Pääsimme myös itse yhteisöissä asumisen kautta todistamaan työn keskeisyyttä yhteisöjen rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Tutkimme POLIMA-hankkeessa yhteisöjä, joita Davina Cooperia (2013) seuraten kutsumme arkipäivän utopioiksi: yhteisöiksi, joissa tehdään ja eletään arkea toisin kuin valtavirtayhteiskunnassa. Arkipäivän utopioiden tavoite on edistää yhteiskunnallista muutosta. Ne eivät suuntaudu poliittisen vallan haltuunottoon, vaan ne tavoittelevat muutosta kokeilemalla erilaisia tapoja järjestää yhteiskunnallista ja poliittista elämää arkisissa yhteyksissä. Vaikka utooppinen käytäntö syntyy aina osana vallitsevia olosuhteita, se pyrkii irrottautumaan siitä kokemuksellisesti ja kurottautumaan kohti jotakin, jota ei vielä ole (Eskelinen 2021). Näin ollen arkipäivän utopiat elävät aina unelmien ja käytännön välisessä jännitteessä. Niille on ominaista prefiguratiivinen ulottuvuus eli pyrkimys elää nykyhetkessä todeksi sellaisia käytäntöjä ja suhteita, joiden toivotaan tulevaisuudessa toteutuvan yhteiskunnassa laajemminkin.

Tarkastelemme tässä katsausartikkelissa arkipäivän utopioita ja niissä tehtävää työtä. Lähestymme utopiaa ajattelua virittävänä ja liikkeelle sysäävänä käsitteenä, jonka avulla on mahdollista tehdä näkyväksi erilaisia pyrkiämyksiä toisenlaiseen olemassaolon muotoon sekä esittää kysymyksiä poliittisista vaihtoehdoista ja niiden avaamisen tavoista. Arkikeskustelussa utopiat ymmärretään usein ihanneyhteiskuntien yksityiskohtaisina suunnitelmina, joihin sisältyy epärealistisuuden ja staattisuuden pohjavire. Lähestymme tässä artikkelissa utopiaa toisin. Ymmärrämme utopiat eleinä ja kurotuksina kohti parempaa olemassaolon muotoa, ilman että tuo muoto tai polku sitä kohti lukitaan tai tiedetään etukäteen (Sargisson 1996; Levitas 2013; Eskelinen ym. 2020). Utopiat ovat prosessuaalisia ja avoimia ajatuskutsuja valmiiden pohjapiirrosten sijaan. Cooperin (2013, 18) tavoin ajattelemme arkipäivän utopioiden olevan sekä paikkoja, *joista käsin* voi ajatella, että paikkoja, *joita* ajatella. Tässä artikkelissa esittelemämme paikat ja yhteisöt toimivat esimerkiksi tällaisista utopioista: ne ovat toisenlaisten maailmojen tekemisen tiloja, joita tutkimus voi tehdä näkyväksi, sekä pedagogisia alustoja, jotka voivat opettaa meille jotakin olennaista transformatiivisen politiikan ehdoista ja mahdollisuuksista nykyhetkessä.

Keskitymme tarkastelemaan arkipäivän utopioita uusintavan työn näkökulmasta. Uusintavaa työtä tarvitaan arkipäivän utopioiden rakentamisessa ja ylläpitämisessä, mutta utopiatutkimuksen kentällä tämä näkökulma on jäänyt pitkälti katveeseen. Utopia ei kuitenkaan ole vain ajattelua tai olemista vaan myös tekemistä – usein nimenomaan sitä. Arkipäivän utopioissa työ on elämää ja yhteisöjä ylläpitävää, hyvinvointia tuottavaa, arjen lomassa tehtävää ja pääsääntöisesti palkatonta työtä. Feministisen tutkimuksen keskusteluissa tätä työtä on hahmotettu sosiaalisen uusintamisen ja uusintavan työn käsitteillä (Bakker 2007; Bhattarcharya 2017; Fraser 2016). Näissä keskusteluissa uusintavaa työtä on teoretisoitu ennen kaikkea suhteessa tuottavaksi nimettyyn työhön sekä tuotannon ja uusintamisen väliseen historiallisesti rakentuneeseen, sukupuolitettuun ja rodullistettuun hierarkiaan (Ferguson 2020; Fraser ja Jaeggi 2018). Uusintavan työn erilaisten muotojen erittely ja niiden empiirinen analyysi on jäänyt näissä keskusteluissa vähemmälle huomiolle, ja tähän tutkimustehtävään tartumme tässä katsausartikkelissa. Hahmottelemme erilaisia arkipäivän utopioille ominaisia uusintavan työn muotoja, joilla jokaisella on oma tehtävänsä utopioiden rakentamisessa ja

ylläpitämisessä. Ehdotamme, että arkipäivän utopiat edellyttävät *ruumiillista työtä, vuorovaikutustyötä, muistityötä ja kokeilutyötä*. Jako on analyttinen, sillä käytännössä nämä erilaiset työn muodot limittyvät ja kietoutuvat yhteen monin tavoin.

Esitämme, että arkipäivän utopioiden tarkastelu uusintavan työn näkökulmasta tuottaa uutta tietoa arkipäivän utopioiden toiminnan edellytyksistä ja yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuuksista. Arkipäivän utopiat toisenlaisia elämänmuotoja ehdottavina tiloina nostavat esiin uusintavan työn keskeisen merkityksen näille elämänmuodoille ja kutsuvat pohtimaan vaihtoehtoja sosiaalisen uusintamisen historiallisesti muotoutuneille rakenteille ja käytännöille.

Tarkastelumme pohjautuu kymmeneen yksilö-, pari- ja ryhmähaastatteluun, jotka on toteutettu Mustarinda-yhteisön piirissä toimivien (viisi haastattelua) ja Oranssi ry:n asunnoissa eri aikoina asuneiden asukkaiden (viisi haastattelua) parissa vuonna 2021. [1] Molempia yhteisöjä luonnehtii toisenlaisten elämänmuotojen kuvittelu ja kokeilu arjessa. Molemmat toimivat rekisteröityneinä yhdistyksinä, mikä on suomalaiselle poliittiselle kulttuurille tyypillinen tapa organisoitua. Mustarinda-seura on taiteilijoiden ja tutkijoiden ryhmittymä, joka ”edistää yhteiskunnan ekologista jälleenrakennusta, kulttuurin ja luonnon monimuotoisuutta sekä taiteen ja tieteen yhteyttä”. Lisäksi se ”kurottelee kohti jälkifossiilista kulttuuria yhdistämällä tieteellistä tietoa ja kokemuksellista taiteellista toimintaa”. (Mustarinda 2021.) Kainuussa Paljakan luonnonpuiston laidalla sijaitseva Mustarinda-talo on keskeinen osa seuran arkipäivän utopiaa, jossa yhteisöllistä, ekologista elämänmuotoa laiteetaan käytäntöön. Mustarindassa ”eletään tulevaisuutta todeksi” pyrkimällä toteuttamaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä, jälkifossiilisen yhteiskunnan edellyttämää arkea. Haastatteluissa korostui Mustarindan merkitys yhteisönä, joka tuo erilaisia ihmisiä yhteen ”kuplautumista” välttämällä. Eräs haastateltava tiivistää asian seuraavasti:

Me hyväksytään sekä tiukan linjan aktivistihenkiset toimijat että hyvin pitkän linjan rauhallinen ja perinteisiin arvoihin luottava maanviljelijä. Niiden pitää mahtua samaan paikkaan: sekä se hyrynsalmelainen että newyorkilainen mahtuu aina sinne taloon keskustelemaan ja juomaan teetä ja saamaan toisiltaan jotain.

Oranssi puolestaan on nuorten kansalaisjärjestö, joka mahdollistaa omaehtoista kulttuuri- ja asumistoimintaa. Yksi osa sen toimintaa on Oranssi Asunnot, voittoa tavoittelematon osakeyhtiö, joka tarjoaa edullisia vuokra-asuntoja nuorille. Asuntoja voivat hakea alle 25-vuotiaat pienituloiset nuoret, joilla on kiireellinen asunnontarve. Oranssin asukastoiminnan juuret ovat talonvaltauksissa. Se aloitti toimintansa vuonna 1990 ottamalla haltuunsa käytöstä poistettuja tiloja ja muokkaamalla niitä asumiseen ja kulttuuritoimintaan sopiviksi. (Oranssi 2021.) Haastattelemamme asukkaat Oranssin eri vuosikymmeniltä nostivat keskeisinä Oranssia luonnehtivina arvoina esiin anarkismin, vapauden, tasa-arvon, punkin, tee se itse -eetoksen sekä demokraattisen itsehallinnon, jonka mukaisesti asukkaat yhdessä hallinnoivat taloja, valitsevat asukkaat ja tekevät yhteisöä koskevat päätökset. Olennaista on myös asuntojen yhteisömuotoisuus. Kuten eräs haastateltavista tiivistää: ”Tää ei oo kenenkään yksityisomaisuutta. Se luo hyvän pohjan ihmisille kokea tasavertaista jakamista. Tehään asioita yhdessä, päätetään asioista yhdessä, organisoidutaan myös yhdessä.”

Tekstimme jäsenyyttä seuraavasti: avaamme aluksi lyhyesti sosiaalista uusintamista käsitteenä ja lähestymistapana arkipäivän utopioiden ja niissä tehtävän työn tarkasteluun. Sen jälkeen syvennymme neljään uusintavan työn muotoon ja niiden ilmenemiseen tutkimissamme yhteisöissä: ruumiilliseen työhön sekä vuorovaikutus-, muisti- ja kokeilutyöhön. Lopuksi pohdimme uusintavan työn merkitystä arkipäivän utopioille ja utopiatutkimukselle.

Sosiaalinen uusintaminen

Feministinen tutkimus on pyrkinyt tekemään näkyväksi hoivaa ja muuta elämää ylläpitävää työtä ja toimintaa sekä niiden merkitystä taloudelle ja yhteiskunnille sosiaalisen uusintamisen käsitteen avulla (Federici 2012; Fraser 2016; Giménez 2018). Uusintavan työn feministiset analyysit ovat kohdistuneet usein tuottavan ja uusintavan työn sekä palkattoman ja palkkatyön välisiin hierarkkisiin ja sukupuolittuneisiin jakoihin. Siinä missä suoraa rahallista arvoa luova tuottavaksi määritellyt palkkatyö asetetaan talouden keskiöön, jää elämää ja kaikkea taloudellista toimintaa ylläpitävä uusintava työ talouden marginaaliin, eikä sitä välttämättä edes pidetä työn ja talouden muotona (Hoskyns ja Rai 2007). Terveystieteiden, vanhushoiva, varhaiskasvatus, palkkaa vastaan

ja palkatta tehtävä koti- ja hoivatyö sekä monet vapaaehtoistyön muodot ovat kaikki uusintavaa työtä, jonka merkitys nähdään usein vasta silloin, kun sitä ei ole saatavilla (Bakker 2007; Elomäki ym. 2021; Tuomaala-Özdemir 2021). Laajimmillaan sosiaalinen uusintaminen kattaa myös ympäristön elinvoimaisuudesta tai luonnon monimuotoisuudesta huolehtimisen (Tronto 1993; Federici 2019).

Sosiaalinen uusintaminen on kapitalismin elinehto: palkkatyö, lisäarvon tuottaminen ja pääoman kasautuminen ei ole mahdollista ilman työvoiman uusintamista (Fraser 2014). Uusintava työ on ylipäättään edellytys kaikelle inhimilliselle toiminnalle ja elämän säilymiselle (Fraser 2016). Sosiaalista uusintamista tehdään myös palkkatyönä, mutta valtaosa siitä tehdään palkatta, osana arkielämää. Sosiaalisen uusintamisen tärkeydestä huolimatta sitä luonnehtii aliarvostus: sen vaatimaa aikaa, osaamista ja rahaa ei oteta huomioon eikä siihen ohjata riittävästi resursseja (Folbre 2021). Aliarvostuksen ohella sosiaalisen uusintamisen paikkaa yhteiskunnassa kuvaa näkymättömyys. Palkaton uusintavaa työtä pidetään itsestäänselvyytenä, eikä sen merkitystä perheiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan säilymiselle nähdä. Palkaton työ ei näy talouden keskeisissä tunnusluvuissa, kuten bruttokansantuotteessa (Hoskyns ja Rai 2007), mutta myös erilaisten yhteisöjen arjessa paikkojen siistinä pysymiseen ja asioiden hoitumiseen käytetty työ on usein näkymätöntä niille, jotka eivät tätä työtä tee.

Uusintava työ on kasautunut naisille, millä on monenlaisia seurauksia yhteiskunnan sukupuolittuneille järjestyksille. Vaikka palkaton uusintava työ näyttäytyy yhteiskunnalle ilmaisena, tekijälleen se ei ole koskaan ilmaista, vaan siitä koituu monenlaisia rahallisia ja ei-rahallisia kustannuksia: menetettyjä palkallisia työtunteja, stressiä, huolta ja väsymystä. Uusintavaa työtä ei myöskään ole rajattomasti saatavilla. Kuten luonnonvarat, myös yksilöiden ja yhteiskunnan mahdollisuudet sosiaaliseen uusintamiseen ehtyvät, kun paineet sitä kohtaan kasvavat (Rai ym. 2014). Tutkijat puhuvat uusintavan työn kustannuksista tekijälleen (Folbre 2021). Ne voivat olla materiaalisia, kuten fyysiseen kuormitukseen tai toimeentuloon liittyviä, tai emotionaalisia, kuten psyykkiseen kuormitukseen liittyviä.

Aiemmassa tutkimuksessa uusintavaa työtä on jaoteltu esimerkiksi elämän uusintamisen, kuten synnyttämisen ja lastenhoidon, työvoiman uusintamisen, kuten kasvatuksen ja koulutuksen, yhteisöjen uusintamisen, kuten

vapaaehtoistyön, ja kulttuurin uusintamisen kenttiin (Bakker 2007; Hoskyns ja Rai 2007). Lisäksi on eritelty uusintavaan työhön liittyviä päivittäisiä ja ylisukupolvisia tehtäviä (Giménez 2018). Osallistumme tähän keskusteluun uusintavan työn luonteesta erittelemällä arkipäivän utopioissa tehtävän uusintavan työn muotoja. Näissä yhteisöissä etenkin palkaton uusintava työ on keskeistä, sillä – kuten tarkastelumme osoittaa – niillä on usein käytössään vain vähän rahallisia resursseja. Hahmottelemistamme työn muodoista etenkin miestapainen ruumiillinen työ ja kokeilutyö ovat jääneet vähemmälle huomiolle aiemmassa uusintavan työn tutkimuksessa. Tarkastelemme seuraavaksi aineistomme avulla, millaista uusintavaa työtä arkipäivän utopioissa tehdään ja millaisia merkityksiä se niissä saa.

Ruumiillinen työ: ”Jatkuvat talkoot” ja ”pyörittäminen”

Oranssin asukkaiden haastattelukertomuksissa yhteisöä luonnehtivana piirteenä toistuu ajatus ”jatkuvista talkoista”. Yhteisön sydämen muodostavat vanhat puutalot ja niiden kunnostaminen, korjaaminen ja ylläpito asukkaiden talkootyöllä. Kuten asukkaat toteavat, asuminen Oranssissa ei ole ”valmista loma-asumista”, vaan Oranssissa on sitouduttava ”huolehtimaan talosta”. Ei riitä, että ”filistelee ja polttaa takkaa”, vaan täytyy sitoutua kannattelemaan taloa ja sen ympäristöä omalla työllä. Tämä yhdessä tekeminen synnyttää myös yhteisöllisyyttä, jonka monet kuvaavat oranssilaisuuden kulmakiveksi ja tärkeimmäksi yhteisöön kuulumisen syyksi.

Raskas ruumiillinen työ korostuu etenkin yhteisön alkuaikojen kuvauksissa. Puutalojen asumiskuntoon saattaminen vaati asukkailta valtavasti työtä, sillä oma työvoima oli lähes ainoa heidän käytössään oleva resurssi, kun rahaa ei juurikaan ollut. Oli siis ”pakko tehdä talkoilla”. Yhden alkuaikojen asukkaan mukaan Oranssi ei ollut mikään ”hippijuttu”, vaan siihen liittyi nimenomaisesti ”työteliäisyys” ja ”talkootyöläisidentiteetti”. Esimerkiksi valtavat lämminvesivaraajat vedettiin pihoilta asuinrakennuksiin puolien päällä, kuormaliinoilla, käsivoimin ylämäkeen ”muinaiset egyptiläiset -tyylillä”. Talkoiden koettiin myös hitsanneen yhteisöä yhteen – ”haasteethan on suunnaton koheesivoima”, kuten eräs asukkaista tiivistää. Talojen kunnostus oli paitsi ”järjetön työrupeama” myös ”voimannäyte”, joka tuotti asukkaille kunnian ja ylpeyden

tunnetta. Itse tekeminen ja ”sniiduilu” eivät kuitenkaan juontuneet yksinomaan taloudellisesta pakosta, vaan niillä oli myös ideologinen perustansa, johon kuului talonvaltauksen historia ja tee se itse -eetos, halu pitää asumiskustannukset edullisina ja asuminen saavutettavana pienituloisille sekä kieläytyminen ”taloudellisen voittointressin” logiikasta asumisen järjestämisessä.

Oranssissa asuminen edellyttää osallistumista monenlaiseen uusintavaan ja yhteisöä ylläpitävään ruumiilliseen työhön: asuntojen kunnostamiseen, pihatöihin, esimerkiksi haravointiin, nurmikonleikkuuseen ja lumitöihin, lämmityshalkojen varastointiin, maalaamiseen, ikkunoiden eristämiseen, lumen tiputtamiseen katolta sekä rappujen, pesutuvan ja saunojen siivoukseen. Osa näistä töistä on kulttuurisesti miestapaisia, ja niitä on käsitelty verraten harvoin uusintavaa työtä koskevassa kirjallisuudessa (esim. Folbre 2021). Haastateltaviemme mukaan Oranssissa ei ollut mahdollista olla ”passiivinen asuja”, vaan taloissa oli omaksuttava ”aktiivisen asukkaan rooli”. Tämä koettiin tärkeäksi siitä huolimatta, että jatkuviin talkoisiin ajoittain väsyttiin. Oranssilaiset katsovat, että kun jokaisella on vastuu ja velvoite huolehtia oman asuntonsa lisäksi myös koko talosta ja pihapiiristä, muodostuu taloon väistämättä erilainen suhde: talo ei ole mikä tahansa ”vuokrakämpä” vaan huolenpidon kohde. Siksi taloihin syntyy vahvoja tunnesiteitä; ne ovat rakkaudella hoivattavia kohteita, joita tulee käsitellä kunnioittavasti ja arvostavasti. Taloa tulee hoivata ”kuin lemmikkiä”, kuten eräs haastateltava tiivistää. Myös ruumiilliseen työhön sisältyy näin hoivan elementti.

Talojen hoivan varaan rakentunut asuminen määrittäytyy vastakuvaksi talojen kuluttamiselle: taloihin sitoutunut yhteisön asukas rakentaa ja ylläpitää, siinä missä asuja vain kuluttaa. Talojen hoiva ja ylläpitäminen nähdään myös yhteisön säilymisen elinehtona. Yksi pitkäaikainen asukas tiivistää tämän seuraavasti:

Mehän ollaan aikasemmin tehty kaikki asukasvoimin. Se ois tärkeätä pitää yllä, koska muuten siinä tulee vaarana se, et jos sä et tee sitä ylläpityötä, niin sun suhde näihin taloihin muuttuu, niin et susta tulee vaan asuja. Ja sit kun susta tulee asuja, niin sä tietyl tapaa vaan kulutat näitä taloja ja näitä pihvoja, jos sulla ei oo sellasta suhdetta siihen, että sä itse ylläpidät tätä yhteisöä. Mä haluaisin ylläpitää sitä osallistavaa asukastyökulttuuria, just sen takia, että se pitäis paremmin nää talot pystyssä.

Siinä missä ”jatkuvien talkoiden” vertauskuva hallitsee oranssilaisten kertomuksia, korostuu Mustarindan haastateltavien kertomuksissa ”talon pyörittäminen”. Mustarinda-talon ylläpitämisen nähtiin vaativan ”hirveesti työtä”, mikä oli ajoittain ”tosi aikaa ja voimia vievää”. Kukaan ei asu Mustarindassa pysyvästi, vaan se toimii parin kuukauden välein vaihtuvien taiteilija- ja tutkijaryhmien tukikohtana, jonka arjen ”pyörittämisestä” vastaavat erityiset talokoordinaattorit. Talokoordinaattoreiden harteilla oleva ruumiillinen uusintava työ sisältää muun muassa remontointia, siivoamista, ruuanlaittoa, puutarhatöitä, lumitöitä, lämmittämistä, sähköauton huoltamista ja residenssiin tulevista vieraista huolehtimista. Talokoordinaattorin tulee ”lyödä pökköä pesään kovilla pakkasilla, jos maalämpöjärjestelmää pitää vähän tukea, tai, jos patteri alkaa vuotaa, niin sinne sännätä”. Vaikka talokoordinaattorit saavat usein apua residenssissä viivähtäviltä vierailta, on viimekätinen vastuu talon ylläpitämisestä kuitenkin heillä. Kuten eräs haastateltava kuvaa:

Se et sä pystyt vaan asumaan siellä, et sä saat talon pidettyä lämpimänä ja pihan aurattuna ja auton toimivana ja katon pitävänä ja seinät jotenkin kunnossa ja kaikki, niin se oikeestaan on kokopäivätyö. Toi on paikka, jossa ei oo pelkästään yks ihminen, vaan siellä on yks ihminen tai sit kaks ihmistä, jotka huolehtii vaikka kahdeksasta muusta ihmisestä, ja ei ookaan sadan neliön talo vaan on 700 neliön talo, ja on ne lumityöt ja lämmitysjärjestelmät ja kaikki se, mitä normaalisti [kuuluu] taloudenpi-
toon kertaa seittemän, vois sanoa.

Mustarinda-talon syrjäinen sijainti tekee uusintavasta työstä usein fyysisesti raskasta. Monet arkiset asiat, jotka kaupunkiolosuhteissa hoituvat suhteellisen helposti, vaativat paljon suunnittelua ja vaivannäköä. Esimerkiksi kauppareissut oli suunniteltava huolella, sillä kauppaan pääseminen vaatii autoilua, jota ekologisen elämänmuodon vaalimisen takia pyrittiin tekemään säästeliäästi. Pitkät välimatkat tekivät myös sähköautoilusta jännityksen aiheen, sillä kovilla pakkasilla auton akku ei aina tahtonut jaksaa kunnolla kirkonkylältä kotipihaan. Syrjäiseen sijaintiin liittyivät myös ”saatanalliset järjestelysaagat”:

Aina, kun joku asia menee rikki tai ei toimi. Ku ollaan tääl hevonneperseessä, niin se vaatii aina semmosen saatanallisen [nauraa] järjestelysaagan, joka voi siis kestää silleen viikosta kolmeen, että saadaan just vaikka joku oikea korjaaja kiinni, joka sitten ajaa jostain tuolta kahden ja puolen sadan kilometrin päästä. Jumittuu sitä ennen tuohon jyrkkään [rinteeseen] autollaan, ja sit pitää soittaa naapurille, että se tulee hakemaan sen sieltä, ja sit ku saadaan se korjaaja tänne lopulta paikalle, se tajuu, että okei sil ei ookaan vaik jotain osaa, ja sit tää kaikki alkaa alusta uudelleen. Joku tällänen on ehkä välillä silleen raskasta.

Ruumiillinen uusintava työ oli sekä Oranssissa että Mustarindassa iso osa arkista yhteiselämää. Tekijöilleen tämä työ ei ollut näkymätöntä tai itsestään selvää: työstä puhuminen oli haastatteluissa keskeisessä asemassa. Sitä ei myöskään pidetty itsestään selvänä, kuten ”tavallisessa arjessa” tehtyä uusintavaa työtä (Fraser 2016), vaan kaikki yhteisön jäsenet näkivät sen keskeisyyden ja arvon yhteisön olemassaololle. Arkipäivän utopioihin usein liittyvä rahallisten resurssien niukkuus tai tietoinen pyrkimys elää markkinalogiikasta mahdollisimman irrallaan korostavat uusintavan työn tarvetta ja samalla luovat yhteisöä ylläpitävän talkoohenkisyiden identiteetin.

Vuorovaikutustyö

Arkipäivän utopioihin ja niiden ympärille rakentuviin yhteisöihin liittyy väistämättä myös ristiriitoja, jännitteitä ja epäonnistumisia, jotka ovat yhteisöjen toiminnan kannalta yhtä olennaisia kuin onnistumisetkin (Cooper 2013, 4). Yhteisöt ovat samanaikaisesti sekä tuen ja turvan että konfliktien lähteitä. Jotta yhteisöt voivat toimia ja jotta niillä voi olla ajallista jatkuvuutta, konflikteja ei voi poistaa tai sivuuttaa, vaan niitä täytyy oppia tavalla tai toisella käsittelemään ja sietämään. Arkipäivän utopioita ei siis eletä harmonisissa ideaaliyhteisöissä, vaan ristiriidat ovat elimellinen osa niiden sosiaalista anatomiaa. Yhdessä oleminen ja eläminen eivät voi merkitä yksimielisyyttä; moninaisuutta kunnioittavan yhteisön tulee olla määritelmällisesti kompleksinen

ja helppoja ratkaisuja kaihtava, mitä ei ole helppo saavuttaa (vrt. Lorde 2018).

Läheissuhteita, perheitä ja yhteisöjä rakentava ja ylläpitävä työ voidaan hahmottaa sosiaalisen uusintamisen yhtenä tärkeänä muotona (Folbre 2002). Oranssissa ja Mustarindassa asuminen edellytti asukkailta kykyä ratkoa konflikteja: ongelmiin puuttumista, osapuolten kuuntelua, tunnetyötä, sovitelua ja kompromissien etsimistä. Oranssissa konfliktit olivat vuosien varrella liittyneet useimmiten toisista asunnoista tai pihalta kantautuviin ääniin, työn määrän jakautumiseen, erilaisiin persooniin tai mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Yhteisesti jaetut pyykkitupa ja sauna aiheuttivat erityisen paljon ”intohimoja ja riitaa”, koska ne ovat ”intiimejä paikkoja, joissa ihmisten erilaiset hygieniäkäsitykset kohtaa”. ”Bileet” toistuvat sekä yhteisöä yhteen liimaavana että sitä hajalle repivänä asiana. Yhteisössä oli ”jatkovaa vääntöä” siitä, että osa teki liian vähän, kun taas osa otti harteilleen paljon yhteistä työtä ja vastuuta. Kuten perheissä, myös Oranssissa riitoja syntyi siitä, ”kuka jätti roskat lojumaan ja kuka ei hoitanu vuorollansa sitä, mitä piti”. Eräs haastateltava kuvaa, että hän väsähti siihen, kuinka Oranssi oli ajoittain kuin ”huonosti toimiva Neuvostoliitto”. Vaikka Oranssiin monien muistoissa ja kokemuksissa liittyikin päällimmäisenä paljon lämpöä, kiintymystä ja arvostusta, haastateltavan mukaan ”ei voi sanoa, että se olis ollu mikään ihan paratiisi maan päällä”.

Myös Mustarindan haastatteluissa nostetaan esiin erilaiset konfliktit, jotka koskivat pitkälti samankaltaisia asioita kuin Oranssissakin. Konfliktit nähtiin uuvuttavina mutta myös tärkeinä oppimisen paikkoina, joissa pääsi harjoittelemaan yhteiskunnallisesti tärkeitä taitoja. Haastateltavat arvostavat sitä, että Mustarindassa ”joutuu elämään yhdessä muiden ihmisten kanssa ja kohtaamaan myös niin, et osuu kulmat yhteen tai joudutaan neuvottelee siitä”. Asiat täytyi aina selvittää, sillä metsän keskellä olevasta yhteisöstä ”ei pääse pakoon eikä voi lähteä omaan kotiin”. Toinen haastateltava toteaa, ettei yksin tekeminen ole mielekäästä, etenkin jos ajattelee ihmiskunnan tulevaisuutta: ”Meijän on pakko oppia tulemaan toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa ja jollain semmosella minitasolla ehkä Mustarinda on hyvä esimerkki siitä.” Kitkaa ja konflikteja ei näin ollen nähty yksinomaan ongelmina vaan myös ”tuottavina”: ne auttoivat tuomaan tärkeitä asioita pintaan ja kehittämään yhteisöjä. Vuorovaikutustyön kuormitusta helpotti se, että se oli usein yhteisöllistä työtä, jota pystyi jakamaan muiden kanssa:

Täällä pitää olla tekemisissä keskenään ja joskus käy, että ei vaan kaikki mee niin. Se voi olla tosi raskasta itelle ja semmonen sosiaalinen paine voi olla joskus vaikee, mä oon ehkä vähän herkkä sille muutenkin. Jos sellasta on ilmassa, niin sitten se voi ittee kuormittaa kyl aika paljon ja on vaikee ottaa omaa tilaa. Mut sitten tavallaan se on myös se voima. Et jos ois yksin siinä, niin varmaan tekis mieli kaivaa kuoppaa tuolla takapihal, johon käy vaan ja jää sinne. Mut sit tavallaan, ku sen tiedon voi jakaa ihmisten kans ja niil on se sama kokemus, niin se on ihan eri asia, et siihen sit kuitenkin enemmän huumorilla pystyy suhtautumaan.

Tutkimissamme yhteisöissä kokeillaan, harjoitetaan ja harjoitellaan jatkuvasti sitä, kuinka pitkäaikaista, muuttuvaa ja moniäänistä yhteisöä solmitaan yhteen. Tämä harjoitus muistuttaa niitä arkisia ja kitkantäyteisiä neuvotte-luja kaupunkitilasta, joita muun muassa Eeva Puumala ja Karim Maïche naapurustotutkimuksessaan kuvaavat keskeisiksi elementeiksi, jotka vahvistavat demokraattista poliittisen tilan auki pitämistä. Neuvotteluiden kautta mahdollisimman monenlaiset ihmiset saavat olla osana yhteisöjä ja saavat äänensä kuuluviin yhteiskunnassa. (Puumala ja Maïche 2021.) Sen opettelu, miten ihmisten välisistä eroista neuvotellaan ilman, että konflikteja lakaistaan maton alle, voidaankin nähdä yhtenä merkittävänä utooppisena käytäntönä ja kestäväen tulevaisuuden tekemisen tapana.

Ristiriitoja ja konflikteja pyrittiin Oranssissa ja Mustarindassa jonkin verran ennaltaehkäisemään valitsemalla yhteisöihin ihmisiä, joiden ajateltiin pystyvän elämään yhteisöllisesti. Tätä yhteisön rajojen piirtämistä kuvataan aineistossa prosessina, joka vaatii toistuvaa keskustelua ja ristiriitaisten tunteiden työs-tämistä. Oranssi halutaan pitää avoimena monenlaisille ihmisille ja elämän-tilanteille, joskin samalla painotetaan, ettei yhteisö voi olla ”pelastusryhmä” tai ”parantola”. Myös Mustarindan haastateltavat toteavat, että residenssiin otetaan ihmisiä, jotka ovat asuneet aiemmin yhteisöissä tai muulla tavoin osoittavat hakemuksessaan, että ”ne tulee toimeen siel talolla, koska muuten se talon arki ois ihan liian haastavaa kaikille”. Asukasvalinoissa mietitäänkin sosiaalista kestävyyttä, samalla kun halutaan pitää yhteisö avoimena monen-laisille ihmisille.

Vuorovaikutustyöhön liittyi molemmissa yhteisöissä kiinteästi myös toisista asukkaista huolehtiminen. Oranssin yhteisössä elämisen olennainen

osa oli ”tietynlainen hereillä olo muiden ihmisten asioista” ja ”toisten perään katsominen, jos jollain menee jotenkin vähän huonosti”. Moni koki yhteisön jäsenet ystäviksi ja viittasi Oranssiin ”perheenä” tai ”sukulaissuhteina”, ”omana pikku kuplana”, ”muumitalona” ja ”muumilaaksona”. Myös talot itsessään nähtiin hoivaavina. Osalle Oranssin yhteisö oli ollut tärkeä turvapaikka, joka oli sallinut erilaisuutta ja antanut kokemuksen hyväksytyksi tulemisesta ja kuulumisesta johonkin. ”Laumassa oleminen toi turvaa”, kuten eräs pitkän linjan oranssilainen tiivistää. Toisista huolehtimista voi ajatella myös sosiaalisen uusintamisen edellytyksistä huolehtimisena: ymmärretään, ettei uusintava työ ole rajaton resurssi vaan jotakin, joka voi myös ehtyä (Folbre 2021).

Muistityö

Uusintava työ ei koske vain materiaalisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämistä, vaan se sisältää myös kollektiivisen muistin sekä elämälle ja poliittisille kamppailuille merkitystä antavien kulttuuristen symbolien uusintamisen (Federici 2019, 5). Tällainen muistityö kutoutui monin tavoin osaksi tutkimiamme yhteisöjä. Historian jatkumoa solmittiin osaksi materiaalista todellisuutta ja elämistä talojen kunnostuksen ja ylläpidon kautta. Talojen remontointi toimi sekä Oranssissa että Mustarindassa yhteisöä tuottavana ja yhteisön muistia ylläpitävänä työnä. Talojen ylläpitäminen rakensi myös erityistä ajallista sidettä yhteisöön. Esimerkiksi Oranssissa oli opeteltu perinnerakentamisen käytäntöjä, jotta talot voitiin entisöidä niiden historiaa kunnioittaen ja näin siirtää eteenpäin tuleville sukupolville. Ajan ja energian sijoittaminen rakennuksiin muuttui pitkäkestoisuudeksi ja pysyväksi suhteeksi paikkaan sekä hyviksi teoiksi tuleville asukkaille: ”Jos mä nyt teen tän asian hyvin, niin se ois jollekin muullekin, joka joskus tulee tänne, vielä hyvä ja näyttäis kivalta.” Olennainen osa muistityötä oli myös yhteisön eetoksen ja historian kertominen ja eteenpäin välittäminen uusille asukkaille. Oranssin asukkaat kokivat tärkeäksi ”muistuttaa, mikä historia näissä taloissa on, ja millaiselle historian jatkumolle mun asuminen asettuu tai mitä mä tuen, kun mä asun täällä”. Tarinoita kertomalla tuotettiin yhteisön identiteettiä ja säilytettiin arkipäivän utopiaa kannattelevaa ideaa. Kuten eräs pitkään Oransilla asunut asukas toteaa:

Sitä kantaa jotain semmoista pidemmän ajan tietoa ja jakaa sitä eteenpäin. Sillä tavalla mä hahmotan sen oranssilaisen identiteetin. Oranssi on luonteeltaan jotain semmoista, mitä me kannetaan eteenpäin tuleville nuorille ja seuraaville sukupolville, ei itsellemme.

Myös Mustarindan kerronnassa on jatkuvasti läsnä ajallisuus ja pyrkimys pitkäjänteiseen, tulevaisuutta rakentavaan työhön. Yhteisön ytimessä olevaa ekologista jälleenrakennusta voi itsessään pitää muistityön muotona, sillä sen tarkoituksena on siirtää elinkelpoinen maapallo seuraaville sukupolville. Näin ollen muistityön voi lukea utooppiseksi eleeksi, joka on välttämätön osa tulevaisuuden tekemistä.

Oranssin tavoin Mustarindassakaan muistityö ei jäsentynyt yksilökeskeiselle ajallisuuden ajatukselle eli toisin sanoen sille, että tiettyjen henkilöiden tulisi sitoutua yhteisöön vuosikymmeniksi tai loppuiksi. Sen sijaan pyrkimys pitkäjänteisyyteen näkyi toiveena, että yhteisö itsessään voisi säilyä ja muuttua ajassa. Tällöin tärkeäksi uusintavan työn muodoksi nousi oppiminen, tiedon siirtäminen sekä tilan ja vapauden antaminen. Tiettyjä arkipäivän utopiaan liittyviä perusajatuksia, kuten talkoohenkisyyttä, haluttiin pitää yllä mutta ei pakottamalla vaan ”antamalla tilaa muille, että ne vois kokee olevansa vastuussa”. Samalla hyväksyttiin se, että yhteisö voi muuttua ajassa jäsenten vaihtuessa ja tuodessa ”ihan uudenlaista osaamista ja tietämystä”, joka ”vastaa joihinkin semmisiin kysymyksiin, mitä on yhteiskunnassa”. Jotta yhteisö voi säilyä, sen täytyy pystyä uudistumaan ja olemaan oppiva yhteisö.

Sekä Oranssissa että etenkin Mustarindassa koettiin yhteisön ylläpitämisen kaikkine siihen liittyvine töineen olevan toisinaan niin kuormittavaa, että se uhkasi toiminnan jatkuvuutta. Ekologiseen elämäntapaan perustuvan Mustarindan kokeileva elämänmuoto ja sen edellyttämä uusintava työ nähtiin ajoittain niin raskaana, että yhteisön jäsenten pelättiin palavan loppuun. Jotta yhteisö voisi säilyä elinvoimaisena, pidettiin tärkeänä sen rakenteen joustavuutta ja mahdollisuutta muotoutua vastaamaan kulloinkin saatavilla oleviin uusintavan työn resursseihin:

Mä luulen, et jos sitä sit ei jaksa tai tulee semmoinen, että voimat alkaa uupua, niin ei tarvi myöskään ajatella, et se täytyy lopettaa, vaan sitten sitä effortin määrää tai tasoa voi laskea sopivasti. Nyt me tehhään

niin valtavan paljon joka rintamalla, et kyllähän se voi uinua jossain vaiheessa 10 vuotta niin, että siellä vaan lampaat laiduntaa ja hengittelään ja juodaan teetä. Et voihan semmonenkin vaihe olla, ja sit siitä voi lähteä taas uusien ihmisten toimesta joku uus dynaamisempi vaihe.

Yhteisön jäsenten jaksamisesta huolehtiminen voidaan hahmottaa uusintavan työn edellytysten turvaamisena sekä sellaisena muistityön muotona, joka suuntautuu yhteisön ja sen kulttuurin ja ideologian uusintamiseen (vrt. Rai ym. 2014; Hoskyns ja Rai 2007). Muistityön avulla pyritään säilyttämään arkipäivän utopioille ominainen lupaus paremmasta maailmasta ja vaalimaan mahdollisuutta sitoutua tähän lupaukseen. Mustarinda, jonka rahoituspohja on vaihteleva ja epävarma, joutuu elämään prekaarin maailman ehdoilla, jolloin yhteisön pitkäjänteinen rakentaminen on samanaikaisesti sekä vaikeaa että välttämätöntä. On ennakoitava, valmistauduttava ja varauduttava erilaisiin skenaarioihin. Siksi vaihtoehtona ei ole ”jäää lepäämään laakereille”. Samalla ”uuden kokeilu ja etsiminen” on oleellinen osa Mustarindan ideaa. Avaamme seuraavaksi, mitä kaikkea tällainen tulevaisuuteen suuntaava kokeilutyö merkitsee.

Kokeilutyö

Kokeilutyö voidaan hahmottaa erityisenä jälkifossiilisen työn muotona, joka tuli esiin etenkin Mustarindassa. Alusta asti ryhmittymässä toimineen haastateltavan mukaan erilaiset kokeilut liittyivät ”koko Mustarindan kaareen ja sen olemukseen”. Kokeilutyön ytimessä oli jatkuva käytännön ja teorian välinen vuoropuhelu: teoreettisia ajatuksia pyrittiin laittamaan käytäntöön ja ”elämään läpi” arjessa ja näin käytännön kautta pyrittiin oppimaan uutta teoreettisesti. Mustarindassa ”kokeiltiin elää tulevaisuudessa”, toisin sanoen elää elämää, jonka tulisi olla valtavirtaa tulevaisuudessa. Kokeilut olivat ikään kuin hapuiluja pimeässä (vrt. Eskelinen 2021): ”Pitää kokeilla ja koittaa elää ja jollain tavalla koittaa sisäistä sitä. Et sitä ei voi etukäteen suunnitella jotain valmista mallia ja sit ajatella, et se toimis.” Uusi syntyi kokeilun kautta. Kokeilutyö merkitsi jatkuvaa ”hereillä oloa” ja ”epäilyä”. Ajattelutyö ja ruumiillinen työ limittyivät ja kietoutuivat saumattomasti toisiinsa kokeilutyössä. Eräs haastateltava kuvaa

tätä soppavertauskuvan avulla: Talossa oli keitettävä soppaa ihan konkreettisesti, jotta väki pysyi hengissä, mutta samalla oli myös keitettävä ajatuksellista soppaa eli pohdittava, miten käytäntöä ja teoriaa voisi yhdistää. Tämä kokeilu ja sen kokemuksellisuus näyttäytyivät monille elimellisenä osana Mustarindan utooppista käytäntöä. Yksi haastateltava toteaa: ”Mä en oikein usko, että kauheen vaikuttavaa muutosta voi tapahtua ilman omaa kokemuksellista väylää.”

Ei siis riitä, että seinät pysyvät pystyssä, talo lämpenee ja sähköauto kulkee pakkasellakin, vaan samalla on jatkuvasti pohdittava sitä, miten kaiken voisi tehdä ekologisemmin: kuinka paljon eri asiat vievät energiaa, milloin on parasta tehdä jotakin ja onko muuta tapaa tehdä? Eräs alusta asti Mustarindan toiminnassa mukana ollut haastateltava kuvaa tätä pohdintaa: ”Me on kokeiltu erilaisia suuntia ja teknisesti ja materiaalisesti erilaisia asioita mutta myös ajatuksellisesti ja toiminnallisesti, että mikä toiminta ja asia ois sellasta, mitä kannattaa tehdä tai haluaa tehdä”. Haastateltavia turhautti, etteivät poliittiset päättäjät tuntuneet lainkaan käsittävän sitä, miten paljon ekologinen elämänmuoto vaatii:

Se on valtava urakka ja työ sillon, kun tehdään kaikki nimenomaan kokeellisesti ja ekologisemmin kuin juuri missään. Et meillä ei oo edes esikuvia, mistä me voitais ammentaa tietoo, jos joku juttu vaikka onkin haastava, et me joudutaan itse keksiin ne ratkasut. Että ei täs välttämättä oo semmonen olo, että yhteiskunta olis sillä lailla viel käsittäny sitä, että mitä tommonen jälkifossiilinen aika ja sen vaativa työ ikään kuin on.

Jälkifossiilisen elämäntavan haastavuus näkyi kaikessa toiminnassa: se näkyi aiemmin mainittuna ruumiillisena työnä ”saatanallisine järjestelysaagoineen” mutta myös jatkuvina kokeiluina, yrityksen ja erehdyksen kautta oppimisena. Kun arkipäivän utopiassa tavoite on elää arkea toisin, joutuu pohtimaan kaikkea tekemistä sekä etsimään uusia vaihtoehtoja ja tapoja tehdä. Mustarindassa pohdittiin lakkaamatta sitä, ”miten vois tehdä jotenkin niin, et se ois kestävä”. Valmiiden ratkaisujen puuttuessa asioita joutui myös kokeilemaan usein monia kertoja. ”Räpiköiminen” nousikin esiin vertauskuvana sille, miten Mustarindassa hapuultiin kokeilun kautta eteenpäin ja reagoitiin yllättäviin tilanteisiin, joita ei voinut ennakoita. Myös rahallisten resurssien

vähäisyys pakotti usein kokeilemaan ja löytämään uudenlaisia ratkaisuja ja työskentelytapoja.

Kokeilutyö näyttäytyi haastattelupuheessa kokonaisvaltaisena. Pyrkimys tehdä toisin ohjasi kaikkea toimintaa. Konkreettinen esimerkki arkisesta kokeilutyöstä olivat syvät kulhot. Yksi haastateltava kertoo, kuinka hän viimeksi Mustarindassa ollessaan ajatteli, että kaikista syvistä kulhoista tulisi hankkiutua eroon, sillä ne vievät paljon tilaa astianpesukoneessa, jota joutuu siksi pyörittämään useita kertoja päivässä. Siirtymällä vähemmän tilaa vieviin astioihin voisi säästää energiaa ja vettä. Ekologinen kestävyys oli alati arjessa läsnä olevaa ja tehtävää työtä.

Uusintavan työn varaan rakentuva elämä arkipäivän utopiana

Olemme tarkastelleet tässä katsausartikkelissa arkipäivän utopioita uusintavan työn näkökulmasta. Olemme ehdottaneet, että utopiat edellyttävät ruumiillista työtä, vuorovaikutustyötä, muistityötä ja kokeilutyötä, jotka rakentavat ja ylläpitävät fyysisistä ympäristöä, sosiaalisia suhteita, historiallista muistia ja kulttuurista identiteettiä, arvoja ja ideologioita. Tässä uusintavassa työssä toistuvat monet feministisen tutkimuksen uusintavalle työlle määrittelemät piirteet: työ on jatkuvaa, arjen lomassa tehtävää, toisista ja yhteisöstä huolehtivaa, hyvinvointia tuottavaa ja elämää ylläpitävää. Olemme havainnollistaneet, miten ruumiillinen työ voi sisältää hoivan elementtejä ja miten vuorovaikutustyö voi paitsi kuormittaa, myös toimia hedelmällisenä inhimillisen yhteiselämän ja sen ristiriitojen ratkaisemisen harjoittelemisen paikkana. Uusintavan työn aiemmissa analyysissä katveeseen jäänyt kokeilutyö puolestaan nostaa esiin uusintavan työn merkityksen ja uudelleenjärjestämisen tarpeen ekokriisin aikakaudella, kun taas muistityö alleviivaa sosiaalisen uusintamisen ajallisuutta ja historiallisesti rakentuneiden kulttuuristen symbolien, arvojen ja käytäntöjen merkitystä tulevaisuuteen suuntautumisessa. Uusintavan työn määrä ja merkitys tutkimissamme yhteisöissä kuvastaa hyvin niiden luonnetta utopioina: ne eivät ole vain teoreettisia malleja paremmalle maailmalle jossain tulevaisuudessa vaan käytännön tekoja ja toimintaa, joilla asetetaan kyseenalaiseksi nykyisiä elämänmuotoja ja tarjotaan niille konkreettisia

vaihtoehtoja tässä ja nyt (ks. Eskelinen ym. 2020; Levitas 2013).

Feministisissä uusintavan työn analyysissä on tuotu usein esiin uusintavan työn näkymättömyys ja aliarvostus yhteiskunnassa. Arkipäivän utopioissa uusintava työ ei kuitenkaan ole näkymätöntä ja aliarvostettua – päinvastoin: se on jatkuvasti läsnä ja sen merkitys ja arvo tunnustetaan. Vaikka uusintava työ oli arkipäivän utopioissa tärkeää, se asettui kuitenkin tuottavaksi määritellyn ja rahallistetun työn ja talouden ulkopuolelle tai reunamille, minkä vuoksi se voi olla yhteiskunnan silmissä näkymätöntä ja aliarvostettua. Uusintava työ ei myöskään näyttäytyntyt tutkimissamme yhteisöissä leimallisesti tai räikeästi sukupuolitettuna työnä, joskin aihe vaatii vielä tarkempaa tarkastelua jatkossa. Sekä Mustarindassa että Oranssissa eläminen vaati osallistumista uusintavaan työhön, ja molemmissa yhteisöissä oli pyritty myös rikkomaan perinteistä sukupuolen mukaista työnjakoa. Koska uusintavaa työtä ei pidetty rajattomana tai tekijälleen ilmaisena, sen edellytyksistä ja tarjoajista pyrittiin pitämään huolta etenkin vuorovaikutus- ja muistityön avulla.

Tutkimiemme arkipäivän utopioiden voi tulkita prefiguroivan yhteiskuntamuotoa, jossa tuottavan ja uusintavan työn kategorioita ja niiden välisiä suhteita voi kuvitella ja järjestää uudelleen. Arkipäivän utopioiden merkitys yhteiskunnalliselle muutokselle kumpuaakin pitkälti juuri niiden kyvystä sekä horjuttaa olemassa olevia ajattelun ja toiminnan rakenteita että avata tilaa toisenlaisille tavoille järjestää inhimillistä elämää. Tämä havainnollistaa utopioiden erityistä luonnetta teorian ja käytännön välitilana ja solmukohtana.

Viitteet

1) Aineistonkeruu on toteutettu osana POLIMA-hanketta, jota rahoittaa Suomen Akatemia (pääötönumero 331067). Aineistonkeruuseen on osallistunut myös hankkeen erikoistutkija Pilvi Porkola.

Lähteet

- Bakker, Isabella. 2007. Social reproduction and the constitution of a gendered political economy. *New Political Economy*, 12:4, 541–556.
<https://doi.org/10.1080/13563460701661561>
- Bhattacharya, Tithi (toim.). 2017. *Social reproduction theory: Remapping class, centering oppression*. Lontoo: Pluto Press.
- Cooper, Davina. 2013. *Everyday utopias: The conceptual life of promising spaces*. Durham: Duke University Press.
- Elomäki Anna, Hoppania, Hanna-Kaisa ja Ylöstalo, Hanna. 2021. Koronakriisistä hoivaavaan talouteen. *Politiikasta*, 3.3.2021.
<https://politiikasta.fi/koronakriisista-hoivaavaan-talouteen/> [Luettu 30.3.2022]
- Eskelinen, Teppo. 2021. Utopioiden paluu ja metodologiset haasteet. *RUUKKU*, 29.11.2021. <http://ruukku-journal.fi/en/viewpoints/-/blogs/utopioiden-paluu-ja-metodologiset-haasteet> [Luettu 30.3.2022]
- Eskelinen, Teppo, Lakkala, Keijo ja Laakso, Maria. 2020. Introduction: Utopias and the revival of imagination. Teoksessa Teppo Eskelinen (toim.), *The revival of political imagination: Utopia as methodology*. Lontoo: Zed Books, 3–19.
- Federici, Silvia. 2012. *Revolution at point zero: Housework, reproduction, and feminist struggle*. Oakland: PM Press.
- Federici, Silvia. 2019. *Re-enchanting the world. Feminism and the politics of the commons*. Oakland: PM Press.
- Ferguson, Susan. 2020. *Women and work: Feminism, labour and social reproduction*. Lontoo: Pluto Press.
- Folbre, Nancy. 2002. *The invisible heart. Economics and family values*. New York: The New Press.
- Folbre, Nancy. 2021. *The rise and decline of patriarchal systems: An intersectional political economy*. Lontoo: Verso.
- Fraser, Nancy. 2014. Behind Marx's hidden abode: For an expanded conception of capitalism. *New Left Review*, 86, 55–72.
- Fraser, Nancy. 2016. Contradictions between capital and care. *New Left Review*, 100, 99–117. <https://newleftreview.org/issues/ii100/articles/nancy-fraser-contradictions-of-capital-and-care> [Luettu 30.3.2022]

- Fraser, Nancy ja Jaeggi, Rahel. 2018. *Capitalism: A conversation in critical theory*. Cambridge: Polity.
- Giménez, Martha E. 2018. *Marx, women and capitalist social reproduction*. Leiden: Brill.
- Hoskyns, Catherine ja Rai, Shirin M. 2007. Recasting the global political economy: Counting women's unpaid work. *New Political Economy*, 12:3, 297–317. <https://doi.org/10.1080/13563460701485268>
- Levitas, Ruth. 2013. *Utopia as method: The imaginary reconstitution of society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lorde, Audre. 2018. *The master's tools will never dismantle the master's house*. Lontoo: Penguin Classics.
- Mustarinda. 2021. Info. <https://www.mustarinda.fi/info> [Luettu 10.12.2021]
- Oranssi. 2021. <https://oranssi.net/> [Luettu 10.12.2021]
- Puumala, Eeva ja Maïche, Karim. 2021. 'Whether you like it or not, this is the future!': everyday negotiations of the community's boundary in urban space. *Citizenship Studies*, 25:6, 808–824. <https://doi.org/10.1080/13621025.2021.1968718>
- Rai, Shirin M., Hoskyns, Catherine ja Thomas, Dania. 2014. Depletion: The cost of social reproduction. *International Feminist Journal of Politics*, 16:1, 86–105. <https://doi.org/10.1080/14616742.2013.789641>
- Sargisson, Lucy. 1996. *Contemporary feminist utopianism*. Lontoo: Routledge.
- Tronto, Joan. 1993. *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care*. Lontoo: Routledge.
- Tuomaala-Özdemir, Salome. 2021. Naapuriapu – ovenavauksia osallisuuden kerroksiin. Teoksessa Eeva Puumala, Karim Maïche ja Salome Tuomaala-Özdemir (toim.), *Naapurusto – tarinoita moniäänisestä lähiöstä*. Helsinki: Into, 118–135.

Haastattelut

- Parihaastattelu, Mustarinda, tammikuu 2021.
- Yksilöhaastattelu, Mustarinda, tammikuu 2021.
- Parihaastattelu, Mustarinda, kesäkuu 2021.

Yksilöhaastattelu, Mustarinda, kesäkuu 2021.

Parihaastattelu, Mustarinda, joulukuu 2021.

Ryhmähaastattelu, Oranssi, toukokuu 2021.

Yksilöhaastattelu, Oranssi, kesäkuu 2021.

Parihaastattelu, Oranssi, syyskuu 2021.

Parihaastattelu, Oranssi, syyskuu 2021.

Parihaastattelu, Oranssi, syyskuu 2021.

Keskustelupuheenvuoro

Erotteluja purkaen kohti hoivaavaa taloutta

Heini Kinnunen, filosofian tohtori, Tasa-arvoa taloustietoon, feminismiä finanssipolitiikkaan (FEMTIE) -hankkeen tutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Avainsanat: hoivaava talous, poliittinen talous, erottelut, tasa-arvo, ekologinen kestävyys

<https://doi.org/10.51810/pt.120099>

Hoiva, jota tehdään niin palkatta kuin palkallisena kodeissa ja kodin ulkopuolella, on yhteiskuntia kannatteleva aktiviteetti, jonka arvoa ei ole riittävällä tavalla otettu huomioon taloutta koskevassa tiedontuotannossa, toiminnassa ja päätöksenteossa. Tähän tärkeään teemaan tarttui *Poliittinen talous* -lehden, Poliittisen talouden tutkimuksen seuran ja Tasa-arvoa taloustietoon, feminismiä finanssipolitiikkaan (FEMTIE) -hankkeen Tampereella 30.5.2022 järjestämä Hoivan poliittinen talous -paneelikeskustelu, joka liittyy myös *Poliittinen talous* -lehden samannimiseen erikoisnumeroon. Panelisteina toimivat BIOS-tutkimusyksikön ekonomisti Jussi Ahokas, Hoivan poliittinen talous -erikoisnumeroon tutkimusartikkelin kirjoittanut Annastiina Rajala-Vaittinen sekä *Poliittinen talous* -lehden päätoimittaja, tutkija Anna Elomäki. Keskustelun juonsi *Poliittinen talous* -lehden toinen päätoimittaja ja FEMTIE-hankkeen johtaja Hanna Ylöstalo. Itse istuin tilaisuuden yleisössä, josta käsin myös tämän puheenvuoron aiheet ja pohdinnat kumpuavat.

Panelistien keskustelua kuunnellessani aloin pohtia, miten monin eri tavoin erilaiset kahtiajaot ja ulossulkevat erottelut ehdollistavat talouteen liittyvää ajattelua ja mitä näiden erottelujen purkaminen voisi merkitä hoivaavan talouden edistämisen kannalta. Hoivaavan talouden (*caring economy*) käsitteellä

viittaa tasa-arvoisempaa taloutta edistävien järjestöjen, feminististen taloustieteilijöiden ja poliittisen talouden tutkijoiden kehittämään talouskäsitukseen, jossa taloudellisen toiminnan keskiöön pyritään nostamaan inhimillinen hyvinvointi ja huolenpito, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä ekologinen kestävyys (ks. esim. Women's Budget Group 2020). Hoivaavan talouden käsite ei siten kuvaa vain ammatilliseen hoitotyöhön tai hoivamarkkinoihin liittyvää talouden osa-aluetta, vaan käsite on utopistinen sikäli, että sen avulla tavoitellaan perustavanlaatuista taloutta ja talouspolitiikkaa ohjaavien arvojen ja tavoitteiden muutosta.

Esitän puheenvuorossani, että erilaisten taloutta ja sukupuolta koskevien erottelujen purkaminen on hoivaavamman talouden edellytys. Näitä erotteluita ovat muun muassa uusintavan ja tuottavan työn välinen kahtiajako, politiikka-alueiden erillään pitäminen, sekä naisten ja miesten normatiivinen jaottelu. Samaan aikaan hoivaavan talouden edistäminen erilaisin käsitteellisin ja poliittisin keinoin purkaa epätasa-arvoistavia erotteluita, joiden vaikutukset ulottuvat myös talouden alueen ulkopuolelle.

Taloudesta erotettu uusintava työ ja uusintamisesta erotettu (talouden) ihminen

Paneelikeskustelussakin esiin noussut jako uusintavaan ja tuottavaan työhön on yksi sitkeimmin taloutta koskevaa ajattelua ja toimintaa ohjaava kahtiajako, jota hoivaavan talouden idea pyrkii haastamaan. Uusintavalla työllä viitataan muun muassa kodeissa tapahtuvaan lastenhoitoon, kotitöihin ja kasvatukseen tai esimerkiksi julkisella sektorilla tehtävään hoito- ja kasvatus-työhön. Erottelun mukaan vain tuottava työ, kuten tavaroiden valmistaminen markkinoille, kerryttää lisäarvoa (Marx 1893) sen teettäjälle. Feministisessä teoriassa ja liikkeessä jako tuottavaan ja uusintavaan työhön on ollut keskeinen kritiikin kohde. Ensinnäkin empiirinen todellisuus osoittaa, miten suuri osa niin kutsutusta tuottamattomasta, uusintavasta työstä, kuten palkattomasta hoivasta, on ollut naisten tehtävänä, kun taas tuottava työ, kuten teollisuudessa tehtävä palkkatyö, on ollut miesten aluetta. Toiseksi uusintavaa työtä on pidetty talouden ulkopuolisena ja taloudelle merkityksettömänä aktiviteettina, vaikka kuten feministiset teoreetikot ovat painottaneet,

uusintavalla työllä on korvaamaton rooli taloudessa. (Dalla Costa ja James 1975; Federici 2021.)

Panelisti Annastiina Rajala-Vaittisen mukaan feministisessäkin keskustelussa on kuitenkin harvemmin käsitelty uusintavaa työtä biologiseen reproduktioon eli lasten synnyttämiseen liittyvänä kysymyksenä. Rajala-Vaittinen onkin pyrkinyt tutkimuksessaan tuomaan esiin ja osoittamaan synnyttämisen ja etenkin synnytyselinten terveyden sukupuolittuneena ja taloudellisena kysymyksenä. Ainoastaan Suomessa synnytyksen jälkeisen inkontinenssin kustannukset julkiselle taloudelle ovat miljardiluokkaa, ja siltikään synnytyksen jälkeisestä kuntoutuksesta ja hoidosta ei huolehdi kunnolla (ks. myös Rajala ja Vaittinen 2022). Inkontinenssi ja synnyttäminen eivät ole taloudellisia kysymyksiä vain julkisen talouden kustannuksien näkökulmasta. Kysymys on myös uusintavaa työtä tekevän ihmisen, kuten synnyttäjän, voimavaroista. Näiden voimavarojen ehtyessä, murenee myös talouden pohja. (Emt.)

Synnytyselinten terveys on sukupuolikysymys ja niihin liittyvien talousvaikutusten huomioimattomuus istuu sitkeässä. Ajattelen, että ulossulkevilla erotteluilla on keskeinen rooli tämän tasa-arvoa heikentävän *status quon* ylläpidossa. Uusintavan ja tuottavan työn välisen erottelun lisäksi kysymys on myös ihmiskäsityksestä. Feministiset ajattelijat (esim. Benhabib 1992, Young 1990) ovat tuoneet esiin, miten neutraaliksi naamioitu ihmiskäsitys on itseasiassa sukupuolittunut ja perustuu lukuisille eronteoille: ruumiin ja mielen, luonnon ja yhteiskunnan, riippumattoman ja riippuvaisen erottamiselle toisistaan. Synnytyksen jälkeisestä inkontinenssista kärsivän ihmisen, tai ylipäätään synnyttäjän keho, ei sovi kuvaan koherentista, riippumattomasta ja pystyvistä yksilöistä, joka ilmestyy yhteiskuntaan valmiina kuin sieni metsän mättäälle sateen jälkeen (ks. Benhabib 1992, 156; Hobbes 1647/2017, 280). Paneelissa keskusteltiinkin siitä, miten ihmiskäsityksen muuttaminen voisi olla keskeinen askel myös hoivaavamman ja vaivaisuuden hyväksyvän talousjärjestelmän edistämiseksi. Ajattelen lisäksi, että hoivaavan talouden edistäminen auttaa puolestaan purkamaan riippumattomuuden ideaalin varaan rakennettua sukupuolittunutta ihmiskäsitystä samalla, kun se tuo näkyviin uusintavan työn taloudellisen merkityksen.

Hyvinvointitalous: erotteluja purkava, poliittinen käsite

Yksi konkreettinen tapa purkaa kahtiajakoja ja talouteen liittyvää mielikuvitusta kaventavia erotteluja on uusien käsitteiden kehittäminen ja esiintuominen. Jussi Ahokas kertoi paneelissa hyvinvointitalouden käsitteestä, jota on kehitetty SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:ssä, muiden muassa järjestön pääekonomistina aiemmin toimineen Ahokkaan toimesta. Käsitteen avulla voidaan tarjota uudenlainen näkökulma ihmisten ja luonnon hyvinvointiin tähtäävän politiikan ja talouspolitiikan sekä taloudellisen toiminnan välisiin suhteisiin. Käsitteellä pyritään puolustamaan hyvinvointia talouden keskeisenä päämääränä, taloudellisenä investointina ja talouskasvun mahdollistajana (ks. Ahokas 2021). Vallitsevassa talouskeskustelussa hyvinvointia ja taloutta koskevia politiikkatavoitteita pidetään usein toisilleen vastakkaisina. Esimerkiksi julkisia hyvinvointipalveluita pidetään kulueränä julkiselle taloudelle. Hyvinvointitalouden käsite puolestaan pyrkii tuomaan talouden, ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin edistämisen ”samalle puolelle” politiikkaa.

Käsitteiden menestykseen ja käyttöönottoon vaikuttaa yhteiskunnallinen konteksti ja ilmapiiri. Paneelissa Ahokas toi esiin, miten hyvinvointitalouden käsitteen käyttöönotolle ja leviämiselle on ollut viime vuosina suotuisa maaperä, ja käsite on otettu hyvin vastaan Suomen lisäksi myös Euroopassa laajemmin. Kontekstin lisäksi on mielestäni tärkeää huomioida käsitteiden poliittisuus. Käsitteet eivät ole poliittisesti viattomia, vaan niiden saamat merkitykset ja käyttötavat riippuvat poliittisista arvoista ja tavoitteista. Esimerkiksi hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä on käytetty hyvinvointivaltion sijaan, jolloin valtion rooli hyvinvoinnin tuottajana jää taka-alalle (Julkunen 2001).

Hyvinvointitalouden käsite voi toimia strategisesti, kuin susi lampaan vaatteissa, tuodessaan vaihikkaa hyvinvointiin ja ekologiseen kestävyyyteen liittyvät arvot keskelle talouskeskustelua. Mutta hyvinvointitalouden käsite saattaa myös pönkittää ”politiikan taloudellistumista” (Brown 2016), kun poliittiset tavoitteet ja arvot pyritään perustelemaan talouden kielellä. Samaa voisi pohtia myös hoivaavan talouden käsitteen kohdalla. Jos hoivasta puhutaan taloudellisenä resurssina tai investointina, unohtuuko tällöin ihmisten välisen huolenpidon itseisarvo? Hoivan nimissä voidaan tehdä myös tasa-arvoa heikentävää politiikkaa, kuten Rajala-Vaittinen huomautti paneelissa. Toisaalta ajattelen, että hoivaavan talouden käsite nostaa talouspolitiikan keskiöön huolenpidon

ja hoivan, joita se itsessään pitää arvokkaina ja joiden kautta sen tavoitteet määrittävät. Olemme tottuneet ajattelemaan, että taloutta hoidetaan, mutta talouden voisi pikemminkin nähdä yhteiskunnan hoivaamisen välineenä, kuten hoivaavan talouden käsite implikoi.

Politiikan erottelevat raja-aidat ja niiden ylittäminen

Käsitteiden lisäksi hyvinvoinnin, hoivan ja talouden välisten vastakkainasettelujen purkamisessa tarvitaan konkreettista politiikkaa ja institutionaalisten raja-aitojen rikkomista. Kuitenkin, kuten panelistina toiminut Anna Elomäki toi esiin, EU:ssa hyvinvointiin vaikuttava sosiaalipolitiikka ja talouspolitiikka operoivat pitkälti toisistaan erillään – sen lisäksi, että hoivan ja hyvinvointipalveluiden järjestäminen on jäsenvaltioiden omassa päätäntävallassa, jolloin EU:n rooli niissä jää pieneksi. Elomäen mukaan EU:n talouspolitiikka vaikuttaa kuitenkin jäsenmaiden taloudellisiin resursseihin, jotka puolestaan heijastuvat muun muassa tasa-arvon toteutumisen kannalta tärkeisiin julkisiin palveluihin ja sosiaaliturvaan. EU:n päätökset ja toiminta vaikuttavat myös diskursiivisesti, kun politiikkaideat ja suositukset vaikuttavat jäsenmaiden kansalliseen päätöksentekoon. Hoivaan on Elomäen mukaan kiinnitetty viime vuosina enemmän huomiota EU:ssa, mutta keskustelu keskittyy yhä kustannuksiin pikemminkin kuin esimerkiksi hoivaan investoimiseen. Elomäen mukaan myös koronaelytyksen kohdistuminen hoivaan on jäänyt puolitiehen niin EU:ssa kuin Suomessakin (ks. myös Elomäki ja Kantola 2022; Mesiäislehto ym. 2022). Tasa-arvonäkökulmaa ja hoivaavan talouden ideaa ei siis olla vielä saatu kunnolla integroitua EU:n talouspolitiikkaan.

Paneelissa nousi esiin kysymys myös samansuuntaisten politiikkatavoitteiden välisistä jännitteistä. Muun muassa Elomäen kokemuksen mukaan ekokriisin ja hoivakriisin yhtäaikainen käsittely EU:n politiikassa vaikuttaa hankalalta, vaikka poliittiset tavoitteet eivät olekaan toistensa kanssa arvoristiriidassa. Ajattelen, että hoivaavan talouden idea tuo ympäristö-, tasa-arvo- ja talouspolitiikan lähemmäksi toisiaan nostaessaan esiin sosiaaliseen epätasa-arvoon ja luonnonvarojen hyväksikäyttöön liittyvien ongelmien yhteen kietoutumisen globaalissa taloudessa. Esimerkiksi kotimaisen hoitajavajeen paikkaamiseen on ehdotettu ulkomaista työvoimaa sillä oletuksella, että ulkomailta saatu

työvoima on edullista ja aina saatavilla. Feministisessä talousteoriassa ajatellaan, että tämänlainen ratkaisu edesauttaa globaalien sukupuolittuneiden tuloerojen ylläpitoa. Ajatus työvoimasta ehtymättömänä resurssina myös uusintaa ajatusta taloudellisen hyödyn tavoitteluun valjastetuista luonnonvaroista. Ympäristön ja työvoiman kestävä hyödyntäminen syö lopulta pohjan myös taloudelta. (Esim. Folbre 2021.)

Toisaalta ajattelen, ettei käsitteiden ja tavoitteiden tarvitse sulautua yhteen. Asioiden erillään pitäminen on eri asia kuin niiden kaksijakoinen ja toisensa ulossulkeva erottelu, ja erimielisyydet ja jännitteet kuuluvat politiikkaan. Esimerkiksi länsijohtoisten kansainvälisten ympäristönsuojeluprojektien ja paikallisten väestöjen taloudellisten ja yhteiskunnallisten intressien välillä voi olla ristiriitoja, joiden esiin nostaminen on ensiarvoisen tärkeää demokraattisen ja oikeudenmukaisen muutoksen saavuttamiseksi (ks. Nanda 1997). Kuitenkin, jos ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä talouden politiikkatavoitteet päätyvät kilpailemaan keskenään niille jätetystä kapeasta tilasta, valtavirtainen talouspolitiikka saa jatkaa omalla lavealla tontillaan ilman haastajaa. Yhteisrintaman muodostaminen kannattanee useissa tilanteissa, joissa poliittisia tavoitteita pyritään edistämään altavastaajan asemasta käsin.

Sukupuolierolle rakentuva talous ja perustan murtamisen strategia

Tilaisuuden lähestyessä loppuaan panelistit palasivat yleisökysymyksen siivittämänä pohtimaan talouden sukupuolittuneisuutta ja sukupuolten tasa-arvoon liittyviä аспекteja. Esimerkiksi hoitotyö on naisvaltaista ja sen palkat ovat jäljessä verrattuna moniin muihin aloihin. Julkisen sektorin tuottamiin palveluihin kohdistuvat taloudelliset leikkaukset ja resurssien puute heijastuvat sukupuolten väliseen ja sosioekonomiseen tasa-arvoon. Sukupuolta on tarpeen tarkastella myös talousjärjestelmää ja talouspolitiikkaa perustavalla tavalla ohjaavana normatiivisena järjestelmänä. Dikotominen käsitys sukupuolten välisistä eroista ja tälle käsitykselle perustuvat sukulaisuusjärjestykset ovat muovanneet ja kietoutuneet yhteen vallitsevien talousjärjestelmien kanssa (Rubin 1975). Lisäksi esimerkiksi kapitalistinen talous on pitkän kolonialistisen historiansa aikana nojannut heteroydinperheen malliin, jossa miehillä ja naisilla on ollut perinteisesti erilaiset ja epätasa-arvoiset roolit, ja

pyrkinyt samalla puuttumaan muunlaisiin sukupuolijärjestyksiin pönkittääkseen valkoisen omistavan luokan miesten valtaa (Mies 1987/1997). Nämä ilmiöt eivät kuulu vain menneisyyteen: esimerkiksi Yhdysvalloissa uusliberaali politiikka on tukenut perinteisiä perhearvoja tavoitteenaan säästää valtion menoissa ja suojata periytyvää yksityistä omaisuutta (Cooper 2017).

Jos oletetaan, että normatiivisilla ja dikotomisilla sukupuolikäsityksillä on olennainen rooli siinä, miten talousjärjestelmä ylläpitää itseään, voisiko näiden normien purkaminen edesauttaa muutosta talousjärjestelmässä? Mitä vaikutuksia esimerkiksi sukupuolirooleihin ja seksuaalisuuteen liittyvällä vapaudella on talousjärjestelmään? Näkisin, että hoivaavaa taloutta voikin lähteä tavoittelemaan myös sellaisista suunnista, jotka eivät suoraan hahmotu talouspoliittisina. Esimerkiksi hoivaan liitettyjen sukupuolittuneiden oletusten purkaminen saattaisi tuoda miehiä hoitoalalle tai johtaa perheen sisäisten hoivavastuiden tasaisempaan jakautumiseen. Erilaiset perhemuodot puolestaan rikkovat käsitystä heteroseksuaalisen ydinperheen ensisijaisuudesta. Nämä muutokset voivat puolestaan heijastua talousjärjestelmään, kun esimerkiksi sosiaaliturvaa pitää muokata erilaisia perhejärjestelyjä vastaavaksi tai työmarkkinoiden pitää sopeutua ajatukseen sukupuolineutraalista ”riskistä”, joka liittyy lasten saamiseen, hoivaamiseen ja kasvatukseen.

Palaan puheenvuoroni lopuksi paneelikeskustelun yhteenvetoon, jossa Hanna Ylöstalo ehdotti vaihtoehtojen ja utopioiden etsimistä läheltä – meitä jo nyt ympäröivästä todellisuudesta. Paneelin osallistujien puheenvuoroissa esiintuodut tutkimustulokset ja käsitteellistämiset ovat osa tässä hetkessä tapahtuvaa toisenlaisen talouden kuvittelua. Hoivaavan talouden tavoittelu vaatii mielikuvitusta ja kykyä nähdä yhtymäkohtia talouden ja talouden ulkopuolisena pidettyjen asioiden välillä. Se vaatii myös sitkeiden kulttuuristen normien, tabujen, ja – kuten olen puheenvuorossani ehdottanut – ulossulkevien erotte-lujen purkamista. Samalla hoivaavan talouden ajatus on itsessään osa poliittista mielikuvitusta, joka ravistelee yhteiskunnallisia erontekoja.

Lähteet

- Ahokas, Jussi (toim.). 2021. *Hyvinvointitaloudessa eteenpäin*. SOSTEn julkaisuja 1/2021. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2021/03/SOSTE-julkaisu-Hyvinvointitaloudessa-eteenpain-2021.pdf> [Luettu 15.6.2022]
- Benhabib, Seyla. 1992. *Situating the self. Gender, community, and postmodernism in contemporary ethics*. New York: Routledge.
- Brown, Wendy. 2016. Sacrificial citizenship: Neoliberalism, human capital, and austerity politics. *Constellations*, 23:1, 3–14. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12166>
- Cooper, Melinda. 2017. *Family values: Between neoliberalism and the new social conservatism*. New York: Zone Books.
- Dalla Costa, Mariarosa ja James, Selma. 1975/2018. The power of women and the subversion of the community. Teoksessa Stanley Aronowitz ja Michael J. Roberts (toim.), *Class: The anthology*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 79–86.
- Elomäki, Anna ja Kantola, Johanna. 2022. Feminist governance in the European Parliament: The political struggle over the inclusion of gender in the EU's COVID-19 response. *Politics & Gender*, 1–22. <https://doi.org/10.1017/S1743923X21000544>
- Federici, Silvia. 2021. *Patriarchy of the wage. Notes on Marx, gender, and feminism*. Oakland: PM Press.
- Folbre, Nancy. 2021. *The rise and decline of patriarchal systems. An intersectional political economy*. Lontoo: Verso.
- Hobbes, Thomas. 1647/2017. *Three-text edition of Thomas Hobbes's political theory: The Elements of Law, De Cive and Leviathan*. Toimittanut Deborah Baumgold. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316651544>
- Julkunen, Raija. 2001. Hyvinvointiyhteiskunta – Mikä se on ja mihin se kannustaa? *Kansantaloudellinen aikakausikirja*, 97:2, 200–205.
- Marx, Karl. 1893. Lisäarvoteorioita. Liitteitä. Suomenkielinen Marx & Engels arkisto. <https://www.marxists.org/suomi/marx-engels/1863/lisaarvoteorioita-liitteita/ch01.htm> [Luettu 15.6.2022]

- Mesiäislehto, Merita, Elomäki, Anna, Kivipelto, Minna, Närvi, Johanna, Räsänen, Tapio, Sutela, Hanna ja Kärkkäinen, Elina. 2022. Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Mies, Maria. 1987/1997. Colonization and housewifization. Teoksessa Rosemary Hennessy ja Chrys Ingraham (toim.), *Materialist feminism. A reader in class, difference, and women's lives*. New York: Routledge, 175–185.
- Nanda, Meera. 1997. 'History is what hurts': A materialist feminist perspective on the green revolution and its ecofeminist critics. Teoksessa Rosemary Hennessy ja Chrys Ingraham (toim.), *Materialist feminism. A reader in class, difference, and women's lives*. New York: Routledge, 364–394.
- Rajala, Anna Ilona ja Vaittinen, Tiina. 2022. Synnyttelinten poliittinen talous: Biologisen uusintamisen kustannuksista poliittisen talouden vaginaalisilla rajapinnoilla. *Poliittinen talous*, 10:1. <https://doi.org/10.51810/pt.111990>
- Rubin, Gayle. 1975. Traffic of women. Notes on the "political economy" of sex. Teoksessa Rayna R. Reiter (toim.), *Toward an anthropology of women*. New York: Monthly Review Press, 157–210.
- Women's Budget Group. 2020. Creating a caring economy: A call to action. Commission on a Gender Equal Economy. <https://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2020/09/WBG-Report-v8-ES-1.pdf> [Luettu 15.6.2022]
- Young, Iris Marion. 1990. *Throwing like a girl and other essays in feminist philosophy and social theory*. Bloomington: Indiana University Press.

Kirja-arvio

Työkaluja hoivan poliittisen talouden feministiseen tarkasteluun

Heini Kinnunen, filosofian tohtori, tutkijatohtori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Emma Lamberg, valtiotieteiden maisteri, projektitutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Emma Dowling: *The Care Crisis: What Caused It and How Can We End It?*
Verso: Lontoo, 256 sivua. 2021.

Nancy Folbre: *The Rise and Decline of Patriarchal Systems: An Intersectional Political Economy*. Verso: Lontoo, 320 sivua. 2021.

Avainsanat: hoivakriisi, feministinen poliittinen talous, covid-19, sosiaalinen uusintaminen, eriarvoisuus
<https://doi.org/10.51810/pt.113814>

Hoivan poliittisen talouden kysymyksiä on käsitelty viime vuosina ilahduttavan paljon niin akateemisesti kuin populaaristikin orientoituneissa teoksissa. Tässä arvioissa analysoimme kahta uutuusteosta, jotka pureutuvat feministisen ja hoivan poliittisen talouden avainkysymyksiin ja tarjoavat siten työkaluja kroonistuneen sosiaalisen uusintamisen kriisin ymmärtämiseen. Sosiaalisella uusintamisella viitataan laajasti kaikkeen elämää ylläpitävään ja tuottavaan toimintaan, jota ilman mikään inhimillinen tai taloudellinen toiminta ei olisi mahdollista (Brenner ja Laslett 1991, 341; Elias ja Rai 2019, 203). Sosiaalisen uusintamisen kriisi ja siihen nivoutuva hoivakriisi viittaavat elämää ylläpitävän palkallisen ja palkattoman työn, esimerkiksi hoivan ja kasvatuksen,

kriisiytymiseen ja ehtymiseen. Sosiaalisen uusintamisen kriisi on seurausta elämän ylläpidolle olennaisten yhteiskunnan alueiden pitkään jatkuneesta aliresursoinnista ja ylikuormituksesta. Suomessa sosiaalisen uusintamisen kriisi näkyy monilla yhteiskunnan alueilla lastensuojelusta ja terveydenhuollosta varhaiskasvatukseen sekä koulutukseen.

Arvioimamme teokset osallistuvat molemmat keskusteluun sosiaalisen uusintamisen taloudellisesta merkityksestä – eri tavoin mutta toisiaan täydentäen. Niistä ensimmäinen – taloustieteen professori Nancy Folbren teos *The Rise and Decline of Patriarchal Systems* (2021) – on otteeltaan teoreettisempi ja asettaa tavoitteekseen kehittää intersektionaalisen poliittisen talouden ideaa, jossa hoivalla ja sen arvostuksella on keskeinen rooli. Toinen arvioimamme teos on brittisosialogi Emma Dowlingin teos *The Care Crisis* (2021), joka on otteeltaan yleistajuinen ja tarkoitettu kannanotoksi myös hoivakriisiä koskevaan poliittiseen keskusteluun. Käsittelemme ensin kumpaakin teosta erikseen ja lopuksi pohdimme, mitä työkaluja teokset yhdessä voivat antaa hoivan poliittisen talouden analyysiin ja esimerkiksi yhä jatkuvan koronakriisin ymmärtämiseen.

Hoivan arvo intersektionaalisessa poliittisessä taloudessa

Folbren *The Rise and Decline of Patriarchal Systems: An Intersectional Political Economy* on kunnianhimoinen teos, jonka tavoitteena on kehittää tasa-arvon ja hyvinvoinnin periaatteille rakentuvaa intersektionaalisen poliittisen talouden teoriaa. Feminististä teoriaa, sosiologiaa ja taloustiedettä yhdistelevässä teoksessaan Folbre etsii keinoja yhdistää ja ylittää vastakkainasettelua marxilaisesta ja liberalistisesta perinteestä ammentavien poliittisen talouden teorioiden välillä. Hänen tavoitteenaan on tuoda uuden poliittisen talouden teorian keskiöön feministinen valtarakenteiden kritiikki. Intersektionaalisen feminismin hengessä Folbre kiinnittää huomiota talouden eriarvoistaviin rakenteisiin, joilla on seurauksia eri ihmisryhmille niin yhteiskuntaluokan, rodun, sukupuolen kuin asuinmaan suhteen. Koronakriisin aikana julkaistu teos tarjoaa ajankohtaisen esityksen poliittisen talouden haasteista ja tulevaisuuden näkymistä. Teos on suunnattu etenkin talouden ja yhteiskunnan suhteista kiinnostuneille tieteentekijöille ja kansalaisille.

The Rise and Decline of Patriarchal Systems koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäisessä käydään läpi keskeisiä teoreettisia käsitteitä ja toisessa sovelletaan niitä. Kussakin osassa on viisi lukua. Hoiva (*care*) on teoksen keskeinen tarkastelunäkökulma. Pitkänlinjan feministinen ekonomisti Folbre toimii sukupuolen ja hoivatyön ohjelman (Program on Gender and Care Work) johtajana Massachussetts Amherst -yliopiston poliittisen talouden tutkimusinstituutissa, ja hoivaan ja tasa-arvoon liittyvät kysymykset ovat olleet keskeinen osa myös hänen aiempaa tuotantoaan (ks. Folbre 2009, 2001). *The Rise and Decline of Patriarchal Systems* -teoksen yhdeksäs luku keskittyy nimenomaan hoivan tarkasteluun poliittisen talouden kysymyksenä. Arviossamme keskitymme kuitenkin yksittäisten lukujen läpikäymisen sijaan hoivaan liittyviin teosta läpileikkaaviin argumentteihin, joiden avulla Folbre paitsi tuo esiin yksilökeskeisen ja voittoa tavoittelevan talousjärjestelmän eriarvoistavia vaikutuksia myös piirtää näkymiä tasa-arvoisemmasta yhteiskunnasta ja taloudesta, jossa hoivan arvo tunnustetaan.

Yksi teoksen keskeisimmistä argumenteista on se, että hoiva on jätetty pitkälti näkymättömiin valtavirtatalousajattelussa, kuten uusklassisessa perinteessä, mutta myös marxilaisessa talousteoriassa. Samaan aikaan – paradoksaalista kyllä – talousjärjestelmät ovat riippuvaisia hoivatyöstä, josta suurimman vastuun ovat kantaneet naiset. Folbren mukaan uusklassisessa perinteessä luetaan etuaan tavoittelevien yksilöiden toimijuuteen ja edellytyksiin kilpailla taloudellisista resursseista ja mahdollisuuksista mutta unohdetaan yksilöiden riippuvuus hoivasta. Marxilaisessa perinteessä, jossa keskitytään kapitalistisen tuotantojärjestelmän rakenteisiin, ei puolestaan kiinnitetä riittävästi huomiota järjestelmää ylläpitäviin sukupuolittuneisiin normeihin ja instituutioihin. Kaiken kaikkiaan perinteisten talousteorioiden ongelmana on hoivan merkityksen mitätöiminen ja sivuuttaminen: teoriat unohtavat, että hoivan rooli sosiaalisen elämän ylläpitäjänä ja rakentajana on korvaamaton, eikä taloudellista toimintaa olisi ilman hoivaa.

Sekä palkattoman että palkallisen hoivan pitäminen itsestäänselvyytenä on aiheuttanut seurauksia niille, jotka kantavat hoivavastuut. Näitä negatiivisia seurauksia Folbre kuvaa käsitteellä *care penalty*, jonka suomennamme *hoivarangaistukseksi*. Käsite on keskeinen etenkin kirjan yhdeksännessä luvussa ”Gender and Care Costs”, jossa kuvataan, miten tietty osa ihmisistä kärsii taloudellisesti niistä rakenteellisista mekanismeista, jotka halpuuttavat

hoivatyötä. Hoivarangaistuksen käsite auttaa hahmottamaan, miten naisten ja etenkin äitien vastuu kodin piirissä tapahtuvasta palkattomasta hoivasta näkyy heidän työnsä hinnassa ja elinaikanaan kerryttämässään tuloissa. Naiset, jotka tekevät miehiä enemmän kotitöitä ja kantavat suuremman vastuun jälkikasvun hoivasta, maksavat tästä ajallaan ja urakehityksellään. Toisaalta hoivarangaistukset koskevat myös uusintavan työn ammattilaisia, jotka työskentelevät esimerkiksi hoito-, sosiaali- ja opetusalan tehtävissä matalammalla palkalla kuin esimerkiksi miesvaltaisen teollisuusalan työntekijät.

Merkittävä vahvuus Folbren analyysissä on se, että hän huomioi intersektionaalisuuden feministisessä talousteorioiden kritiikissään. Hoivarangaistuksetkaan eivät koske kaikkia naisia samalla tavalla, vaan niiden vaikutukset jakautuvat epätasaisesti riippuen siitä, mihin yhteiskuntaluokkaan tai vähemmistöön nainen kuuluu ja missä päin maailmaa hän elää. Folbre korostaa, kuinka kapitalismin ja orjuuden yhteen kietoutuneet juuret – ja niiden rakenteellinen ja ideologinen perintö – asettavat yhä valkoiset ja ei-valkoiset ihmiset eriarvoisiin asemiin. Samalla jo kapitalismia edeltäneet patriarkaaliset normit ja rakenteet tukevat yhä miesten valta-asemaa suhteessa naisiin. Niin globaalissa pohjoisessa kuin etelässä hoivarangaistuksista kärsivät eniten matalasti koulutetut, pienituloiset ja vähemmistöihin kuuluvat naiset. Maissa, joissa julkisella vallalla tai markkinoilla ei ole juurikaan roolia hoivan järjestäjinä, naiset kantavat suuren taakan perheen palkattomista hoivavastuista. Toisaalta myös globaalissa pohjoisessa yksinhuoltajuus on taloudellinen riski monille naisille, sillä he jäävät avioliiton antaman taloudellisen turvan ulkopuolelle ja samalla kantavat yksin vastuun lasten hoivaamisesta.

Folbren analyysi kiinnittää huomiota sukupuolittuneisiin valtarakenteisiin rodullisuuden, luokan, kansallisuuden ja muiden erottelujen risteyksessä ja pyrkii rakentamaan uudenlaista tasa-arvolle pohjautuvaa intersektionaalista talousteoriaa. Intersektionaalisuuden lisäksi myös patriarkaatin käsitteellä on keskeinen rooli Folbren analyysissä, mikä on jopa hieman yllättävää ottaen huomioon käsitteen historian, joka on muita kuin sukupuoleen liittyviä eroja ja eriarvoisuuksia häivyttävä. Folbre kuitenkin pyrkii operoimaan patriarkaatin käsitteellä tuodakseen esiin sukupuolten välisten roolitusten ja epätasa-arvon historiallisia juuria mutta myös osoittaakseen, mitä patriarkaatin murentuminen aiheuttaa talouden totutuille järjestyksille, kuten hoivatyön halpuuttamiselle. Sukupuolten välinen tasa-arvo huojuuttaa Folbren mukaan

jo nyt yhteiskuntia, joissa naisille ideologisesti säilytettyä hoivavastuuta ei voidakaan enää hyödyntää niin sujuvasti kuin ennen. Naisten taloudellisen itsenäisyyden kasvaessa he eivät ole enää riippuvaisia kodin sisäisistä patriarkaalisista järjestyksistä, mutta myöskään kodin ulkopuolinen talous ei voi enää olettaa, että se voisi hyödyntää halpuutettua hoivatyövoimaa samassa määrin kuin aiemmin. Nähdäksemme Folbren tarkoituksena on kehittää feminististä patriarkaalisia järjestyksiä koskevaa kritiikkiä intersektionaaliseen suuntaan. Folbren mukaan on kestävämpää, että muun muassa hoivakriisiä paikataan hyödyntämällä esimerkiksi maahanmuuttajanaisten haavoittuvaista asemaa halpuuttamalla heidän antamaansa työpanosta.

Mikä rooli hoivalla sitten on Folbren visioimassa intersektionaalisessa taloudessa? Vastaus ei ainakaan ole hoivasta vapaa yhteiskunta. Folbre argumentoi, että naiset tai ihmiset ylipäättensä eivät vapaudu vapauttamalla heidät hoivaamisesta – eikä talous edes teoriassa pysty vapautumaan siitä. Sen sijaan hoivaa on opittava arvostamaan. Samalla sekä hoivan kustannuksia että sen tuomaa hyvää on jaettava tasa-arvoisemmin. Hoivan itsestäänselvyytenä pitäminen johtaa Folbren mukaan hoivavajeeseen ja syvenevään yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon. Laastariratkaisut eivät pitkällä tähtäimellä toimi hoivavajeen ja hoivan aliarvostuksen ongelmiin. Esimerkiksi miesten hoivavastuiden lisääminen perheiden sisällä auttaa kyllä edistämään tasa-arvoa muttei ratkaise uusintavan työn aliarvostukseen liittyvää hoivarangaistusten ongelmaa. Hoivavajetta ei myöskään voi paikata ajan mittaan halpuuttamalla hoivatehtäviä ja hyväksikäyttämällä haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Vaikuttavammat ratkaisut löytyvät Folbren mukaan syvemmistä rakenteellisista muutoksista, jotka tukevat niin ekologisesti kuin sosiaalisesti kestäväää talousjärjestelmää.

Argumentaation otetta Folbren teoksessa voi kuvata painokkaaksi mutta konsensushakuiseksi. Vanhat keinot eivät Folbren mukaan riitä rakentamaan kestäväää pohjaa taloudelle, ja intersektionaalisen talouden käsite nostetaan kirjassa uudenlaisen talousjärjestelmän tunnukseksi. Samalla teos ei pyri täysin irtautumaan perinteisistä talous- ja yhteiskuntateorioista vaan pyrkii säilyttämään niiden hyviä puolia ja rakentamaan siltoja teorioiden välille. Vastinparit, kuten toimija-rakenne, yksilön etu – yhteinen hyvä, kapitalismi–sosialismi sekä yksityinen–julkinen, ovat keskeinen osa Folbren argumentaatiota, ja hänen otettaan kuvastaa diplomaattinen luovuminen näiden dikotomioiden

välillä. Yhtäältä teoksen kannattelema vuoropuhelu liberalistisesta ja marxilaisesta perinteestä ammentavien talusteorioiden välillä vakuuttaa mutta toisaalta jättää paikoin hieman pintapuolisen ja kädenlämpöisen vaikutelman. Folbren esiin nostamat hoivaan liittyvät merkittävät feministien talusteorian oivallukset, kuten se, että talous on riippuvainen hoivasta ja ettei hoiva ole ilmaista ja ehtymätöntä, uhkaavat jäädä suuria teoreettisia linjoja hahmotamaan pyrkivän analyysin jalkoihin. Siksi jäimme kaipaamaan vielä hieman syvällisempää otetta juuri hoivan teoretisointiin poliittisen talouden kysymyksenä. Mitä patriarkaalisen vallan varaan rakennetuille talouskäsitteille tapahtuisi, jos *hoivan itseisarvo* nostettaisiin poliittisen talouden keskiöön? Saammeko kaikki hoivaa ja hoivata? Hoivaammeko taloutta varten vai järjestämmekö talouttamme keskinäistä hoivaa ja huolenpitoa varten?

Kokonaisuutena *The Rise and Decline of Patriarchal Systems* tarjoaa asiantuntevan ja monitieteisen puheenvuoron talouteen liittyvistä yhteiskunnallisista haasteista ja tulevaisuuden näkymistä. Teos on kriittinen tuodessaan esiin monia etenkin nykyisiin kapitalistisen talouden ilmiöihin liittyviä ongelma-kohtia. Samalla teos herättää toivoa ja rohkaisee käyttämään mielikuvitusta rakennettaessa kestävä ja tasa-arvoista taloutta, jossa hoivan arvo tunnustetaan. Teos olisi hyötynyt selkeämmästä pääargumentista, jonka avulla teoksen punainen lanka olisi löytynyt paremmin. Tällöin se olisi ollut helpommin lähestyttävä myös asiaan vihkiytymättömälle lukijalle. Kirjaa voi suositella lämpimästi osaksi laajempaa hoivaan ja poliittiseen talouteen liittyvää lukemistoa, ja esimerkiksi seuraavaksi esittelemämme Dowlingin *The Care Crisis* -teoksen rinnalle.

Laastariratkaisuista hoivaavampaan tulevaisuuteen

Dowlingin teos *The Care Crisis: What Caused It and How Can We End It?* (2021) asettuu osaksi viimeaikaisen feministisen hoivan poliittisen talouden tutkimuksen jatkumoa, jossa on kriittisesti tarkasteltu finansialisoitunutta ja markkinaistunutta hoivaa etenkin vuosien 2007–2009 taluskriisin ja sitä seuranneen talouskuripolitiikan kontekstissa. Dowlingin kirja sijoittuu britti-kontekstiin mutta pohtii yhteyksiä myös laajempaan globaaliin poliittiseen talouteen. Teoksen johtajatuksena on, että nykyistä hoivakriisiä on pyritty

ratkomaan finanssikapitalismin logiikkaa myötäilevin keinoin, jotka eivät kestävästi pysty ratkaisemaan hoivakriisiä vaan siirtävät sitä paikaltaan ja jopa syventävät kriisiä.

Dowlingin teoksen fokus ei ole uuden tutkimuksen esittelyssä vaan aiempien hoivan ja feministisen poliittisen talouden keskeisten keskustelujen kokoamisessa. Teos esittelee talouskurin, markkinaistumisen, yksityistämisen ja finansialisoitumisen yhteen limittyviä kehityskulkuja: se erittelee, miten markkinaehtoinen hoivapolitiikka on paitsi köyhdyttänyt hoivaresursseja ja eriarvoistanut pääsyä hoivan piiriin myös siirtänyt hoivan kustannuksia yksilöiden, kotitalouksien ja yhteisöjen kannettavaksi. Kirjan keskeisenä tavoitteena onkin yleistajuistaa hoivakriisiin johtaneita kehityskulkuja ja osallistua poliittiseen keskusteluun tarjoamalla vaihtoehtoja nykyiselle hoivapolitiikalle. Tässä tavoitteenasettelussa kirja tuo mieleemme Vaiva-tutkijakollektiivin teoksen *Hoivan arvoiset* (Hoppania ym. 2016), joka tarkastelee ansiokkaasti ja yleistajuisesti hoivaa poliittisena ja taloudellisena kysymyksenä Suomen kontekstissa. *The Care Crisis* -teoksessa rakenteelliset valinnat tukevat yleistajuista otetta: lukujen politiikan kautta ja aiemman tutkimuskirjallisuuden analyysin välissä kuljetetaan yksittäisten ihmisten, perheiden ja yhteisöjen kokemuksia ja tarinoita. Tarinat pohjaavat haastatteluaineistoon, jonka Dowling keräsi teosta varten, ja niiden avulla konkretisoidaan, miltä hoivakriisi tuntuu ihmisten arjessa.

The Care Crisis -teoksessaan Dowling hahmottelee tulevaisuutta, jossa hoiva asetettaisiin talouden lähtökohdaksi sen sijaan, että taloudellisen voiton-tavoittelun logiikalla olisi määräävä asema suhteessa hoivaan. Siten teos asettuu osaksi laajempaa keskustelua hoivan huomioivista talousmalleista; tällaisia puheenvuoroja ovat viime aikoina esittäneet myös lukuisat muut tahot, esimerkiksi niin ikään brittikontekstissa toimiva organisaatio Women's Budget Group (2020). Dowling lähestyy hoivan huomioivaa taloutta ja tulevaisuutta etenkin kritisoidulla nykyisillä hoivakriisin laastariratkaisuja (*care fix*) – väliaikaisia ja finanssikapitalismin logiikkaa myötäileviä ratkaisuja –, jotka jättävät hoivakriisiin johtaneet rakenteet sikseen eivätkä siksi onnistu puuttumaan hoivakriisin perimmäisiin syihin.

Kirja jakautuu rakenteellisesti kahtia. Johdantoa seuraavat ensimmäiset kolme lukua taustoittavat aihepiiriä avaamalla, mitä hoiva on, kuka hoivaa ja kuka hoivasta sekä sen kriisistä maksaa. Jälkimmäiset kolme lukua

erittelevät sisällöllisesti hoivakriisin syvenemistä ja hoivakriisin laastariratkaisujen ilmenemismuotoja yhteiskunnan eri alueilla. Nämä luvut tarkastelevat laajasti palkattua hoivaa, palkatonta hoivaa sekä itsehoivaa. Tulevaisuuskien tarkastelu on jätetty kirjan päättävään, lyhyehköön loppulukuun.

Taustoittava osio alkaa keskeisen tutkimuskohteen, hoivan, määrittelyllä. Dowling esittää hoivan laajasti kaikeksi elämää ylläpitäväksi ja tukevaksi toiminnaksi, jota ilman yhteiskunnallista toimintaa ei voi olla olemassa. Hän määrittelee hoivan siis melko samaan tapaan kuin sosiaalinen uusintaminen on totuttu määrittelemään feministisen poliittisen talouden tutkimusperinteessä. Dowlingin valinta keskittyä hoivaan sosiaalisen uusintamisen sijaan kytkeytyy ennen kaikkea käsitteiden erilaiseen ontologiaan tai olemukseen (Dowling 2021, 38). Dowling toteaa, että sosiaalinen uusintaminen on funktionaalinen talousajattelun kategoria ja että ”tuottavan” ja rahallistetun talouden hierarkkisesti alempiarvoisena vastinparina se on osa nykyisen kapitalistisen talousjärjestelmän logiikkaa. Hoiva taas on eettinen ja sosiaalinen suhde, jota talous ja politiikka kuitenkin rakenteistavat. (emt., 38.)

Kirjan toisessa luvussa katsotaan, ketkä ovat joutuneet hoivakriisiin maksajiksi, ja argumentoidaan, kuinka leikkaukset hoivaan eivät vähennä hoivan tarvetta vaan siirtävät hoivavastuita ja hoivan kustannuksia esimerkiksi kotitalouksille, yhteisöille ja yksilöille. Kolmas luku keskittyy hoivan antajiin ja fokusoii esimerkiksi hoivan yksityistymiseen: toisaalta yksilöiden, perheiden ja vapaaehtoisten rooli hoivan antajina lisääntyy, toisaalta yksityisen pääoman merkitys korostuu, kun varakkailla ryhmillä on erilaiset mahdollisuudet ostaa itselleen hoivaa markkinoilta. Luku erittelee, miten etenkin ne, jotka tarvitsevat hoivaa ja joilla on huollettavia, ovat saaneet tuta hoivakriisin kustannukset. Tässä luvussa Dowling tuo yleistajuisesti esiin palkattoman hoivan taloudelle keskeistä merkitystä ja konkretisoi esimerkkien avulla tuottavan talouden riippuvuutta uusintavasta taloudesta.

Taustoituksen jälkeen Dowling siirtyy analysoimaan kriisiä ja sen ratkaisuja. Neljännessä luvussa Dowling kritisoi talouskuria laastariratkaisuna hoivakriisiin kuvaamalla, miten talouskuripolitiikka on kiihdyttänyt jo aiemmin käynnistynyttä hoivan köyhdyttämistä. Hän tuo konkreettisesti esille, miten julkisen talouden vyönkiristyksiset ovat heikentäneet hoito- ja hoiva-ammateissa toimivien eli naisten ja maahanmuuttajataustaisten tai etnisiin vähemmistöihin kuuluvien työoloja, samalla kun heidän työtaakkansa on lisääntynyt.

Samalla julkisen talouden leikkaukset ovat lisänneet etenkin naisten tekemää hoivatyötä myös kodeissa. Edellä esitellyn Folbren tavoin myös Dowlingilla intersektionaalinen fokus kulkee läpi teoksen: teos teroittaa, miten hoivakriisi syventää intersektionaalista eriarvoisuutta, kun hoivavastuut ja hoivan kustannukset kasautuvat etenkin heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien naisten harteille.

Sisällöllisistä luvuista koimme antoisimmaksi teoksen viidennen luvun, jossa tarkastelun fokus on hoivan finansialisoitumisen laastariratkaisuissa. Luku keskittyy etenkin tulosperspectiveisiin rahoitussopimukseen (*social impact bond*, *SIB*). Kyseessä on finanssikapitalismin mukaista spekulatiivista logiikkaa noudatteleva rahoitusinstrumentti, joka asettuu laajempaan hyväntekijäkapitalismin ja sosiaalisen yrittäjyyden kehykseen. Tulosperspectiveiset rahoitussopimukset houkuttelevat sijoittajia kiinnostumaan sosiaalisten ongelmien ratkaisusta. Rahoitussopimusten tarkoituksena on rahoittaa sosiaalisten ongelmien vähentämistä sijoittajien rahan avulla: jos rahoitetut interventiot saavuttavat tavoitteensa ennalta määritellyssä määräajassa, sijoittajat saavat sekä rahansa takaisin että preemion, jolloin sijoittajat voivat odottaa verrattain korkeaa tuottoa. Rahoitusinstrumentin avulla Isossa-Britanniassa on pyritty ehkäisemään tai vähentämään esimerkiksi vanhusten yksinäisyyttä, nuorten syrjäytymistä, rikosten uusimista ja lasten huostaanottoa.

Tulosperspectiveisten rahoitussopimusten lupaus pohjautuu siihen, että ne vähentävät hoivakriisistä julkiselle sektorille koituvia kustannuksia ja tuovat lisärahoitusta sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. Myös Sitran (2021) verkkosivuilta löytyvässä tulevaisuussanastossa tätä lupausta kuvataan houkuttelevaksi: ”SIB-sopimuksessa julkinen sektori, yksityiset sijoittajat ja palveluntarjoajat yhdistävät voimansa myönteisen ja mitattavan yhteiskunnallisen tai ympäristöllisen muutoksen aikaansaamiseksi.” Dowlingin mukaan kustannussäästöjä kuitenkin syö se, että projekteja rahoittaneita sijoittajia palkitaan tuotoilla, jolloin todellisuudessa kyse on myös julkisen rahan siirtämisestä yksityisten sijoittajien taskuun. Luku pohtii oivaltavasti finansialisoitunutta laastariratkaisua, jossa taloudellinen eriarvoisuus ja sosiaalinen huono-osaisuus asetetaan voitontavoittelun kohteeksi, ja sitä, miten tämä prosessi entisestään kiihdyttää vaurauden epätasaista jakautumista, kun voitot satavat sijoittajien laariin. Luku argumentoi sosiaalisten ongelmien kvantifiointia ja finansialisoimista vastaan avaamalla myös, miten tulosperspectiveiset rahoitussopimukset

ohjaavat keskittymään sellaisten ongelmien ratkaisuun, joissa tulokset ovat mitattavissa ja auttaminen koetaan riittävän helpoksi.

Viimeinen sisällöllinen luku käsittelee itsehoivaa ja nykyistä hyvinvoinnin kulttuuria, jossa kynnelle kykeneviä yksilöitä kannustetaan optimoimaan itseään kulutuksen ja oikeanlaisten terveysvalintojen keinoin. Luku sinänsä perustellusti laajentaa hoivan tarkastelua kaupalliseen itsehoitobuumiin ja wellness-kulttuuriin. Samalla koimme sen sisällöllisesti kirjan heikoimmaksi: luku asettuu osaksi laajaa biopolitiikkaa pohtivaa perinnettä tuomatta siihen juurikaan uutta. Luvussa esitetään jo tutuksi tullut argumentti, jonka mukaan terveyttä ihannoiva markkinaliberaali kulttuuri kehottaa ihmisiä joustaviksi ja yrittäjämäisiksi kansalaisiksi, jotka ottavat itse vastuun omasta hyvinvoinnistaan, mikä puolestaan piilottaa näkyvistä yhteiskunnallisten ongelmien rakenteellisen perustan. Esimerkit jäävät niin ikään melko pinnallisiksi. Luvussa esimerkiksi kritisoidaan nykykulttuurin ortorektisia eli sairaalloisen terveelliseen käytökseen kehottavia tendenssejä, mutta toisaalta laaja terapeutista kulttuuria käsittelevä kirjallisuus sivuutetaan täysin.

Vaihtoehtoja tilapäisille hätäratkaisuille hahmotellaan pääosin teoksen loppuluvussa, jossa peräänkuulutetaan muutosta hoivan rakenteellisiin ehtoihin pinnallisten laastariratkaisujen sijaan. Konkreettisina ehdotuksina Dowling mainitsee esimerkiksi investoinnit hoivaan ja sosiaaliseen infrastruktuuriin, hoivan arvostuksen nostamisen, laajemman pääsyn hoivaan, paremmat työolot hoitoalalla toimiville ja palkattoman hoivan edellytyksien parantamisen palkkatyöhön käytettävää aikaa vähentämällä. Viimeiseksi teos esittää, että elämälle ja yhteiskunnille perustavanlaatuinen hoiva tulisi asettaa poliittisen tavoitteenasettelun keskiöön eikä sitä tulisi alistaa kapitalistiselle voitontavoittelulle. Vaikka ehdotukset ovat tärkeitä, ne jäävät pintaraapaisun tasolle. Siten lopetus sai meidät lukijoina pohtimaan, ettei teos aivan yllä lunastamaan lupaustaan muutoksen mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen tarjoamisesta, vaikka se tuokin toisenlaisen tulevaisuuden tarpeen selkeästi esiin laastariratkaisuja kriittisesti pohtiessaan.

Hoivan poliittisen talouden kysymyksistä kiinnostuneelle kirjan tuorein käsitteellinen anti tuleeekin hoivakriisin laastariratkaisujen erittelystä. Samalla teoksen uudet avaukset jäävät hieman niukoiksi, eikä teos kenties tarjoa paljonta uusia oivalluksia feministisen poliittisen talouden kysymyksiin jo perehtyneelle. Siitä huolimatta teos on sujuvuutensa vuoksi miellyttävää luettavaa

myös aihepiiriin jo tuntevalle lukijalle. Kirjan keskeisin anti on feminis-tisen ja hoivan poliittisen talouden nykykeskustelujen yleistajuistamisessa. Parhaiten teos toimineekin aihepiiriin vihkiytymättömälle lukijalle johdatuk-seksi hoivakriisin analyysiin, ja nähdäksemme teos onnistuu tässä tehtävässä mainiosti. Vaikka brittikontekstissa kirjoitetun teoksen havainnot eivät sinänsä ole suoraan sovellettavissa Suomeen, kirjan kirvoittamat pohdinnat hoivasta politiikan ja talouden ydinkysymyksenä ovat ajankohtaisia myös täällä.

Työkaluja koronakriisin ymmärtämiseen

Viime aikoina hoivan ehtyminen ja sosiaalisen uusintamisen kriisi ovat tulleet uudella tavalla yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön, kun koronakriisi on pysäyttävällä tavalla korostanut entisestään hoivan taloudelle – ja elämälle – keskeistä merkitystä. Molemmat arvioimamme teokset on pääosin kirjoitettu ennen koronakriisiä, mutta niiden viimeistelyvaiheen aikana puhjennutta kriisiä on tuotu mukaan ajankohtaistamaan teoksissa esiteltyjä näkökulmia. Samalla kun teokset tarjoavat työkaluja ajankohtaisen koronakriisin ja siihen liittyvän hoivan eriarvoisuuden syventymisen ymmärtämiseen, ne osoittavat selvästi ja kirkkaasti pidempään jatkuneet poliittiset ja taloudelliset kehitys-kulut hoivan kriisiytymisen taustalla. Teokset osoittavat, että koronakriisi on vain kulminaatiopiste pitkään jatkuneessa hoivan kriisiytymisessä ja kriisiyttä-misessä – eikä hoivakriisi siksi itsestään väisty myöskään pandemian päätyttyä. Teokset toimivatkin hyvin ajankohtaisena lukupakettina niille, jotka haluavat pohtia koronapandemiaa seuraavaa jälleenrakennusta hoivan ja tasa-arvon huomioivan talousajattelun näkökulmasta. Yhdessä ne auttavat tunnistamaan hoivarangaistusten eriarvoista jakautumista, kannustavat katsomaan laastari-ratkaisujen yli sekä viitoittavat tietä kohti sosiaalisesti ja ekologisesti kestä-vämpää yhteiskuntaa.

Lähteet

- Brenner, Johanna ja Leslet, Barbara. 1991. Gender, social reproduction, and women's self-organization: Considering the U.S. welfare state. *Gender & Society*, 5:3, 311–333.
- Elias, Juanita ja Rai, Shirin M. 2019. Feminist everyday political economy: Space, time, and violence. *Review of International Studies*, 45:2, 201–220. <https://doi.org/10.1017/S0260210518000323>
- Dowling, Emma. 2021. *The care crisis: What caused it and how can we end it?* Lontoo: Verso.
- Folbre, Nancy. 2001. *The invisible heart: Economics and family values*. New York: The New Press.
- Folbre, Nancy. 2009. *Greed, lust & gender: A history of economic ideas*. Oxford: Oxford University Press.
- Folbre, Nancy. 2021. *The rise and decline of patriarchal systems: An intersectional political economy*. Lontoo: Verso.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. *Hoivan arvoiset: vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sitra. 2021. Tulevaisuussanasto: SIB. <https://www.sitra.fi/tulevaisuussanasto/sib/> [Luettu 14.12.2021]
- Women's Budget Group. 2020. *Creating a Caring Economy: A Call to Action*. WBG Commission on a Gender Equal Economy. <https://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2020/10/WBG-Report-v10.pdf> [Luettu 14.12.2021]

Kirja-arvio

Työväenluokka teräksestä

Johan Wahlsten, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Gabriel Winant: *The Next Shift: The Fall of Industry and the Rise of Health Care in Rust Belt America*. Harvard University Press: Cambridge, 368 sivua. 2021.

Avainsanat: deindustrialisaatio, teollisuus, terveydenhuolto, hoiva, työväenluokka

<https://doi.org/10.51810/pt.113305>

Yhdysvaltojen kahden viimeisimmän presidentinvaalin yhteydessä maan niin kutsuttu ruostevelyöhyke, liittovaltion koillisosan pitkään taantunut teollisuusalue, tuli Suomessakin aiempaa tutummaksi, kun media toistuvasti korosti seudun poliittista merkitystä. Deindustrialisaatiosta eli kapitalismin rakenteellisesta muutoksesta seurannut ruostevelyöhykkeen teräs-, hiili- ja auto-teollisuuden asteittainen romahtaminen onkin hyvin iskostunut – ei vähiten Yhdysvaltojen kulttuurihegemonian johdosta – myös laajempaan globaaliin tietoisuuteen. Vähemmän ymmärrystä on kuitenkin siitä, mitkä talouden sektorit ovat korvanneet teollisuuden Koillis-Yhdysvalloissa. Ruostevelyöhykkeellä, kuten myös toisaalla, alhaisen tuottavuuden ja matalien palkkojen palvelusektorista on muodostunut alueen merkittävin elinkeino viime vuosikymmenten saatossa. Erityisesti terveydenhuoltosektori on noussut alueella keskeiseen taloudelliseen asemaan.

Tuoreessa kirjassaan *The Next Shift* (2021) Chicagon yliopiston kapitalismin historian tutkija Gabriel Winant ottaa tehtäväkseen tämän muutoksen ymmärtämisen ja selittämisen. Deindustrialisaatio ja talouden palveluvaltaistuminen

saatetaan helposti ymmärtää ajallisesti peräkkäisinä mutta toisistaan irrallisina prosesseina ja aikakausina. Winantin mukaan terveydenhuollon kohoaminen ruostevelyöhykkeen ja Yhdysvaltojen poliittisen talouden keskiöön oli kuitenkin erottamattomasti kietoutunut yhteen teollisen yhteiskunnan ja sen instituutioiden sekä sosiaalisten muotojen ja normien kanssa. Vaikka palvelusektorin nousu teollisuuden tilalle on ollut globaali tendenssi, niin Yhdysvaltojen 1900-luvun puolivälin tienoilla syntyneet hyvinvointi-instituutiot kuin ruostevelyöhykkeen sosiaaliset ja taloudelliset erityispiirteet johtivat siihen, että teollisuuden rappeutuminen synnytti uudet merkittävät työmarkkinat juuri terveydenhuoltosektorille, hoiva-alalle. Samalla talouden rakennemuutos tarkoitti myös työväenluokan muodonmuutosta.

Terveydenhuollon ja teollisuuden yhteenkietoutuma

Winant keskittyy Pennsylvanian osavaltion Pittsburghin seutuun, jossa terästeollisuus oli ollut hallitseva toimiala 1800-luvun lopulta lähtien ja joka *The Next Shift* -teoksessa toimii eräänlaisena ruostevelyöhykkeen äärimmäisenä malliesimerkkinä. Toden totta, kun Pittsburghin alueella metalliteollisuudessa työskenteli 1950-luvun lopulla hieman alle 170 000 työntekijää (noin 16 % koko alueen työvoimasta), 1990-luvulle tultaessa määrä oli romahtanut 40 000:een. Terveydenhuollossa kehitys oli päinvastainen: vuonna 1960 työntekijöitä oli noin 40 000, mutta vuosisadan loppuun tultaessa määrä oli noussut 160 000:een. Tällöin terveydenhuolto työllisti 14 % alueen työvoimasta ja muodosti näin seudun suurimman toimialan.

Muutoksen perustukset Winant paikallistaa Yhdysvaltojen hyvinvointivaltion instituutioiden syntyyn toisen maailmansodan molemmin puolin. Vaikka tuolloin voimissaan olleet maan teollisuuden ammattiliitot olivat hyvin järjestäytyneitä ja vaikutusvaltaisia, kylmän sodan alun vasemmiston vastaisen liikehännän ilmapiirissä liitot siirtyivät yksipuolisesti omien jäseniensä, ei niinkään laajemman työväenluokan, etujen ajamiseen. Kollektiivisten työehtoneuvottelujen kautta ne onnistuivatkin takaamaan jäsenilleen niin kiitettävän ja tasaisesti kasvavan toimeentulon – koko kotitalouden elannon kattavan perhepalkan – kuin myös kokonaisvaltaisen yksityisen sairausvakuutuksen. Winant korostaakin, että kansallisen sairausvakuutuksen puolesta käydyn kamppailun

epäonnistuttua teollisuuden ammattiliitot vaikuttivat suuresti siihen, että koko maan terveydenhuoltojärjestelmä rakentui yksityisten palveluntarjoajien ja julkisen sektorin kumppanuuden varaan. Teollisuustyöntekijöiden suhteellisesti turvatus sisärenkaan ulkopuolelle jäi kuitenkin merkittävä osa toimialoista, ja esimerkiksi naisille taloudellinen turva oli saavutettavissa ensisijaisesti avioliiton kautta. Täten poliittistaloudellisten kamppailujen lopputulemat myös osaltaan vakiinnuttivat, erityisesti valkoisten keskuudessa, perhenormin, jossa mies toimi perheen elättäjänä ja naisen vastuulle jäi hoiva – perheen ja palkkatyön uusintaminen kotona. Samalla naiset jäivät riippuvaisiksi niin miestensä ansiotuloista kuin epäsäännöllisestä, elämänrytmistä ja ajankäyttöä ehdollistavasta sekä usein myös epävarmasta mutta aina raskaasta ja vaarallisesta teollisuustyöstä.

Teräspalkkien tuottaminen tehtaissa tulikuumien sulatusuunien keskellä ja teollisuusaasteisen ilman päivittäinen hengittäminen verotti teollisuustyöntekijöitä ja heidän perheenjäseniään niin fyysisesti kuin henkisesti. Rasitus lisääntyi entisestään, kun deindustrialisaation ensimmäisinä merkeinä teollisuuden voittomarginaalit laskivat 1950-luvun lopulla. Teknologiainvestointien sijaan työnantajat vaativat enemmän ja enemmän vähemmältä määrältä työntekijöitä. Terveydenhuollolle riitti kysyntää, ja kattava sairausvakuutus myötävaikutti laajan ja hyvin resursoitun sairaalaverkoston rakentamiseen kysyntään vastaamiseksi. Kun Yhdysvaltojen teollisuuden rapautuminen sitten 1960-luvulla kiihtyi johtuen muun muassa toimintojen siirtämisestä ulkomaille, teollisuudella itsensä elättäneiden yhteisöjen sosiaalinen kudos hajosi ja sosiaaliset vaikeudet kasvoivat. Tämä puolestaan lisäsi terveysongelmia jo valmiiksi vuosien raskaasta puurtamisesta kuormittuneiden työntekijöiden sekä enenevässä määrin muuttotappiollisten ja siten ikääntyvien yhteisöjen keskuudessa.

Vaikka Yhdysvaltojen niukasta hyvinvointivaltiosta oli muuten teollisuustyön katoamisesta kärsiville yhteisöille vähän apua, Winantin mukaan terveydenhuoltoinstituutiot – teollisuustyöntekijöiden ”suurin institutionaalinen perintö” (Winant 2021, 138) – toimivat ruostevyöhykkeellä enemmän kuin vain sairauksien hoitopaikkoina. Ne myös pidempiaikaisesti turvasivat ja suojasivat väestöä deindustrialisaatiosta seuranneilta koettelemuksilta. Toisaalta terveydenhuoltojärjestelmän kytkeytyminen hyvin palkattuihin ja laadukkaita hoivapalveluita arvostaviin ja hyödyntäviin työntekijöihin johti

jatkuvaan palveluiden hintojen nousuun, mikä jätti palveluiden ulkopuolelle ison osan väestöstä. Tähän ongelmaan liittovaltio vastasi 1960-luvulla lisäämällä yksityisten palveluntarjoajien hoitokulujen kattamiseen kohdistettuja korvauksia, muun muassa perustamalla iäkkäiden kansallisen sairausvakuutusohjelma Medicaren.

Toimet vahvistivat yksityisen ja julkisen sektorin kumppanuudelle pohjautuvaa järjestelmää. Lisäksi ne voimistivat taantuvalla teollisuusseudulla aiempia terveydenhuoltosektorin poikkeuksellista vastasyklistä kukoistusta tukeneita tendenssejä. Tämä tarjosi alueen sairaaloille huomattavia varoja hauraan ja vanhenevan väestön kroonisten ongelmien pitkäaikaiseen hoivaan ja turvan tarjoamiseen. Kasvu synnytti kasvua erityisesti, kun nyt pääoma näki sektorin lupaavana sijoituskohteena ja vielä voimissaan olevat liitot onnistuivat toistaiseksi estämään uusliberaalin kuripolitiikan ulottumisen jäsenilleen tärkeän terveydenhuollon rahoitukseen. Samanaikaisesti työttömyyden aiheuttama ja alueen mustaa väestöä eniten koetellut taloudellinen hätä pakotti naiset kotoa palkkatöihin. Koska hoiva oli teollisen yhteiskunnan normien mukaisesti vahvasti sukupuolittunutta, suurelle osalle naisista työ kasvavalla terveydenhuoltosektorilla ilmeni järkeenkäyvänä ja useimmiten ainoana vaihtoehtona. Hoiva ja sosiaalinen uusintaminen siirtyivät kodin ja yhteisöjen lisäksi myös palkkatyön puitteisiin.

Työ, aika, historia

Terveydenhuollosta muodostui siis Pittsburghin seudun uusi hallitseva elinkeino ei niinkään terästeollisuuden tuhkista tai raunioista vaan pikemminkin sen syöpyvästä aineksesta. *The Next Shift* ei kuitenkaan ole ainoastaan tutkimus ruostevoihyökkeen ja Yhdysvaltojen poliittisen talouden muutosprosesseista. Laajan haastattelu- ja arkistomateriaalin sekä etnografisen perspektiivin avulla Winant tarjoaa myös intiimin, hätkähdyttävän ja analyttisesti rikkaan kuvauksen alueen väestön elämästä niin palkkatyössä kuin sen ulkopuolella.

Työntekijöitä raastoi erityisesti aikakuri. Terveydenhuollossa aikapaineet lisääntyivät 1980-luvulla, kun liittovaltion korvausjärjestelmän uudistus vuonna 1983 siirtyi retrospektiiviseen diagnoosi- ja kustannusperustaiseen malliin, joka asetti sairaaloille markkinapohjaisia kannustimia toimintansa

uudelleenjärjestämiseen. Winantin mukaan muutos kannusti sairaaloita keskittymään ensisijaisesti lyhytaikaisten, akuuttien ja kehittynyttä teknologiaa vaativien sairauksien hoitoon. Tämä kehityssuunta murensi perustuksia alueen instituutioiden aikaisemmin tarjoamalta suhteellisen pitkäaikaiselta ja hitaalta hoivalta. Siltä hoivalta, jota seudun väestö kaipasi ja oli tottunut arvostamaan.

Tiukentunut markkinakuri, kilpailu ja voittomarginaalit painostivat nyt enenevässä määrin sairaaloiden ja laitosten johtoa. Täten työnantajat pyrkivät tehostamaan toimintaansa karsimalla siitä ainoasta kulusta, josta työvoima-intensiivisessä ja taloudellisesti epätehokkaassa alhaisen tuottavuuden pitkäaikaisessa hoivassa voi käytännössä leikata: työstä. Matalien palkkojen ohella paineiden siirtäminen työntekijöiden harteille ilmeni työolojen heikentymisenä, hyväksikäyttönä ja ennen kaikkea aikakurina. Hoivattavia oli entistä enemmän ja työntekijöitä entistä vähemmän. Työsopimukset olivat usein epävarmoja, ja aikataulut ja mittaukset tiukkenivat jatkuvasti.

Työn tehostamisella sekä heikoilla ja epävarmoilla työoloilla oli tietysti seurauksia sekä hoivaaville että hoivattaville. Jälkimmäisille se ilmeni hoidon laadullisena ja määrällisenä heikentymisenä sekä ajoittain myös väärinkäytöksiä ja laiminlyönteinä, ”potilaiden epäinhimillistämisenä” (emt., 261). Työntekijöille, jotka olivat valtaosin naisia ja usein mustia, tehostustoimet ja työolojen heikentyminen tarkoittivat fyysisen ja henkisen kuormituksen kärjistymistä. Naiset olivat kasvaneet ymmärtämään itsensä hoivaavina toimijoina, ja heillä oli vahva hoivan ja auttamisen eetos, joten he suorittivat tehtävänsä vaikeissakin olosuhteissa. Työ kuitenkin vieraannutti ja aiheutti henkistä räsytystä, kun hoivan kiihtyvä kaupallistaminen ”teki väkivaltaa hoivatyön merkityksellisille ulottuvuuksille” (emt., 258). Samalla tehostaminen ja säästöt lisäsivät fyysistä räsytystä. Tämä johti irvokkaisiin tilanteisiin, joissa täysin tai osittain työssä kerrytetyistä vammoista, kuten esimerkiksi erään hoitajan vahingoittuneesta virtsarakosta, seurasi tilanteita, joissa vauriaissa yksityisissä keskussairaaloissa työskentelevät hoitajat velkaantuivat omille työnantajilleen tai olivat kyvyttömiä kustantamaan sairauksiensa vaatimia lääkityksiä.

Kääntämättä katsetaan keskeisistä poliittisista ja taloudellisista kysymyksistä, kehityskuluista ja konflikteista Winant valaiseekin vaivattoman tuntuisesti myös yhteisöjen kokemusmaailmoja ja sitä, miten työ, niin kotona kuin palkkatyössä, muovasi näitä maailmoja. Samalla teos sisältää tarkkanäköisen

analyysin elämää ruostevyöhykkeellä luonnehtineista rodun ja sukupuolen mukaisesti kulkevista jakolinjoista sekä työntekijöiden kamppailuista elonsa parantamiseksi. *The Next Shift* onnistuuakin pitämään niin työntekijät, yhteisöt ja heidän kokemuksensa kuin sosiaaliset instituutiot ja rakenteet näkyvissä. Ehkäpä kirjan yksi keskeinen anti suomalaiselle poliittisen talouden tutkimuksen kentälle voisikin löytyä nimenomaan sen historiallisia poliittisen talouden muutosprosesseja tarkastelevasta lähestymistavasta, jossa instituutioiden ja rakenteiden tarkastelu ei kuitenkaan tarkoita ihmisten häivyttämistä tutkimuksesta. Yhdysvaltojen ja Suomen hyvinvointi- ja terveydenhuolto-instituutioiden, yhteiskunnan ja historian ilmeisten erojen vuoksi *The Next Shift* -teoksen monilla keskeisillä havainnoilla ei välttämättä ole merkittävästi selitysvoimaa Suomen palveluvaltaistumiseen ja hoiva-alan nousuun. Kuitenkin mielenkiintoista myös maamme kontekstissa on se, mihin aloihin ja miksi juuri kyseisiin aloihin on 1900-luvun lopulta eteenpäin, vaikkapa Etelä-Suomen entisillä teollisuuden hallitsemilla alueilla, syntynyt merkittäviä uusia työmarkkinoita. Missä määrin teollisuus itsessään vaikutti tähän prosessiin ja miten deindustrialisaatio uudelleenjärjesti seutuja?

Työväenluokan muuttuvat muodot

The Next Shift -teoksen yleismaailmallisesti tärkein anti ei silti ole akateemisesti toki tärkeissä lähestymistapoja ja tutkimusaiheita koskevissa kysymyksissä. Edellä esitetyt huomiot terveydenhuollon aikapaineista, henkilökuntapulasta, uupumuksesta, laiminlyönneistä tai hoivan eetoksen hyväksikäytöstä ovat tuttuja kenelle tahansa suomalaiselle alalla työskentelevälle tai julkista keskustelua viime vuosina seuranneelle. Lisäksi talouden globaali rakennemuutos on tietysti tarkoittanut, että työväenluokka on muuttanut muotoaan niin Yhdysvaltojen ruostevyöhykkeellä kuin Suomessa, olipa palvelusektori maamme teollisuusalueilla muodostunut teollisuuden syöpyvästä aineksesta tai sen raunioista. Mutta kuten Winant kirjoittaa, teoksen ytimessä on se merkillinen tosiseikka, että hoivatyöntekijöiden poliittinen ja kulttuurinen voima on kovin vaatimatonta suhteessa sektorin taloudelliseen asemaan ja korvaamattomaan yhteiskunnalliseen merkitykseen, samalla kun vuosikymmeniä hivenneen

teollisuustyön vaikutusvalta sinnittelee Yhdysvaltojen poliittisessa kulttuurissa.

Huomio resonoi Suomen yhteiskunnallisen tilanteen kanssa. Myös Suomessa terveys- ja sosiaalihuollon toimiala on kasvanut merkittävästi viimeisten vuosikymmenien aikana. Tänä päivänä kyseessä onkin maamme selvästi työllistävin toimiala (noin 400 000 työntekijää), joka yhdessä koulutussektorin kanssa teettää työtä lähes 600 000 suomalaisella (noin 22 % koko työvoimasta) (Suomen virallinen tilasto 2021). Tästä huolimatta ei ole välttämättä harvinaista, että Suomessakin viittaukset työväenluokkaan tai ”duunareihin” saattavat nostattaa stereotyyppisiä konnotaatioita öljyisistä vaatteista, metalli- ja paperitehtaista sekä teollisuuden työmarkkinajärjestöjen neuvotteluista. Lisäksi näissä mielikuvissa ”duunari” on ennen kaikkea mies. Mennyt teollinen yhteiskunta ei olekaan mennyttä, vaan sen jäljet sinnittelevät instituutioissamme ja sosiaalisissa mielikuvissamme.

Historiallisten riippuvuuksien lisäksi stereotyyppisten konnotaatioiden itsepintaisuuden taustalla saattaa kummitella myös hallitseva ja monien yhteiskuntatieteen traditioiden sekä median uusintama tapa käsittää luokka vaikkapa koulutuksen, makujen tai ansiotulotason ja näissä ilmentyvien erojen ja eriarvoisuuksien lävitse – ei niinkään yhteiskunnallisena suhteena. Niin tai näin, tosiasia kuitenkin on, että konepajan sijaan tänä päivänä ”duunari” on todennäköisemmin auttamassa lasta pukemaan kurahousut jalkaan, pesemässä vuodepotilasta tai puhdistamassa hoituhuoneen pintoja tartuntatautien varalta. Kuten Winant myös painottaa, koronaviruspandemia on tuonut korostetusti esille tämän työväenluokan uuden kriittisen segmentin kollektiivisesti korvaamattoman merkityksen mutta samalla yhteiskuntiemme sille antaman, korulauseilla kuorrutetun, mitättömän arvostuksen.

Tämän segmentin työolot ja palkkaus tulevat enenevässä määrin olemaan eräs Suomenkin poliittisen talouden keskeisiä kysymyksiä, kun hoiva-työntekijöiden sosiaalinen ja taloudellinen merkitys ja terveydenhuoltoon suuntautuva paine eivät ikääntyvässä maassamme ole vähenemässä vaan päinvastoin. Missä määrin kyseinen segmentti onnistuu muuttamaan tämän aseman poliittiseksi ja kulttuuriseksi vaikutusvallaksi sekä tätä kautta lisäresursseiksi ja näin ollen myös paremmaksi hoivaksi, on toinen kysymys. Nimenomaan hoivatyön sosiaalinen korvaamattomuus – se tosiasia, että ihmiset eivät ole teräspalkkeja – toimii yhtenä esteenä poliittisen voiman kerryttämisessä, kun vaikkapa työtaistelutoimien yhteydessä työnantajat, oikeistopuolueet ja media

vetoavat potilaiden tai muiden hoivattavien oikeuksiin tai kansalliseen etuun ja tuomitsevat toimet moraalisesti arveluttavina. Toisaalta Winant huomauttaa oleellisesti, että juuri universaali tarve hoivalle, yhdistettynä heikkojen työolojen, aliresursoinnin ja kiireen haitallisiin vaikutuksiin niin hoivaaville kuin hoivattaville, voi mahdollistaa solidaarisuuden siteiden muodostumisen ensiksi mainittujen ja muun väestön välille. Ehkäpä nämä siteet voivatkin osaltaan auttaa rakentamaan sellaista yhteiskuntaa, jossa kaikki saavat sekä ansaitsemaansa arvostusta että tarvitsemaansa laadukasta huolenpitoa. Todennäköisesti se vaatii kuitenkin myös työväenluokan rapautuneen kollektiivisen voiman jälleenrakentamista: vaikka *The Next Shift* ei tähän reseptejä tarjoa, paikallistaa teos valaisevasti keskeisen sijainnin, mistä kannattaa aloittaa.

Lähteet

- Suomen virallinen tilasto. 2021. Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus.
<https://www.stat.fi/til/tyti/index.html> [Luettu 21.12.2021]
- Winant, Gabriel. 2021. *The next shift: The fall of industry and the rise of health care in Rust Belt America*. Cambridge: Harvard University Press.

Poliittisen talouden tutkimuksen seura

Poliittisen talouden tutkimuksen seura ry on vuonna 2013 perustettu kotimainen tieteellinen yhdistys. Yhdistyksen tarkoituksena on toimia poliittisen talouden tutkimuksen ja opetuksen parissa toimivien ihmisten yhdysseitinä ja monipuolistaa kotimaista talouskeskustelua. Yhdistyksen parissa poliittinen talous ymmärretään laajana poikkitehtieteellisenä tutkimuskohteena.

Yhdistyksen jäseneksi voi liittyä kuka tahansa yhdistyksen säännöt hyväksyvä henkilö. Liittymisohjeet löytyvät seuran verkkosivulta osoitteesta: <http://www.poliittinalous.fi/yhdistys/liity-jaseneksi/>.

***Poliittinen talous* -lehti**

Poliittinen talous on tieteellinen, vertaisarvioitu lehti, joka julkaisee talouden instituutioiden ja ilmiöiden, talouspolitiikan, talousdiskurssien ja taloustieteen poliittisia ja kriittisiä analyyseja sekä toimii poliittisen talouden tutkimuksen edistämisen suomalaisena keskustelufoorumina.

Vuonna 2013 perustetun lehden julkaisija on Poliittisen talouden tutkimuksen seura ry. Lehden toimituksesta vastaa 1–2 päätoimittajaa ja toimituskunta. Yhdistyksen hallitus valitsee lehden päätoimittajat kahdeksi vuodeksi kerrallaan sekä nimittää toimituskunnan jäsenet.

Poliittinen talous toivottaa tervetulleeksi eri tieteenalojen, kuten politiikan tutkimuksen, taloustieteen, poliittisen ja taloushistorian, kulttuurintutkimuksen, sosiologian, sosiaalipolitiikan, kauppatieteiden, hallinnon tutkimuksen, yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen, oikeustieteiden ja filosofian piiristä nousevia poliittisen talouden analyyseja. Lehti julkaisee myös niin globaalia, kansainvälistä, alueellista, kansallista kuin paikallistakin poliittista taloutta käsitteleviä empiirisiä analyyseja.

Lehdestä voidaan käyttää kansainvälisissä yhteyksissä myös epävirallista nimeä *Finnish Review of Political Economy*. Lehti on sähköinen, ja sen artikkelit ovat avoimesti kaikkien saatavilla (open access). Lehdessä julkaistavien artikkeleiden tekijänoikeudet perustuvat Creative Commons -lisenssiin. Lehden julkaisualustana käytetään avoimeen lähdekoodiin perustuvaa Open Journal Systems -alustaa.

Seuran ja lehden sivustot ja sosiaalinen media:

<http://www.poliittinalous.fi/>

https://twitter.com/polital_tutkimus

<https://journal.fi/poliittinalous/>

<https://www.facebook.com/PoliittisenTaloudenTutkimuksenSeura>

Kirjoittajat

Anna Elomäki, filosofian tohtori, dosentti, akatemiaturkija, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto

Joni Jaakola, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Anni Kangas, yhteiskuntatieteiden tohtori, yliopistonlehtori, johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto

Heini Kinnunen, filosofian tohtori, Tasa-arvoa taloustietoon, feminismiä finanssipolitiikkaan (FEMTIE) -hankkeen tutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Emma Lamberg, valtiotieteiden maisteri, projektitutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Merita Mesäislehto, valtiotieteiden tohtori, erikoistutkija, Hyvinvointivaltion tutkimus ja uudistaminen -yksikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lena Näre, Doctor of Philosophy, valtiotieteiden tohtori, professori, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Annastiina Rajala-Vaittinen

Suvi Salmenniemi, valtiotieteiden tohtori, dosentti, sosiologian professori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Salome Tuomaala-Özdemir, filosofian tohtori, erikoistutkija, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Johan Wahlsten, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Elisabeth Wide, valtiotieteiden maisteri, väitöskirjatutkija, valtiotieteellinen tiedekunta,
Helsingin yliopisto

Hanna Ylöstalo, yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti, sosiologian yliopistonlehtori,
yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto